

X629.372.2
M62

юридична книга

П. І. МІНЮКОВ
А. П. МІНЮКОВ

Процесуальні
повноваження
начальника
слідчого
відділу

КОНДОР

2008

**Мінюков П.І.
Мінюков А.П.**

**Процесуальні повноваження начальника
слідчого відділу (відділення) органів
внутрішніх справ і проблеми керівництва
досудовим слідством**

Навчальний посібник

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*

код екземпляра 354182

УДК 343.9
ББК 67.9 (4 Укр)
М 82

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
(лист № 14/18.2 від 17.07.2003 р.)*

За загальною редакцією заступника міністра МВС України, начальника Головного слідчого управління Коляди П.В.

Рецензенти:

заступник начальника Головного слідчого управління МВС України Осауленко А.А.;

завідуючий кафедрою теорії кримінального процесу і судочинства Національної академії внутрішніх справ України, к.ю.н., доц. Стахівський С.М.;

професор кафедри кримінального права і процесу юридичного факультету Київського національного університету культури і мистецтв, канд. юрид. наук, доцент Діденко В.П.

Мінюков П.І., Мінюков А.П.

М 82 Процесуальні повноваження начальника слідчого відділу (відділення) органів внутрішніх справ і проблеми керівництва досудовим слідством: Навчальний посібник – К.: Кондор, 2008. – 214 с.

ISBN 966-7982-46-7

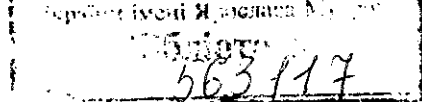
У посібнику з позицій системного підходу розглядаються природа виникнення і правовий розвиток повноважень керівників слідчого апарату органів внутрішніх справ із керівництва досудовим слідством, аналізується правове положення і повноваження начальника слідчого підрозділу за чинним законодавством.

У додатках подані законодавчі і нормативно-правові акти, що регулюють провадження досудового слідства з останніми змінами й доповненнями.

Для викладачів, наукових співробітників, студентів юридичних вузів і факультетів, керівників слідчих підрозділів органів внутрішніх справ, слідчих, працівників прокуратури.

ISBN 966-7982-46-7 © Мінюков П.І., Мінюков А.П., 2003

© Кондор, 2003

Зміст

Вступ	5
Глава I. НАЧАЛЬНИК СЛІДЧОГО ВІДДІЛУ (ВІДДІЛЕННЯ) ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ І ЙОГО КОМПЕТЕНЦІЯ З КЕРІВНИЦТВА ДОСУДОВИМ СЛІДСТВОМ	8
§ 1. Виникнення і правовий розвиток процесуальних повноважень керівників слідчих апаратів	8
§ 2. Правове положення і повноваження начальника слідчого відділу органів внутрішніх справ за чинним кримінально- процесуальним законодавством	18
§ 3. Поняття керівництва розслідуванням. Форми і методи його здійснення	26
§ 4. Співвідношення повноважень начальника органу внутрішніх справ і начальника слідчого відділу (відділення) ..	40
§ 5. Співвідношення прокурорського нагляду і відомчого контролю при розслідуванні кримінальних справ слідчими ..	51
ГЛАВА 2. ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЧАЛЬНИКА СЛІДЧОГО ПІДРОЗДІЛУ ОВС ІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ОРГАНОМ ДІЗНАННЯ В СТАДІЇ ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ	61
§ 1. Повноваження начальника слідчого відділу (відділення) в стадії порушення кримінальної справи	61
§ 2. Проблеми процесуальної регламентації діяльності начальника слідчого підрозділу із забезпечення взаємодії слідчого з оперативними працівниками органів внутрішніх справ у стадії порушення кримінальної справи	67
§ 3. Особливості вирішення начальником слідчого підрозділу питання про порушення кримінальної справи за оперативними матеріалами служби боротьби з економічними злочинами (БЕЗ)	79
ГЛАВА III. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЧАЛЬНИКА СЛІДЧОГО ПІДРОЗДІЛУ ІЗ КЕРІВНИЦТВА ДОСУДОВИМ СЛІДСТВОМ	90

§ 1. Питання удосконалення діяльності керівника слідчого підрозділу органів внутрішніх справ із забезпечення громадянських (особистих) прав та свобод людини і громадянина на досудовому слідстві	90
§ 2. Забезпечення повноти, всебічності й об'єктивності досудового слідства	106
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА	117
ДОДАТКИ	133

Вступ

Здобуття Україною державної незалежності і перехід до ринкової економіки призвели до необхідності створення правової бази, прийняття низки законів, що регулюють правові відносини у державі.

Конституція України закріпила права і свободи людини і громадянина. Зобов'язала державу забезпечувати їх дотримання.

Президент України своїм Указом від 18 лютого 2002 р. «Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян» вбачав необхідність поліпшення роботи правоохоронних та інших державних органів у галузі додержання прав і свобод людини і громадянина, захисту життя та здоров'я особи, підвищення рівня боротьби зі злочинністю, забезпечення громадського порядку в державі. Звернена увага Міністерства внутрішніх справ України, служби безпеки України, інших державних органів на наявні в їх діяльності факти недодержання норм законів, тяганини у викритті та розслідуванні злочинів, інших правопорушень, невжиття своєчасних заходів щодо охорони прав і свобод людини та громадянина.

Визнані пріоритетними напрями діяльності правоохоронних органів: боротьба зі злочинами проти особи, власності, з організованою злочинністю і корупцією, тероризмом та іншими особливо тяжкими злочинами.

У структурі органів державної влади, на які покладені конституційні обов'язки із забезпечення прав і свобод людини та громадянина, боротьби зі злочинністю, є Міністерство внутрішніх справ України. Це — головний орган у системі центральних органів виконавчої влади з питань формування і реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, ведення боротьби зі злочинністю, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки.¹

¹ Див.: Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затверджене Указом Президента України від 17 жовтня 2000 р. № 1138/2000.

Значна роль у вирішенні цих завдань, зокрема, забезпечення прав і свобод людини і громадянина належить слідчому апарату органів внутрішніх справ України, який був створений і почав функціонувати з 1 липня 1963 р. На сьогодні це найпоширеніший апарат досудового слідства в Україні, який розслідує біля 75 % злочинів, що скоюються в державі.¹

На слідчі органи внутрішніх справ покладено, зокрема, розслідування злочинів проти життя, здоров'я, волі, честі, гідності особи, прав і свобод людини і громадянина; злочинів, пов'язаних з власністю і, зокрема, приватною, щодо безпеки руху та експлуатації транспорту та інших, які посягають на конституційні права і свободи людини і громадянина.

Важливе значення в організації досудового слідства і контролю за ним надається начальнику слідчого відділу органів внутрішніх справ. У зв'язку з цим виникає необхідність розробки заходів для підвищення ефективності процесуального керівництва досудовим слідством як необхідної умови нормального функціонування слідчих апаратів органів внутрішніх справ. Для цього, на нашу думку, необхідно більш чітко врегулювання процесуальних повноважень начальників слідчих відділів цих органів і подальше підвищення їхньої ролі в керівництві діяльністю слідчого із розкриття, розслідування і профілактики злочинів. Вирішення цієї проблеми пов'язане з розкриттям природи виникнення повноважень, механізму їхньої реалізації в процесуальному керівництві і впливу на практичну діяльність слідчого.

Необхідність у дослідженні проблем повноважень начальника слідчого відділу і процесуального керівництва розслідуванням в органах внутрішніх справ визначається значною мірою й тим, що ефективність досудового слідства і його якість, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, законності багатьох в чому залежать від рівня процесуального керівництва з боку начальників слідчих апаратів, які є єдиними посадовими особами з числа керівників у системі МВС, що законом наділені процесуальними повноваженнями. Вони несуть персональну відповідальність за якість слідчої роботи в органі внутрішніх справ і законність дій підлеглих слідчих. Вивчення практики і керівних документів свідчать про те, що рівень процесуального керівництва ще недостатній, наявні істотні недоліки у виконанні повноважень, наданих законом.

У роботі з позицій системного і комплексного підходу розглядається природа виникнення і закономірність розвитку повнова-

¹ Див.: Архів МВС України за 1992-2001 р.р., Коляда П.В. Проблеми досудового слідства у кримінальному процесі. — К., 2001.

жень керівників слідчих апаратів органів внутрішніх справ. Визначається, що процесуальне керівництво діяльністю слідчого завжди здійснювалося посадовими особами того відомства, у якому він склався (Мін'юст, Прокуратура, МВС), а їхні повноваження завжди носили процесуальний характер. Завдяки цьому існує необхідність надання начальникам слідчих підрозділів органів внутрішніх справ більш широких процесуальних повноважень. Досліджуючи співвідношення повноважень начальника слідчого відділу і органу внутрішніх справ, автори розкрили їхній зміст, природу й обґрунтували висновок, що повноваження начальника слідчого відділу є засобом забезпечення процесуальної самостійності слідчого в ситуаціях, коли керівництво органу внутрішніх справ перевищує свої повноваження, втручається в діяльність слідчого підрозділу.

У праці особлива увага приділяється практичним питанням процесуальної діяльності начальника слідчого відділу (відділення). Розкриті форми і методи процесуального керівництва діяльністю слідчого, дане визначення поняття керівництва, охарактеризована його відмінність від управління слідчими апаратами і прокурорським наглядом.

Досліджено методи реалізації процесуальних повноважень начальником слідчого відділу (відділення) із керівництва діяльністю слідчого, а також шляхи їхнього подальшого вдосконалення.

З урахуванням практики і передового досвіду широко показаний зміст процесуальної діяльності начальника відділу на найбільш відповідальних етапах провадження у справі: при порушенні кримінальної справи за матеріалами огляду місця події і на підставі матеріалів оперативно-розшукової діяльності органів дізнання, забезпечення якості розслідування, законності, а також прав і законних інтересів громадян у діяльності слідчих. Розкрито передовий досвід, вказані помилки і недогляди, а також зазначені заходи для їх усунення, подані науково-практичні рекомендації.

Автори щиро дякують керівникам Головного слідчого управління, працівникам архіву МВС України за надання можливостей вивчити і використати матеріали практики діяльності слідчого апарату за роки незалежності України.

Глава I
НАЧАЛЬНИК СЛІДЧОГО ВІДДІЛУ (ВІДДІЛЕННЯ)
ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ І ЙОГО
КОМПЕТЕНЦІЯ З КЕРІВНИЦТВА ДОСУДОВИМ
СЛІДСТВОМ

§ 1. Виникнення і правовий розвиток процесуальних повноважень керівників слідчих апаратів

Розглядаючи процес виникнення і правового розвитку сучасних повноважень начальника слідчого відділу органу внутрішніх справ¹ із керівництва діяльністю підлеглих йому слідчих, слід визначити, що ці повноваження мають свою історію. На всіх етапах існування українського слідчого апарату його керівники наділялися законодавцем визначеними повноваженнями, необхідними для спрямування роботи слідчих і відомчого контролю над нею. Мінялися, вироблялися й удосконалювалися система, форми й інститути досудового розслідування, однак постійно зберігалася наступність нових форм організації розслідування і керівництво ним з більш ранніми формами та інститутами.²

При цьому незалежно від суб'єктів, що проводили розслідування, їхньої відомчої приналежності, предметної і територіальної підслідності, обсягу повноважень, якими були наділені слідчі, форм проведення розслідування злочинів воно будувалося завжди у єдиному процесуальному режимі, основою якого були закони і постанови вищих органів державної влади і державного управління. В їхній розвиток видавалися циркуляри й інструкції відомств, у підпорядкуванні яких знаходилися в той чи інший період слідчі органи.

¹Тут і надалі під начальником слідчого відділу органів внутрішніх справ розуміються начальник слідчого підрозділу районного (міського) відділу внутрішніх справ, начальник слідчого управління УВС, МВС та їхні заступники.

²Див.: Строгович С.М. Курс советского уголовного процесса. – М., 1968. – Т. I. – С. 104.

Після створення слідчих апаратів в Україні ними керували на місцях юридичні відділи виконкомів місцевих рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, створені відповідно до Декрету Ради народних комісарів від 14 лютого 1919 р., що прийняли «Тимчасове положення про народні суди і революційні трибунали». Цим декретом для впровадження попереднього розслідування кримінальних справ, підсудних народному суду, був заснований інститут народних слідчих, що створювався при юридичних відділах повітових і міських рад. Для розслідування кримінальних справ, підсудних революційному трибуналу, при юридичних відділах губвиконкомів засновувалися особливі народні слідчі, що обирались поряд з народними судьями і членами революційного трибуналу.¹ Функції з керівництва розслідуванням, що проводилось народними слідчими, покладалися на контрольно-слідчі підвідділи юридичних відділів виконкомів і народних суддів, до яких належали і слідчі. Правові повноваження посадових осіб цих органів були визначені декретами² і постановами³ Ради народних комісарів УРСР, а також циркулярами Народного комісара юстиції України. Для централізованого керівництва попереднім розслідуванням у республіці при Народному комісаріаті юстиції в лютому 1919 року був заснований контрольно-слідчий відділ.⁴ На місцях для цієї мети були утворені контрольно-слідчі підвідділи при юридичних відділах виконкомів.

На контрольно-слідчі підвідділи юридичних відділів місцевих рад покладалися функції загального і поточного керівництва та контролю за діяльністю народних слідчих, їхнього інструктування і дачі вказівок щодо кримінальних справ, а також безпосереднє провадження розслідування за особливими дорученнями НКЮ. Керівник підвідділу всі рішення з керівництва попереднім розслідуванням приймав особисто чи через підлеглих йому інструкторів з наступною доповіддю результатів завідувачеві юридичним відділом. Повноваження керівника контрольно-слідчого підвідділу й інструкторів стосовно слідчого були визначені Інструкцією НКЮ УРСР до «Тимчасового положення про народні суди і революційні трибунали» від 12 травня 1919 р. Згідно зі

¹ Див.: Зібрання документів: Борьба з преступностью в Украинской ССР. — Киев, 1966. — Т. 1. — С. 120-122.

² Див.: Декрети Ради народних комісарів України від 19 лютого 1919 р. «Про суд». — «Тимчасове положення про народні суди і революційні трибунали». — ЗУ. — 1919. — № 11. — С. 141.

³ Постанова Ради народних комісарів України від 1 березня 1919 р. «Про народний комісаріат юстиції». — ЗУ. — 1919. — № 18. — С. 195.

⁴ Постанова народного комісара юстиції № 432 «Про створення контрольно-слідчих і адміністративних (загальних) підвідділів при юридичних відділах губвиконкомів». — ЗУ. — 1919. — № 15.

ст. 50 цієї Інструкції керівництво поточною роботою народних слідчих району (головним чином спостереження за своєчасністю дій слідчого з порушення карного переслідування, за ефективністю і швидкістю дій слідчого при провадженні розслідування у кримінальній справі) покладалося на уповноважену контрольно-слідчими підвідділами відповідальну особу. Ст. 51 зазначеної інструкції встановлювала, що всі розпорядження контрольно-слідчого підвідділу чи відповідальної особи обов'язкові для слідчого, якщо тільки не суперечать законам та інструкціям Народного комісаріату юстиції. Інструкція надавала контрольно-слідчим підвідділам право встановлювати правила провадження попереднього розслідування.¹ Подальший розвиток їхньої правомочності був розвинений в Інструкції Народного комісаріату юстиції УРСР для народних слідчих 1919 року.

Важливе значення мало введення спеціальної глави, присвяченої контролю за попереднім слідством, до здійснення якого, крім народного судді, контрольно-слідчого підвідділу юридичного відділу, вперше залучається колегія обвинувачів (як прообраз майбутнього керівництва прокурора). Зазначеним особам надавалися широкі права знайомитися з усіма матеріалами попереднього слідства в будь-якій стадії його провадження і давати обов'язкові для виконання вказівки: у тому числі про початок розслідування, зміну запобіжного заходу, жадати від слідчого звіту про результати роботи, давати оцінку повноті розслідування. Слідчому належало право оскаржити вказівки народного судді до ради народних суддів, але це не припиняло їхнє виконання. При незгоді з вказівками контрольно-слідчого відділу чи колегії обвинувачів слідчий міг призупинити виконання і повідомити про причини цього народному судді, що мав право остаточного рішення. Тим самим тут підкреслювалося два моменти: прагнення зберегти відносну процесуальну самостійність слідчого і чинну роль судді з контролю і керівництва за ним. Із погляду здійснення цих функцій важливе значення мало надання названим посадовим особам права давати оцінку повноті проведеного розслідування і (за необхідності) давати вказівки щодо провадження додаткового розслідування.²

За діяльністю народних слідчих, що знаходилися у віданні Народного комісаріату юстиції, контроль здійснював Верховний революційний трибунал.³

¹ Див.: Зібрання узаконень і розпоряджень робітничо-селянського уряду України. ЗУ.— 1919. — № 15. — С. 160.

² Див.: Інструкцію Народного комісаріату юстиції України для народних слідчих у кн.: Землянський П.Т. Кримінально-процесуальне законодавство у перші роки Радянської влади. — К., 1972. — С. 232-259.

³ Декрет Ради народних комісарів України № 453 «Про встановлення посади Верховних народних слідчих». — 34, 1919, № 36, вид. 2.

Однак, незважаючи на те, що вже в 1919 році посадові особи, які здійснювали контроль і керівництво діяльністю слідчого, були наділені достатніми для цього процесуальними повноваженнями, що існували законодавчі акти й інструкції НКЮ, вони недостатньо їх розмежовували, а це часто приводило до дублювання.

Паралельно з інститутом повноважень керівників органів попереднього розслідування, що знаходились у віданні Народного комісаріату юстиції, формувалися повноваження керівників органів розслідування, що входили у відомство Народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС-ОДПУ-МВС-КДБ), робота яких (як і народного комісаріату юстиції) регламентувалася законами і постановами влади.¹ Їм надавалося право проводити попереднє розслідування й організувати його провадження, установлювати структуру апарату, видавати положення й інструкції про порядок його діяльності. Їхні правові повноваження визначені були нормативними актами, що регламентували розслідування кримінальних справ. Наприклад, відповідно до Положення про губернські надзвичайні комісії від 14 вересня 1919 р. контроль за діяльністю слідчих надзвичайних комісій здійснювали керівники відповідних галузевих відділів (із боротьби з контрреволюцією, спекуляцією та злочинами за посадою),² у штатах яких були слідчі. Ці керівники мали широкі права аж до винесення (колегіально) судового рішення в справі. Подальше удосконалення роботи слідчого апарату Всеукраїнської надзвичайної комісії (ВНК) обумовило створення самостійних слідчих відділів (поряд із галузевими відділами).

Повноваження керівників попереднім розслідуванням в органах ВНК збереглися і розвинулися після її скасування в слідчому апараті Державного політичного управління.³

Керували діяльністю слідчих і контролювали її посадові особи слідчого апарату відомства, а також прокурор, що здійснював нагляд.

¹ Див.: Декрет ВШК от 28 октября 1918 года «О Всероссийской и местных чрезвычайных комиссиях по борьбе с контрреволюцией, спекуляцией и преступлениями по должности (Положение)». История законодательства СССР и РСФСР по уголовному процессу в организации суда и прокуратуры // Под ред. С.А. Голунского. – М., 1965, – С. 64; Декрет Временного рабоче-крестьянского правительства Украины от 3 декабря 1918 года «Об организации Всеукраинской чрезвычайной комиссии». – СУ УССР. – 1919. – № 1 – С. 4.

² Див.: Из истории ВЧК 1917-1921 гг. Сборник документов. – М., 1958. – С. 194; Горский Г.Ф. Научные основы организации и деятельности следственного аппарата в СССР. – Воронеж, 1970. – С. 14.

³ В Україні право провадження дізнання і попереднього слідства органам державного політичного управління було надано Постановою Всеукраїнського Центрального виконавчого Комітету від 22 березня 1922 р. «Про ліквідацію надзвичайної комісії» та «Про створення держполітуправління». Див.: Зібрання узаконень УРСР. – 1922. – № 13. – С. 228.

Надалі правове положення посадових осіб, що керували попереднім розслідуванням на Україні, формувалося з урахуванням досвіду Російської республіки. Їхні повноваження були закріплені в Інструкції НКЮ УРСР для народних слідчих 1921 року, виданої відповідно до Постанови Ради Народних комісарів України від 26 жовтня 1920 року «Про народний суд».¹ З погляду розглянутого питання істотно, що ця інструкція (с. 24) контроль і керівництво попереднім розслідуванням поклала на тих же посадових осіб: співробітників судово-слідчого підвідділу відділу юстиції губвиконкому, народного суддю і колегію обвинувачів.²

Повноваження керівників слідчих відділів (підвідділів) губ'юстів стосовно слідчих поступово звужуються, а після створення органів прокуратури (у складі Народного комісаріату юстиції) у липні 1922 р. вони були надані прокурору, на якого покладалася обов'язок нагляду за дізнанням і попереднім слідством.³ У процесі утворення органів прокуратури місцеві контрольні органи юстиції скасовувалися. Цей процес завершився в жовтні 1922 р. Знаменною подією з погляду кодифікації контрольних функцій за розслідуванням стало прийняття в 1922 році КПК УРСР.⁴ В загальносоюзному масштабі слідчі були передані в підпорядкування прокурору в 1928 р.⁵ В 1936 р., у зв'язку з утворенням народного комісаріату юстиції СРСР, органи слідства були виділені із системи наркоматів союзних і автономних республік і цілком передані у відання прокуратури СРСР.⁶

Таке підпорядкування мало не тільки позитивне, але й негативне значення, оскільки слідчі часто відволікалися від розслідування, виконуючи наглядові функції прокурора. Розслідування значної частини справ, підслідних слідчим, проводили органи

¹ У зв'язку з військовими діями з літа 1919 р. по лютий 1920 р. діяльність судових і слідчих органів на Україні була припинена. Вони функціонували лише у діючій армії (Див.: ЗУ УРСР. – 1920. – № 1, ст. 5).

² Див.: Інструкцію для народних слідчих від 18 червня 1921 р. – ЗУ УРСР. – 1921. – № 25. – С. 536.

³ Див.: ЗУ УРСР. – 1922. – № 28. – С. 440.

⁴ Див.: Постанову Всеукраїнського виконавчого комітету від 13 вересня 1922 р. «Про введення в дію кримінально-процесуального кодексу УРСР // В кн.: Карнарський С. Кримінально-процесуальний кодекс республік (коментар). – Державне видавництво України. – Харків, 1927.

⁵ Постовой Д.А. Возникновение и важнейшие этапы развития советского уголовно-процессуального права // В кн.: Советский уголовный процесс / Под ред. М.И. Бажанова и Ю.А. Грошевого. – К., 1978. – С. 38.

⁶ Див.: История законодательства СССР и РСФСР по уголовному процессу и организации суда и прокуратуры 1917-1954 г.г. – С. 556.

міліції, за діяльністю яких не здійснювався постійний прокурорський нагляд.¹

Необхідність подальшого удосконалення діяльності міліції з розслідування злочинів привела до того, що в червні 1940 р. у системі народного комісаріату внутрішніх справ знову були створені слідчі відділи і засновані посади їхніх керівників.² Вони проводили дізнання, а також попереднє слідство. Начальники слідчих відділів, що здійснювали відомчий контроль за розслідуванням, керувалися загальними умовами провадження розслідування, встановленими КПК та інструкціями НКЮ і прокуратури, а також наказами і розпорядженнями Народного комісаріату внутрішніх справ УРСР, спрямованими на поліпшення роботи з боротьби зі злочинністю.³

Незважаючи на серйозні недоліки і прогалини в розслідуванні, провадженому слідчими органів міліції, слідчі відділи та підрозділи на місцях розслідували більшість кримінальних справ і вперше переконливо довели необхідність спільних дій з оперативними апаратами в розкритті й розслідуванні злочинів, а також доцільність зосередження слідчого апарату в одному відомстві з органами міліції. Начальники слідчих відділів фактично ще тоді здійснювали процесуальне керівництво діяльністю підлеглих слідчих. Вони давали їм указівки щодо кримінальних справ і матеріалів, зокрема щодо порушення справи, затримання, арешту, притягнення до криміналь-

¹ Митричев С. Больше внимания следователю // Социалистическая законность. — 1953. — № 9. — С. 14-20; Александров Г.А. Насущные вопросы предварительного следствия // Социалистическая законность. — 1954. — № 4. — С. 20-28; Бойцов Б. Улучшить надзор за законностью действий милиции // Социалистическая законность. — 1955. — № 2. — С. 60-61; Горницкий А.А. Общие положения организации и осуществления предварительного расследования в советском уголовном процессе. — Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. — Киев, 1966. — С. 188-189.

² У 1920-1921 роках, з метою об'єднання слідчого апарату в одному відомстві з карним розшуком, а також у зв'язку зі спорами, що виникли між нарком'юстом і наркоматом внутрішніх справ Росії про місце слідчого апарату наркомат внутрішніх справ Росії прийняв рішення про створення інституту слідчих в органах карного розшуку. Керували ними на місцях начальники слідчих підрозділів. Слідчий апарат міліції проіснував півтора року і був ліквідований у жовтні 1921 р. Таким чином, функції попереднього розслідування ще на початку 1920-х років були передані наркому внутрішніх справ. Детальніше див. у кн.: История органов внутренних дел и борьба с преступностью. — Волгоград, 1976. — С. 3-22; Стрёмовский Н.А. Актуальные проблемы организации и производства предварительного следствия. — Краснодар. — 1978, С. 14; Горский Т.Ф. Научные основы организации деятельности следственного аппарата. — Воронеж, 1970. — С. 23; Минюков П.И. Возникновение и правовое развитие процессуальных полномочий руководителей следственных аппаратов. // В кн.: Труды ВНИИ МВД СССР, № 56. — М., 1980. — С. 62-71.

³ Див.: Архів НКВС, МВС УРСР за 1936-1960 р.р.

ної відповідальності та з інших питань розслідування. Затверджували процесуальні документи, складені слідчими, скасовували з затвердження начальника міліції рішення підлеглих працівників, вивчали закінчені й закриті справи, брали участь у розслідуванні.¹

Після прийняття в грудні 1958 року «Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік» слідчий апарат МВС був скасований, а за органами міліції збереглося провадження дізнання.² 28 лютого 1958 року Міністерство внутрішніх справ СРСР своїм наказом №107 перейменувало слідчі відділи (відділення), що існували відповідно в органах міліції, у відділи (відділення) дізнання.³ На Україні такий наказ був виданий 16 березня 1959 року. Він затвердив штати і структуру відділів і відділень дізнання, увів посади їхніх начальників.⁴

Правове положення й повноваження начальників відділів (відділень) дізнання не були регламентовані ні в КПК, ні у вищевказаному відомчому нормативному акті. Однак фактично їхня компетенція була широкою. Здійснюючи відомчий контроль за розслідуванням, що проводилося підлеглими оперативними уповноваженими дізнання, вони виконували фактично ті ж функції з керівництва розслідуванням і контролю, що і до 1958 року, коли іменувалися начальниками слідчих відділів. Однак якість розслідування, проведеного органами дізнання, в ті часи у ряді областей республіки, на думку МВС УРСР, була низькою, були наявні недоліки і процесуальні порушення. Основною їхньою причиною був слабкий відомчий контроль з боку керівників відділів (відділень) дізнання за розслідуванням кримінальних справ.⁵

Усе краще, що склалося в здійсненні керівництва підрозділами дізнання в органах міліції, і передова практика відомчого контролю одержали відображення й подальший розвиток в органах охорони громадського порядку (нині органи МВС), що одержали право провадження попереднього слідства.⁶ Таке рішення було прийняте тому, що минуло з 1958 року п'ятиріччя переконливо довело помилковість прийнятого рішення про ліквідацію попереднього слідства в МВС (МООП). Слідчі органи прокуратури не справлялися з навантаженням, що зросло в зв'язку із розширенням їхньої

¹ Див.: Архів НКВС, МВС УРСР за 1940-1958 р.р.

² Див.: Важнейшие законодательные акты Союза ССР и союзных республик. — М., 1963. — С. 5.

³ Див.: Архів МВС УРСР, 1959 р. // Збірник 404, С. 245.

⁴ Див.: Архів МВС УРСР, 1959 р. // Збірник 290, С. 144.

⁵ Див.: Архів МВС УРСР, 1959 р. // Збірник 258.

⁶ Див.: Відомості Верховної Ради СРСР. — 1963. — № 17. — С. 181.

підслідності, знизилосся розкриття, ослабла профілактика злочинів.¹ Слідчі апарати в органах внутрішніх справ Української РСР почали функціонувати з 1 липня 1963 р.² Вони були створені на базі відділів, які існували, відділень і груп дізнання, що очолювали начальники відділів (відділень). Найбільш досвідчені з них були призначені на посади начальників слідчих відділів (відділень). Деяку частину слідчих прокуратури також призначали на ці посади.³

Для активізації їхньої діяльності важливе значення мала та обставина, що правове положення і повноваження начальників слідчих відділів (відділень) органів внутрішніх справ УРСР були визначені Положенням «Про організацію і діяльність слідчого апарату в органах Міністерства охорони громадського порядку УРСР», затвердженим наказом міністра 21 червня 1963 р.⁴

У ньому були закріплені права й обов'язки начальників слідчих відділів з організації і керівництва розслідуванням злочинів, здійснення контролю за дотриманням законності при порушенні і розслідуванні кримінальних справ; термінами, повнотою, всебічністю й об'єктивністю розслідування; виявленні причин і умов, що сприяли здійсненню злочинів; реєстрацією і своєчасним розглядом скарг, що надійшли до слідчих, і заяв; точним виконанням слідчими правил обліку і звітності у кримінальних справах. На них також покладалася обов'язки в необхідних випадках брати участь у провадженні тих чи інших слідчих дій у кримінальних справах, розслідуваних слідчими, або приймати до свого провадження й особисто розслідувати кримінальні справи; перевіряти матеріали, за якими слідчими відмовлено в порушенні кримінальних справ, а також закриті справи й матеріали, виділені з кримінальних справ, вживати заходів до усунення помилок і порушень. Начальнику слідчого відділу (відділення) надавалося також право подавати начальнику органу міліції пропозиції щодо взаємодії слідчих із співробітниками інших служб у боротьбі зі злочинністю.

Однак службові повноваження, надані начальникам слідчих відділів (відділень) органів внутрішніх справ та їхнім заступникам

¹ Див.: Архів МВС УССР за 1958-1963 р.р.

² Див.: Відомості Верховної Ради СРСР. — 1963. — № 25. — С. 406.

³ Див.: Сборник действующих приказов и инструкций Генерального прокурора СССР. — М., 1966. — С. 161-162.

⁴ Див.: Архів МВС УРСР, 1963 // Збірник № 385 (шим положенням з метою організації і керівництва роботою слідчих були створені слідче управління МООП УРСР, слідчі відділи (відділення) в управліннях внутрішніх справ областей, міст та при управліннях міліції міст, у містах і районах слідчі відділення (відділи) і групи. Слідчі підрозділи очолили начальники управлінь відділів, відділень та їхні заступники, а також старші слідчих груп).

відомчими нормативними актами, не були закріплені в кримінально-процесуальному законі, тому при їхньому виконанні виникали значні труднощі. Відповідно до КПК УРСР слідчий уже мав широкі повноваження щодо самостійного розслідування кримінальних справ, а також стосовно органів дізнання (ст. 114 КПК УРСР). Начальник же слідчого відділу, що керував розслідуванням і здійснював за ним контроль, не був навіть учасником кримінального процесу. Практика настійно вимагала узаконити правове становище і повноваження цієї посадової особи в кримінально-процесуальному законі, надавши їй повноваження, необхідні для організації, керівництва і контролю за діяльністю підлеглого слідчого.

У цих умовах багато практичних працівників і вчені обґрунтовано наполягали на наданні керівникам слідчих апаратів процесуальних повноважень.¹ Ці питання широко обговорювалися на Всесоюзній нараді слідчих працівників органів прокуратури й органів внутрішніх справ. Уже тоді порушували питання про надання начальнику слідчого відділу УВС, крім повноважень, зазначених у Положенні про слідчі апарати МООП УРСР, права скасовувати незаконні й необґрунтовані постанови підлеглих слідчих, відстороняти їх від подальшого ведення слідства, якщо ними допущене порушення закону при розслідуванні справи, передавати справу від одного слідчого до іншого з метою забезпечення найбільш повного й об'єктивного розслідування справи.

Однак багато вчених вважали, що наділення цих керівників процесуальними повноваженнями протирічить ст. 31 Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік, відповідно до якої таке право мав лише прокурор, що здійснює нагляд за провадженням попереднього слідства.

У 1966 році Указом Президії Верховної Ради Української РСР були внесені зміни і доповнення до КПК, і начальники слідчих відділів (відділень) органів внутрішніх справ і державної безпеки, а також їхні заступники одержали процесуальні повноваження.²

Аналіз історії становлення і розвитку керівництва розслідуванням в органах внутрішніх справ дає змогу дійти висновку, що процесуальні повноваження начальника слідчого відділу органів

¹ Див.: Сербулов А., Соловьев А. О работе следственного аппарата МООП // Социалистическая законность. — 1964. — № 7. — С. 2; Ураков С. О процессуальном положении следственных отделов органов охраны общественного порядка // Социалистическая законность. — 1964. — № 7. — С. 16-17.

² Див.: Відомості Верховної Ради УРСР. — 1966 р. — № 4. — С. 15.

внутрішніх справ є похідними від повноважень керівників розслідуванням усіх відомств, яким у різний час надавалося право провадження досудового розслідування.

Необхідність наділення ними начальника слідчого відділу (відділення) органів МВС впливає із самої природи цих державних органів, покликаних вести боротьбу зі злочинністю, і є об'єктивною закономірністю розвитку державного апарату й удосконалення керівництва розслідуванням.

Отримання Україною державної незалежності і перехід до ринкових відносин, а також необхідність удосконалення діяльності слідчого апарату органів внутрішніх справ України із розслідування злочинів сприяли прийняттю і затвердженню правової бази, нормативно-правових актів щодо вдосконалення структури та організації діяльності органів досудового слідства в системі МВС України.

25.11.1992 року наказом МВС України № 745 були затверджені:

– Положення про органи попереднього слідства в системі Міністерства внутрішніх справ України;

– Положення про Головне слідче управління МВС України.

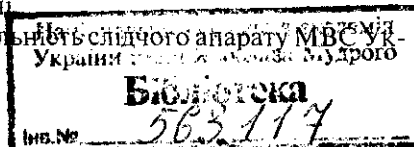
– Типове положення про слідче управління (відділ) УВС, ГУВС, УВСТ.

– Інструкція з організації діяльності органів попереднього слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими службами органів внутрішніх справ України в розкритті і розслідуванні злочинів. Інші нормативно-правові документи щодо покращення роботи слідчого апарату.

Аналіз практики діяльності слідчого апарату МВС України за сорок років його існування і наукові дослідження підтвердили доцільність його створення. Слідчий апарат МВС України впродовж усього періоду своєї діяльності, в основному, якісно і в установлені законом терміни розслідував і продовжує розслідувати значну частину злочинів, скоєних в Україні. Обсяг роботи постійно зростає. Зараз слідчими органів внутрішніх справ щорічно розслідується понад 450 тисяч кримінальних справ. Крім того, ними розглядаються біля 400 тисяч заяв та повідомлень про злочини.

На нашу думку, виведення слідчого апарату із складу органів внутрішніх справ є недоцільним. Це віддалить слідчих від оперативно-розшукової діяльності МВС, ускладнить їхню роботу, погіршить боротьбу зі злочинністю в Україні.

Але система, структура та діяльність слідчого апарату МВС України

раїни потребує вдосконалення, підвищення ролі керівників слідчих підрозділів у керівництві досудовим слідством.¹

§ 2. Правове становище і повноваження начальника слідчого відділу органів внутрішніх справ за чинним кримінально-процесуальним законодавством

Надання начальнику слідчого відділу органів внутрішніх справ процесуальних повноважень із керівництва розслідуванням підняло його в ранг учасників кримінально-процесуальної діяльності – представників органів державної влади і поставило в ряд зі слідчим, прокурором, особою, що проводить дізнання, судом.²

Правове становище начальника відділу визначає його процесуальну самостійність, відповідальність за результати роботи підлеглих слідчих. Начальник слідчого відділу – суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності. Це єдина посадова особа органів МВС, що наділена процесуальними повноваженнями для керівництва розслідуванням. Він відповідає за успішну боротьбу зі злочинністю поряд зі слідчим, органом дізнання, прокурором і судом. Його правове становище в кримінальному процесі визначається повноваженнями, установленними законом. Такі повноваження щодо керівництва досудовим слідством і контролю за ним в органах МВС на території України були йому надані 16 січня 1966 р. Указом Президії Верховної Ради Української РСР, що доповнює ст. 33 Кримінально-процесуального кодексу України пунктом б а і ст. 114¹ під найменуванням «Повноваження начальника слідчого відділу».³ Зі змісту п. 6 а ст. 32 КПК УРСР видно, що процесуальними повноваженнями наділені начальник слідчого управління, відділу, відділення органів внутрішніх справ і його заступники. Відповідно до ст. 114¹ КПК України, начальник слідчого відділу здійснює контроль за своєчасністю дій слідчих із розкриття, розслідування і попередження злочинів, уживає заходів щодо дотримання при цьому законності у кримінальних справах. Особливістю його становища є об'єднання в його повноваженнях функцій контролю з функцією безпосе-

¹ Див.: Лист заступника державного секретаря МВС України начальника Головного слідчого управління МВС України В.П.Коляди до проекту закону України «Про статус слідчих» від 12 грудня 2001 р. № 9310/К // Архів МВС України за 1993-2001 р., фонд 53; Коляда В.П. Проблеми досудового слідства у кримінальному процесі. – К., 2001 р.

² Див.: Божьев П.П. Уголовно-процессуальные правоотношения. – М., 1975. – С. 173.

³ Див.: Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1966. – № 4. – С. 15.

реднього керівництва розслідуванням, включаючи його організацію.

Начальнику слідчого відділу надане право:

а) перевіряти кримінальні справи, за якими впроваджується досудове слідство;¹

б) давати вказівки слідчому про впровадження досудового слідства, притягнення як обвинувачуваного, кваліфікацію злочину й обсягу обвинувачення, направлення справи, провадження окремих слідчих дій;

в) передавати справу від одного слідчого до іншого;

г) доручати розслідування справи декільком слідчим.

Як і прокурор, начальник слідчого відділу наділений правом брати участь у розслідуванні в кримінальних справах і особисто провадити розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого.

Повноваження начальника слідчого відділу – це його процесуальні обов'язки і права, закріплені в законі, якими він наділений для здійснення керівництва діяльністю слідчого із розкриття, розслідування і профілактики злочинів, для законного й обґрунтованого притягнення громадян до кримінальної відповідальності, вживання заходів до своєчасного, повного й об'єктивного розслідування кримінальних справ, що охоплює основний обов'язок щодо забезпечення конституційних та процесуальних прав і свобод людини і громадянина як учасника кримінального процесу.

За своїм змістом і обсягом повноваження начальника слідчого відділу мають складний характер.

По-перше, це повноваження власне керівника слідчого підрозділу, надані йому для керівництва діяльністю слідчого і контролю за нею.

По-друге, це повноваження слідчого, якими начальник слідчого відділу користується у випадку особистого розслідування кримінальних справ.²

За своїм правовим статусом він є начальником слідчого, тому що йому надане право контролю і керівництва діяльністю слідчого, а його вказівки з питань розслідування обов'язкові для виконання. Відповідно до цього нормативні акти МВС наділяють начальника

¹ Згідно із Законом України від 12 липня 2001 р. № 2670 – III у тексті Кримінально-процесуального кодексу слова «попереднє слідство», «попереднього слідства», «попереднє», «попереднього» замінено відповідно словами: «досудове слідство», «досудового».

² Зважаючи на те, що процесуальні повноваження слідчого чітко визначені в законі та достатньо відображені в літературі, вони у даній праці не розглядаються.

слідчого відділу також адміністративними владними повноваженнями з призначення і звільнення слідчого, накладення стягнень, заохочення, просування по службі тощо.

Рішення у справах, що знаходиться в провадженні слідчого, начальник слідчого відділу приймає самостійно і несе персональну відповідальність за результати роботи довіреного йому підрозділу. У своїй діяльності начальник слідчого відділу підконтрольний керівнику вищестоящего слідчого апарату і піднаглядний прокурору, що здійснює нагляд за досудовим розслідуванням; їхні вказівки обов'язкові для начальника слідчого відділу, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 114 КПК України, коли справа знаходиться в нього у провадженні. Процесуальна самостійність є необхідною умовою прийняття рішень на підставі оцінки доказів, керуючись внутрішнім переконанням і законом. Правове становище і повноваження начальника слідчого відділу в законі сформульовані так, що при правильному їхньому застосуванні вони не тільки не обмежують, а, навпаки, забезпечують процесуальну самостійність слідчого. Це проявляється в тому, що, незважаючи на відомчу підпорядкованість слідчого керівництву органів внутрішніх справ, ніхто з його керівників (за винятком начальника слідчого відділу чи його заступника), не мають права давати слідчому вказівки, обов'язкові для виконання у кримінальних справах і матеріалах.

Правові відносини начальника слідчого відділу з керівниками органів внутрішніх справ і начальниками інших оперативних служб цих органів кримінально-процесуальним законом не визначені. Вони регулюються лише відомчими нормативними актами. Його правові відносини з підозрюваним, обвинувачуваним, його захисником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем та їхніми представниками визначені законом лише щодо до тих випадків, коли начальник відділу особисто розслідує справу, користуючись повноваженнями слідчого. Цього, звичайно, недостатньо.

Кримінально-процесуальний кодекс України визначення поняття начальника слідчого відділу не містить. Вважаємо, що таке визначення повинне містити посилання на повноваження начальника слідчого відділу, які у свою чергу, розкриваються через правовідносини, в котрі вступає начальник слідчого відділу, оскільки правомочності — це гарантована державою можливість суб'єкта правовідносин здійснювати визначення дій, вимагати визначеного повноваження від іншого суб'єкта.¹

¹ Див.: Юридический словарь. — М.: Госиздательство юридической литературы. — 1953. — С. 360.

Відповідно поняття «начальник слідчого відділу органів внутрішніх справ» можна визначити як призначену в установленому порядку посадову особу органу внутрішніх справ (чи державної безпеки), що діє в межах своїх повноважень із здійснення контролю і керівництва розкриттям, розслідуванням та попередженням злочинів на основі всебічного, повного й об'єктивного розслідування кримінальних справ.

Вивчення практики показує, що на сьогодні начальники слідчих підрозділів найбільш повно використовують такі повноваження, надані їм ст. 114¹ КПК України, як право брати участь у розслідуванні кримінальної справи, особисто проводити досудове слідство, користуючись повноваженнями слідчого. На нашу думку, це пояснюється тим, що їхнє виконання для багатьох начальників не являє собою особливих труднощів, тому що ці повноваження фактично нічим не відрізняються від повноважень слідчого. Варто визнати і ту обставину, що при значному навантаженні на слідчих начальник підрозділу прагне своєю участю й особистим розслідуванням розвантажити підлеглих слідчих. За даними нашого дослідження, більше половини опитаних начальників на участь у розслідуванні витрачають від 25% до 30% свого робочого часу.

У багатьох органах внутрішніх справ начальники відділень розслідують таку ж кількість кримінальних справ, як і слідчі, а в ряді місць навіть більше. Наприклад, начальники слідчих підрозділів Вінницької області, де автором проводилося дослідження, щорічно розслідують від 15 до 20% усіх кримінальних справ, закінчених підлеглими слідчими, що, природно, не можна визнати правильним. Це підтверджують і опитані нами начальники відділів (відділень). 49,5% висловилися за повне звільнення їх від особистого розслідування кримінальних справ; 39% – за часткове; 11,5% не вважають за можливе звільнити їх від цієї роботи з тих причин, що слідчі занадто перевантажені розслідуванням кримінальних справ.

Вважаємо, що начальники слідчих підрозділів повинні брати участь у розслідуванні, але тільки в найбільш складних і об'ємних справах. Причому ця робота повинна сполучатися з реалізацією повноваження доручати розслідування справи декільком слідчим, тобто створювати і керувати слідчою, а в ряді випадків і слідчо-оперативною групою, оскільки це основний їхній обов'язок.¹

¹ Див.: Інструкцію з організації діяльності органів попереднього слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими службами органів внутрішніх справ у розкритті і розслідуванні злочинів, затверджену наказом МВС України від 25 листопада 1992 р. № 745.

Начальники відділень значну частину свого робочого часу витрачають на виконання обов'язків, не передбачених повноваженнями, наданими їм ст. 114¹ КПК УРСР. Це контроль за розглядом і вирішенням слідчими заяв і повідомлень, а також матеріалів про злочини та розгляд питання про порушення кримінальної справи; затриманням, арештом громадян, організацією планування роботи слідчого підрозділу, взаємодією слідчого з органом дізнання в розкритті злочинів, використанням науково-технічних засобів тощо.

Визначені такі повноваження начальника слідчого відділення районного (міського) органу внутрішніх справ:

- керує діяльністю підлеглих слідчих із попередження, розкриття та розслідування злочинів;
- здійснює контроль за дотриманням законності і встановлених законом строків розслідування, повнотою, всебічністю і об'єктивністю дослідження обставин справи, користуючись повноваженнями, передбаченими ст. 114¹ КПК України;
- планує роботу відділу, відділення (групи), розподіляє функціональні обов'язки між слідчими і контролює їх виконання, складає графік чергувань слідчих та направляє їх на місця подій;
- розглядає заяви, які надходять у слідчий підрозділ, повідомлення і матеріали перевірок про злочини, при наявності приводів і підстав для порушення кримінальних справ направляє їх слідчим для проведення розслідування, особисто бере участь у виконанні слідчих дій;
- організує взаємодію слідчих з працівниками інших служб органів внутрішніх справ, громадськістю, підтримує ділові зв'язки з органами прокуратури і суду;
- забезпечує впровадження в практику роботи слідчих наукову організацію праці, застосування сучасної криміналістичної техніки і передового досвіду;
- систематично аналізує оперативну обстановку, слідчу практику і дані, які характеризують роботу відділу, відділення (групи), розробляє і здійснює заходи щодо підвищення якості та ефективності попереднього слідства, вносить із цих питань пропозиції керівництву органу внутрішніх справ та слідчого управління (відділу) ГУВС, УВС, УВСТ;
- за матеріалами кримінальних справ з використанням статистичних відомостей і даних інших служб, вивчає й узагальнює причини та умови, які сприяють скоєнню злочинів, вносить самостійно або через начальника органу внутрішніх справ узагальнені подання керівникам відповідних підприємств, установ і організацій,

а у разі необхідності — інформації й пропозиції в органи державного управління;

— проводить індивідуально-виховну роботу з особовим складом, організує і безпосередньо проводить заняття зі слідчими в системі службової підготовки, забезпечує дотримання працівниками встановленого порядку і належної дисципліни;

— розглядає та вирішує в межах своєї компетенції скарги на дії підлеглих слідчих, у встановленому порядку вносить подання про заохочення і накладення дисциплінарних стягнень, переміщення слідчих та інших працівників відділу, відділення (групи);

— особисто виїжджає на місце події при надходженні повідомлення про умисне вбивство, скоєне неповнолітнім, крадіжки в особливо великих розмірах, порушення правил безпеки руху, які спричинили загибель двох і більше осіб, великі пожежі, а також інші злочини, які становлять підвищену небезпеку.

Ми поділяємо думку тих авторів, що пропонують розширити процесуальні повноваження начальника слідчого відділу і не тільки щодо слідчого, але й стосовно інших учасників кримінально-процесуальної діяльності, і насамперед, до органу дізнання. Таку ж позицію розділяють і практичні працівники.

За даними нашого дослідження, лише 35% опитаних начальників слідчих підрозділів 102 органів внутрішніх справ 14 областей України і м. Києва вважають, що їхні повноваження кримінально-процесуальним законом урегульовані достатньо. За розширення процесуальних повноважень висловлювалася також більшість опитаних керівників слідчих управлінь (відділів) внутрішніх справ областей і міст. Ці дані підтверджують нашу думку про необхідність більш повно і чітко врегулювати в процесуальному законі повноваження начальника слідчого відділу органу внутрішніх справ. Зокрема, законодавчо надати право скасовувати незаконні і необґрунтовані постанови слідчого, розглядати і вирішувати заяви та скарги на його дії. Відомчих приписів з цих питань недостатньо. З метою активізації взаємодії і підвищення в цьому ролі начальника слідчого відділу йому варто надати також право давати вказівки органу дізнання про провадження пошукових і слідчих дій у справах, що знаходяться в провадженні підлеглих йому слідчих, жадати від органу дізнання повідомлення про всі злочини, підслідні слідчим органів внутрішніх справ, повертати органу дізнання для більш повної перевірки матеріали, які надійшли для порушення кримінальної справи. Деякі повноваження з цих питань визначені відомчими нормативними актами, але цього недостатньо.

Цілий ряд положень, пов'язаних з діяльністю начальників слідчих відділів із організації взаємодії, урегульовані Інструкцією,

затвердженою наказом міністра внутрішніх справ № 745 1992 року. Зокрема, там закріплено їхнє право розглядати і повертати матеріали, зібрані оперативними співробітниками, але недостатні для порушення кримінальної справи.

Це не виключає розширення його повноважень у законі. У ньому повинні бути врегульовані процесуальні відносини начальника слідчого відділу із захисником, обвинувачуваним, потерпілим, цивільним позивачем і відповідачем та їх представниками, порядок вирішення розбіжностей, суперечок, що виникають у зв'язку з діями слідчого. В сучасних умовах це необхідно для забезпечення особистих конституційних прав і свобод людини та громадянина на досудовому слідстві.

Вважається за доцільне також закріпити в кримінально-процесуальному законі гарантії забезпечення процесуальної самостійності не тільки слідчого, але і самого начальника слідчого відділу.

Головне, на нашу думку, полягає в наданні начальнику слідчого відділу (відділення) права самому скасовувати незаконні постанови слідчого, що зробить його керівництво розслідуванням і контроль за ним більш оперативним. Не секрет, що більшість таких постанов на практиці скасовується прокурорами з ініціативи самих начальників слідчих відділів (відділень). Скасування таких постанов дає відчутні результати лише при їхній своєчасності. Інакше виправити допущену помилку вже не є можливим (зникають очевидці й потерпілі, знищуються докази). Часто зволікання зі скасуванням необґрунтованих постанов або відмовлення в цьому приводить до здійснення повторних і більш тяжких злочинів. Звичайно, прогалини в повноваженнях – не єдина причина недоліків. За даними опитування слідчих і керівників слідчих підрозділів, деякі керівники слідчих апаратів не повною мірою використовують свої права з керівництва і процесуального контролю або неправильно розуміють їх. 28,2% опитаних слідчих вважають недостатнім участь начальника в їхній поточній роботі. На це вказувало Головне слідче управління МВС України.¹

Опитані начальники слідчих відділів не заперечують цього. За даними проведеного дослідження, тільки 28,6% з них вважають, що свої процесуальні повноваження виконують у повному обсязі; 68,1% відповіли, що виконують їх в основному, а 13,3% – лише частково. Це підтверджує і практика прокурорського нагляду за виконанням законів слідчими органів внутрішніх справ. Авторами вивчено 145

¹ Див.: Рішення колегії МВС України від 19 липня 2002 р.

подань прокурорів районів, міст і областей. Установлено, що значна їх частина вносилася в зв'язку з недостатнім контролем і керівництвом діяльністю слідчих з боку начальників слідчих підрозділів. У тому числі про необхідність надання допомоги слідчим ОВС у розслідуванні справ, про неналежне виконання начальниками слідчих підрозділів повноважень, наданих їм кримінально-процесуальним законом, нерівномірне навантаження слідчих тощо.

Заданими нашого дослідження, недостатнє використання ними процесуальних повноважень начальники слідчих відділів пояснюють такими причинами:

- надмірною завантаженістю в результаті особистої участі в розслідуванні багатьох кримінальних справ – 55,2 %;

- завантаженістю роботою, не пов'язаною з організацією розслідування справ слідчими – 51,4 %;

- що в процесуальних питаннях нерідко приймають рішення начальники органів внутрішніх справ, яким вони адміністративно підлеглі – 17,1 %;

- нечіткістю функціональних обов'язків, визначених відомчими нормативними актами – 16,2 % опитаних;

- недосконалістю процесуальних норм, що регламентують повноваження начальника слідчого відділу – 11,2 %;

- відсутністю виробленої методики здійснення начальниками слідчих відділів своїх процесуальних функцій – 8,6 %;

- тим, що за організаційними питаннями, які належать до компетенції начальника слідчого відділу, приймають рішення не вони, а здійснюючі нагляд прокурори – 7,8 %;

- недосконалістю поточної службової підготовки – 3,8 %.

Результати опитування свідчать про те, що основними причинами недостатньо ефективного використання начальниками слідчих відділів (відділень) наданих їм процесуальних повноважень є завантаженість розслідуванням конкретних кримінальних справ, роботою, не пов'язаною з розслідуванням злочинів, утручання начальників органів внутрішніх справ у функції з керівництва діяльністю слідчих, нечіткість визначення у відомчих актах їхніх функціональних обов'язків і, нарешті, неповнота процесуальних норм, що регламентують повноваження начальника слідчого відділу.

Таким чином, надані повноваження, в основному, забезпечують можливість якісного керівництва розслідуванням в органах МВС, однак це не змінює того становища, що прогалини в повноваженнях начальника відділу не сприяють забезпеченню ним високого рівня керівництва діяльністю слідчого та його взаємодією з органом дізнання. Інтереси боротьби зі злочинністю вимагають якнайшвидшого

усунення цих прогалин і розширення існуючих процесуальних повноважень начальників слідчих підрозділів органів внутрішніх справ, удосконалення практики їх ефективного застосування.

§ 3. Поняття керівництва розслідуванням. Форми і методи його здійснення

Реалізуючи свої повноваження, начальник слідчого відділу керує процесуальною діяльністю слідчого, вступає з ним та іншими учасниками кримінального процесу у визначені правовідносини. Це дозволяє говорити про процесуальне керівництво не тільки щодо діяльності прокурора, але й начальника слідчого відділу. Тому не можна погодитися з тими авторами, що розглядають процесуальне керівництво діяльністю органів дізнання і попереднього слідства як явище, специфічне лише для прокурорського нагляду, єдиний спосіб (засіб) забезпечення законності в діяльності органів розслідування прокурором.¹ Д.М.Бакаєв називає процесуальне керівництво формою провадження нагляду в стадії попереднього розслідування.² На думку М. С. Строговича, «нагляд прокурора за дотриманням і виконанням законів у діяльності дізнання і попереднього слідства включає керівництво прокурора дізнанням і попереднім слідством у справі».³ До них приєднується В.Я.Чеканов, який вважає процесуальне керівництво методом здійснення прокурором своїх функцій у стадіях порушення кримінальної справи і попереднього розслідування, причому не єдиним, як пише В.М.Савицький, а застосовуваним лише при відповідних умовах.⁴

Правильніше розглядати керівництво і нагляд не як однозначні поняття. Це пов'язується з розходженням у предметі нагляду. На думку Д.С.Карєва, щодо слідчих прокуратури прокурор здійснює тільки нагляд.⁵ Такої ж думки дотримується Тадевосян В.С.⁶

¹ Савицький В.М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. — М.: Наука, 1975. — С. 45; Жогин Н.В. Теоретические основы прокурорского надзора за предварительным расследованием. Автореферат диссертации доктора юридических наук. — М., 1966. — С. 8-9.

² Див.: Бакаєв Д.М. Надзор прокурора района за расследованием уголовных дел. — М., 1979. — С. 27.

³ Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. — М.: Наука, 1968. — Т. 1. — С. 216.

⁴ Див.: Чеканов В.Я. Правовые основы деятельности прокурора в стадиях возбуждения уголовного дела и предварительного расследования. — Автореферат диссертации доктора юридических наук. — М. 1979.

⁵ Див.: Карев Д.С. Организация суда и прокуратуры в СССР. — М., 1954. — С. 8.

⁶ Див.: Тадевосян В.С. Прокурорский надзор в СССР. — 1957. — С.163.

На наш погляд, керівництво не є обов'язковою і єдиною формою прокурорського нагляду за законністю в діяльності слідчого апарату. Нагляд може здійснюватися і без керівництва, підтвердженням цьому є нагляд прокурора за діяльністю слідчих апаратів органів внутрішніх справ, керівництво якими здійснює начальник слідчого відділу.

Вивчення практики прокурорського нагляду за виконанням законів слідчими й іншими органами внутрішніх справ при провадженні розслідування показує також, що в переважній більшості прокурори застосовують саме форми нагляду, а не керівництва. Із 150 вивчених подань прокурорів районів, міст і областей України на ім'я начальників УВС у 85 % викладені факти порушення закону при розгляді і вирішенні заяв про злочини і необгрунтовану відмову в порушенні кримінальних справ, необгрунтованому закритті справ, затриманні, арешті та притягненні громадян до кримінальної відповідальності.

Вказівки прокурорів також, в основному, давалися в зв'язку з усуненням допущених порушень законів, скасуванням рішень слідчих, перевірок законності й обгрунтованості закриття і призупинення кримінальних справ, відмови в порушенні кримінальної справи.

Виникає питання про співвідношення таких понять, як керівництво і управління.

Аналізуючи погляди вчених з цього питання,¹ можна дійти висновку, що «керівництво» ширше від «управління». Це пояснюється наявністю в керівників владних повноважень стосовно підлеглих, якими вони наділені від імені держави. Управління не завжди зв'язане з ним. Однак у визначених сферах діяльності поняття «керівництво» і «управління» можна розглядати як тотожні.

Так, Г.А. Авенсов вважає, що в сфері боротьби зі злочинністю ці поняття варто вживати як тотожні.²

Виходячи зі змісту діяльності начальника слідчого підрозділу з організації роботи слідчого, одні автори керівництво розслідуванням також ототожнюють з управлінням, інші ж вкладають у нього інший зміст,³ треті — визначають керівництво як вид управлінсь-

¹ Див.: Мамутов Н.С., Уманский Л.И. Организатор и организаторская деятельность. Изд-во Ленинградского университета. — Л., 1975. — С. 102; Опрышко В.М. Правовые основы управления в народном хозяйстве. — Киев, 1979. — С. 41-42.

² Аванесов Г.А. Криминология. Прогностика. Управление. — Горьковская высшая школа МВД СССР. — Горький, 1975. — С. 351-352.

³ Модогоев Л.А. Управление и процессуальная самостоятельность следователей // В кн.: Организация расследования преступлений органами внутренних дел. — М., 1978. — С. 54. Михайлов В.А. Процессуальные полномочия начальника следственного отдела // В кн.: Участники предварительного расследования. — Волгоград, 1972. — С. 68-78.

кої діяльності, його специфічну форму. На наш погляд, остання точка зору вважається найбільш правильною. Дійсно, керівництво збігається з поняттям управління, є його формою, яка включає контроль і перевірку виконання, планування і здійснення заходів, що забезпечують діяльність слідчого із розкриття, розслідування та профілактики злочинів, забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина.

Метою керівництва є створення слідчим найбільш сприятливих умов для успішного здійснення ним своїх функцій і виконання завдання своєчасного та повного розкриття злочину, викриття винних осіб і забезпечення прав учасникам процесу. Уміле процесуальне керівництво не обмежує ініціативи слідчого. Навпаки, воно сприяє зміцненню його процесуальної самостійності шляхом огороження від негативного впливу і впливу з боку інших посадових осіб відомств, сприяє активізації взаємодії слідчого з оперативними службами органу внутрішніх справ і підвищенню в цьому його ролі.¹

Тому процесуальне керівництво досудовим слідством можна визначити як комплекс заходів впливу на діяльність слідчого, спрямованих на створення слідчому оптимальних умов для успішного розслідування і попередження злочинів, що полегшують виконання завдань, які стоять перед ним, шляхом залучення сил і засобів інших служб органів внутрішніх справ. Методами реалізації повноважень начальника слідчого відділу, а отже, і керівництва є безпосереднє спостереження з метою виявлення головних напрямків у роботі, перевірка і вивчення справ та планів їхнього розслідування, участь у слідчих діях, оцінка результатів розслідування, узагальнення й аналіз.

Формами керівництва є проведення аналітичної роботи, нарад, заслуховування звітів слідчих, надання вказівок, рекомендацій, прийняття рішень.

Керівництво включає комплекс процесуальних заходів впливу на діяльність слідчого і насамперед прямо зазначених у законі.

По-перше, здійснення контролю за своєчасною діяльністю слідчого щодо підслідних йому злочинів. По-друге, вживання заходів, що забезпечують всебічне, повне й об'єктивне розслідування справи (ч. 1 ст. 114¹ КПК України).

У практичній діяльності контроль і заходи для усунення недоліків здійснюються одночасно, тому що керівництво розслідуванням містить у собі визначений комплекс заходів, органічною й ос-

¹ Усім керівникам слідчих підрозділів надані однакові повноваження, хоча використовують їх на різних рівнях (МВС, УВС, МРВВС).

новною частиною яких є контроль. Контроль та інші дії з керівництва розслідуванням — це єдине ціле, іменоване реалізацією повноважень начальника слідчого відділу, тобто керівництвом розслідуванням. У процесі керівництва, здійснюваного в різних формах різними методами, начальник відділу дає оцінку діяльності слідчого, виявляє недоліки в його роботі і відразу ж уживає заходів до їх усунення шляхом надання вказівок, передачі справи іншому слідчому, створення слідчої групи або прийняття справи до свого провадження тощо. Керівництво, здійснюване начальником слідчого відділу, є відомчим, тому що виконується вищестоящою посадовою особою, яка знаходиться в одному відомстві зі слідчим. Це не змінює його процесуального характеру.

Предметом процесуального керівництва, здійснюваного начальником слідчого відділу, є своєчасна, заснована на законі діяльність слідчого із розслідування злочинів. Цим процесуальне керівництво діяльністю слідчого органів внутрішніх справ відрізняється від прокурорського нагляду, предметом якого є точне виконання всіх тих законів, що повинні застосовуватися при розслідуванні злочинів.¹

За характером впливу на стан роботи слідчого апарату відомче процесуальне керівництво дуже динамічне, що виражається у швидкості та дієвості реагування. Це пояснюється тим, що начальник слідчого відділу в силу свого службового і процесуального становища ближче від усіх до слідчого. Він першим помічає (або довідується з інших джерел) недоліки і недогляди в його роботі, виявляє порушення процесуального закону і раніше, ніж прокурор, що здійснює нагляд, у межах своєї компетенції вживає заходів до їх усунення, надаючи за необхідності безпосередню допомогу слідчому.²

Вважається помилковою думка авторів, які вважають керівництво розслідуванням необхідним методом прокурорського нагляду за виконанням законів у діяльності органів розслідування. Так, Чеканов В.А. думає, що прокурор здійснює нагляд шляхом керівництва, але при цьому невиправдано широко тлумачить останнє. До нього він відносить: передачу справи для розслідування в інший район; вилучення справи з одного органу і передачу її іншому; участь у провадженні дізнання і досудового слідства (у сполученні методів),

¹ Чеканов В.Я. Правовые основы деятельности прокурора в стадии возбуждения дела и предварительного расследования. — Автореферат докторской диссертации. — М., 1979.

² Статкус В.Ф., Чувилов А.А. Прокурорский надзор и ведомственный контроль на предварительном следствии // Советское государство и право. — 1975. — № 3. — С. 75.

провадження окремих слідчих дій (в сполученні методів), надання згоди на запобіжний захід взяття під варту, скасування незаконних і необгрунтованих постанов, відсторонення осіб, що проводять дізнання, чи слідчого від проведення слідства, допуск захисника до участі в справі, розгляді скарг на дії органів дізнання і попереднього слідства й ін.¹

Методи здійснення нагляду за слідчими прокуратури та слідчими органів внутрішніх справ істотно відрізняються тим, що керівництво розслідуванням у набагато меншій мірі характерне для нагляду за останніми. Цей обов'язок, у більшості випадків приймає на себе начальник слідчого відділу, що здійснює відомчий процесуальний контроль. Про це можуть свідчити дані про надання письмових указівок прокурорами і начальниками слідчих відділів органів внутрішніх справ в одній із областей України.

За даними нашого дослідження, прокурори районів і областей дали слідчим органів внутрішніх справ 439 указівок у кримінальних справах. За далеко неповними даними слідчого управління УВС області, тільки слідчим управлінням області за цей же період підготовлено 958 вказівок підлеглим, що в 2 рази більше. Причому це без урахування значної частини вказівок, які слідчі одержували від начальників місцевих слідчих підрозділів.²

Слід зазначити, що прокурори вказівки давали, як правило, по припиненні і закритих справах, за якими слідчими вже були прийняті рішення, але, на думку прокурорів, неправильні. А слідчий відділ УВС переважно давав указівки у справах, що знаходилися в провадженні.

Існує думка, що прокурор району, міста не повинен здійснювати керівництво розслідуванням в органах внутрішніх справ, і його потрібно від цієї роботи звільнити, тому що, по-перше, таке керівництво здійснюють начальники слідчих відділів (відділень), спеціально призначені для цього і наділені процесуальними повноваженнями,³ по-друге, прокурори для цієї роботи не мають у своєму

¹ Див.: Чеканов В.Я. Указанная работа.

² За наслідками нашого опитування 90 % начальників слідчих підрозділів МВС відповіли, що протягом року вони давали слідчим від 25 до 100 вказівок у кримінальних справах.

³ Див.: Баркадзе А. Прокурорский надзор и ведомственный контроль в органах МВД // Социалистическая законность. – 1970. – № 3. – С. 40; Ясинский Р.М. Пути повышения эффективности прокурорского надзора за следствием и дознанием // В кн.: Проблемы прокурорского надзора. – М., 1972. – С. 183-186; Гуляев А.П. Особенности прокурорского надзора за предварительным расследованием в советском уголовном процессе. // В кн.: Труды Омской высшей школы милиции МВД СССР. – 1977. – Вып. 24. – С. 54-64.

розпорядженні достатнього часу.¹ Цю думку ми цілком підтримуємо і розділяємо, тому що немає необхідності підмінювати начальників слідчих підрозділів, оскільки це послабляє їхню роль у керівництві досудовим слідством і приводить до негативних наслідків у боротьбі зі злочинністю.

Методи і форми керівництва (контролю) нерідко співпадають та об'єднані однією метою: забезпечення розкриття і розслідування злочинів у точній відповідності із законом і при дотриманні прав учасників процесу.

У зв'язку з цим у юридичній літературі форми і методи здійснення повноважень як прокурором, так і начальником слідчого відділу практично не розмежовуються, оскільки в основі цих форм і методів лежить визначене повноваження, передбачене законом.²

Перевірка кримінальних справ, що знаходяться у провадженні слідчого, в результаті якої начальник одержує інформацію, достатню для висновку про стан розслідування і правильність рішень слідчого, є найбільш ефективним методом контролю і дієвого керівництва розслідуванням. Як і керівництво (контроль) у цілому, перевірка повинна носити систематичний характер і поширюватися на всіх слідчих даного підрозділу. Своєчасна перевірка допомагає виявити недоліки, що допускаються слідчими при розслідуванні кримінальних справ, і негайно вжити заходів для їхнього усунення. Вона сприяє також виявленню і поширенню позитивного досвіду роботи кращих слідчих і підрозділів, служить важливим засобом профілактики можливих помилок.

Найбільш ефективні планові перевірки, коли начальник слідчого відділу вважає обов'язковим протягом місяця і кварталу (у залежності від кількості слідчих і справ у їхньому провадженні) перевірити в плановому порядку справи, що знаходяться у провадженні кожного слідчого.³

Але є справи, перевірка яких носить терміновий характер і повинна бути проведена негайно: при поверненні судом для додатко-

¹ За даними Шинда В.І., що спеціально вивчив затрати робочого часу прокурора із нагляду за дотриманням законів слідством і дізнанням в органах внутрішніх справ, прокурори використовують лише 9,7 % свого робочого часу, тоді як на загальний нагляд 16,6 % і за законністю розгляду справ у судах 20,6 %. Див.: Шинда В.І. Совершенствовать организацию труда и управления в органах прокуратуры // В кн.: Вопросы совершенствования организации работы в прокуратуре. — Иркутск, 1976. — С. 6-75 и др.

² Див.: Савицкий В.А. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. — М.: Наука, 1975. — С.177-194; Бакаев Д.М. Организация работы районного прокурора. — М., 1979 и др.

³ За наслідками нашого дослідження, із 763 кримінальних справ, за якими були дані вказівки слідчим, планові перевірки склали по 60,4 % вивчених справ.

вого розслідування; за вказівкою прокурора, що здійснює нагляд за досудовим слідством, вищестоящого начальника слідчого відділу (управління); при розгляді скарги учасників процесу, заяв громадян; на прохання начальника МВС, лінійної служби, слідчого, у провадженні якого знаходиться кримінальна справа; при необхідності створення слідчої групи; при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу щодо неповнолітнього і прийнятті інших важливих рішень; при порушенні слідчим клопотання про продовження терміну досудового слідства чи тримання обвинувачуваного під вартою; при направленні закінченої справи прокурору в порядку ст. 225 КПК України для передачі до суду.

Якщо перевіряється усе провадження, одночасно – містить у собі визначення:

- своєчасності й обґрунтованості порушення кримінальної справи;

- результативності проведення первісних слідчих дій і вплив їхніх результатів (позитивний чи негативний) на розкриття і розслідування злочину;

- законності й обґрунтованості затримання підозрюваного (статті 103, 115 КПК), обрання запобіжного заходу (статті 148, 151, 152, 165¹, 165² КПК), притягнення як обвинувачуваного (статті 131-133, 141-143 КПК), а також забезпечення конституційних і процесуальних прав і свобод учасників процесу, передбачених КПК;

- всебічності, повноти й об'єктивності розслідування справи: повнота допиту, якість експертиз тощо (статті 22, 64 КПК). Відношення до доводів обвинуваченого, захисника, виконання вимог закону про виявлення причин злочину й умов, що сприяють його здійсненню (ст. 23 КПК);

- відшкодування матеріального збитку й іншої шкоди, заподіяних злочином;

- результати застосування чи незастосування в процесі розслідування справи судової фотографії, магнітного відеозапису, кінозйомки та інших науково-технічних засобів, що наявні в розпорядженні органу внутрішніх справ (ст. 114 КПК);

- стану організації розслідування;

- законності й обґрунтованості постанов слідчих: про притягнення як обвинуваченого, при зупиненні і закритті кримінальних справ;

- дотримання термінів дізнання і досудового слідства. Перевірка кримінальних справ може бути здійснена за доповіддю слідчого, безпосереднім вивченням процесуальних документів.

У досліджених нами районах начальники, як правило, безпосередньо вивчають справи, що знаходилися у провадженні слідчого,

оскільки заслуховування усної доповіді слідчим не завжди ефективне. Навіть найдетальніша його розповідь не може замінити безпосереднього сприйняття матеріалів справи, не дає можливості визначити правильності рішень, прийнятих у справі. Начальник відділу за таких умов не може дати слідчому необхідні рекомендації, вказівки, вжити необхідних заходів для активізації дій слідчого або ухвалення правильного рішення в складній ситуації.

Обсяг і характер перевірки кримінальних справ залежать від її мети і поставлених завдань.

Вивчення практики здійснення начальниками слідчих відділів повноважень, наданих їм кримінально-процесуальним законом, показує, що досить часто основними недоліками в їхній роботі є відсутність планового початку і систематичності у вивченні кримінальних справ, що знаходяться в провадженні слідчих. У результаті несвоєчасно приймаються необхідні заходи, що усувають порушення процесуальних норм, які підсилюють активність розслідування, а також забезпечують розкриття, розслідування злочинів і закінчення справ у встановлений законом термін.

На ці недоліки неодноразово вказувало Головне слідче управління МВС України. З метою ліквідації відзначеного недоліку нормативні акти МВС України визначають, коли і з якого приводу начальники слідчих підрозділів зобов'язані перевіряти кримінальні справи і давати по них письмові вказівки. Пропонується, наприклад, вивчати усі кримінальні справи, в яких порушуються клопотання про продовження процесуальних строків і давати письмові вказівки щодо подальшого розслідування.¹

На нашу думку, цей перелік недостатній і його варто значно розширити, включивши в нього: усі багатоепізодні справи з великим обсягом роботи, складні в розслідуванні; справи про нерозкриті тяжкі злочини; усі справи про злочини, за здійснення яких кримінальним законом передбачене довічне ув'язнення. Перевірка таких справ повинна бути визнана обов'язковою.

Начальнику слідчого відділення районного (міського) відділу внутрішніх справ доцільно вивчати кримінальні справи слідчих і перед звітною доповіддю в слідчому управлінні УВС, МВС, а також з метою об'єктивної інформації начальника органу внутрішніх справ про навантаження слідчих і необхідності підсилити слідчий апарат.

Керівники слідчих апаратів УВС областей, міст, зобов'язані перевіряти кримінальні справи при здійсненні ними перевірки діяль-

¹ Див.: Типове положення про слідче управління (відділ) УВС, ГУВС, УВСТ, затверджене наказом МВС України від 25 листопада 1992 р. № 745.

ності того чи іншого слідчого підрозділу. Це буде не тільки контролем, але й практичною допомогою начальнику слідчого підрозділу органу внутрішніх справ.

У залежності від приводу перевірки, її мети і терміновості вивчення матеріалів справи може бути суцільним чи вибіркоvim. Найкраще засвоєння досягається при ознайомленні з усіма процесуальними документами від постанови про порушення кримінальної справи до обвинувачувального висновку або, якщо слідство на момент перевірки не закінчене, останньою слідчою дією, виконаною у справі. Таке вивчення справи дає можливість зробити правильний висновок про активність роботи, якість розслідування, дотримання законності, а також прийняти правильне рішення, дати неформальні, чіткі вказівки.

У процесі вивчення справи з'ясовуються такі питання: чи вчасно орган розслідування реагував на повідомлення про злочин, чи дотримані терміни порушення кримінальної справи, прийняття її слідчим до свого провадження, а також своєчасність проведення невідкладних слідчих дій. Активність роботи слідчого у справі може визначатися не тільки своєчасністю, але й кількістю та характером слідчих дій за визначений період слідства. У ретельному вивченні домінують підстави притягнення як обвинувачуваного для того, щоб визначити обґрунтованість пред'явленого обвинувачення, правильність кваліфікації злочину, повноту обвинувачення, відповідність постанови про притягнення обвинувачуваного зібраним у справі доказам.

Перевірка кримінальних справ передбачає також ознайомлення з планами розслідування,¹ у тому числі погодженими планами слідчих дій і оперативно-розшукових заходів для того, щоб визначити стан взаємодії при розслідуванні, виявити й усунути помилки в плануванні, запобігти неправильному використанню слідчим оперативно-розшукових даних.²

Із 102 начальників слідчих відділів і відділень 14 областей та всіх начальників слідчих відділів УВС областей України 85,8 % вважають перевірку кримінальних справ основною формою контролю за діяльністю слідчого.

Для правильної організації перевірки кримінальних справ і роботи слідчого підрозділу необхідна ретельна підготовка. Вона виражається в розробці запитальників, анкет, карт, схем тощо.

¹ Планування роботи не процесуальна, а організаційна діяльність. На нашу думку, план як засіб забезпечення слідчим вимог законодавства повинен включатися до переліку.

² Див.: Інструкцію з організації діяльності органів попереднього слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими службами органів внутрішніх справ України у розкритті і розслідуванні злочинів. Затверджена наказом МВС України від 25.11.1992 р. № 745.

Так, слідчим відділом УВС Запорізької області (нині слідче управління) за участю автора була розроблена пам'ятка, в якій послідовно викладений перелік питань, за якими необхідно перевіряти роботу слідчого підрозділу й окремих слідчих, упроваджена перфокарта, заповнювана на кожну вивчену справу, схвалена слідчим управлінням МВС України. У ній містяться зведення, що полегшують нагромадження інформації з вивченої справи.¹ У карті відведено місце для письмового висновку за вивченою справою про допущені недоліки, вказується дата вивчення справи, підпис особи, що вивчала справу. Існують і інші форми організації відомчого контролю, зокрема, щодо розкриття і розслідування нових злочинів.²

У літературі висловлювалася думка про те, що начальник слідчого відділу може дати слідчому вказівки, прямо не передбачені в законі. Наприклад, про взаємодію слідчого з органами дізнання, про залучення громадськості до участі в розкритті злочинів, про дослідження причин злочинів і умов, що сприяють їхньому здійсненню, і вживання заходів із їхнього усунення.³ З цим не можливо не погодитися, оскільки вони впливають з обов'язку начальника слідчого відділу оперативно і дієво керувати розслідуванням. З цим зв'язане й інше питання. Оскільки закон надає начальнику право давати вказівки слідчому «про провадження досудового слідства», деякі автори думають, що така вказівка може бути дана тільки щодо вже порушеної кримінальної справи.⁴ Є очевидним, що ця точка зору вимагає уточнення.

Дійсно, свої вказівки начальник слідчого відділу найчастіше дає вже щодо порушених кримінальних справ, які надійшли від органу дізнання, суду, інших слідчих підрозділів та від вищестоящих слідчих відділів тощо. Вказівка про провадження розслідування дається та-

¹ Див. детальніше: Предварительное следствие – один из основных участков работы управления охраны общественного порядка. – МООП УССР, 1967 г. – С. 23-25.

² Див.: Збірник методичних рекомендацій з питань розкриття і розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ. Під редакцією В.П. Коляди. – К., МВС України. – 2001 р.

³ Див.: Гуткин И. Начальник следственного отдела и его процессуальные полномочия // Советская милиция. – № 4. – 1967. – С. 68; Лопушанский Ф.А. Следственная профилактика. – К.: Наукова думка, 1980. – С. 46.

⁴ Див.: Гуткин И. Начальник следственного отдела и его процессуальные полномочия // Советская милиция. – № 4. – 1967. – С. 67-69; Белозеров Ю.Н., Чувилов А.А. Проблемы обеспечения законности и обоснованности возбуждения дела. – М., 1973. – С. 62-63; Уголовный процесс. Под ред. Викторова В.А. – М.: 1979. – С. 3, 62; Асриев Б.В. Начальник следственного отдела органов внутренних дел в уголовном процессе. Дис. кандидата юридических наук. – М., 1974 и др.

кож щодо припиненої справи, у справі, за якою прокурором скасована постанова слідчого про його припинення або закриття, а також у справі, повернутій судом або прокурором для додаткового розслідування. Однак може виникнути (і нерідко виникає) необхідність у наданні вказівок за матеріалами, на підставі яких вирішується питання про порушення кримінальної справи. Уже передача начальником слідчого відділу слідчому із резолюцією «порушити справу» є такою вказівкою. Часто вказівки одержує слідчий у зв'язку з розглядом начальником матеріалів, що надійшли з оперативних служб. Тому праві автори, які думають, що вказівка слідчому може бути дана не тільки щодо порушеної кримінальної справи, але й за матеріалами про злочин, що є приводом для порушення кримінальної справи.¹ Правильність такого підходу підтверджується проведенням авторами дослідженням, оскільки всі опитані начальники слідчих підрозділів дають слідчим такі вказівки,² але це необхідно закріпити у статті 114¹ КПК.

Деякі автори у своїх роботах ототожнюють вказівки слідчому про провадження досудового слідства й окремих слідчих дій з указівками про притягнення як обвинувачуваного, кваліфікацію злочину й обсяг обвинувачення та направлення справи до суду і про закриття справи.³

На наш погляд, така позиція може привести до змішання вказівок, що мають різні правові наслідки. Якщо вказівка начальника слідчого відділу про провадження попереднього розслідування й окремих слідчих дій обов'язкові для слідчого і його незгода з ними не припиняє їхнього виконання, то з указівкою про притягнення як обвинувачуваного та з інших питань, перерахованих та передбачених у ч. II ст. 114 і 114¹ КПК, незгода слідчого припиняє виконання отриманої вказівки. Це зрозуміло, тому що вони стосуються корінних, найбільш важливих моментів розслідування, у яких вирішальну роль відіграє внутрішнє переконання слідчого,⁴ а в результаті виконання цих указівок настають правові наслідки, що торкаються конституційних прав та інтересів громадян. У зв'язку з цим, перш ніж дати вказівки про притягнення обвинувачуваного, про

¹ Див.: Інструкція МВС України, затверджена наказом від 21 листопада 1992 р. № 745. Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ, затверджене наказом МВС від 18 жовтня 1993 р. № 701.

² 61, 0 % опитаних відповіло, що найчастіше вказівки слідчим дають по матеріалах про злочини, 63,8 % із них висловлювались за закріплення цього права в законі.

³ Див.: Гуткин И. Указанная работа. — С. 69; Розенко В., Сербулов А. Организация труда и управления в следственном аппарате МВД. - Киев, 1972. — С. 52.

⁴ Див.: Савицкий В.М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. — М., 1975. — С. 181.

кваліфікацію й обсяг обвинувачення, начальник слідчого відділу зобов'язаний ґрунтовно вивчити докази в справі, оцінити їхню вірогідність і повноту. При цьому він зобов'язаний ураховувати як докази, що викривають, так і ті що виправдовують, як обтяжуючі, так і пом'якшуючі провини обвинувачуваного в справі.

Серед інших вказівок начальника слідчого відділу важливе місце займають пов'язані з напрямком справи, що даються:

а) у зв'язку з предметною підслідністю органам внутрішніх справ, а також у випадках територіальної підслідності. Якщо виявляється невідповідність предметної підслідності, начальник відділу дає вказівки про передачу справи прокурору або через нього в інший район відповідно до вимог ст. 116 КПК;

б) при закінченні розслідування в справі, за якою є достатні підстави для направлення обвинувачуваного до суду, начальник слідчого відділу дає вказівку про направлення справи прокурору в порядку ст. 225 КПК.

Здійснювані на практиці дії начальника слідчого підрозділу про необхідність напрямку справи не погоджуються з процесуальним порядком передачі справи за підслідністю, передбаченим ст. 116 КПК, відповідно до якої слідчий, установивши, що справа йому не підслідна, зобов'язаний виконати всі невідкладні слідчі дії, після чого передати справу прокурору для направлення її за підслідністю. В органах внутрішніх справ контроль за обґрунтованістю направлення кримінальної справи здійснює начальник слідчого підрозділу. Передача справи за підслідністю здійснюється за його вказівкою, тому що інакше ускладнюється його контроль за слідством. Також з'ясовується питання в прокуратурі. Тому доцільно ст. 116 КПК доповнити вказівкою про те, що слідчий передає справу через начальника слідчого відділу чи прокурора.

Закріплення в законі цього правила буде сприяти швидкості й повноті розслідування і зміцнить процесуальні права начальника слідчого відділу.

Право начальника слідчого відділу передавати справи від одного слідчого до іншого має дуже важливе значення для забезпечення своєчасного розкриття й об'єктивного, високоякісного розслідування злочину, а також для здійснення учасниками процесу їхніх процесуальних прав.

Передача справи від одного слідчого до іншого з якою-небудь іншою метою, на нашу думку, неприпустима. Головне слідче управління МВС України, слідчі відділи УВС областей забороняють передачу справ без достатніх підстав, оскільки часта їх передача веде до знеособлення, зниження якості слідства, а також до порушень процесуальних термінів.

Кримінально-процесуальний закон не визначає умов, при яких начальник слідчого відділу має право передати справу від одного слідчого до іншого, крім випадків, коли слідчий не погоджується з даними йому вказівками й оскаржує їх. У коментарі до ст. 114¹ КПК сказано, що передача справи від одного слідчого до іншого практикується лише у випадках, коли це викликається необхідністю (наприклад, при хворобі слідчого, наявності обставин для його відводу і т.і.).¹

Однак не можна обмежуватися лише наведеними мотивами для передачі справи іншому слідчому. На це вдало вказує ряд авторів. А. К. Гаврилов пише, що підстави такої передачі можуть бути різні: хвороба, тривале відраджання, велика завантаженість. Коли один слідчий не справляється з розслідуванням справи даної категорії, а інший має досвід розслідування подібних справ.² І. Гуткін, поряд з цим, вважає підставами передачі справи також необхідність об'єднання справ в одне провадження, грубі процесуальні порушення, допущені слідчим, тощо.³ Аналогічні підстави передачі справи називають і інші автори.⁴

З числа вивчених із участю авторів за підготовленою програмою більше 800 кримінальних справ, за якими начальники слідчих відділів і відділень давали вказівки слідчим у порядку ст. 114¹ КПК, 87,7% вказівок стосувалися активізації та повноти розслідування, 60,4% – розкриття злочину і установлення винного, 29,3% – з'ясування в процесі розслідування причин злочинів і умов, що сприяють їхньому здійсненню, і тільки 23,7% вказівок стосувалися залучення як обвинувачуваного й обсягу обвинувачення.⁵

Згідно з даними дослідження, 61,7% начальників слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України найчастіше дають підлеглим слідчим вказівки про порушення кримінальної справи, 35,2% – про обрання чи зміну запобіжного заходу, 29,5% – про взаємодію з органом дізнання та з інших питань. Причому, начальники слідчих підрозділів дають вказівки слідчим із питань розслідуван-

¹ Див.: Кримінально-процесуальний кодекс Української РСР. Науково-практичний коментар. – Київ, 1968. – С. 119.

² Див.: Гаврилов А.К. Организация работы начальника следственного отделения. – Волгоград, 1972. – С. 7.

³ Див.: Гуткин И. Начальник следственного отдела и его процессуальные полномочия // Советская милиция. – 1967. – № 4. – С. 68.

⁴ Див.: Розенко В., Сербулов А. Организация труда и управления в следственном аппарате МВД. – Киев, 1972. – С. 53; Воронин Э.И. Процессуальное положение следователя внутренних дел. – Караганда, 1975. – С. 71.

⁵ Див.: Минюков П.И. Процессуальные полномочия начальника следственного отдела (отделения) органов внутренних дел и практика их исполнения // Труды ВНИИ МВД СССР. – № 37. – М., 1975. – С. 76.

ня, у тому числі прямо не зазначеним у нормі закону, вважаючи їх необхідними для об'єктивності й повноти розслідування. Тому ми вважаємо, що назріла необхідність розширити перелік указівок, які слідчим має право давати начальник слідчого відділу, і сформулювати це в ст. 114¹ КПК, зокрема, право давати вказівки слідчому про порушення кримінальної справи, затримання підозрюваного, проведення обшуку, виїмки, обрання, зміну або скасування запобіжного заходу.¹

Практика свідчить про те, що при якісній організації роботи слідчого апарату і правильних взаємин зі слідчим незгода слідчого з указівками начальника слідчого відділу виникає рідко.

88,6% опитаних нами начальників слідчих підрозділів указали, що в них не було випадків оскарження слідчими їхніх указівок прокурору чи вищестоящому начальнику слідчого відділу (управління). Тільки в 11,4% були поодинокі випадки оскарження їхніх указівок.

Дослідженням встановлено, що в числі кримінальних справ, за якими начальники слідчих підрозділів давали слідчим письмові вказівки у відповідності зі ст. 114¹ КПК, 53,6% були впроваджені, а 42,3% – припинені у зв'язку з невстановленням особи, що скоїла злочин, або відсутністю відомостей про місцезнаходження обвинувачуваних. 4,8% складала справи, закриті провадженням.

Така спрямованість цілком виправдана, оскільки вивчення справ, що знаходяться у провадженні, дає можливість здійснювати контроль одночасно з керівництвом, а вивчення припинених справ – пряме виконання директиви про поліпшення розкриття, в тому числі слідчим шляхом.

Наше дослідження дозволяє зробити висновок про те, що основна мета письмових указівок начальника слідчого відділу за вивченими ним кримінальними справами виражається в забезпеченні активності й повноти досудового слідства, своєчасного і повного розкриття скоєних злочинів, попередження злочинів, забезпечення конституційних і процесуальних гарантій для учасників процесу. При цьому виявлена висока ефективність указівок керівників слідчих відділів за тими справами, з яких давалися письмові вказівки начальниками слідчих відділів, де проводилось таке дослідження. Злочини, як правило, були розкриті, а особи, винні в їхньому здійсненні, встановлені і притягнуті до відповідальності. Жодна

¹ 47,6% опитаних начальників слідчих управлінь (відділів) висловилися за необхідність законодавчого вирішення переліку вказівок начальника слідчого підрозділу слідчому у кримінальній справі; 41,5% не вважають це необхідним і 10,5% утримались від відповіді.

кримінальна справа з числа вивчених начальником слідчого відділу не була повернута для додаткового розслідування, за ними не було допущено фактів необгрунтованого затримання, арешту і притягнення громадян до кримінальної відповідальності.

Слід зазначити, що на практиці вимога закону давати вказівки слідчому у письмовому вигляді не завжди дотримується. Тільки 20% опитаних начальників слідчих підрозділів дотримувалися його; 61,0% опитаних давали вказівки як у письмовій, так і в усній формах.

Хід виконання вказівок періодично перевіряється керівником, що дав такі вказівки в справі, або зональним слідчим, обговорюється на оперативних нарадах у слідчих відділах, іноді з виїздом у місцеві органи внутрішніх справ; заслуховуються звіти слідчих та начальників слідчих відділень про хід розслідування справ, видаються огляди недоліків, даються методичні рекомендації з виконання вказівок у кримінальних справах, надається практична допомога в їхньому виконанні.

Таким чином, процесуальне керівництво розслідуванням в органах внутрішніх справ — це комплекс заходів впливу начальника слідчого відділу на діяльність слідчого із розслідування злочинів, що складає реалізацію наданих йому процесуальних повноважень.

§ 4. Співвідношення повноважень начальника органу внутрішніх справ і начальника слідчого відділу (відділення)

Здійснюючи процесуальне керівництво розслідуванням, начальник слідчого підрозділу діє не обособлено, а в специфічних умовах організаційного підпорядкування слідчого апарату керівнику органу внутрішніх справ. Останній не наділений процесуальними повноваженнями щодо слідчого і начальника слідчого відділу, але в силу свого посадового положення володіє стосовно них визначеною владою.

Повноваження керівника органу внутрішніх справ стосовно слідчого і начальника слідчого відділу визначені відомчими нормативно-правовими актами, зокрема наказами МВС України від 25 листопада 1992 року № 745 «Про невідкладні заходи щодо вдосконалення структури і організації діяльності органів попереднього слідства в системі МВС України», від 18 жовтня 1993 р. № 701 «Про організацію роботи органів внутрішніх справ щодо розкриття злочинів», Інструкцією по організації діяльності попереднього слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими службами органів

внутрішніх справ України в розкритті і розслідуванні злочинів. Однак, на нашу думку, цього недостатньо. Відсутність чітких указівок про такі повноваження в законі нерідко приводить до перевищення влади, що завдає шкоди боротьбі зі злочинністю в тій підсистемі, в якій є слідчий апарат органів внутрішніх справ.

До цього часу з порядку денного не зняті питання про права й обов'язки начальників міськрайорганів у галузі слідчої роботи, про розмежування компетенції їхньої і начальників слідчих підрозділів, про зміцнення процесуальної самостійності слідчих.

Дійсно, від правильної організації службових відносин начальника органу внутрішніх справ з начальником слідчого підрозділу багато в чому залежить стан діяльності не тільки слідчих апаратів, але й органів внутрішніх справ у цілому із розкриття, розслідування і попередження злочинів та викриття осіб, що їх скоїли. Відомо, що взаємодія слідчих зі співробітниками органів міліції має визначне значення для підвищення ефективності діяльності як слідчих апаратів, так і органів міліції в спільній для них боротьбі зі злочинністю.

Відповідно до Положення про районний, міський відділ внутрішніх справ, начальник РМВВС керує діяльністю відділу і забезпечує виконання поставлених перед ними завдань, у тому числі провадження дізнання і досудового слідства у справах про злочини, розслідування яких законодавством покладене на органи внутрішніх справ.

При цьому необхідно враховувати, що слідчий – це самостійний суб'єкт процесуальних прав, наділений дуже значними повноваженнями у відношенні органу дізнання, який знаходиться з ним в одному відомстві. Його вказівки з питань розслідування злочинів обов'язкові для органу дізнання. У той же час він перебуває в службовому підпорядкуванні начальника органу внутрішніх справ, що є одночасно начальником органу дізнання. Це створює деякі труднощі. Усувати ці труднощі, створювати сприятливі умови для успішної роботи слідчого зобов'язані як начальник слідчого відділу (відділення), так і начальник органу внутрішніх справ.

Правові підстави взаємин цих посадових осіб у загальному вигляді визначені Законом України «Про міліцію», статтями 103, 104, 106, 114, 114¹ КПК України, а також нормативними актами, що регламентують порядок взаємодії органів дізнання і досудового слідства в процесі розслідування злочинів.¹

Правильні, засновані на законі, підзаконних нормативних актах, принципах професійної моралі й етики взаємини керівників

¹ Див.: Накази МВС України від 25.11.1992 р., № 742 та від 18.10.1993 р. № 701.

органів внутрішніх справ і керівників слідчих апаратів сприяють постійному підвищенню рівня роботи підлеглих їм служб у розкритті, розслідуванні та попередженні злочинів.

Деякі питання взаємодії керівників органів слідства й органів міліції належать до числа дискусійних як у науці, так і на практиці. Деякою мірою це пояснюється подвійністю правового положення начальника слідчого підрозділу органу внутрішніх справ, взаємини якого з начальником органу внутрішніх справ є одночасно відносинами субординації і координації.¹ Відносини субординації носять чисто управлінський характер, не торкаючись сфери кримінально-процесуальної діяльності зазначених посадових осіб. Це може виражатися, наприклад, у залученні начальника слідчого підрозділу і підлеглих йому слідчих до заходів, участь у яких є обов'язковою для всіх співробітників органів внутрішніх справ, у обов'язковій для всіх службовій підготовці тощо.

Начальник слідчого відділу (відділення) зобов'язаний інформувати начальника органу внутрішніх справ про необхідність забезпечення відповідними силами і засобами визначених заходів, пов'язаних із розслідуванням кримінальної справи; повідомляти йому про результати розкриття і розслідування злочину і викриття винних; інформувати про роботу слідчого підрозділу, про стан службової дисципліни слідчих тощо.

Такі взаємини ґрунтуються на принципі службової підпорядкованості: начальник органу стосовно начальника слідчого відділу (відділення) є вищестоящим керівником у системі даного органу внутрішніх справ. Тому начальник слідчого відділу (відділення) зобов'язаний погоджувати з ним усі свої управлінські рішення й доповідати про результати їхнього виконання. Але в сфері кримінально-процесуальної діяльності начальник слідчого відділу (відділення) є самостійним і незалежним від начальника органу внутрішніх справ керівником відповідного апарату.

Начальник органу внутрішніх справ, незважаючи на те, що слідчий підрозділ структурно входить до складу цього органу, процесуальними повноваженнями стосовно слідчих і начальника слідчого відділу (відділення) не наділений. Він не має права приймати рішення у кримінальних справах, що знаходиться в провадженні слідчих, давати їм і начальнику слідчого відділу (відділення) вказівки щодо їх розслідування. Процесуальні взаємини начальника слідчого відділу (відділення) і начальника органу внутрішніх

¹ Див.: Афанасьев В.Г. Научное управление обществом (Опыт системного исследования). – М., 1973. – С. 164-165; его же: Системность и общество. – М.: Политиздат, 1980. – С. 234.

справ, що складаються при провадженні дізнання у справах, підслідних слідчим, носять координаційний, а не субординаційний характер.

Як суб'єкти управління системами (дізнання-слідство), начальник органу внутрішніх справ і начальник слідчого підрозділу діють самостійно в межах наданих їм процесуальних повноважень, координуючи діяльність підлеглих служб. Але в процесі провадження досудового слідства ці взаємини ускладнюються, набуваючи специфічного характеру. Якщо в управлінській діяльності начальник органу внутрішніх справ є керівником стосовно начальника слідчого відділу (відділення), то у кримінально-процесуальній діяльності при провадженні досудового слідства вже начальник слідчого відділу правомочний давати начальнику органу внутрішніх справ (як керівнику дізнання) обов'язкові для виконання доручення і вказівки, встановлюючи терміни їхнього виконання. У такій ситуації він стає особою, що володіє визначеними владними повноваженнями стосовно начальника органу внутрішніх справ. У науці управління таке становище називається дисфункцією. Проте функціонування такої системи допускають правознавці й соціологи.

Так, автори монографії «Право і соціологія» вважають, що негативні наслідки дисфункцій, які викликають у системах ентропійні процеси, нейтралізуються за рахунок адаптації системи до нових умов, за рахунок її регулювання і саморегулювання. Причому впливи, що обурюють, можна заздалегідь передбачати за допомогою наукового прогнозу.¹

У підтвердження такого впливу на систему з метою її адаптації можна послатися на заходи, прийняті у свій час МВС України для удосконалення керівництва слідчими апаратами в органах внутрішніх справ. У зв'язку з перейменуванням органів міліції в органи внутрішніх справ слідчі підрозділи включені до складу міськрайорганів внутрішніх справ, а на начальників ОВС покладена відповідальність за належну організацію взаємодії апаратів слідства і дізнання. У зв'язку з цим вони наділені визначеними повноваженнями стосовно слідчих.

Так, наказом МВС України від 18 жовтня 1993 р. № 701, яким затверджується Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ, та цим положенням на начальників міськрайорганів покладена персональна відповідальність щодо безпосереднього розкриття злочинів й участі служб, у тому числі слідчого відділу, в їх розкритті. Таку відповідальність несе на-

¹ Див.: Право и социология // Под ред. Ю.А. Тихомирова и В.А.Казимирчука. – М.: Наука, 1973. – С. 256.

чальник міськрайоргану. Відповідно до пункту 5.1.5 названого Положення начальники ОВС спільно з керівниками слідчих підрозділів заслуховують звіти членів слідчо-оперативних груп про результати огляду місця події, проведення невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, здійснюють повсякденний контроль за роботою підлеглих, передусім стосовно розкриття тяжких злочинів. Ці нормативно-правові акти установлюють, що начальники міськрайорганів внутрішніх справ несуть повну відповідальність за правильну організацію роботи слідчих підрозділів і засновану на законі взаємодію слідчих з органами дізнання й інших служб із попередження, розкриття, розслідування злочинів і розшуку злочинців.

Аналіз відомчих актів дозволяє розмежувати надані в зв'язку з цим начальнику органу внутрішніх справ права на три основні групи:

1-ша група. Повноваження, що забезпечують оптимальні умови діяльності слідчого апарату. Сюди входять його обов'язки з надання слідчим службових кабінетів, забезпечення їх науково-технічними засобами, житлом, службовими і квартирними телефонами, службовим транспортом.

2-га група. Повноваження, пов'язані з організацією взаємодії слідчих із органом дізнання – направлення у слідчий підрозділ заяв і повідомлень про злочини, підслідні слідчим, після їхньої перевірки органом дізнання, а також матеріалів, отриманих у результаті оперативно-розшукової діяльності органу дізнання; організація погодженого планування розкриття злочинів; контроль за виконанням доручень і вказівок слідчих про проведення слідчих дій і пошукових заходів щодо кримінальних справ, що знаходиться у провадженні слідчих.

3-я група. Повноваження, що визначають вплив начальника органу на виконання слідчим апаратом покладених на нього обов'язків – установлення розпорядку дня роботи слідчих, вимога дотримання службової дисципліни, правил внутрішнього розпорядку, носіння форменого одягу, порушення клопотань про заохочення слідчих і накладення на них дисциплінарних стягнень, заслуховування звітів про взаємодію з іншими службами ОВС у розкритті, розслідуванні і профілактиці злочинів, організації слідчої роботи. Строго стежити за раціональним використанням робочого часу слідчих; не допускати залучення слідчих до виконання невласливих їм функцій, не пов'язаних із розслідуванням кримінальних справ їхньої підслідності.

Як показало наше дослідження, в більшості органів внутрішніх справ між начальниками слідчих підрозділів і начальниками ОВС

склалися правильні, засновані на діловому співробітництві і взаємодопомозі відносини.

Діяльність начальників ОВС у цьому напрямку контролюється вищестоящими лінійними службами, штабами і слідчими управліннями УВС областей.

У ряді великих органів внутрішніх справ начальник слідчого відділу (відділення) одночасно є заступником начальника ОВС із слідства і виконує функції останнього стосовно працівників міліції, що проводять дізнання.

Аналіз практики показує, що подібними заходами не можна усунути невідповідність у взаєминах начальників системи (органів внутрішніх справ) і її підсистеми (слідчого апарату). Характер повноважень останнього свідчить про наявність у їхньому числі повноважень, пов'язаних з виникненням кримінально-процесуальних відносин. Тому належний рівень організації досудового слідства в органах внутрішніх справ і керівництва слідчим апаратом не може бути досягнутим без необхідної законодавчої і відомчої регламентації процесуального положення і повноважень начальника органу внутрішніх справ і начальника слідчого відділу (відділення) як стосовно підлеглих їм служб (дізнання-слідство), так і по відношенню один до одного. Це тим більше необхідно, що обоє вони є учасниками кримінального процесу.

У зв'язку з тим, що це питання нечітко вирішене в законодавстві, у юридичній науці немає єдиного поняття «учасники процесу». Одні автори відносять до них лише осіб, відзначених у главі III КПК «Учасники процесу, їхні права й обов'язки», інші вважають, і цей погляд одержав широке поширення в літературі, що учасниками процесу є всі особи, що фактично беруть участь у процесі. До них, у першу чергу, відносять представників органів державної влади, що ведуть боротьбу зі злочинністю (суд, суддя, слідчий, орган дізнання, начальник слідчого відділу, прокурор).¹

Остання точка зору, на наш погляд, єдино правильна, оскільки саме з посадовими особами, що володіють процесуальними правами й обов'язками, інші учасники процесу вступають у правовідносини. Однак положення начальника органу дізнання як учасника процесу регламентоване кримінально-процесуальним законом недостатньо, що відбивається на положенні і повноваженнях начальника слідчого відділу (відділення) органів внутрішніх справ і само-

¹ Див.: Строгович С.М. Курс советского уголовного процесса. – М.: Наука, 1968. – С. 203; Божьев П.П. Уголовно-процессуальные отношения. – М., 1975; Стремковский В.Я. Актуальные проблемы организации и производства предварительного следствия в СССР. – Краснодар, 1978. – С. 29 и др.

го начальника ОВС. Правове становище начальника ОВС за існуючим законом може розглядатися лише з позицій загальної процесуальної регламентації діяльності органів дізнання в боротьбі зі злочинністю.

Кримінально-процесуальний закон, регламентуючи діяльність міліції як органу дізнання, нічого не говорить про його керівника.¹ У Кримінально-процесуальному кодексі немає спеціальних норм, що визначають поняття начальника органу дізнання і його повноважень. Тим часом начальнику ОВС як керівнику органу дізнання доводиться постійно вирішувати кримінально-процесуальні питання, пов'язані з розкриттям, розслідуванням і попередженням злочинів, вступати у взаємини з іншими учасниками кримінального процесу.

Відсутність у законі чіткої регламентації положення і процесуальних повноважень начальника органу внутрішніх справ як суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності ускладнює його взаємини з особою, що проводить дізнання, слідчим, начальником слідчого відділу (відділення), обвинувачуваним, потерпілим та іншими учасниками процесу. Невизначеність процесуальних повноважень цього керівника, а також підлеглих йому посадових осіб, що відають провадженням дізнання, з приводу до того, що в районних і міських органах внутрішніх справ фактично відсутні особи, на які за законом покладений обов'язок здійснювати процесуальний контроль за проведенням дізнання. Тим часом необхідність у такому контролі очевидна, тому що органи дізнання розглядають і вирішують чимало заяв і повідомлень про злочини, проводять розслідування із значної кількості кримінальних справ, у тому числі і підслідних слідчим МВС.

Наділення начальника ОВС процесуальними повноваженнями усталить його положення в кримінальному процесі, врегулює правові відносини з начальником слідчого відділу (відділення) та іншими учасниками процесу. На нашу думку, доцільно ст. 32 КПК, що роз'ясняє значення термінів Кодексу, доповнити п.6 «б» – «Начальник органу дізнання», а главу 10 («Дізнання») – ст. 103¹ – «Повноваження начальника органу дізнання». З метою вдосконалення досудового слідства Міністерство внутрішніх справ своїм наказом від 26.03. 2002 р. з 1 квітня по 31 грудня 2002 р. провело експеримент з

¹ Щодо начальника ОВС як органу дізнання в КПК України відмічається лише два рази: у ст. 426 і ст. 427, де мова йде про затвердження протоколів про затримання особи, яка скоїла хуліганство без тяжких наслідків і про обов'язок порушити кримінальну справу за цим злочинном, якщо у п'ятиденний термін неможливо з'ясувати істотні умови скоєння злочину.

апробації нової системи підпорядкування слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України в ГУМВС України в Автономній Республіці Крим, Київській області, УМВС України в Донецькій та Одеській областях, на період дії якого встановлюють підпорядкованість слідчих підрозділів зазначених ГУ МВС, МВС по вертикалі.

Але, як відмітила Колегія МВС України, в ряді органів внутрішніх справ впровадження експерименту з апробації нової системи підпорядкування слідчих підрозділів проводиться дуже повільно. До цього часу повністю не перебудована психологія начальників слідчих підрозділів щодо самостійності прийняття рішень в організації роботи підпорядкованих слідчих підрозділів.¹

На нашу думку, централізоване підпорядкування слідчого апарату по вертикалі не зменшує актуальності удосконалення взаємовідносин керівників ОВС і слідчих підрозділів у боротьбі зі злочинністю, вдосконалення їхніх процесуальних повноважень.

У формулюванні процесуальних повноважень начальника ОВС доцільно визначити його обов'язок забезпечувати виконання приписів закону про взаємодію органу дізнання і слідчого, а саме: контроль за своєчасним виконанням доручень слідчого і начальника слідчого підрозділу (ст. 114 КПК), надання необхідного сприяння в проведенні ними ряду слідчих дій (огляд, обшук, виїмка, відтворення обстановки й обставин події злочину й ін.), забезпечення своєчасних дій органу дізнання з розкриття злочинів і проведення невідкладних слідчих дій у справах про злочини, підслідні слідчим МВС тощо.

Начальник органів внутрішніх справ і начальник слідчого відділу (відділення) органу внутрішніх справ вступають у процесуальні взаємини на всіх етапах досудового слідства стосовно стадій кримінального процесу, але найчастіше при розгляді заяв і повідомлень про злочини, вирішення питання про порушення кримінальної справи, у тому числі на підставі оперативно-розшукових матеріалів, при виконанні доручень слідчих органу дізнання в кримінальних справах і рішення інших процесуальних питань, пов'язаних з розкриттям злочинів.

Відповідно до Інструкції МВС України «По організації діяльності органів досудового слідства в системі МВС України та взає-

¹ Рішення Колегії Міністерства внутрішніх справ України від 19 липня 2002 р. № 8 КМ/1 «Про заходи щодо вдосконалення діяльності органів досудового слідства системи МВС України в сучасних умовах реформування чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства і посилення протидії злочинності».

модії їх з іншими службами органів внутрішніх справ України у розкритті і розслідуванні злочинів» визначено, що контроль за діяльністю слідчого апарату здійснюється керівниками органу внутрішніх справ і слідчого підрозділу за організацією слідчої роботи; начальниками слідчих управлінь, відділів, відділень та їхніми заступниками — за процесуальною діяльністю слідчих.

На рівні міськрайорганів внутрішніх справ слідча робота також організовується начальниками цих органів і начальниками слідчих підрозділів.

Працівникам інших служб органів внутрішніх справ забороняється втручатися в процесуальну діяльність слідчих, витребувати і перевіряти матеріали кримінальної справи і матеріали, які знаходяться в їхньому провадженні чи архівах, давати за ними вказівки чи оцінку процесуальних рішень слідчого, не відмінених в оновленому порядку.

Інструкція покладає на начальників органів внутрішніх справ відповідальність за належну організацію роботи слідчих підрозділів і взаємодію слідчих з іншими службами у попередженні, розкритті й розслідуванні злочинів та розшуку злочинців. З цією метою їм надане право:

- встановлювати розпорядок роботи слідчого підрозділу, вимагати дотримання службової дисципліни, порушувати у встановленому порядку клопотання про заохочення слідчих чи притягнення їх до дисциплінарної відповідальності;
- направляти слідчих для огляду місця події за повідомленнями про злочини, які віднесені законом до їх підслідності;
- створювати слідчо-оперативні групи для розкриття і розслідування злочинів;
- направляти слідчим для прийняття рішень заяви і повідомлення про очевидні злочини, віднесені законом до їх підслідності. Заяви, листи, повідомлення, в яких для встановлення ознак складу злочину вимагається попередня перевірка, можуть бути передані слідчому тільки після проведення її працівниками органів дізнання;
- перевіряти організацію взаємодії слідчого апарату з іншими службами, заслуховувати керівників слідчих підрозділів і слідчих з питань взаємодії з цими службами в боротьбі із злочинністю, своєчасного реагування на факти злочинних проявів, впровадження криміналістичних засобів і наукових методів, проведення профілактичної роботи, пропаганди законів України, зміцнення зв'язку з громадськістю, підвищення професійної майстерності, організації роботи слідчих, виконання планів, розслідування.

На начальників органів внутрішніх справ покладені такі обов'язки:

- при виїзді на місця подій організувати узгоджене проведення оперативно-пошукових заходів і слідчих дій у розкритті та розслідуванні злочинів;

- забезпечувати взаємодію слідчих з іншими службами та узгоджене планування у кримінальних справах: здійснювати контроль за своєчасною передачею у встановленому порядку слідчим інформації, отриманої в результаті проведення оперативно-пошукових заходів, швидким і якісним виконанням працівниками органу дізнання доручень і вказівок слідчих про проведення слідчих і розшукових дій у розслідуваних ними справах;

- забезпечувати слідчих службовими приміщеннями, телефонами, засобами оргтехніки і транспортом для виїзду на місця подій і проведення інших слідчих дій, конвоєм для супроводження й охорони затриманих і заарештованих, а також виконання друкарських робіт, вживати необхідні заходи щодо забезпечення слідчих житлом і квартирними телефонами;

- не залучати слідчих до виконання функцій, не пов'язаних із розслідуванням кримінальних справ.

Суттєвим і реальним є повноваження начальника міськрайоргану направляти слідчим для прийняття рішень заяви і повідомлення про очевидні злочини, віднесені за законом до їх підслідності, а також матеріали попередньої перевірки органом дізнання, за якими установлений склад злочину. Як показали наші дослідження, такі заяви і матеріали направляються слідчим через начальника слідчого підрозділу і адресуються йому.

У зв'язку з цим дуже істотною для практики керівництва розслідуванням є форма звертання начальника органу до керівника слідчого підрозділу або слідчого – указівка, пропозиція, рекомендація.

Як показало дослідження, більшість начальників ОВС дають начальникам слідчих відділів (відділень) приблизно такі письмові вказівки про порядок розгляду заяв, повідомлень і матеріалів про злочини: «Поруште кримінальну справу і розслідуйте»; «Для порушення кримінальної справи»; «Для розслідування»; «Доручить розслідування» тощо.

Подібна практика не погоджується з вимогами закону і відомчих нормативних актів, порушує процесуальну самостійність начальника слідчого відділу (відділення) і слідчого.

Вивчення авторами 200 матеріалів, за якими слідчими ОВС відмовлено в порушенні кримінальної справи, показало, що по 96%

з них керівники органу внутрішніх справ давали письмові вказівки працівникам слідства про порушення кримінальної справи чи відмовлення в порушенні. Характерно, що по 60,2% вивчених матеріалів, розглянутих начальниками ОВС, у порушенні кримінальної справи відмовлено з мотивів відсутності події або складу злочину.

За даними анкетування, 32,4% начальників слідчих підрозділів відповіло, що начальник органу внутрішніх справ дає начальнику слідчого відділення категоричні вказівки про порушення кримінальної справи за матеріалами, що надійшли від органу дізнання в слідче відділення для вирішення питання про порушення кримінальної справи. У зв'язку з цим, на нашу думку, необхідно у ст. 114¹ КПК визначити, що вказівки начальнику слідчого відділення органу внутрішніх справ із процесуальних питань можуть давати тільки вищестоящий начальник слідчого відділу і прокурор.

Згідно з вимогами інструкції, начальник слідчого підрозділу в термін, встановлений КПК (від 3-х до 10 днів), вивчає такі матеріали і приймає за ними рішення. Він має право особисто порушити кримінальну справу, передати матеріали слідчому для порушення кримінальної справи, винести постанову про відмовлення в порушенні кримінальної справи, повернути його органу дізнання для додаткової перевірки.

Начальники ОВС і слідчого підрозділу вирішують розбіжності, що виникли між слідчим і оперативними співробітниками про наявність у матеріалах оперативно-розшукової діяльності підстав для порушення кримінальної справи. Розбіжності з цього питання, що виникають між цими посадовими особами ОВС, вирішують вищестоящі керівники.

Істотне значення має забезпечення посадовими особами органів дізнання своєчасного виконання доручень слідчого про проведення невідкладних слідчих дій і дотримання нормативного порядку дачі таких доручень.

За даними нашого опитування, 80,0% начальників слідчих підрозділів відповіли, що доручення органу дізнання в порядку ст. 114 КПК вони адресують безпосередньо начальнику органу внутрішніх справ і 20% – начальнику відповідної лінійної служби. 79% керівників слідчих відділів висловилося за необхідність спрямування таких доручень безпосередньо начальнику ОВС і 21% – за направлення їхнім начальникам лінійних служб. На нашу думку, більш відповідає ст. 114 КПК України, а також п.«д» Закону України «Про міліцію» направлення доручення слідчого про провадження пошукових і слідчих дій у кримінальній справі керівнику органу

дізнання. Причому, в найбільш складних ситуаціях такі доручення повинні виходити від начальника слідчого підрозділу. В разі потреби у відповідності зі ст. 119 КПК створювати слідчо-оперативні групи, у які поряд зі слідчими включати співробітників органу дізнання, призначених начальником ОВС для роботи зі справи.

Проведене дослідження, аналіз законів і підзаконних актів свідчать про те, що правові відносини начальника слідчого підрозділу і міськрайоргану внутрішніх справ у системі МВС носять складний характер. Управлінські відносини є відносинами субординації, де начальник слідчого підрозділу підлеглий начальнику ОВС. Процесуальні відносини – це відносини координації, хоча начальник слідчого підрозділу так само, як і слідчий, має право давати доручення і вказівки начальнику ОВД щодо справи, яка розслідується. Як суб'єкти керівництва при вирішенні процесуальних питань вони діють самостійно, у межах наданих їм повноважень, координуючи діяльність підлеглих служб (дізнання-слідство). Начальник слідчого відділу несе службу відповідальність перед начальником ОВС за стан слідчої роботи в органі.

Існування в одному органі двох систем управління (слідство – дізнання) при існуючому правовому регулюванні не може привести до дисфункції цих систем, тому що їхня діяльність регулюється відомчими правовими актами, у т.ч. наказами від 25.11.1992 р. № 745, від 18 жовтня 1993 р. № 701, Положеннями про слідче управління (відділ), про основи організації розкриття злочинів, Інструкцією з організації діяльності органів попереднього слідства та взаємодії з іншими службами органів внутрішніх справ України в розкритті і розслідуванні злочинів.

§ 5. Співвідношення прокурорського нагляду і відомчого контролю при розслідуванні кримінальних справ слідчими

Аналіз чинного кримінально-процесуального законодавства України, що регулює прокурорський нагляд і відомчий процесуальний контроль за розслідуванням кримінальних справ слідчими органів внутрішніх справ, дає можливість дійти висновку, що межі співвідношення нагляду і контролю в них чітко не визначені. Так ст. 114¹ КПК, на наш погляд, неповно визначає повноваження начальника слідчого відділу, необхідні для ефективного здійснення відомчого контролю за діяльністю слідчого.

Саме він стежить за роботою підлеглих слідчих, вивчає кримінальні справи, одержує нові документи, бере участь у провадженні

слідчих дій, має можливість своєчасно усунути й запобігти порушенням. У цьому переваги відомчого процесуального контролю над прокурорським наглядом.¹

Проблема співвідношення відомчого контролю і прокурорського нагляду у розслідуванні кримінальних справ слідчими органів внутрішніх справ, вважаємо, не досить досліджена в науці. А вчені, які досліджували її, свою позицію висловлюють на захист того відомства, де вони працювали, — прокуратури, органів внутрішніх справ.

Суперечливою є думка щодо того, керує прокурор діяльністю слідчих органів внутрішніх справ або лише здійснює нагляд за її законністю. Адже в даних органах керівництво розслідуванням і контроль за ним, в тому числі і процесуальний, здійснює начальник слідчого відділу, який, як і прокурор, є учасником кримінально-процесуальної діяльності. А чи є необхідність, щоб одним слідчим керували дві посадові особи, тим більше, що одна з них із іншого відомства? Чи може прокурор за наявності різновиду прокурорського нагляду якісно керувати діяльністю слідчого іншого відомства і чи буде для цього час, за умови, що йому необхідно керувати діяльністю слідчих прокуратури? До того ж обсяг роботи, виконуваний слідчими органів внутрішніх справ, значно ширший.²

Досить повно, на нашу думку, ці питання проаналізовано в монографії Х.С.Таджиева,³ а також у бесіді третій «Предварительное следствие, каким и где ему быть» при проведенні «круглого столу» видавництвом «Юридическая литература».⁴ Автори підтримують думку більшості вчених, які заперечують сумісництво прокурором функцій нагляду і керівництва розслідуванням, оскільки це має негативні наслідки.

На наш погляд, керівництво не є обов'язковою і єдиною формою прокурорського нагляду за законністю в діяльності слідчого

¹ Михайленко О.Р. Про роль відомчого контролю в забезпеченні законності на попередньому слідстві // В кн.: Сучасні проблеми держави та права. — К., 1990. — С. 175-177; Мінюков П.І. Використання процесуальних повноважень начальниками слідчих органів внутрішніх справ у керівництві розслідуванням. — К., 1981. Мінюков П.І., Мінюков А.П. Співвідношення прокурорського нагляду і відомчого контролю при розслідуванні кримінальних справ слідчими // Право України. — 1999. — № 1. — С. 111-115.

² Савицький В.М. Очерк теории прокурорского надзора. — М., 1975; Долгова А.И. Прокурорский надзор в советском уголовном производстве. Автореф. канд. дис. — М., 1964; Мирошниченко М.Я. Прокурор в стадии предварительного расследования уголовных дел. — Вестник МГУ. Серия «Право». — 1973. — № 2. — С. 4-48.

³ Таджиев Х.С. Прокурорский надзор и ведомственный контроль за расследованием преступлений. — Ташкент, 1985. — С. 76.

⁴ Див.: Кн. Истина и только истина. — М., 1990. — С. 240-308.

апарату. Нагляд може здійснюватися і без керівництва, підтвердженням чому є нагляд прокурора за діяльністю слідчих органів внутрішніх справ, керівництво якими здійснює начальник слідчого відділу.

Отже, прокурор не повинен здійснювати контроль і керівництво розслідуванням справи, яка провадиться слідчими органами внутрішніх справ, де цю роботу виконують начальники слідчих відділів.

Вивчення практики прокурорського нагляду за виконанням законів слідчими органами внутрішніх справ при проведенні розслідування свідчить також, що у більшості випадків прокурори застосовують саме форми нагляду, а не керівництва. Зокрема, в поданнях прокурорів, надісланих начальникам УВС, у більшості викладалися факти порушення закону при розгляді і вирішенні заяв про злочини, про необґрунтовані відмови у порушенні кримінальних справ, необґрунтоване закриття справ, затримання, арешт і притягнення громадян до відповідальності.

Вказівки прокурорів також в основному стосувалися усунення допущених порушень законів, скасування рішень слідчих, перевірок законності і обґрунтованості закриття і зупинення кримінальних справ, відмови в їх порушенні.

Розглянемо детальніше співвідношення прокурорського нагляду і відомчого контролю, виходячи з чинного законодавства України і практичної діяльності прокурора і начальника слідчого відділу органів внутрішніх справ.

Завдання прокурорського нагляду за досудовим розслідуванням і відомчого контролю за своєчасністю дій слідчого полягають у забезпеченні швидкого і повного розкриття та в профілактиці злочинів, підслідних слідчим органів внутрішніх справ, виявленні винних (ст. 2 КПК, ст. 29 Закону України «Про прокуратуру»).

Як прокурор, так і начальник слідчого відділу органів внутрішніх справ, є учасниками кримінально-процесуальної діяльності. Їх правове становище, повноваження визначені законодавством України: для прокурора – Законом «Про прокуратуру» і Кримінально-процесуальним кодексом і для начальника слідчого відділу – Кримінально-процесуальним кодексом.

Обидва вони наділені владними процесуальними повноваженнями щодо слідчого, який згідно зі ст. 114 КПК користується процесуальною самостійністю, та інших учасників кримінального процесу. Доручення і вказівки в кримінальних справах – як прокурора, так і начальника відділу, є обов'язковими для виконання слідчими, крім випадків, передбачених ч. 2 ст. 114 КПК, у тому числі з основ-

них напрямів розслідування: своєчасність провадження слідчих дій, повнота, об'єктивність, всебічність розслідування. При здійсненні нагляду і контролю їх процесуальні повноваження збігаються, хоча, як уже відзначалося, повноваження начальника слідчого відділу значно вужчі, ніж прокурора.

Як прокурор, так і начальник слідчого відділу в своїй діяльності намагаються, щоб не було допущено необгрунтованого порушення кримінальних справ, затримання, арешту, притягнення громадян до кримінальної відповідальності, щоб було забезпечено відшкодування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної потерпілим злочинними діями обвинувачених. Як правильно відзначає Х.С.Таджигієв, завдання організації і форми прокурорського нагляду за законністю не залежать від відомчої належності слідчого апарату, тоді, як відомчий контроль з боку начальника слідчого відділу обмежується лише окремим відомством (МВС, СБУ).

Повноваження прокурора щодо слідчого значно ширші від повноважень начальника слідчого відділу. Крім того, вказівки прокурора обов'язкові не тільки для слідчого, а й для вказаного начальника. Оскарження не зупиняє їх виконання.

При проведенні прокурорського нагляду і відомчого процесуального контролю у більшості випадків застосовуються одні й ті ж форми і методи. Це: перевірка кримінальних справ, надання вказівок, передавання справи від одного слідчого іншому. Щодо вказівок, то часто вони подібні. Наприклад, при вивченні практики прокурорського нагляду і відомчого контролю як прокурори, так і начальники слідчих відділів давали слідчим вказівки щодо повноти розслідування, обсягів обвинувачення і притягнення як обвинуваченого, про направлення справи. Хоча прокурори давали більше вказівок з приводу зупинення і закриття справ.

Розглядаючи відмінності прокурорського нагляду і відомчого контролю, на наш погляд, слід виходити не лише з правової природи виникнення повноважень прокурора і начальника слідчого відділу, оскільки вони визначені законами однієї держави, їх характер і спрямованість збігаються за завданнями, об'єктом і предметом впливу на хід розслідування злочинів, формами і методами впливу на діяльність слідчого, функціональними завданнями.

Їх відмінність, вважаємо, простежується в наступних головних характеристиках їх правового становища і обсягу повноважень.

1. Нагляд прокурора за розслідуванням кримінальних справ, у тому числі слідчими органів внутрішніх справ, є складовою наглядом за виконанням законів усіма установами, організаціями, посадовими особами, якими є названі слідчі. Для начальника слідчого відділу

обов'язковими є і вказівки, які прокурор дає їх підлеглому слідчому.

2. Якщо прокурор має право усувати слідчого від розслідування кримінальної справи у випадку, коли останнім допущено порушення закону (ст. 227 КПК), то начальник слідчого відділу такого права не має. Він згідно зі ст. 114¹ КПК може лише з метою швидкого розкриття і розслідування злочину передати справу від одного слідчого іншому.

3. Прокурор має право скасовувати незаконні і необґрунтовані постанови слідчого про відмову в порушенні кримінальної справи, її закритті, тоді як начальник слідчого відділу такого права не має.

4. При здійсненні прокурорського нагляду предметом впливу є законність рішень, що приймаються слідчим, а при здійсненні відомчого контролю — своєчасність дій слідчого із розкриття і розслідування злочинів, всебічного і об'єктивного розслідування справи.

5. Начальник слідчого відділу здійснює безпосереднє керівництво розслідуванням кримінальних справ підлеглими слідчими. Він має можливість у будь-який час вивчити кримінальну справу, дати слідчому вказівку про провадження тих або інших слідчих дій на активізацію розслідування чи прийняття ним правильного рішення. Прокурор такої можливості не має, оскільки він віддалений від цього слідчого іншим відомством і вступає у справу лише при планових перевірках, у зв'язку зі скаргою на дію слідчого, при наданні згоди на отримання санкції на арешт, розгляді закінченої, зупиненої або закритої справи.

Вивчення практики надання письмових вказівок прокурором слідчим органів внутрішніх справ у справах про нерозкриті злочини свідчить, що такі вказівки вони дають досить часто, і навіть значно більше, ніж слідчим прокуратури.

Одночасно з вказівкою прокурор, з'ясувавши, що справу зупинено або закрито, необґрунтовано скасовує постанову слідчого і надсилає її на додаткове розслідування, продовжуючи контролювати результат виконання вказівки (статті 229, 230 Закону «Про прокуратуру», пп. 2, 3, 8 ст. 227 КПК).

Свої вказівки прокурор може адресувати як безпосередньо слідчому, так і начальнику слідчого відділу.

6. Одним з найважливіших повноважень прокурора є право дати згоду на санкцію, на арешт судом (ст. 30 Закону «Про прокуратуру»), тоді як начальник слідчого відділу такого права не має.

Законом України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» від 21 червня 2001 р. № 2540-III (ст. ст.

165¹, 165², 165³), визначений новий порядок обирання запобіжного заходу на досудовому слідстві. Санкцію на взяття під варту надає не прокурор, а суддя. Прокурор дає лише згоду на взяття обвинувачуваного (підозрюваного) під варту.

Так, відповідно до ст. 165¹, якщо орган дізнання, слідчий вважає, що є підстави для обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, він вносить за згодою прокурора подання до суду. Таке ж подання має право внести і прокурор.

Після одержання подання суддя вивчає матеріали кримінальної справи, надані органами дізнання, слідчим, прокурором, допитує підозрюваного чи обвинуваченого і (за необхідністю) бере пояснення в особи, у провадженні якої перебуває справа, вислуховує думку прокурора, захисника, якщо він з'явився і виносить постанову.

Надання суду права обрання запобіжного заходу взяття під варту не принижує ролі прокурора у нагляді за досудовим слідством.

У кожному конкретному випадку, вирішуючи питання про надання згоди щодо санкції на арешт, прокурор враховує у сукупності тяжкість вчиненого, ступінь участі в злочині, особу обвинуваченого або підозрюваного, вік, вид його занять, стан здоров'я, сімейне становище та інші обставини. А також вивчає зміст постанови про арешт, перевіряє її законність і обґрунтованість. Вона має містити стислі вказівки про суть вчиненого злочину і його кваліфікацію, про особу обвинуваченого і підстави взяття його під варту, бути мотивованою. Потім прокурор заслуховує доповідь слідчого про суть злочину, вчиненого обвинуваченим, про підстави і доцільність його арешту, з'ясовує інші питання, що не відображені в матеріалах справи. Знайомлячись з матеріалами, що обґрунтовують необхідність арешту, прокурор особливу увагу має приділити вивченню постанови про притягнення як обвинуваченого, протоколів допиту обвинуваченого, висновків експертів. Якщо підставою для арешту є небезпека, що обвинувачений сховається від слідства і суду, то у справі повинні бути докази, які це підтверджують.

Після ознайомлення з матеріалами справи прокурор зобов'язаний у необхідних випадках особисто допитати підозрюваного або обвинуваченого, а неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого — у всіх випадках (ст. 157 КПК).

Якщо з поданих матеріалів справи, доповіді слідчого, допиту обвинуваченого без провадження додаткових слідчих дій не можна зробити висновок про наявність або відсутність підстав і доцільність арешту обвинуваченого, то прокурор дає слідчому вказівку провести конкретні процесуальні дії з зазначенням строку виконання.

Після виконання цих дій знову вирішується питання про арешт обвинуваченого.¹

Відмова прокурора у наданні згоди санкціонувати арешт має бути мотивованою і викладеною письмово або у вигляді резолюції на постанові слідчого, особи, яка проводить дізнання, або окремою постановою. У разі відмови судді в обранні запобіжного заходу взяття під варту прокурор має право на постанову судді подати апеляцію до апеляційного суду.

7. Прокурор дає вказівку слідчому з усіх питань попереднього слідства, тоді як начальник слідчого відділу лише з окремих питань, визначених ст. 114¹ КПК. Причому вказівки прокурора обов'язкові не тільки для слідчого і особи, яка провадить дізнання, а й для начальника слідчого відділу (ст. 114¹ КПК). Якщо пропозиції прокурора відрізняються від пропозицій начальника слідчого відділу, то слідчому належить керуватися вказівками прокурора, який зобов'язаний скасувати вказівку, яку дав начальник.

Оскарження вказівок прокурора не зупиняє їх виконання. З цього загального правила є винятки. Якщо слідчий не згодний з вказівкою прокурора про притягнення як обвинуваченого, про кваліфікацію злочину і обсяг обвинувачення, про направлення справи для віддання обвинуваченого до суду або про її закриття, він може, не виконуючи цих вказівок, оскаржити їх вищестоящому прокурору. Останній або скасовує вказівки нижчестоящого прокурора, або доручає провадження слідства у справі іншому слідчому (ст. 114 КПК). Правила, встановлені ст. 114 щодо слідчого, не поширюються на особу, яка провадить дізнання. При незгоді з вказівкою прокурора орган дізнання має право оскаржити її вищестоящому прокурору, не зупиняючи виконання цих вказівок (ст. 105 КПК).

Однією з форм нагляду є повернення кримінальних справ органам дізнання і досудового слідства з вказівками щодо провадження додаткового розслідування (Закон «Про прокуратуру», п. 8 ст. 227 КПК). Одержавши справу з обвинувальним висновком або постановою про закриття провадження у справі в зв'язку із застосуванням до винного інших заходів, прокурор перевіряє, чи проведено дізнання або досудове слідство всебічно, повно і об'єктивно, чи дотримані інші вимоги закону, що гарантують права обвинуваченого та інших учасників процесу, та обґрунтованість обвинувального висновку, що має забезпечити належне проходження справи у стадії

¹ Бакаев Д.М. Надзор прокурора района за расследованием уголовных дел. — М., 1979.

віддання до суду, а також повний і правильний розгляд і вирішення її по суті в судовому засіданні.¹

Суд повертає справу на додаткове розслідування, якщо недоліки попереднього слідства не можуть бути усунуті в суді (ст. 281 КПК).

Рішення прокурора у справах, що розслідуються слідчими органів внутрішніх справ, обов'язкові для виконання. Закон не обмежує ці повноваження прокурора підслідністю. При передачі справи від одного слідчого іншому в слідчому апараті органів внутрішніх справ, органів безпеки, та ін. таке рішення прокурор має реалізувати через начальників відповідних слідчих підрозділів. Він письмово пропонує вилучити справу з провадження даного слідчого і передати її іншому, а кому саме — вирішує начальник слідчого відділу цих органів. Прокурор може передати справу і безпосередньо слідчому. При цьому він виходить з необхідності забезпечення умов для повного розкриття злочину, повного, всебічного і об'єктивного розслідування справи, забезпечення прав учасників процесу.

Здійснюючи нагляд за додержанням законодавства слідчими ОВС при затриманні підозрюваних, обранні запобіжного заходу прокурори щорічно звільнюють значну кількість осіб. Так, у 2000 р. було звільнено 23431, а у 2001 р. — 2355 осіб.

В основному в таких випадках звільнення проведено за відсутності необхідності застосування до цих осіб запобіжного заходу взяття під варту. Мали місце звільнення затриманих за непідтвердженням підозри у скоєнні злочину, а також звільнення прокурорами затриманих осіб у зв'язку з закінченням установленого законом строку затримання.

Користуючись повноваженнями, визначеними п. 2 ст. 229 КПК, прокурори щорічно повертають слідчим МВС на додаткове розслідування значну кількість кримінальних справ. За даними статистичної звітності, прокурорами було повернуто у 2000 р. — 7628, а у 2001 р. — 7132 кримінальні справи. Незважаючи на те, що цей показник нагляду прокурора за досудовим слідством покращується, все ж на цій стадії кримінального процесу прокурори не повною мірою забезпечували повноту, всебічність і об'єктивність розслідування, що проводилось слідчими МВС. Про це свідчать дані про повернення судами кримінальних справ на додаткове розслідування. Так, у 2000 р. їх було 5478, а у 2001 р. — 4394 кримінальні справи. Найбільше суди повертали на додаткове розслідування

¹ Кримінальний процес / За ред. Міхєєнко М.М., Молдавана В.В., Шибіко В.П. — К., 1997.

справ про злочини проти здоров'я громадян, їхньої власності, порушення безпеки руху тощо. Значна кількість їх була закрита, в тому числі за відсутністю події або складу злочину. Зокрема, у 1997 р. було закрито 1342 кримінальні справи, повернуті на додаткове розслідування у 1998 р. — 1503, в 1999 р. — 1234. За останні два роки кількість таких справ зменшилась. У 2000 р. їх було 962, а у 2001 р. — 567.¹

Протягом 2000 р. судами України звільнено з-під варті 10322 особи, що на 11,1% більше ніж у 1999 р. У 2000 р. судами визнано невинними 963 особи (у 1999 р. — 1071), із них виправдано за вироками, що набрали законної сили, — 755, справи закрито за відсутністю складу злочину і недоведення вини підсудного щодо 208 осіб.²

Прокурор виконує й інші наглядові функції, яких начальник слідчого відділу не має. Він усуває осіб, які провадять дізнання або слідство від подальшого їх провадження, якщо ними допущено порушення закону при розслідуванні справи (п. 10 ст. 29 Закону «Про прокуратуру», ст. 60 КПК); встановлює підстави, за наявності яких слідчий або особа, яка провадить дізнання, не може брати участь в розслідуванні справи і підлягає відводу. Питання про відвід цих осіб вирішується прокурором. Вони можуть бути усунуті прокурором від розслідування справи і в разі порушення ними закону при її розслідуванні.

Для усунення особи від провадження дізнання або досудового слідства прокурор виносить мотивовану постанову з указівкою конкретних порушень закону. Ця постанова направляєтьсЯ начальникам відповідних підрозділів. Прокурор зобов'язаний повідомити про прийняте рішення заінтересованих осіб.

Здійснюючи нагляд за забезпеченням законності при розслідуванні злочинів слідчими органів внутрішніх справ, прокурор більше уваги має приділяти реалізації тих повноважень, якими не наділений начальник слідчого відділу цих органів. По-перше, це дача вказівок про порушення кримінальної справи, затримання особи, що підозрюється у вчиненні тяжкого злочину, обрання йому відповідних заходів запобігання, про притягнення як обвинуваченого і обсяг обвинувачення. По-друге скасовувати незаконні і необґрунтовані рішення слідчого про відмову в порушенні кримінальної справи, затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, скасовувати або змінювати йому запобіжний захід, пред'явлене слідчим обвинувачення, постанову про закриття кримінальної справи та інші рішення слідчого.

¹ Див.: Архів МВС України за 1999 — 2000 р.р. Фонд 53, опис 2, архівні номери 434, 480.

² Вісник Верховного суду України. — 2001, № 4.

Отже, подальше вдосконалення і розвиток слідчого апарату органів внутрішніх справ, вважаємо, є необхідним. За 40 років свого існування він набув значного досвіду і активної діяльності. А пропозиції окремих процесуалістів щодо створення відокремленого слідчого комітету слід визнати недоцільними, оскільки вони до цього часу не були сприйняті.

Найбільш ефективним є відомчий слідчий апарат. Завжди органи, що провадили і провадять боротьбу зі злочинністю, змушені були створювати свої слідчі підрозділи, оскільки зближення їх діяльності з діяльністю оперативних підрозділів дає найбільшу ефективність із розкриття, розслідування і запобігання тяжким злочинам, про що також свідчить створення слідчого апарату в податковій системі.

Розширення повноважень начальника слідчого відділу органів внутрішніх справ і органів безпеки, на нашу думку, слід передбачити в проекті нової редакції Кримінально-процесуального кодексу України.

ГЛАВА 2

ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЧАЛЬНИКА СЛІДЧОГО ПІДРОЗДІЛУ ОВС ІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ОРГАНОМ ДІЗНАННЯ В СТАДІЇ ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ

§ 1. Повноваження начальника слідчого відділу (відділення) в стадії порушення кримінальної справи

Процесуальна діяльність учасників процесу в стадії порушення кримінальної справи явно недостатньо урегульована в законі. Це частково пояснюється тим, що в науці існують давно укорінені погляди на цю діяльність як не процесуальну. Тим часом на практиці поширені недоліки саме в стадії порушення справи. Органи дізнання, слідства і прокуратури допускають необґрунтоване порушення кримінальних справ, відмовлення в порушенні, не вживаються заходи до своєчасного розгляду заяв і повідомлень про злочини, укріплення їх від обліку, недостатній відомчий процесуальний контроль і прокурорський нагляд. На необхідність удосконалення діяльності органів прокуратури, внутрішніх справ, юстиції і судів звернена особлива увага в Указі Президента України від 18 лютого 2002 р. № 143 про посилення боротьби зі злочинністю.

Ми підтримуємо позиції більшості авторів, які обґрунтовано стверджують, що порушення кримінальної справи — самостійна стадія кримінального процесу, яка включає в себе не тільки винесення постанови органом розслідування чи прокурором або суддею.¹ Ста-

¹ Див.: Бородин С.В. Разрешение вопроса о возбуждении уголовного дела. — М.: 1970; Бородин С.В., Елесин В.И., Шавшин М.Н. Рассмотрение и разрешение органами внутренних дел заявлений и сообщений о преступлениях. — М.: 1971. — С. 23. Работа районного прокурора по борьбе с преступностью. — М.: 1965. — С. 99; Михеенко М.М. Возбуждение уголовного дела // В кн.: Советский уголовный процесс. Под общей редакцией Бажанова М.И. и Грошевого Ю.М. — Киев, 1978. — С. 179-190. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса та інші.

дія порушення кримінальної справи містить у собі процесуальну діяльність органу дізнання, слідчого (начальника слідчого підрозділу), прокурора, судді з прийому та перевірки заяв і повідомлень про вчинення злочину чи його підготовку (ст. 97 КПК), не тільки порушення кримінальної справи, але і відмовлення в цьому. Не менш важливо забезпечити дотримання процесуальних правил ст.ст. 95,97 КПК.

Повноваження начальника слідчого відділу в стадії порушення кримінальної справи впливають зі змісту ч. 1 ст. 114¹ КПК, що приписує йому здійснювати контроль за своєчасністю дій слідчого із розкриття злочинів і їх попередження. Зобов'язуючи начальника слідчого підрозділу вживати заходів, що забезпечують своєчасні дії слідчого із розкриття злочину і його попередження, кримінально-процесуальне законодавство недостатньо надало цьому суб'єкту кримінально-процесуальної діяльності процесуальних прав із керівництва діяльністю слідчого в стадії порушення кримінальної справи.

Неповноту діючого законодавства якоюсь мірою заповнюють відомчі нормативно-правові акти Міністерства внутрішніх справ України.

Так, відповідно до п.7.3.3. Положення про органи попереднього слідства в системі Міністерства внутрішніх справ України, затвердженого наказом МВС від 25.11.1992 р. № 745, начальник слідчого відділу УВС (відділення) міськрайоргану зобов'язаний особисто розглядати матеріали, що надійшли з органу дізнання і давати оцінку зібраних за ними доказів при вирішенні питання про порушення кримінальної справи щодо розкрадання державного і колективного майна у великих і особливо великих розмірах, вчиненого шляхом привласнювання, розтрати або зловживання службовим становищем, інші тяжкі резонансні злочини.

Відповідно до пункту «г» розділу II Інструкції з організації діяльності органів попереднього слідства в системі МВС України та взаємодії їх із іншими службами органів внутрішніх справ України у розкритті й розслідуванні злочинів, затвердженої названим вище наказом, визначається, що начальник слідчого відділу (відділення) (старший слідчої групи) розглядає заяви, що надходять у слідчий підрозділ, повідомлення і матеріали перевірок про злочини, при наявності приводів і підстав для порушення кримінальних справ, направляє їх слідчим для проведення розслідування; активно бере участь у виконанні слідчих дій. Пунктом «л» названої інструкції визначено, що начальник слідчого підрозділу особисто виїздить на місце події при надходженні повідомлення про умисне вбивство,

скоєне неповнолітнім, крадіжки в особливо великих розмірах, порушення правил безпеки руху, яка спричинила загибель двох і більше осіб, великі пожежі, а також інші злочини, які становлять підвищену небезпеку. Пунктом 22 цієї Інструкції на начальника слідчого підрозділу покладений обов'язок вести облік заяв і повідомлень про злочини, які надходять до слідчого відділу, відділення, групи, термін їх вирішення, а також матеріали, за якими відмовлено в порушенні кримінальної справи, виїзди слідчих на місця подій.

Відповідно до пункту 5.1.2. Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ, затвердженого наказом МВС України від 18.10.1993 р. № 701, начальники слідчих підрозділів, їхні заступники зобов'язані виїздити на місце події усіх тяжких злочинів, а також крадіжок, автотранспорту, наркотичних речовин, худоби й інших злочинів, дорожньо-транспортних пригод з тяжкими наслідками та з інших резонансних злочинів.

Згідно з пунктом 5.1.5. цього положення керівник слідчого підрозділу спільно з керівником ОВС заслуховують звіти членів слідчо-оперативних груп про результати огляду місця події, про ведення невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, вивчають зібрані матеріали, разом із членами слідчо-оперативних груп вживають заходів щодо встановлення і викриття злочинців, здійснюють повсякденний контроль за роботою слідчих із розкриття передусім тяжких злочинів.

Названими нормативно-правовими актами МВС України на начальника слідчого підрозділу ОВС покладений обов'язок здійснювати контроль за дотриманням законності при порушенні кримінальних справ і відмовленні в порушенні справи, тобто за своєчасністю й обґрунтованістю прийнятих рішень, за правильною реєстрацією і своєчасним розглядом заяв про злочини, що надходять у слідчий підрозділ. Йому надане право перевіряти матеріали, за якими підлеглими йому слідчими відмовлено в порушенні кримінальної справи. Цей же обов'язок покладений на начальників слідчих відділів управлінь внутрішніх справ областей, міст Києва і Севастополя.

Відомчі акти щодо стадії порушення кримінальної справи не є досить повними, тому що ними регулюються лише окремі, найбільш важливі обов'язки начальника слідчого відділу. Крім того, вони не поширюються на інших суб'єктів процесуальної діяльності, що беруть участь у стадії порушення кримінальної справи, з якими начальник слідчого підрозділу вступає в процесуальні відносини (обвинувачуваний, його захисник, потерпілий, цивільний позивач та їхні представники). Власне кажучи, відносини начальника слідчо-

го відділу (відділення) з цими й іншими учасниками процесу, що виникають у стадії порушення справи, не є правовими, що не можна визнати правильним. Зовсім очевидно, що відомче врегулювання не може замінити їхньої законодавчої регламентації.

Практичні працівники і вчені цілком обгрунтовано стверджують, що регламентація прав, свободи і обов'язків громадян та повноважень державних органів у сфері державного примусу відомчими актами не завжди забезпечує належну інформованість про них населення й певною мірою знижує значення цих актів, і вказують на те, що при регулюванні питань прав, свобод і відповідальності громадян за допомогою актів відомчої правотворчості в деяких випадках відомчі інтереси можуть переважати над загальносоціальними. Автори цілком вчасно й обгрунтовано пропонують вирішувати їх у законах, указах вищих органів влади, постановах уряду. Серед більшості вчених, що розглядали цю проблему, немає єдиної думки про характер повноважень начальника слідчого підрозділу в стадії порушення кримінальної справи.

Белозеров Ю.Н.¹, Чувильов А.А., Гаврилов А.К.², правильно вказуючи на те, що повноваження начальника слідчого відділу регламентовані лише щодо провадження попереднього слідства, разом з тим відзначають, що в межах наданих йому цих повноважень він може здійснювати контроль і за стадією порушення кримінальної справи, але, на нашу думку, цього недостатньо.

Практика слідчих органів УВС провідних областей України, а також багаторічна робота одного з авторів на посаді керівника слідчого підрозділу органів внутрішніх справ підтверджують, що нечітке врегулювання повноважень начальника слідчого підрозділу в цій стадії процесу затрудняє виконання обов'язків із керівництва досудовим слідством.

При анкетуванні начальників слідчих підрозділів органів внутрішніх справ 14 областей України і м. Києва 79% начальників слідчих підрозділів відповіли, що керівництво розслідуванням вони починають саме зі стадії порушення кримінальної справи, тобто з розгляду і вирішення матеріалів про злочини, що надійшли в слідчий підрозділ. Вирішують ці матеріали вони самі чи стежать за своєчасним і обгрунтованим вирішенням питання про порушення кримінальної справи підлеглими слідчими. Деякі з начальників слідчих підрозділів відзначили, що відсутність необхідного контролю на

¹ Див.: Белозеров Ю.Н., Чувильов А.А. Проблемы обеспечения законности и особенности возбуждения уголовного дела. — М., 1973. — С. 110-111.

² Див.: Гаврилов А.К. Участники предварительного расследования. — Волгоград, 1972. — С. 73.

початковому етапі розслідування може привести до несвоечасного і необґрунтованого прийняття рішень.

Актуальність розглянутої проблеми переконливо підтверджується роботою слідчих органів внутрішніх справ України у стадії порушення кримінальної справи. Абсолютне число заяв і повідомлень про злочини, підслідні слідчим органів внутрішніх справ, у тому числі вирішених згідно із статтею 97 КПК, залишається стабільним, а в деякі роки навіть знижується. Так, якщо в 1993 році їх було 404646, то у 1994 – 338793, у 1995 – 36715, 1998 – 322563, 1999 – 328427, 2000 – 327113.

Активність діяльності слідчих із розгляду повідомлень про злочини підчищилась. Якщо у 1992 р. до 3-х діб було розглянуто 43,2%, від 3-х до 10 – 40,1%, а понад 10 діб 6,0%, то у 2000 році до 3-х діб розглянуто 46,3% від 3-х до 10 – 50,5%, понад 10 днів – 2,8%.¹

Але проблема залишається повністю невирішеною, що потребує посиленого процесуального контролю з боку керівників слідчих підрозділів із своєчасного і якісного вирішення питань щодо порушення кримінальних справ і особливо за матеріалами, що приходять від органів дізнання.² На необхідність покращення цієї роботи вказується і в Указі Президента України від 18 лютого 2002 р. № 143/2002 про заходи щодо подальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян.

Якщо врахувати, що в цій дуже важливій стадії процесу, коли вирішується питання про наявність підстав для порушення справи або відмовлення в ньому, відбувається дослідження обставин злочину, здійснюване в процесуальній формі, тобто відбувається процес доказування, але відсутність чітких процесуальних повноважень начальника слідчого підрозділу, власне кажучи усуває його від процесуального керівництва в стадії вирішення питання про порушення кримінальної справи, що знаходиться в явному протиріччі з його обов'язком здійснювати контроль за процесуальними діями слідчого із своєчасного розкриття злочинів.

Закон про прокуратуру України 1991р. із змінами і доповненнями на 2001 р., що регламентує порядок нагляду за виконанням законів органами дізнання, досудового слідства визначає повноваження прокурора із здійснення такого нагляду, зобов'язує його забезпечити дотримання встановленого порядку порушення кримінальних справ (ст. 28) і надає йому право давати вказівки органам дізнання і досудового слідства в зв'язку з порушенням кримінальних справ, що є для них обов'язковими. І це закономірно, тому що

¹ Див.: Архів МВС України за 1992-2000 р.

² Див.: Рішення колегії МВС України від 19 липня 2002 р. № 8 км/1.

забезпечити встановлений законом порядок порушення кримінальної справи без указівок про це фактично неможливо.

61,9% опитаних начальників слідчих підрозділів відповіли, що вони змушені давати слідчим указівки, що стосуються порушення кримінальної справи, навіть частіше, ніж це визначено законодавством (ст. 114¹ КПК).

63,8% опитаних начальників слідчих підрозділів висловилися за необхідність закріпити в законі повноваження начальника слідчого апарату давати слідчому указівки про вирішення питання щодо порушення кримінальної справи.

Доречно відзначити, що, за свідченням опитаних нами начальників слідчих підрозділів, у них майже не було випадків незгоди підлеглих їм слідчих з даними ними вказівками, що стосуються порушення чи відмовлення в порушенні кримінальної справи.

Викладене переконливо підтверджує тверде переконання авторів у необхідності надати начальнику слідчого підрозділу процесуальні права давати вказівки слідчому щодо порушення кримінальної справи чи відмовлення в цьому і доповнити статтю 114¹ КПК.

Прийнявши рішення про необхідність порушення кримінальної справи, порушуючи її чи давши про це слідчому письмову вказівку, начальник слідчого підрозділу зобов'язаний вирішити одночасно і ряд інших питань щодо провадження розслідування: про черговість проведення первісних слідчих дій, про взаємодію слідчого з органом дізнання. Особливо це важливо у справах про нерозкриті злочини. Дослідженням установлена визначена якісна залежність між своєчасністю контролю і керівництва в першій стадії кримінального процесу і результатами прийнятих рішень слідчими. У тих слідчих підрозділах, де більшість матеріалів про злочини розглядалися обґрунтовано й у термін до 3-х днів (особливо щодо неочевидних злочинів), а велика частина кримінальних справ порушена безпосередньо слідчими, дуже рідко траплялися випадки нерозкриття злочину, необґрунтованого затримання, арешту, притягнення громадян до кримінальної відповідальності, припинення кримінальних справ з мотивами відсутності події чи складу злочину; якість розслідування, як, правило, була високою, а терміни розслідування стиснутими.

Практика свідчить про те, що зволікання у вирішенні питання про порушення кримінальних справ, особливо про неочевидні злочини, вкрай негативно позначається на своєчасності їхнього розкриття по гарячих слідах. Частина з них залишається нерозкритими, у деяких випадках вони приховуються від обліку. Головне слідче управління МВС України неодноразово відзначало, що ці недоліки пояснюються головним чином слабким процесуальним контролем

з боку начальників слідчих апаратів, що вчасно не виявляють і не допомагають слідчим усунути допущені помилки, не приймають активних заходів до їх попередження, а також низьким рівнем їхньої організаторської роботи.

Закон про прокуратуру приписує прокурору при здійсненні нагляду перевіряти не рідше одного разу на місяць виконання вимог закону про прийом, реєстрацію і вирішення заяв та повідомлень про скоєні злочини, чи такі, що готуються.

Прокуратура і МВС України зобов'язують відповідно прокурорів і начальників органів внутрішніх справ систематично, не рідше одного разу в десять днів перевіряти дотримання встановленого порядку перевірки заяв і повідомлень про злочини. Очевидно, що ці обов'язки з контролю за вирішенням заяв і повідомлень про злочини слідчими органів МВС законом повинні покладатися і на начальників слідчих підрозділів, тим більше, що такий обов'язок на них покладено нормативними актами МВС України.¹

§ 2. Проблеми процесуальної регламентації діяльності начальника слідчого підрозділу із забезпечення взаємодії слідчого з оперативними працівниками органів внутрішніх справ у стадії порушення кримінальної справи

Діяльність усіх служб органів внутрішніх справ здійснюється в тісній взаємодії.² Оперативні служби, чергові частини й інші як органи дізнання знаходяться у визначених кримінально-процесуальних відносинах зі слідчим, що здійснює розслідування найбільш складних справ. Важливим етапом такої взаємодії є вирішення питання про порушення кримінальної справи за результатами огляду місця події і матеріалами, зібраними оперативними працівниками про злочини, підслідні слідчим органів внутрішніх справ.

¹ Див.: Рішення Колегії МВС України від 19 липня 2002 р. № 8км/1 щодо вдосконалення діяльності органів досудового слідства.

² Взаємодія слідчого і оперативного працівника при розслідуванні – це погоджені, впливаючі із завдань кримінального судочинства, комплексні (процесуальні і оперативно-розшукові) дії, метою яких є розкриття, розслідування і попередження злочинів, притягнення до відповідальності винних осіб, виключно на підставах, визначених нормами кримінально-процесуального закону, нормативними актами, що здійснюється при суворому розмежуванні компетенції, у межах наданих повноважень, шляхом найбільш ефективного сполучення наданих їм заходів і коштів при збереженні таємниці досудового слідства і джерел отримання конфіденційних відомостей. Взаємодія є одним з найважливіших напрямів підвищення активності в діяльності системи органів внутрішніх справ. Див.: названу інструкцію.

Правові основи взаємодії слідчого й органу дізнання визначаються ст.ст. 103, 104, 114, 116 КПК. Однак КПК передбачає лише деякі форми взаємодії слідчого й органу дізнання і тільки за порушеними кримінальними справами, що знаходяться у провадженні. Ці форми взаємодії такі:

- слідчий дає доручення органу дізнання про проведення оперативно-розшукових і слідчих дій, обов'язкові для виконання;
- орган дізнання виконує ці доручення і повідомляє слідчого про їхнє виконання, робить йому подання при проведенні ним пошукових і слідчих дій; повідомляє слідчого про результати оперативно-розшукових заходів, проведених за його дорученням і в справах, переданих слідчому до виявлення особи, що скоїла злочин.

Відповідно до Інструкції з організації діяльності органів попереднього слідства в системі МВС України та взаємодії з іншими службами органів внутрішніх справ України у розкритті і розслідуванні злочинів головними завданнями взаємодії є:

- попередження, розкриття і розслідування злочинів;
- притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, що їх вчинили, та відшкодування завданих ними збитків;
- сумісна діяльність із розшуку злочинців.

Визначені також головні принципи взаємодії, які полягають у:

- відповідності сумісної діяльності вимогам закону;
- організуючій ролі та відповідальності слідчого за своєчасне і якісне розслідування злочинів, його процесуальній самостійності у виборі рішень, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання санкції прокурора або судді;
- самостійності органу дізнання у виборі в межах чинного законодавства засобів та методів оперативно-розшукової діяльності;
- узгодженому плануванні слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, активному використанні досягнень науки і техніки у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів;
- безперервності в організаторській роботі у розкритті і розслідуванні злочинів.

Цей нормативно-правовий акт відповідальність за організацію взаємодії покладає на начальників слідчого підрозділу і органу внутрішніх справ.

Взаємодія слідчого з оперативними працівниками і черговою частиною ОВС у стадії вирішення питання про порушення кримінальної справи, і, зокрема, за матеріалами, що надходять від органу дізнання, у процесуальному законі чітко не врегульовано, що є істотною прогалиною. Адже відомо, що на цьому первісному етапі боротьби зі злочинністю напруга в роботі співробітників усіх служб

ОВС досягає найбільш високого рівня. Це вимагає максимальних зусиль кожного з них відповідно до функціональних обов'язків і рішення окремих приватних завдань. У таких умовах відволікання сил будь-якої служби на виконання роботи, що не впливає з її обов'язків, хоча і необхідної для виконання загальних завдань боротьби зі злочинністю, породжує різні розбіжності і конфліктні ситуації, що тягнуть за собою порушення норм кримінально-процесуального закону, що визначають порядок і терміни порушення кримінальної справи, обґрунтованість і активність дій слідчого і працівників дізнання. Зазначені обставини негативно впливають на розкриття злочинів, приводять до фактів порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина. Вони можуть привести до дисфункції системи боротьби зі злочинністю.¹

Прогалини в законі якоюсь мірою заповнюють нормативні акти МВС України, що визначають деякі форми взаємодії слідчого в стадії порушення кримінальної справи. Серед них – ознайомлення слідчого з інформацією, зібраною в результаті оперативно-розшукової діяльності органу дізнання, спільне обговорення цієї інформації з метою визначення достатності в ній підстав для порушення кримінальної справи тощо. У числі нормативних актів МВС України, що вносять істотний внесок у вирішення проблеми правового регулювання взаємодії слідчого й оперативних працівників органів дізнання в стадії порушення кримінальної справи, – Положення про органи попереднього слідства в системі Міністерства внутрішніх справ України; Типове положення про слідче управління (відділ) УВС ГУВС, УВСТ; Інструкція з організації і діяльності органів попереднього слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими службами органів внутрішніх справ у розкритті та розслідуванні злочинів, затверджені наказом МВС України від 25.11.1992 р. № 745, а також Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ, затверджене наказом МВС України від 18.10.1993 р. № 701.²

Наприклад, Інструкція з організації попереднього слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими службами органів внутрішніх справ України в розкритті і розслідуванні злочинів визначає лише деякі повноваження начальника слідчого підрозділу, зокрема: складати графік чергування слідчих і направляти їх на місця подій, розглядати заяви, які надходять у слідчий підрозділ, повідомлення і матеріали перевірок про злочини, за наявності приводів і

¹ Бердычевский Ф.Д. Взаимодействие органов следствия и дознания как организационная система // Советское государство и право. 1976, № 8, С. 106-110.

² Накази МВС України від 25.11.1992 р. № 745, від 18.10.1993 р. № 701.

підстав для порушення кримінальних справ направляти слідчим для проведення розслідування, особисто брати участь у виконанні слідчих дій, особисто виїжджати на місце подій при надходженні повідомлення про умисне вбивство, скоєне неповнолітніми, крадіжки в особливо великих розмірах, порушення правил безпеки руху, які спричинили загибель двох і більше осіб, великі пожежі, а також інші злочини, які становлять підвищену безпеку.

Положенням «Про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ визначено, що керівники слідчих підрозділів лише спільно з керівниками органів внутрішніх справ заслуховують звіти членів слідчо-оперативних груп про результати огляду місця події, проведення невідкладних слідчих дій та оперативно-пошукових заходів, вивчають зібрані слідчим матеріали. Виходячи із добутих первинних даних, разом із керівником ОВС, членами слідчо-оперативних груп за версіями та окремими напрямками забезпечують залучення всіх служб ОВС до розкриття злочинів, координують, здійснюють повсякденний контроль за роботою підлеглих, передусім стосовно розкриття тяжких злочинів (п. 5.1.5.). Особливо повноваження начальника слідчого підрозділу органу внутрішніх справ у стадії вирішення питання про порушення кримінальної справи в цьому положенні визначені недостатньо.

У стадії порушення кримінальної справи ці нормативно-правові документи визначили основні напрямки обов'язкової взаємодії слідчих і оперативних працівників карного розшуку, служби боротьби з організованою злочинністю, економічними злочинами, торгових частин, у т.ч. при огляді місця події, виконанні невідкладних слідчих дій.

Позитивним є те, що вони приписують слідчим підрозділам та іншим службам взаємодіяти згідно з планами слідчої і оперативно-розшукової діяльності, але цього недостатньо.

Повноваження начальника слідчого підрозділу органів внутрішніх справ з організації взаємодії слідчого й оперативних працівників у стадії порушення кримінальної справи в законі також чітко не врегульовані. Вони недостатньо повно регламентовані в названих документах, в основному, вони визначають лише діяльність слідчого зі взаємодією з оперативними працівниками і черговою частиною при порушенні кримінальної справи за матеріалами огляду місця події і недостатньо чітко виділяють функції начальника слідчого підрозділу в організації такої взаємодії й контролю за виконанням нормативних розпоряджень, а також чітких рекомендацій у вирішенні цих питань. Наприклад, і в законі (ст. 114¹ КПК, що визначає повноваження начальника слідчого відділу), і в нор-

мативно-правових актах не визначене його право давати окремі доручення і вказівки органу дізнання у кримінальних справах і матеріалах, що знаходяться у провадженні слідчого. Він має право давати такі доручення лише у справах, що є в його провадженні.

Вважаємо, що начальник слідчого підрозділу перш за все повинний забезпечувати взаємодію підлеглих слідчих при вирішенні питання про порушення кримінальної справи на таких основних напрямках, від яких залежить успішне розкриття злочину і викриття винних:

- взаємодія з черговими частинами ОВС при організації виїзду слідчих на місце події й у процесі огляду;

- взаємодія слідчого з оперативними апаратами карного розшуку, БЕВ, експертами, криміналістами та іншими фахівцями в період огляду місця події про тяжкі злочини і розкриття неочевидних злочинів по гарячих слідах (обмін інформацією з черговою частиною, співробітниками підрозділів боротьби з організованою злочинністю, надання їм доручень і вказівок з питань розкриття злочину і сприяння слідчому в проведенні невідкладних слідчих дій);

- взаємодія слідчого з працівниками органу дізнання при необхідності додаткової перевірки заяв і повідомлень про злочин, підслідний слідчим органів МВС;

- взаємодія при проведенні невідкладних слідчих дій, необхідність у провадженні яких виникає до порушення кримінальної справи (призначення і провадження ревізій, експертиз, оглядів, обстежень тощо) або в момент порушення кримінальної справи;

- взаємодія при погодженому плануванні оперативно-розшукових і слідчих дій при вирішенні питання про порушення кримінальної справи.

Найбільш істотними проблемами в організації взаємодії слідчого підрозділу з оперативними працівниками органу дізнання, їхньої спільної діяльності є контроль за правильним вирішенням питань про порушення кримінальних справ за результатами огляду місця події, що реєструються по лінії карного розшуку та за матеріалами оперативно-розшукової діяльності органу дізнання (як правило, по лінії карного розшуку і служби БЕЗ).

Ці питання постійно знаходяться в центрі уваги МВС України, його Головного слідчого управління. Вони є предметом розгляду на колегії МВС України.

Однак вони дотепер не вирішені з достатньою повнотою, незважаючи на великі потреби практики.

Відзначається, що в ряді органів внутрішніх справ зберігається практика несвочасного порушення кримінальних справ за мате-

ріалами оглядів місць подій, складених слідчими, з яких убачаються підстави до порушення кримінальної справи. Найчастіше це відбувається тому, що слідчий вважає свою функцію завершеною після передачі протоколу огляду місця події до чергової частини органу чи його начальнику (заступнику), усунувшись тим самим від вирішення питання про порушення кримінальної справи й організації негайних заходів. Начальнику слідчого підрозділу про ці матеріали навіть не доповідається, а деякі необгрунтовано усуваються від їхнього розгляду, незважаючи на нормативні розпорядження.

Начальник слідчого відділу стежить за тим, щоб підлегли йому слідчі порушували кримінальні справи негайно після огляду місця події. Свої дії він повинен координувати з розпорядженнями начальника органу внутрішніх справ, який відповідно до наказу МВС України від 25.11.1993 р., Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ із змінами і доповненнями, визначає склад слідчо-оперативних груп для виїзду на місце події і відповідає за організацію взаємодії і якість отриманих результатів.

З урахуванням цих вимог начальник слідчого підрозділу і ОВС вживають заходів до того, щоб своєю участю в розкритті злочинів виключати випадки, коли замість негайного порушення справи за наявності до того підстав і провадження слідчих дій, проводяться оперативно-розшукові дії, різні перевірки (відібрання пояснень, витребування документів тощо). Якщо такі випадки набудуть масового, систематичного характеру, то, фактично, втрачається доцільність негайного виїзду на місце події для розкриття злочину.

З огляду на недостатню чіткість процесуального і нормативно-правового врегулювання діяльності начальника слідчого підрозділу в організації взаємодії при порушенні кримінальних справ за матеріалами огляду місця події, виходячи з потреб практики і результатів дослідження, можна сформулювати основні питання, які начальник підрозділу вирішує на цьому етапі боротьби зі злочинністю:

- організацію і контроль за своєчасним виїздом слідчих слідчого підрозділу в робочі дні. Він полягає в організації чергування слідчих ОВС, складанні графіка і затвердженні його начальником ОВС, передачі в чергову частину, або в забезпеченні виїзду слідчого на місце злочину за дільничою системою, з урахуванням спеціалізації слідчих із розслідування визначених видів злочинів;

- забезпечення чергування слідчих у складі слідчо-оперативної групи в неробочий час. Воно включає надання зведень про чергових слідчих, контроль за своєчасним прибуттям слідчого на чергу-

вання, його інструктаж, перевірку забезпечення в необхідних випадках науково-технічними і криміналістичними засобами;

- контроль за діяльністю слідчого в процесі огляду місця події: якість, повноту огляду, використання науково-технічних засобів при виявленні, фіксації і вилученні слідів злочину; надання необхідної методичної і практичної допомоги в організації і безпосередньому проведенні огляду місця події;

- координація діяльності слідчого з оперативними працівниками, науково-технічним експертом, черговою частиною в процесі огляду місця події;

- контроль за якістю і повнотою складання протоколу огляду і своєчасністю порушення кримінальної справи слідчими;

- розгляд результатів огляду місця події, проведеного слідчим, і прийняття за ними рішення;¹

- організація проведення повторного огляду місця події й інших невідкладних слідчих дій; затримання, допит, обшук; виїмка для виявлення, збору і закріплення доказів, що вказують на злочин та особу, яка його скоїла, надання відповідних вказівок слідчому і контроль за їхнім виконанням.

Істотне значення в організації взаємодії слідчого з оперативними працівниками, черговою частиною ОВС у стадії порушення кримінальної справи і розкритті злочинів має забезпечення начальника слідчого підрозділу своєчасною інформацією про виявлений злочин, підслідний слідчим органів внутрішніх справ, для того, щоб він у необхідних випадках міг вчасно взяти участь в організації виїзду слідчого на місце події, а за крайньої необхідності виїхати для особистої участі в огляді. Така інформація, як відомо, надходить у чергову частину ОВС, що, як нам здається, зобов'язана передати її також начальнику слідчого підрозділу.

Разом з тим, незважаючи на важливість проблеми, нормативні акти МВС України, у тому числі й Інструкція по організації діяльності органів попереднього слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими службами органів внутрішніх справ України в розкритті і розслідуванні злочинів, затверджена наказом МВС України від 25.11.1992 р. № 745, Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ, затверджене наказом МВС України від 18.10.1993 р. № 701, Інструкція з організації роботи чергової частини міського, районного відділу (управління) внутрішніх справ, лінійного відділу (відділення) внутрішніх справ

¹ Див.: Бородин С.В., Елесин В.И., Шавшин М.Н. Рассмотрение и разрешение органами внутренних дел заявлений и сообщений о преступлениях: – М.: ВНИИ МВД СССР, 1976. – С. 44-45.

на транспорті, міського, селищного відділу (відділення) міліції, визначають лише загальні питання взаємодії слідчого з оперативно-розшуковими підрозділами на стадії виявлення злочину, підслідного слідчому, та порушення кримінальної справи і, зокрема, організації виїзду на місце події.

Так, пункти 49, 51, 52, 53, 54, 55 Інструкції про взаємодію визначають, що для забезпечення невідкладного реагування на повідомлення про злочини при черговій частині органу внутрішніх справ на кожну добу створюється у необхідній і достатній кількості слідчо-оперативна група в складі слідчого, оперативних уповноважених, експерта-криміналіста, кінолога. Для роботи в ній можуть також залучатися експерти-медики, експерти-автотехніки тощо.

Організація виїзду на місце події, його охорони, забезпечення слідчо-оперативної групи транспортом, засобами зв'язку й криміналістичною технікою, збір попередньої інформації про злочини покладаються на оперативного чергового органу внутрішніх справ. Він несе персональну відповідальність за своєчасність і обґрунтованість направлення слідчо-оперативної групи на місце події.

Прибувши на місце події, слідчий організовує роботу слідчо-оперативної групи з метою виявлення, вилучення і закріплення у відповідності з чинним законодавством слідів злочину, встановлення потерпілих, очевидців та свідків. Він несе персональну відповідальність за якість огляду.

Не уповноважені на те законом службові особи не мають права втручатися в дії слідчого при проведенні ним огляду.

Забороняється передача складеного слідчим протоколу огляду місця події в підрозділи, які виконують функції дізнання, за злочинами, підслідними слідчим органів внутрішніх справ.

За результатами огляду місця події слідчий:

- приймає рішення згідно з кримінально-процесуальним законодавством;

- спільно з членами слідчо-оперативної групи розглядає зібрані матеріали, вилучені речові докази та одержану інформацію, на підставі яких намічає і вживає невідкладних заходів розкриття злочину.

- дає доручення і вказівки працівникам карного розшуку та інших служб міліції про проведення розшукових заходів.

З урахуванням даних, одержаних в результаті невідкладних заходів, слідчий разом з оперативним уповноваженим, експертом-криміналістом, іншими працівниками дізнання, складає план спільних слідчих дій і оперативно-розшукових заходів із зазначенням конкретних виконавців і строків.

У ньому передбачається участь усіх зацікавлених служб у розкритті злочинів.

Контроль за реалізацією намічених слідчих і оперативно-розшукових заходів та практичну допомогу в їх виконанні надають начальники слідчого і оперативного підрозділів, а також начальник органу дізнання.

Відповідно до Інструкції з організації роботи чергової частини (п. 1.2.4) на чергову частину покладаємо збір, обробку і доповідь начальнику міськрайміноргану, його заступнику відомостей про оперативну обстановку на обслуговуваній території; інформування керівників відповідних галузевих служб.

При прибутті начальника міськрайміноргану і його заступників оперативний черговий доповідає їм про оперативну обстановку (п.2.11).

Пункт 4.2.2.8 названої інструкції приписує оперативному черговому організацію у необхідних випадках виїзду на місце події слідчо-оперативної групи (працівників інших служб) і забезпечення їх інформацією щодо проведення необхідних оперативно-розшукових заходів слідчо-оперативною групою, службовими нарядами із розкриття злочинів по «гарячих слідах», надання їм необхідної допомоги.

Таким чином, ні кримінально-процесуальний закон, ні відомчі нормативно-правові акти чітко не визначають порядок передачі інформації начальнику слідчого підрозділу оперативним черговим про скоєння злочину, підслідного слідчому, і зокрема, матеріалів огляду місця події, проведеного слідчим.

Окремі автори, досліджуючи проблему взаємодії слідчого з оперативними співробітниками в процесі огляду місця події, порушення кримінальної справи і розкриття злочину по «гарячих слідах» шукають шляхи збереження отриманої в процесі огляду інформації з метою розкриття і розслідування злочину, наступності в її реалізації, тому що далеко не завжди слідчий, що проводив огляд, порушує і розслідує справу. При цьому пропонуються різні варіанти вирішення цієї проблеми, аж до збереження наступності за оперативним працівником, який брав участь у роботі на місці події і що повинний піклуватися про збереження доказової інформації й допомагати слідчому використовувати її в розкритті злочину. Але ж це функція начальника слідчого підрозділу.

Гаврилов А.К. і Єфімічев С.П., пропонуючи закріпити порядок повідомлення черговою частиною ОВС слідчого про злочин, а також надання можливості начальнику слідчого відділу вирішувати питання про направлення слідчого на місце події, навіть не пору-

шують питання про регламентацію порядку передачі інформації про злочин начальнику слідчого підрозділу. Вони пишуть, що «начальник слідчого підрозділу в силу свого службового становища повинний знати про злочин, як керівник підрозділу вживати заходів щодо направлення слідчого на місце події». Однак, на нашу думку, цього явно недостатньо.

Вважаємо, що з метою виконання вимог закону про швидке і повне розкриття злочинів (ст. 2 КПК України), а також у відповідності зі ст. 114¹ КПК, що покладає на начальника слідчого відділу обов'язок уживати заходів, що забезпечують своєчасні дії слідчого щодо розкриття злочинів, необхідно у відомчому нормативному акті більш чітко визначити порядок передачі черговою частиною інформації начальнику слідчого підрозділу про скоєний злочин, підслідний слідчим органів внутрішніх справ. Такий захід необхідний ще й тому, що Положенням про чергову частину ОВС оперативному черговому надане право направляти слідчого на місце події й викликати його в ОВС для порушення кримінальної справи, якщо вона не порушена і для затримки підозрюваного.

Багаторічна практика свідчить про те, що ці питання оперативний черговий ОВС, як правило, вирішує саме через начальника слідчого підрозділу, якому у відповідності зі ст. 114¹ КПК, надане право доручати розслідування підлеглим слідчим, тому що інші посадові особи органу внутрішніх справ, у тому числі й оперативний черговий, таким правом стосовно слідчого не володіють. Вирішення процесуальних питань, що входять до виняткової компетенції керівника слідчого підрозділу, посадовими особами органу дізнання може привести до обмеження його процесуальної самостійності, порушити принцип процесуального керівництва розслідуванням в органі, що неприпустимо. Крім того, неповідомлення начальника слідчого відділу про скоєний злочин нерідко приводить до того, що на місце події слідчий узагалі не виїжджає, тому що вчасно не сповіщається про це черговою частиною.

Нечітке врегулювання порядку передачі інформації про скоєний злочин начальнику слідчого підрозділу і відсутність достатньої координації його дій з начальником органів внутрішніх справ приводить до того, що багато хто з них питаннями контролю за порушенням справ за матеріалами огляду місця події, як уже відзначалося, займаються недостатньо.

Серйозною проблемою є також і та обставина, що в даний час немає єдиних і чітких відомчих розпоряджень і рекомендацій про

форми забезпечення своєчасного виїзду слідчого на місце події і провадження невідкладних слідчих дій, у край необхідних для практики. Це, на нашу думку, пояснюється тим, що МВС рішення цього питання віднесло до компетенції керівників УВС областей і міст, що повинні самостійно встановлювати чіткий порядок повідомлення слідчих про виявлені злочини, віднесені до їх підслідності, і визначати найбільш раціональну форму чергування слідчих, виходячи зі стану оперативної обстановки, навантаження на слідчих, їхньої чисельності й інших місцевих умов.

Однак, ці вимоги МВС України не завжди і не скрізь виконуються чітко. Це у відомій мірі пояснюється складністю проблеми, а також відсутністю досить чітких наукових рекомендацій з цих питань. Зазначена обставина має пряме відношення до теми нашого дослідження, тому що в залежності від форм чергування слідчих, начальник підрозділу застосовує відповідні форми і методи процесуального керівництва діяльністю слідчого і контролю за своєчасним і обґрунтованим порушенням кримінальної справи за матеріалами огляду.

Автором у свій час почата спроба вивчити й узагальнити практику органів внутрішніх справ України, а також передовий досвід інших держав (зараз країн СНД) з організації виїзду слідчих на місце подій. Вивчення показало, що форми чергувань слідчих залежать насамперед від структури ОВС, територіальних і регіональних умов, штатної чисельності слідчих і оперативних працівників.

Умовно можна назвати 4 таких варіанти:

- чергування двох чи декількох слідчих у складі слідчо-оперативної групи при чергових частинах управлінь і відділів внутрішніх справ великих міст у робочі дні з 18.00 до 9.00 години наступної доби, а також цілодобове чергування у вихідні і святкові дні з порушенням кримінальних справ і провадженням невідкладних слідчих дій;

- чергування одного слідчого при черговій частині УВС, ОВС у неробочий час з виїздом на всі події;

- цілодобове чергування одного слідчого при черговій частині в складі слідчо-оперативної групи УВС, ОВС з обов'язком виїзду протягом доби на всі події, що виникають у межах міста;

- чергування слідчих ОВС у складі слідчо-оперативної групи РВВС для виїзду на події, скоєні в районі обслуговування, протягом доби або тільки в нічний час.

Перевага того чи іншого варіанта організації чергування слідчих

залежить від структури ОВС і місцевих умов роботи слідчих підрозділів.¹

Наприклад, в органах внутрішніх справ м. Запорожжя організація чергувань слідчих і контроль за якістю огляду місця події були покладені на начальників слідчих підрозділів і чергові частини РВВС, УВС.

По закінченні чергування слідчий доповідає про результати керівнику слідчого підрозділу, представляючи протоколи огляду місця події і додатки до них. Останній перевіряє повноту, а також якість матеріалів огляду і приймає за ними відповідні рішення.²

З метою попередження несвоєчасного порушення кримінальних справ доцільно періодично, не рідше одного разу в квартал, перевіряти терміни порушення кримінальних справ за протоколами оглядів, складених черговими слідчими, заслуховувати з цих питань слідчих, начальників слідчих підрозділів і органів внутрішніх справ на оперативних нарадах, вносити пропозиції керівництву управління внутрішніх справ, спрямовані на посилення контролю за діяльністю начальників ОВС щодо забезпечення своєчасного реагування на злочини, підслідні слідчим органів внутрішніх справ.

Та обставина, що слідчий на час чергування входить до складу слідчо-оперативної групи при даній черговій частині РВВС, УВС не повинна перешкоджати начальнику активно керувати його діяльністю в стадії порушення кримінальної справи і здійснювати контроль за своєчасним прийняттям рішень про порушення кримінальної справи, тому що це його найважливіший процесуальний обов'язок.

Предметом відомчого процесуального контролю є забезпечення процесуальної самостійності слідчого, що в системі органів внутрішніх справ здобуває особливе значення, оскільки слідчий, що є керівником огляду місця події на рівні міськрайорганів, в організаційному відношенні підлеглий керівнику органу внутрішніх справ,

¹ У вивчених нами органах внутрішніх справ 13 областей України і м. Києва чергування слідчих з метою своєчасного виїзду на місце події організоване у такому порядку: в складі оперативної групи районного, міського відділу і виїзди на місце пригоди тільки у районі обслуговування – 65,7%; у складі чергової оперативної групи УВС, області, міста і виїзди на всі події, скоєні у всіх районах міста – 41,9%; за дільничою системою протягом доби в РВВС – 4,7%, на дільничій системі тільки у денний час – 2,8%; тільки у нічний час з постійним надходженням РВВС – 3,8%, з виконанням роботи у кримінальних справах в нічний час – 9,0%.

² Детальніше див.: Минюков П.И. Некоторые вопросы правового регулирования ведомственного контроля за производством неотложных следственных действий по делам о преступлениях, подследственных следователям МВД // Труды ВНИИ МВД СССР. – М., 1976. – С. 91-101.

що, однак, процесуальними повноваженнями стосовно нього не наділений.

Правом керувати діями слідчого при огляді місця події і давати йому вказівки з питань тактики і методики огляду наділений лише начальник слідчого підрозділу. Однак його правові відносини з іншими учасниками огляду – співробітниками карного розшуку, служби БЕЗ, експертами, черговою частиною не регламентовані ні в законі, ні в нормативно-правових актах, що, на нашу думку, є істотною прогалиною, тому що ускладнює виконання покладених на нього обов'язків.

У зв'язку з цим вважається доцільним більш чітко регламентувати повноваження начальника слідчого підрозділу, вказавши в ст. 114¹ КПК, що «начальник слідчого підрозділу здійснює контроль за діяльністю слідчого при вирішенні питання про порушення кримінальної справи, забезпечує чітку взаємодію слідчих з оперативними працівниками органу дізнання в стадії порушення кримінальної справи й у процесі розслідування... Він має право давати вказівки органу дізнання про виконання пошукових дій і додаткову перевірку матеріалів, установлювати терміни їхнього вирішення, вимагати подання матеріалів, направляти їх для додаткової перевірки, створювати слідчо-оперативні групи для виїзду на місце події, здійснювати керівництво в процесі огляду, давати вказівки слідчим у зв'язку з порушенням кримінальної справи або відмовленні в порушенні».

У нормативних актах МВС необхідно закріпити обов'язок чергової частини повідомляти начальника слідчого підрозділу поряд з начальником РВВС про всі скоєні злочини, підслідні слідчим, і результати вжитих заходів із організації виїзду на місце події, його охорони, переслідування злочинців тощо.

§ 3. Особливості вирішення начальником слідчого підрозділу питання про порушення кримінальної справи за оперативними матеріалами служби боротьби з економічними злочинами (БЕЗ)

В умовах формування в Україні ринкової економіки важливе значення надається боротьбі з економічними злочинами.

Конституцією України (ст. 41), законами України, указами Президента України перед правоохоронними органами і, зокрема, органами внутрішніх справ поставлене першочергове завдання посилити боротьбу з посяганням на державну, комунальну і колективну

власність. Визнано необхідним зміцнити службу боротьби з економічними злочинами (БЕЗ), удосконалювати роботу слідчого апарату в розслідуванні економічних злочинів, підвищити гостроту і принциповість прокурорського нагляду за дотриманням законів про охорону державної комунальної і колективної власності.

У зв'язку з цим особливу актуальність здобуває необхідність подальшого поліпшення відомчого процесуального контролю за своєчасністю порушення і розслідування кримінальних справ про розкрадання, поліпшення взаємодії слідчих з оперативними працівниками служби боротьби з економічними злочинами у розкритті й розслідуванні розкрадань.

Така потреба викликається ще й тим, що вимога МВС про необхідність порушення кримінальних справ щодо розкрадання державної, комунальної і колективної власності безпосередньо слідчими фактично не виконується. Немає чіткості у регламентуванні самого процесу взаємодії, в критеріях оцінки роботи служби БЕЗ. Оцінка роботи працівників цієї служби дається за кількістю порушених кримінальних справ, тому працівники служб БЕЗ, на відміну від співробітників карного розшуку, не прагнуть до повної перевірки матеріалів про злочини, а поспішають до передачі їх у слідчий підрозділ або самі порушують кримінальні справи в порушення нормативних актів за неповно перевіреними матеріалами і навіть при відсутності до цього законних підстав.

Так, Міністерство внутрішніх справ України відмічає, що працівники служби БЕЗ виявляють пасивність у роботі, глибокі оперативні розробки щодо виявлення організованих, добре замаскованих злочинних груп проводять недостатньо. Слідчі розслідуванню скоєних злочинів належної уваги не приділяють, допускають тяганину, необгрунтоване зупинення кримінальних справ. Значна їх частка не знаходить свого законного вирішення протягом тривалого часу. В результаті втрачаються докази, актуальність справ, винні особи значний період залишаються непокараними, порушуються законні права, інтереси організацій і громадян. Спеціалізація слідчих у розслідуванні економічних злочинів організована формально, що негативно позначається на якості розслідування кримінальних справ.

Керівники міськрайвідділів (управлінь) і слідчих підрозділів на порушення наказу МВС України № 745-92 р. з матеріалами, що надходять з апаратів служби БЕЗ, не ознайомлюються, спільне їх вивчення не організовують, об'єктивної оцінки їм не дають і випускають з-під контролю такий важливий процесуальний момент, яким є порушення кримінальних справ.

Існуючі критерії оцінки діяльності працівників служби БЕЗ не сприяють налагодженню чіткої взаємодії між ними і слідчими на стадіях порушення і розслідування кримінальних справ. Тому за останній час широкого розповсюдження набули факти порушення справ працівниками БЕЗ без глибокої і ретельної перевірки обставин скоєного злочину, встановлення місць знаходження майна, злочинним шляхом. Іноді таке рішення приймається необгрунтовано, в погоні за кількісними показниками та створенням враження активної роботи на цьому напрямі діяльності.

Усе це призводить до того, що провадженням закривається кожна друга справа про розкрадання і порушення правил торгівлі, 47% справ про спекуляцію і 46 % про обман покупців. З них кожна п'ята справа – у зв'язку з відсутністю події або складу злочину.¹

Аналіз статистичних даних за період з 1994 р. по 2000 рік свідчить, що щорічно закривалось 50 і більше відсотків закінчених кримінальних справ щодо розкрадання державного, комунального і кооперативного майна. Так, у 1994 р. було закрито 53%, в т.ч. 11,5% за відсутністю події або складу злочину, у 1995 відповідно 52,0 і 12,1 відсотка, 1996 році 48,9 і 9,5, у 1997 р. 52,2 і 11,2 відсотка, у 1998 р. 50,4 і 7,4 відсотка.

Завдяки заходам, вжитим Міністерством внутрішніх справ у 1999 році кількість закритих справ цієї категорії зменшилась до 44,3%, а щодо справ, закритих за відсутністю події або складу злочину – 6,5%, а у 2000 році відповідно до 38,4 і 5,8 відсотка.

Для порівняння наведемо показники минулих років. За даними МВС України, в 1979 р. за різними підставами було закрито 45,2% справ про розкрадання, зареєстрованих по лінії БХСС, у 1980 р. – 41,7%, з них кожна черверта справа закрита за відсутністю події і складу злочину.²

Наведене свідчить, що впродовж сорокарічної діяльності слідчого апарату в системі МВС остаточне вирішення цієї проблеми не стало можливим. На нашу думку, є декілька причин неефективної роботи таких провідних служб МВС, як досудове слідство і підрозділи оперативно-розшукової діяльності, зокрема у боротьбі з економічними злочинами.

По-перше, недооцінюється такий позитивний фактор, як приналежність цих служб до однієї системи. Дослідження історії станов-

¹ Див.: Наказ МВС України від 13.11.1994 р. № 504 "Про заходи щодо вдосконалення організації роботи органів внутрішніх справ у розкритті і розслідуванні злочинів у сфері економіки." // Архів МВС України за 1994-2000 роки. Фонд 53, опис 2, архівні номери: 251, 303, 383, 434, 480.

² Див.: Архів МВС УРСР за 1980-1981 р.р., № 31, т.1.

лення і розвитку слідчого апарату в Україні за останні 80 років свідчить, що на усіх етапах його розвитку було прагнення наблизити слідчого до підрозділів оперативно-розшукової діяльності з метою найбільш продуктивної праці із розкриття і розслідування злочинів.

По-друге, до цього часу не знайдений і не закріплений у чинному законодавстві оптимальний варіант взаємодії працівників цих служб. У нормативно-правових актах недостатньо чітко визначені права і обов'язки працівників оперативно-розшукової діяльності й слідства на етапі використання оперативно-розшукових відомостей щодо злочину та особи, яка причетна до його скоєння, і перетворення цих відомостей на законних підставах і в установленій процесуальній формі в докази.

По-третє, недостатній рівень кваліфікації оперативних працівників служб боротьби з економічними злочинами і слідчих, які спеціалізуються на розслідуванні кримінальних справ з економічних злочинів.

По-четверте — недостатній відомчий процесуальний контроль і прокурорський нагляд на стадії порушення кримінальної справи і досудового слідства в цілому.

З урахуванням особливостей вирішення питання про порушення кримінальної справи щодо розкрадання державної, комунальної або колективної власності за оперативно-розшуковими матеріалами служби БЕЗ, також вимог положень закону, що визначає порядок порушення кримінальної справи і питання взаємодії слідчого і органу дізнання, відомчі нормативно-правові акти визначають загальні умови і форми взаємодії, а також порядок порушення кримінальних справ своєї підслідності слідчими.

Начальник органу внутрішніх справ визначив, що злочин, виявлений внаслідок оперативно-розшукової діяльності служб ОВС, потребує проведення досудового слідства, своєю письмовою вказівкою передає матеріали керівникові слідчого підрозділу або слідчому для вирішення питання про порушення кримінальної справи і провадження досудового слідства.

Начальник слідчого підрозділу і слідчий знайомляться з наслідками оперативно-розшукової діяльності без визначення джерела і методу отримання наданої інформації, вирішують питання про достатність відомостей, отриманих внаслідок оперативно-розшукової діяльності служби БЕЗ для порушення кримінальної справи. У відповідності до статті 94 КПК України, яка визначає приводи і підстави порушення кримінальної справи, в тому числі внаслідок безпосереднього виявлення органом дізнання (службою БЕЗ або карного розшуку) ознак злочину (п. 5 ст. 94 КПК).

Для того, щоб відгородити процесуальну незалежність слідчих працівників при вирішенні цього питання, що гарантує винесення обґрунтованої постанови, визначаються критерії оцінки достатності наданих матеріалів.

У відповідності з цими критеріями для порушення кримінальної справи за матеріалами оперативно-розшукової діяльності служби БЕЗ необхідна наявність у матеріалах даних про скоєний чи підготовлений злочин, достатній для його кваліфікації (час, місце, спосіб, характер і розмір збитку, конкретні обставини), а також відомості про особу, причетну до злочину.

Насамперед начальник слідчого відділу зобов'язаний перевіряти наявність таких даних, забезпечивши тим самим ухвалення обґрунтованого рішення про порушення кримінальної справи за оперативними матеріалами. Ці матеріали, так само як і інші повідомлення й заяви про злочини, повинні проходити відповідну реєстрацію, що необхідно як для обліку виявлених злочинів, так і для врахування терміну розгляду матеріалів, передбаченого ст. 97 КПК. Начальник слідчого підрозділу зобов'язаний вивчити матеріали в повному обсязі. При цьому він установлює наявність чи відсутність підстав для порушення кримінальної справи, визначає повноту й вірогідність інформації, зібраної в результаті оперативної розшукової діяльності, можливість і способи її використання при впровадженні досудового слідства для розкриття і розслідування злочину. Начальник слідчого підрозділу має стежити за дотриманням термінів, установлених ст. 97 КПК, і терміном прийняття рішень.

Найбільш важливим, потребуючим особливого підходу, є питання оцінки достатності даних для порушення кримінальної справи. Начальник слідчого підрозділу (слідчий) діє за правилами оцінки доказів, передбачених ст.67 КПК. Він оцінює інформацію, надану оперативними працівниками, і якщо даних, що містяться в оперативних матеріалах, для ухвалення рішення про порушення кримінальної справи чи відмовлення в цьому виявиться недостатньо, він має право повернути їх через начальника органу внутрішніх справ у службу БЕЗ. При цьому (відповідно до ст. 114 КПК), він складає мотивовану вказівку, в якій пояснює, що конкретно перешкоджає порушенню й успішному розслідуванню кримінальної справи і які відомості й обставини необхідно додатково установити чи перевірити. На нашу думку, він, у силу свого процесуального і посадового положення, має право встановлювати терміни виконання вказівок про проведення додаткової перевірки і, по можливості, контролювати їхнє виконання. З огляду на вимогу закону і норма-

тивно-правових актів, що надали це право начальнику слідчого підрозділу, на нашу думку, його вказівки (пропозиції) органу дізнання повинні бути обов'язковими для виконання.

Підтвердженням цього є вимога МВС про те, що орган дізнання, зокрема служба БЕЗ, не має права самостійно порушити кримінальну справу за матеріалами, повернутими начальником слідчого підрозділу (слідчим) для додаткової перевірки. Винятком є лише випадки, коли в ході додаткової перевірки з'ясовуються обставини, що вимагають негайного розслідування, затримки злочинця, обшуку й інших невідкладних слідчих дій. У цих випадках орган дізнання порушує кримінальну справу, повідомляючи про це начальника слідчого підрозділу (слідчого), від якого надійшли матеріали¹. З огляду на те, що на практиці поширені випадки порушення справ органом дізнання за відсутності виняткових обставин, приписи інструкцій слід уточнити, доповнивши їх вказівкою, що орган дізнання доповідає начальнику слідчого підрозділу (слідчому) про необхідність проведення невідкладних слідчих дій, і лише у випадку неможливості термінового виділення слідчого для порушення справи за згодою начальника слідчого підрозділу (слідчого), що повернув матеріали, самостійно порушує кримінальну справу, повідомивши про це останнього. Такий захід знизить кількість конфліктних ситуацій, що виникають між слідчим і оперативним працівником, що надав матеріали для порушення кримінальної справи.

При повторному надходженні матеріалів начальник слідчого підрозділу перевіряє повноту і результативність додаткової перевірки, оцінює отриману інформацію і приймає рішення про порушення кримінальної справи або про відмовлення в порушенні.

Розбіжності, що виникли між слідчим і працівником дізнання, вирішують начальник слідчого підрозділу і начальник ОВС або начальник вищого органу внутрішніх справ.

Зазначені обставини вимагають подальшого посилення контролю з боку начальників слідчих підрозділів і ОВС за суворим дотриманням відомчих нормативно-правових актів. У плані подальшого вдосконалення контролю за взаємодією в стадії порушення справи по лінії служби БЕЗ, на нашу думку, доцільно здійснити дос-

¹ Див.: Положення про органи попереднього слідства в системі МВС України, Типове положення про слідче управління (відділ) УВС, ГУВС, Інструкцію з організації діяльності органів досудового слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими службами МВС України у розкритті і розслідуванні злочинів, затв. Наказом МВС від 25.11.92р. №745, від 13.11.1994р. №504 "Про заходи щодо вдосконалення організації роботи органів внутрішніх справ у розкритті і розслідуванні злочинів у сфері економіки".

лідження про ефективність норм, запропонованих нормативними актами, підготувати практичні рекомендації про порядок її виконання з урахуванням наявного передового досвіду і недоліків.

Цілям подальшого посилення контролю за обґрунтованістю порушення кримінальних справ за матеріалами органу дізнання буде також сприяти закріплення в ст. 114¹ КПК права начальника слідчого підрозділу давати органу дізнання вказівки про проведення додаткових перевірок за матеріалами про злочини, обов'язкові для виконання, а також приймати за ними остаточні рішення.

Переважає більшість учених – процесуалістів і практиків – допускають необхідність ознайомлення слідчого органів внутрішніх справ з матеріалами оперативно-розшукової діяльності при вирішенні питань про порушення кримінальної справи.¹

У суперечках наукових і практичних працівників слідства і служби боротьби з економічними злочинами в числі інших на перше місце висувалася проблема порушення кримінальних справ за оперативними матеріалами служби БЕЗ. Як і раніше, дискусійними були питання про порядок і форми ознайомлення слідчих з оперативними матеріалами органів дізнання й особливо служби БЕЗ; про критерії оцінки повноти матеріалів, що надходять до слідчого з апаратів БЕЗ для порушення кримінальної справи, про момент вступу слідчого в реалізацію оперативних матеріалів і його консультативної допомоги оперативним працівникам; про порядок вирішення розбіжностей, що виникають при вирішенні питань про порушення кримінальної справи за оперативними матеріалами, про показники роботи апаратів БЕЗ тощо².

Суть протиріччя учених, на нашу думку, тотожна протиріччям, що виникають на практиці і пояснюються вузько відомчими інтересами, прогалинами законодавчого і нормативно-правового регулювання порядку порушення справ за оперативними матеріалами і контролю за ними, законними вимогами слідчих працівників мати право на повне ознайомлення з матеріалами, наявними в оперативних працівників і необхідними для ухвалення правильного рішення

¹ Див.: Бородин В. Разрешение вопроса о возбуждении уголовного дела. – М., 1970. – С. 17; Бурыкин В.А., Деревягин Ю.Т. Некоторые проблемы взаимодействия оперативного работника ОБХСС и следователей органов внутренних дел. // В кн.: Труды ВНИИ МВД СССР, 25, и др.

² Див.: У книзі: Научная информация по проблемам криминалистики и оперативно-розыскной деятельности. Материалы теоретического семинара. Актуальные вопросы взаимодействия следователей и оперативных работников органов внутренних дел. Информационный бюллетень № 1, ВНИИ МВД СССР. – М., 1979. – С. 3-5; Карнеева Л.М. Проблемы урегулирования взаимодействия следователей с оперативными работниками в системе МВД СССР. Там же. – С. 6-12; Петелин Б.Я. Действующие схемы взаимодействия следователей с оперативными аппаратами и пути их совершенствования. – С. 13-19; Минаев И.М.

ня про порушення кримінальної справи. Карнеєва Л.М., Петелін Б.Я., Шерба С.П., Поташов И.М., Дерев'ягін Ю.П., Черешнев С.М., Ілларіонов В.П. (представники слідчої служби), а також Зингарс Р.А. висловилися за те, щоб слідчим для ознайомлення надавалися досить повні, тобто всі матеріали, що мають відношення до порушення кримінальної справи. Ці матеріали після визначення їхньої повноти начальником ОВС для порушення кримінальної справи офіційно направляються для розгляду начальником слідчого підрозділу чи слідчим; у цих матеріалах повинні міститися дані не тільки про подію злочину, але й про особу, що його скоїла, матеріальні збитки й ін. Вони висловилися проти того, щоб слідчий (начальник слідчого підрозділу) виступав як консультант оперативних працівників служби БЕЗ про достатність оперативних даних для порушення кримінальної справи. Ми цілком підтримуємо думку цих авторів. Їхні пропозиції є результатом глибокого наукового дослідження, знання багаторічної практики і, нарешті, вони засновані на вимогах закону. Тому більшість із них прийняті й закріплені в нормативно-правових актах про взаємодію.

За даними Петеліна Б.Я., фактично в усіх випадках взаємодія слідчого з апаратами служби БЕЗ починається при порушенні кримінальної справи (90%) і тільки 10% із попереднього ознайомлення з матеріалами як консультантів¹. У Шерби С.П. 80% опитаних інспекторів служби БЕЗ погодилися з вимогами слідчих про усунення недоліків при додатковій перевірці матеріалів². Карнеєва Л.М. переконливо підтвердила, що більшість слідчих допомогли прийняти рішення про порушення кримінальної справи за довідкою працівників БЕЗ, а 52% із них знайомилися після цього з оперативними матеріалами в повному обсязі³.

Учень специфіку апаратів БХСС. – С. 22-23; Безруких Р.К. Формы взаимодействия оперативных работников и следователей. – С. 24-28; Зингарс Р.А. Разнообразное решение вопросов взаимодействия. – С. 29-31; Шерба С.П. Оценка материалов, поступающих из аппаратов БХСС. – С. 32-35; Поталов И.А. Ответственность за раскрытие преступлений. – С. 35-36; Деревягин Ю.Т. Оперативные данные следователю. – С. 37-40; Краснов В.М. Актуальность вопросов взаимодействия. – С. 40-41; Черешнев С.М. Максимум информации – следователю. – С. 42-43; Стороженко В.А. Консультации следователя – полезны. – С. 44-46; Толкачев В.Т. Совместно анализировать уголовные дела. – С. 47-48; Аизов А.А. Пути взаимодействия. – С. 48-51; Илларонов В.П. Заключительное слово. – С. 52-53.

¹ Див.: Научная информация по проблемам криминалистики и оперативно-розыскной деятельности. Материалы теоретического семинара «Актуальные вопросы взаимодействия следователей и оперативных работников органов внутренних дел». ВНИИ МВД СССР. – М. – 1979.

² Див.: Петелин В.Я. Указанная работа. – С. 13-19.

³ Див.: Карнеева Л.М. Указанная работа. – С.10. Она же. Деловое сотрудничество // Советская милиция, 1979.

За даними опитування, проведеного нами, 54,3% начальників слідчих підрозділів і їхні слідчі знайомляться зі всіма оперативними матеріалами служби, що належать до порушеної кримінальної справи, 37,0% відповіли, що їм надають матеріали недостатньо повні, 6,7% апарати БЕЗ ніяких оперативних матеріалів не передавали, а надавали лише довідку, складену співробітником.

Переважає більшість опитаних вважає повне ознайомлення з оперативними матеріалами вкрай необхідним, важливим засобом запобігання необґрунтованому порушенню кримінальних справ та активної роботи із розкриття й розслідування злочинів.

Аналогічної позиції дотримуються й інші автори. При цьому ми цілком розділяємо позицію тих, хто вважає, що попереднє ознайомлення слідчого, начальника слідчого відділу з оперативними матеріалами до офіційного надходження останніх у слідчий відділ неприпустиме. Втручання слідчого або начальника слідчого відділу в оперативну діяльність може привести до змішання компетенції. Слідчий і керівник слідчого підрозділу не мають права визначати ні межі оперативно-розшукової діяльності органів дізнання, ні її зміст, тому що вони не наділені такими повноваженнями.

Стороженко В.А., Толмачев В.Т., Аїзов А.А. (представники служби БЕЗ) дотримуються іншої думки. Вони вважають, що слідчого варто обмежити в правах знайомитися з усіма оперативними матеріалами, необхідними для порушення справи. Вони також допускають можливість порушення справ на підставі довідки, складеної оперативним працівником, вважають за необхідне і корисним використовувати слідчого як консультанта оперативних працівників.¹

Аналогічну позицію займають з питання попереднього ознайомлення слідчого з оперативними матеріалами А.Т. Лук'яненко, В.Д. Рязанова і П.С. Смагоринский. Вони вважають попереднє ознайомлення працівників попереднього слідства з такими матеріалами обов'язковим. Такої ж точки зору дотримується Асрієв А.А.

Ці автори вважають можливим не тільки попереднє ознайомлення слідчого з оперативними матеріалами, отриманими оперативними працівниками, але й допускають його участь у визначенні моменту реалізації таких матеріалів.

На нашу думку, попереднє ознайомлення слідчих з оперативно-розшуковими матеріалами для визначення їхньої готовності до

¹ Див.: Стороженко В.А. Указанная работа. – С. 45; Аїзов А.А. Указанная работа. – С.49; Асрієв Б.В. Указанная работа. – С. 144-145.

реалізації підмінює функцію начальника органу внутрішніх справ і начальника служби БЕЗ, на яких покладено цей обов'язок.

Така практика применшує роль оперативних працівників і керівника органу внутрішніх справ при прийнятті ними самостійних рішень. Нарешті, це веде до небажаного зрощування функцій слідчих з функціями оперативних апаратів органів внутрішніх справ.

Право визначення готовності зібраних оперативно-розшукових матеріалів до передачі для порушення справи належить не слідчому, а оперативним працівникам і начальникам органів внутрішніх справ. Ці особи відповідно до закону зобов'язані самостійно за цими матеріалами визначити наявність ознак злочину, підслідність цього злочину і за наявності підстав передати в слідчий підрозділ для вирішення питання про порушення кримінальної справи у встановленому порядку. Слідчий має право взяти участь у розгляді матеріалів, отриманих оперативним співробітником, лише після того, як начальник органу внутрішніх справ прийме рішення про готовність цих матеріалів до реалізації і направить їх начальнику слідчого підрозділу для вирішення питання про порушення кримінальної справи. Саме так ці питання вирішуються на практиці.

Нормативно-правові акти і містять приписи про те, що начальники слідчих підрозділів беруть участь у розгляді особисто матеріалів оперативно-розшукової діяльності, які офіційно не надійшли до слідчого підрозділу, і до прийняття рішення керівником органу внутрішніх справ про готовність таких матеріалів для порушення кримінальної справи не погоджуються з приписами кримінально-процесуального законодавства щодо функцій органів дізнання, яким надано право проводити оперативно-розшукові заходи, і начальника слідчого підрозділу й особливо слідчого, які таких повноважень не мають. У цьому випадку функції дізнання і слідства чітко не розмежовуються, що часто приводить до зменшення відповідальності за прийняті рішення. Така практика не відповідає порядку реєстрації і розгляду повідомлень про злочини, встановлені законодавством. Визначене нормативно-правовими актами спільне планування оперативно-розшукової і слідчої діяльності хоч і сприяє більш активній взаємодії, але план не може замінити законодавче і нормативно-правове регулювання спільних дій, коли необхідне чітке дотримання своїх повноважень кожною із цих служб.

Начальник слідчого підрозділу повинний стежити за тим, щоб на розгляд до нього надходили матеріали, вже повідомлені начальнику ОВС чи керівнику відповідної служби і зареєстровані в установленому законом порядку. Це гарантує належний рівень зібраних матеріалів, дозволяє прийняти єдино правильне рішення. Роз-

ходження в думках слідчого і начальника слідчого підрозділу, як і в інших випадках, вирішує вищестоящий начальник слідчого відділу або прокурор.

ГЛАВА III

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЧАЛЬНИКА СЛІДЧОГО ПІДРОЗДІЛУ ІЗ КЕРІВНИЦТВА ДОСУДОВИМ СЛІДСТВОМ

§ 1. Питання удосконалення діяльності керівника слідчого підрозділу органів внутрішніх справ із забезпечення громадянських (особистих) прав та свобод людини і громадянина на досудовому слідстві

Конституція України покладає на державу забезпечення конституційних прав та свобод людини і громадянина (Ст.ст. 3, 8, 13, 19).

Указом Президента від 18 лютого 2002 року №143/2002 «Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян» звернуто увагу правоохоронних органів і зокрема Міністерства внутрішніх справ України на наявні в їх діяльності факти недодержання норм законів, тяганини у викритті та розслідуванні злочинів й інших правопорушень, невжиття своєчасних заходів щодо охорони прав та свобод людини і громадянина. Цим указом визнано пріоритетними такі напрями діяльності правоохоронних органів: боротьба зі злочинами проти особи, власності, з організованою злочинністю і корупцією, терором, торгівлею людьми, відмиванням коштів, здобутих злочинним шляхом, правопорушеннями у бюджетній сфері, незаконним обігом наркотичних засобів, зброї та вибухових речовин, а також намічені заходи, які доручено виконати Міністерству внутрішніх справ України, Службі безпеки України, Кабінету міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям, Кабінету Міністрів України з метою забезпечення охорони конституційних прав і свобод людини й громадянина і зокрема громадянських (особистих).

Громадянські (особисті) права та свободи людини і громадянина становлять першооснову прав і свобод людини і громадянина,

закріплених Конституцією України. До них насамперед належать: невід'ємне право на життя (ст. 27), на повагу до його гідності (ст. 28), свободу та особисту недоторканність (ст. 29), недоторканність житла (ст. 30), таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), невтручання в його особисте і сімейне життя (ст. 32), свобода пересування (ст. 33). За винятком обмежень, які встановлюються законом, – свободи думки, слова, вільного вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34), свобода світогляду і віросповідання (ст. 35).

Як свідчить дослідження і сучасний стан забезпечення конституційних громадянських прав людини і громадянина, найчастіше їхні права порушуються органами державної влади.

За даними Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, у 1999 році з 16 019 письмових звернень громадян про порушення їх прав і свобод у 8 891 зверненнях, або 55 відсотків, йшлося про порушення їх громадянських (особистих) прав.

Найгостріше заявники в своїх зверненнях ставлять питання щодо дотримання їх права на повагу до гідності та на недоторканність, свободу від незаконного затримання та арешту, невтручання в особисте та сімейне життя. Їх аналіз свідчить, що типовими порушеннями особистих прав людини є застосування тортур, побиття, вжиття інших недозволених засобів впливу, передусім працівниками міліції, від моменту затримання осіб до направлення їх у слідчі ізолятори. Також надійшли скарги на дії посадових осіб органів досудового слідства щодо недобросовісного виконання ними своїх службових обов'язків.¹ Всього з квітня 1998 р. уповноважений отримав понад 305 тисяч звернень громадян.

У структурі органів державної влади, на які державою покладено конституційні обов'язки із забезпечення прав і свобод людини і громадянина, є Міністерство внутрішніх справ України. МВС – це головний (провідний) орган у системі центральних органів виконавчої влади з питань формування і реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, ведення боротьби із злочинністю, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки.²

Значна роль у забезпеченні прав і свобод людини і громадянина на досудовому слідстві належать слідчому апарату органів внутрішніх справ України.

¹ Карпачова Н.І. Стан дотримання та захист прав і свобод людини і громадянина в Україні. – Харків, 2001. – С.71; «Голос України», 2003, 23 вересня.

² Див.: Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затв. Указом Президента України від 2000р. № 1138/2000.

На сьогодні це найпотужніший апарат досудового слідства в Україні, який розслідує біля 75% злочинів, що скоюються в державі. Аналіз практики діяльності слідчого апарату МВС за роки незалежності України свідчить, що його навантаження у розслідуванні злочинів щорічно зростає. Якщо у 1992 р. ним було закінчено розслідуванням 158 688 кримінальних справ, то у 2000 р. відповідно 216 622. Слідчі провадять велику роботу із забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Як уже відмічалось, на слідчі органи внутрішніх справ покладено розслідування злочинів проти життя і здоров'я, волі, честі й гідності особи, трудових та інших особистих прав та свобод людини і громадянина, злочинів, пов'язаних з власністю, і, зокрема, приватною, щодо безпеки руху та експлуатації транспортних засобів та інших, які посягають на конституційні права і свободи людини і громадянина.

Наприклад, у 2000 р. слідчими МВС України до суду було направлено 19 346 кримінальних справ про крадіжки із квартир, умисне тяжке тілесне ушкодження – 5048, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження – 4400; 3399 справ щодо розбійних нападів.

За даними державної звітності, значна частина кримінальних справ слідчими МВС розслідуються якісно і у визначені законом строки. Слідчі дотримуються процесуальних вимог щодо забезпечення своєчасного порушення кримінальних справ, застосування запобіжних заходів, забезпечення прав підозрюваних, обвинувачених, потерпілих. Наприклад, у 2000 р., із 205 203 кримінальних справ у термін, визначений законодавством, було розслідувано 95,2%, у 2001 р. – 96,2%.¹

Слідчі Міністерства внутрішніх справ України розглядають значну частину заяв і повідомлень про злочини. За даними Головного слідчого управління, слідчими органів внутрішніх справ України щорічно розглядається близько 400 тис. заяв і повідомлень про злочини. Отже, майже кожна п'ята заява вирішується органами внутрішніх справ.

Більшість цих заяв слідчими розглядається у терміни, визначені кримінально-процесуальним законодавством. Так, у термін до десяти діб розглядається понад 90% таких заяв і повідомлень.

Вивчення практики порушення кримінальних справ слідчими органів внутрішніх справ, а також відмов у їх порушенні дає підстави до висновків про необхідність удосконалення цієї роботи слідчого, оскільки мають місце несвоєчасне порушення кримінальних

¹ Див.: Архів МВС України, 2000р., фонд 53, опис 2, архівний номер 480.

справ, безпідставне відмовлення у їх порушенні, внаслідок чого порушуються права потерпілого громадянина, не відшкодовуються збитки, завдані протиправними діями інших осіб, а до винних не застосовуються заходи впливу.¹

За розглянутими заявами і повідомленнями громадян слідчими щорічно порушується від 200 до 300 тис. кримінальних справ, відмовляється в їх порушенні від 20 до 30 тис., що свідчить про значний обсяг їхньої роботи і велику кількість громадян, які звертаються до органів внутрішніх у зв'язку з порушенням їхніх прав. Це вимагає від слідчих дотримання вимог процесуального законодавства при розгляді заяв і повідомлень про злочини, недопущення порушень прав громадян, які, на жаль, допускаються, що засвідчують відомості про скасування прокурорами постанов слідчих про відмову в порушенні кримінальної справи. Щорічно прокурорами скасовується понад 2000 таких постанов слідчих, у тому числі з одночасним порушенням кримінальних справ. Так, у 1999 р. прокурори скасували 2005 таких постанов з одночасним порушенням 1402 кримінальних справ, у 2000 р. було скасовано 1773 постанови, а за 1194 – порушені кримінальні справи.²

Важлива роль у забезпеченні особистих конституційних прав громадян на досудовому слідстві належить начальнику слідчого управління, відділу, відділення органів внутрішніх справ та їх заступникам.

Надання начальнику слідчого відділу органів внутрішніх справ процесуальних повноважень з керівництва розслідуванням підвищило його до рангу учасників кримінально-процесуальної діяльності – представників органів державної влади і поставило в один ряд із слідчим, прокурором, особою, яка провадить дізнання, судом.

Правове становище начальника слідчого відділу визначає його процесуальну самостійність, відповідальність за результати роботи підлеглих слідчих. Він є суб'єктом кримінально-процесуальної діяльності. Це посадова особа органів МВС, яка володіє процесуальними повноваженнями, необхідними для керівництва розслідуванням та здійснення контролю за ним. Її правове становище у кримінальному процесі регламентується повноваженнями, визначеними кримінально-процесуальним законом.

¹ Див.: Пропозиції заступника державного секретаря, начальника Головного слідчого управління МВС України П.В.Коляди до проекту Закону України "Про статус слідчих". Лист від 12 грудня 2001р. №9310 КЛ.

² Див.: Архів МВС України, 1999-2000 рр., фонд 53, опис 2, архівний номер 480; А.Мінюков Забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина органами досудового слідства МВС України // Право України". – 2002. – № 7. – С. 22-27.

Механізм реалізації керівником слідчого відділу органів внутрішніх справ повноважень, наданих йому кримінально-процесуальним законом, а також додаткових повноважень із здійснення процесуального контролю за розслідуванням злочинів, визначено Положенням про органи попереднього слідства в системі Міністерства внутрішніх справ України, затвердженим наказом МВС України від 25.11.1992 р. № 745.

Так, розділом восьмим цього Положення, який визначає повноваження керівників органів попереднього слідства щодо здійснення процесуального контролю за розслідуванням злочинів, встановлено, що ніхто, крім прокурора, начальника Головного слідчого управління, управління, відділу, відділення та їх заступників, у межах повноважень, визначених КПК і функціональних обов'язків, не може витребувати матеріали, на підставі яких слідчим відмовлено у порушенні кримінальної справи, або кримінальну справу для перевірки стану розслідування, вивчення і надання за нею вказівок, визначення кваліфікації злочину чи будь-яким іншим чином втручатися в процесуальну діяльність слідчого.

Крім того, як керівник слідчого підрозділу, начальник слідчого відділу відповідно до зазначеного Положення має право розглядати скарги на дії і рішення підлеглих йому слідчих у кримінальних справах, що знаходяться у їх провадженні, і вживати заходів до відновлення порушених прав і законних інтересів громадян та організацій, крім питань, які належать виключно до повноважень прокурора.

До проблеми забезпечення прав і свобод громадян на досудовому слідстві постійно звертаються й учені. Однак, питання відомчого процесуального контролю за забезпеченням прав і свобод громадян слідчим з боку начальника слідчого підрозділу розглядалося в основному лише щодо прокурорського нагляду й окремих рішень слідчого.¹

¹ Див.: Белозеров Ю.Н., Чувилов А.А. Проблемы обеспечения законности и обоснованности возбуждения уголовного дела: Учебное пособие. — М.: Высшая школа МВД СССР, 1973. — С. 110-120; Березин М.Н., Гуткин И.М., Чувилов А.А. Задержание в советском уголовном судопроизводстве. — М.: Академия МВД СССР. — 1975. — С. 69-86; Чувилов А.А., Сергеев А.И., Данышина Д.И. Применение органами расследования меры пресечения — заключение под стражу: Учебно-практическое пособие. — М.: Академия МВД СССР. — 1975. — С. 63-74; Манаев Ю.В., Посник В.С., Смирнов В.В. Применение мер пресечения следователем: Учебное пособие. — Волгоград: Высшая следственная школа. — 1976. — С. 21-23; Карнеева Л.М., Чувилов А.А. Обеспечение законности и обоснованности привлечения в качестве обвиняемого: Учебно-практическое пособие. — М.: Академия МВД СССР. — 1976. — С. 56-60. Письменный Д.П. Отказ в возбуждении уголовного дела в советском уголовном процессе (По материалам органов МВД Украинской ССР): Автореферат диссертации кандидата юридических наук. — Харьков, 1980 и др.

У комплексі діяльність начальника слідчого підрозділу органів внутрішніх справ із забезпечення законності дотримання прав людини на досудовому слідстві не розглядалася, хоча актуальність цієї проблеми за останні роки значно зростає.

У діяльності начальника слідчого відділу із забезпечення конституційних прав при провадженні розслідування підлеглими йому слідчими можна виділити основні напрямки їхнього забезпечення і обґрунтованості при винесенні і здійсненні таких найважливіших процесуальних актів: порушення кримінальної справи, відмовлення в порушенні кримінальної справи, затримання громадян, підозрюваних у здійсненні злочину, притягнення до кримінальної відповідальності, обрання запобіжних заходів, проведення обшуків, виїмок та інших слідчих дій, пов'язаних з обмеженням конституційних прав громадян, і закриття слідчим кримінальної справи. Самостійним завданням є забезпечення повноти і достатності надання процесуальних прав учасників процесу: підозрюваного, обвинувачуваного, його захисника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача та їхніх представників.

З огляду на те, що порядок контролю за розглядом і вирішенням слідчими повідомлень і матеріалів про злочини і порушення ними кримінальних справ досить повно розглянутий у попередній главі, відзначимо лише найбільш важливі моменти діяльності начальника слідчого відділу із забезпечення конституційних прав людини на цій початковій стадії кримінального процесу.

Начальник слідчого відділу зобов'язаний стежити за тим, щоб заяви і повідомлення про злочини розглядалися і вирішувалися у встановлений законом термін (ст. 97 ПК), а рішення слідчого про порушення кримінальної справи було засноване на об'єктивних даних, що містяться в отриманих ним матеріалах; щоб була дотримана процесуальна форма прийнятого рішення про порушення кримінальної справи, причому про рішення слідчого про порушення кримінальної справи було вчасно повідомлено прокурору.

У практиці діяльності начальника слідчого підрозділу істотне значення має своєчасний і діючий контроль за обґрунтованістю відмовлення в порушенні кримінальної справи. Відмовлення в порушенні кримінальної справи — це процесуальний акт, що перешкоджає виникненню кримінального процесу за визначеним фактом чи у відношенні конкретної особи.

Актуальність цієї проблеми в Україні зростає тому, що слідчі щорічно відмовляють у порушенні кримінальної справи, незважаючи на те, що абсолютна кількість таких відмовлень зменшується. Так, у 1992 році слідчі відмовили за 43949-ма матеріалами, у 1993 —

50542, у 1994 – 25691, у 1995 – 30539, у 1996 – 27739, у 1997 – 36562, у 1998 – 26562, у 1999 – 22773, у 2000 – 20264, у 2001 – 12769. Більшість із них відмовляється в зв'язку з відсутністю, на думку слідчого, події і складу злочину. Необхідність посилення контролю за обґрунтованістю відмовлення в порушенні кримінальної справи пояснюється тим, що це рішення слідчий приймає самостійно. Про недоліки з цього питання свідчить те, що прокурори відмінюють значну кількість таких постанов слідчих МВС. Так, прокурорами було скасовано у 1994 р. 1785, 1995 р. – 1622, 1996 р. – 1532, 1997 р. – 1786, 1998 р. – 2075, у 1999 р. – 1555 постанов¹.

Здійснюючи контроль за обґрунтованістю відмовлення в порушенні справи слідчим, начальник слідчого підрозділу зобов'язаний знати і враховувати найбільш типові, часто повторювані недоліки, що характеризуються, як правило, відступанням від вимоги процесуальних норм і відомчих нормативно-правових актів. Виходячи з практики, можна сформулювати деякі з них: порушення процесуальних термінів, передбачених ст. 97 КПК, що зобов'язує слідчого прийняти рішення не пізніше триденного терміну, а при необхідності додаткової перевірки в термін, не більший від 10 днів, неповна перевірка органом дізнання матеріалів, за якими відмовлено в порушенні справи. Найбільш часто в них відсутні відомості про особистість правопорушника, про тяжкість тілесних ушкоджень, матеріального збитку й ін.; неправильне застосування закону, що передбачає підстави відмовлення в порушенні. На підставі ст. 6 п. 1 і 2 КПК нерідко приймається рішення про відмовлення при наявності події і складу злочину, що веде порушення справи. Найбільш характерно це для матеріалів, за якими не встановлені особи, причетні до злочину. Така неправильна практика приводить до необґрунтованих відмовлень, що нерідко використовуються як засіб укриття тяжких злочинів від обліку. Контроль за обґрунтованістю таких рішень – першочерговий обов'язок начальника слідчого підрозділу. Здійснюючи контроль за обґрунтованістю відмовлення в порушенні справи на підставі ст. 6 п. 1 і 2 КПК, начальник слідчого підрозділу повинний стежити, щоб у слідчий підрозділ надходили лише ті матеріали, з яких убачаються приводи і підстави для порушення кримінальної справи про злочини, підслідних слідчим органів внутрішніх справ. Для здійснення контролю за обґрунтованістю відмовлення в порушенні кримінальної справи начальник слідчого підрозділу використовує повноваження, надані йому ст. 114¹ КПК і нормативними актами. З цією метою він може: вив-

¹ Див.: Архів МВС України за 1994–2001 рр., фонд 53, архівні справи 47, 37, 44, 19.

чити матеріали, що надійшли в слідчий підрозділ для порушення кримінальної справи, з метою визначення достатності в них даних для відмовлення в порушенні справи; дати слідчому вказівку про його вирішення, у т.ч. про проведення додаткової перевірки, а також про винесення постанови про відмовлення в порушенні кримінальної справи, рекомендуючи підставу відмовлення; повернути матеріали зі своєю вказівкою в орган дізнання для додаткової перевірки або ухвалення рішення; особисто винести постанову про відмовлення в порушенні кримінальної справи; перевірити матеріал, за яким слідчим відмовлено в порушенні справи, дати вказівку слідчому про зміну підстави відмовлення або провадження додаткової перевірки.

Істотне значення для практики контролю за обґрунтованістю відмовлення в порушенні кримінальної справи має визначення для цього підстав.

Така діяльність начальника слідчого підрозділу є нічим іншим, як оцінкою доказів¹.

Ми цілком підтримуємо думку Михеєнко М.М., що вносив пропозицію доповнити ст. 67 КПК вказівкою, що докази оцінює і начальник слідчого підрозділу, тому що він теж є суб'єктом доказування².

У випадку необґрунтованого відмовлення в порушенні кримінальної справи і при необхідності її порушення, з метою розкриття злочину і притягання до відповідальності винних, начальник слідчого підрозділу повинний клопотатися перед прокурором, що здійснює нагляд, про скасування такої постанови слідчого. Зазначене положення в кримінально-процесуальному законі не обговорене, однак нормативні акти Міністерства внутрішніх справ з метою своєчасного усунення порушень закону, виявленого начальником слідчого чи підрозділу ОВС, покладає на нього такий обов'язок.

Проте практика показує, що начальники слідчих підрозділів органів внутрішніх справ і особливо районної ланки такий захід своєчасного усунення порушень закону слідчим застосовують досить рідко. З ініціативи керівників слідчих підрозділів і начальників ОВС скасовується лише 1% таких постанов, що явно недостатньо. Істотне значення подальшого вдосконалення правової регламентації попередження необґрунтованих відмовлень у порушенні кри-

¹ Див.: Карнеева Л.М. Основания отказа в возбуждении уголовного дела. // Соц. законность, 1977. — № 3. — С. 56-58; Ларин А. Версии при возбуждении уголовного дела. // Соц. законность, 1976. — № 1. — С. 54.

² Див.: Михеєнко М.М. К вопросу о правовой регламентации оценки доказательств и их источников в советском уголовном процессе // В кн.: Актуальные проблемы доказывания в советском уголовном процессе. Тезисы теоретического семинара. — М.: ВНИИ МВД СССР, 1981. — С. 18-21.

мінальної справи слідчими органів внутрішніх справ, як і органами дізнання, здобуває рішення міністра внутрішніх справ України про те, щоб керівники слідчих підрозділів і начальники ОВС не рідше одного разу на місяць перевіряли матеріали, за якими відмовлено в порушенні кримінальної справи, і направляли їх прокурорам для перевірки. Такий захід, на нашу думку, дуже доцільний. Незважаючи на збільшення кількості скасованих постанов, він підвищить відповідальність слідчих, керівників слідчих підрозділів і начальників ОВС за обґрунтованість відмовлень у порушенні кримінальної справи і, в остаточному підсумку, буде сприяти зміцненню законності при вирішенні повідомлень про злочини.

Нормативні акти МВС України зобов'язують керівників слідчих відділів УВС областей, міст проводити таку перевірку в органах внутрішніх справ шокквартилу. За кожним фактом неправильних рішень про відмовлення в порушенні кримінальної справи вони зобов'язані проводити службове розслідування і вживати заходів впливу до винного.

Найбільш важливим напрямком у діяльності начальника слідчого відділу є контроль за прийняттям слідчими рішень, пов'язаних з обмеженням конституційних прав та інтересів громадян (затриманням, арештом, залученням як обвинувачуваного тощо), закріплених у Конституції України. Ці рішення у відповідності зі ст. 114 ПК України слідчий приймає самостійно. Начальнику слідчого відділу необхідно контролювати законність і обґрунтованість затримки й арешту особи, підозрюваних у здійсненні злочинів, і при необхідності давати вказівки слідчому про затримку або звільнення осіб, підозрюваних у злочинах, обранні щодо них запобіжного заходу, його зміни або скасування.

У літературі вже висловлювалася думка, що «закон наділяє начальника слідчого підрозділу процесуальними повноваженнями, у тому числі правом давати вказівки слідчому про провадження слідчих дій, а виходить, і затримання. Як і інші вказівки, вони можуть бути оскаржені слідчим без припинення виконання. Ще непоодинокі випадки затримання громадян слідчими без достатніх для того підстав. За даними МВС України, прокурори щорічно звільняють біля 20000 осіб, затриманих слідчими і органами дізнання за підозрою в скоєнні злочину. Значна кількість із них за відсутністю необхідності застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Мають місце звільнення за непідтвердженням підозри в здійсненні злочину, у зв'язку із закінченням установленого строку затримання¹. Це свідчить про те, що контроль за обґрунтованістю

¹ Див.: Архів МВС України за 1994-2001 роки. Фонд 53, архівні справи 47, 37, 44, 19.

затримання особи, що підозрюється в здійсненні злочину, ослаблений. Тим часом начальник слідчого відділу має достатні права (ст. 114¹ КПК), використовуючи які він може:

- вивчити матеріали кримінальної справи й установити наявність чи відсутність підстав для застосування ст.ст. 106, 115 КПК;
- взяти участь у допиті підозрюваного, свідків і потерпілих, що вказують на особу, що скоїла злочин, у проведенні впізнання й інших слідчих дій;
- допитати підозрюваного, а також очевидців злочину для з'ясування підстав для затримання, витребувати необхідні документи;
- дати вказівки слідчому про проведення додаткових слідчих дій, про скасування затримання і звільнення затриманого.

Звичайно, начальник слідчого відділу позбавлений можливості здійснити ці дії щодо всіх справ, що знаходиться в слідчих його відділу (відділення). Тому джерелами інформації про необхідність спеціально і невідкладно проконтролювати законність зазначених рішень служать: скарги і заяви учасників процесу й інших осіб, реалізація оперативно-розшукових матеріалів, що зачіпають інтереси великого числа осіб, вказівки прокурора, вищестоящого начальника слідчого відділу.

З метою підвищення ефективності відомчого контролю було б доцільним доповнити ст. 114¹ КПК, надавши начальнику слідчого відділу право давати вказівки слідчому, обов'язкові для виконання, про затримання підозрюваного або його звільнення, а в ч.2 ст. 114 КПК передбачити право слідчого оскаржити ці неправильні, з його погляду, дії прокурору або судді, не припиняючи їхнього виконання, що диктується невідкладністю зазначених дій.

Для того щоб забезпечити систематичність контролю і вжити заходів, що попереджають необгрунтоване затримання громадян, начальники слідчих підрозділів зобов'язані здійснювати контроль за дотриманням слідчими Закону України «Про попереднє ув'язнення»¹, для чого необхідно перевірити:

- наявність необхідності застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту;
- своєчасність і правильність складання протоколу затримання і заповнення всіх його реквізитів;
- направлення прокурору і родині повідомлення про затримання підозрюваного;
- забезпечення прав затриманих, у тому числі права на захист, на ознайомлення з підставами затримання;

¹ Див.: Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 360.

- своєчасність розгляду скарг та заяв затриманих і правильність їхнього вирішення;

- своєчасність і обґрунтованість звільнення затриманих.

З огляду на те, що чинне законодавство не регламентує порядок відомчого процесуального контролю за законністю й обґрунтованістю затримання підозрюваних, на нашу думку, доцільно доповнити його ст. 15 «Відомчий контроль за обґрунтованістю затримання органами внутрішніх справ підозрюваних у скоєнні злочину», виклавши її в такій редакції: «Відомчий процесуальний контроль за обґрунтованістю рішень слідчих про затримання осіб, підозрюваних у скоєнні злочину, здійснює начальник слідчого відділу відповідно до повноважень, наданих йому кримінально-процесуальним законом і відомчими нормативними актами». Необхідно також передбачити цей обов'язок у Положенні про слідчий апарат органів МВС або іншому відомчому нормативному акті, що регулює діяльність слідчого в системі МВС.

Аналіз статистичних даних показує, що, незважаючи на розмаїтість запобіжних заходів, слідчі за дуже значною частиною кримінальних справ обирають як запобіжний захід взяття обвинувачуваного під варту.

У силу цього найважливішим обов'язком начальника слідчого відділу є контроль за обґрунтованістю застосування слідчим цього запобіжного заходу як найбільш строгого. При цьому він повинний керуватися вимогами кримінально-процесуального закону 2001р., спрямованого на обмеження застосування взяття під варту (ст. 55 КПК).

Зазначені й деякі інші обставини, наприклад, розширення практики застосування умовного осуду з обов'язковим залученням до праці (ст. 25¹ КК), відстрочки виконання вироку неповнолітньому (ст. 46 КК), повинні спричинити значне скорочення випадків обрання як запобіжного заходу арешту, що багато в чому залежить від посилення контролю за прийняттям такого важливого процесуального рішення. Однак значного скорочення випадків обрання цього запобіжного заходу у справах слідчих органів МВС поки не відбулося.

Варто також враховувати, що обираючи запобіжний захід взяття під варту, особливо особам, що мають постійне місце роботи, зі сфери матеріального виробництва відволікається значна частина працездатного населення, що до деякої міри сприяє скороченню трудових ресурсів, у яких і без того спостерігається дефіцит¹.

¹ Див.: Закон України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» від 21 червня 2001р. №2533-III.

Стаття 165 КПК передбачає порядок зміни чи скасування запобіжного заходу. Це може мати місце у випадках, коли за обставинами справи відпала необхідність у застосуванні запобіжного заходу чи взагалі в застосуванні раніше обраного запобіжного заходу. Право давати вказівку слідчому про скасування запобіжного заходу закон надає прокурору, що здійснює нагляд, судді. Відповідне право начальника слідчого відділу спеціально не зазначене в законі. Тим часом він зобов'язаний у силу свого посадового положення здійснювати контроль за обґрунтованістю застосування слідчим запобіжних заходів.

Затримання підозрюваного є заходом процесуального примусу, що застосовується слідчим у визначених законом випадках щодо особи, котра підозрюється у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі.

Тому рішення слідчого щодо затримання підозрюваного є відповідальним, і його прийняття має ґрунтуватися на всебічному і повному вивченні обставин підозри, оскільки необґрунтоване рішення може призвести до порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Суть цього заходу полягає в тому, що конституційні права особи, підозрюваної у вчиненні злочину, на деякий час обмежуються, оскільки затримання провадиться слідчим одноособово, без згоди на це прокурора і санкції суду для обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

Такі заходи слідчий має право провадити відповідно до частини третьої ст. 29 Конституції України, лише у разі нагальної необхідності запобігти злочині чи припинити його, і вважається тимчасовим запобіжним заходом, обґрунтованість якого протягом семидесяти двох годин має бути перевірена судом. На жаль, це не завжди дотримується.

Детальніше дії слідчого з обрання запобіжного заходу підозрюваному або звинуваченому викладено у новій редакції ст. 165-1 та ст. 165-2 Кримінально-процесуального кодексу України. Вони визначають порядок застосування, скасування і зміну запобіжного заходу; про застосування останнього слідчий виносить постанову. В ній зазначаються відомості про особу, щодо якої застосовується запобіжний захід, вчинений нею злочин, відповідно стаття Кримінального кодексу України, обраний запобіжний захід і підстави його обрання. Постанова негайно оголошується під розписку особі, щодо якої вона винесена. Одночасно слідчий повинен роз'яснити їй порядок і строки оскарження постанови. Запобіжний захід, не пов'язаний із взяттям під варту, слідчий вживає самостійно.

Якщо слідчий вважає, що є підстави для обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, він вносить за згодою прокурора подання до суду. Таке ж подання має право внести і прокурор. Воно повинне розглядатися протягом семидесяти двох годин з моменту затримання підозрюваного чи обвинуваченого.

За необхідності слідчий, у провадженні якого перебуває справа, дає пояснення судді щодо матеріалів кримінальної справи, мотивів обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. На постанову судді до апеляційного суду прокурором, підозрюваним, обвинуваченим, його захисником чи законним представником протягом трьох діб з дня її винесення може бути подана апеляція. У разі відмови в обранні запобіжного заходу, запропонованого слідчим, він не має права подавати апеляцію до апеляційного суду.

На нашу думку, це обмежує повноваження слідчого як учасника процесу. У зв'язку з цим, вважаємо, таке право йому необхідно надати шляхом доповнення статті або внесення абзацу восьмого у ст. 165-2 КПК України, та відповідні доповнення внести до ст. 114 Кримінально-процесуального кодексу України, яка визначає повноваження слідчого. Також доцільно визначити це у проекті закону України «Про статус слідчих».

Результати вивчення 148 матеріалів службових розслідувань, проведених керівниками слідчих відділів УВС областей України для з'ясування причин звільнення з-під варту обвинувачуваних, показують, що з числа звільнених 58,8% були безпідставно арештовані за рішенням слідчих органів внутрішніх справ, 22,1% – органів дізнання, 3,4% – начальників слідчих відділів, 4,7% – за вказівкою прокурорів. Як з'ясувалося, у більшості випадків не були дотримані вимоги закону (ст. 148 КПК) про підстави для обрання запобіжного заходу.

Так, із 100 звільнених 86 мали постійне місце проживання, з них 83 працювали. Тільки у відношенні 20% звільнених у слідчих були підстави думати, що обвинувачувані, якщо їх залишити на волі, сховаються від слідства і суду або будуть продовжувати займатися злочинною діяльністю.

Зазначені недоліки в роботі слідчих апаратів органів внутрішніх справ значною мірою викликані ослабленням контролю з боку керівників слідчих підрозділів; вони недостатньо глибоко вивчають матеріали кримінальних справ при вирішенні питань про взяття під варту обвинувачуваних (підозрюваних), рідко беруть участь у допиті таких осіб¹.

¹ Із 103 опитаних начальників слідчих підрозділів тільки 35% відповіли, що вони дають вказівки слідчим щодо отримання запобіжного заходу.

З прийняттям нової Конституції України особливе значення набула проблема відшкодування шкоди особам, у відношенні яких припинене карне переслідування на тих підставах, що реабілітують, і, насамперед звільненням з-під варти.

Порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину не законними діями органів дізнання, досудового слідства, прокурорами і судами, визначений Законом України від 1 грудня 1994 р. із змінами і доповненнями, внесеними Законом від 31 грудня 2000 р. №2171-III. Окремі питання щодо порядку відшкодування шкоди потерпілому від злочину визначено КПК України.¹

Суттєве значення набуває процесуальний контроль начальника слідчого відділу за дотриманням слідчих вимог Конституції щодо забезпечення підозрюваному, обвинуваченому права на захист, недоторканність житла, дотримання таємниці листування тощо.

Стосовно потерпілих вживаються заходи щодо забезпечення їхніх прав на відшкодування шкоди, заподіяної злочинцем, з метою забезпечення їхніх прав і свобод.

Значне місце в роботі начальників слідчих відділів повинний займати контроль за обґрунтованістю припинення кримінальних справ слідчими.

Рішення про припинення справи слідчий приймає самостійно, за винятком випадків, передбачених ст.ст. 7, 7², 8, 9 і 10 КПК, коли необхідна згода прокурора. Згода начальника слідчого відділу на закриття справи за законом не передбачена. Однак це не означає, що він не несе відповідальності за необґрунтоване закриття кримінальних справ. Вивчаючи справу в процесі розслідування, він дає вказівки про напрямки розслідування, про висунення нових слідчих версій, про збирання і дослідження доказів і цим попереджає можливість необґрунтованого припинення або закриття кримінальної справи.

Відомчий процесуальний контроль за обґрунтованістю припинення справи начальник здійснює також шляхом консультацій при прийнятті рішень і перевіркою вже припинених слідчих справ.

Порядок контролю за обґрунтованістю припинення кримінальних справ установлений нормативними актами МВС України².

¹ Див.: Закон України "Про доповнення Цивільного кодексу України та Кримінально-процесуального кодексу України нормами щодо порядку відшкодування витрат на стаціонарне лікування потерпілого від злочину" від 22 квітня 1993р. №3132-XII.

² Див.: Накази МВС України від 25.11.1992р. №745, від 18.10.1993р. №701, від 30.12.1991р. "Про заходи щодо зміцнення законності при розслідуванні злочинів органами внутрішніх справ №564. Рішення Колегії МВС України від 19 липня 2002р. №8КМ/1."

Начальник слідчого підрозділу ОВС вивчає кожну закриту слідчим справу і протягом 10 днів після закриття направляє його у відділ статистики Інформаційного центру УВС області. Якщо він виявив процесуальні порушення, неповноту проведеного розслідування, невиконання вимог процесуального закону про скасування раніше обраного запобіжного заходу, накладення арешту на майно тощо, у випадку визначення неправильної кваліфікації дій обвинувачуваного або підстав закриття справи, начальник слідчого підрозділу може дати слідчому письмову вказівку про усунення недоліків і виправлення допущених процесуальних помилок. Він має право також самостійно скасувати раніше прийняті слідчим процесуальні рішення в справі, необхідність яких відпала в зв'язку з закриттям справи, змінити підстави закриття справи. Таке його право передбачене ст. 114¹ КПК УРСР. Відповідно до нормативних актів, керівники вищестоящих слідчих апаратів зобов'язані забезпечити вивчення і перевірку обґрунтованості припинення кожної кримінальної справи (за винятком закритих за згодою прокурора). Без такої перевірки заборонене зняття злочинів з обліку і здача в архів кримінальних справ.

За результатами перевірки закриття кримінальної справи складається письмовий висновок про обґрунтованість порушення і припинення справи, повноту й активність розслідування. У ньому викладається виявлене порушення норм кримінально-процесуального кодексу і прийняте рішення. При цьому начальник слідчого відділу має право: здати справу в архів, повернути її в слідчий підрозділ для усунення процесуальних порушень, якщо вони допущені, а також направити прокурору для скасування постанови. У випадку закриття справи з мотивів недоведеності і відсутності складу злочину у відношенні осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, проводиться службове розслідування й інформація направляється в Головне слідче управління МВС України. Службове розслідування проводиться також у випадку звільнення затриманих і арештованих із закриттям справ за недоведеністю і відсутністю в їхніх діях складу злочину. Якщо в процесі перевірки установлені факти незаконного або необґрунтованого закриття справи, то постановою слідчого про це підлягає негайному скасуванню. Оскільки сам начальник слідчого відділу правом скасування постанов слідчого не наділений, то він повинен негайно скласти з цього приводу подання прокурору. Складність процедури скасування рішень слідчого приводить до того, що керівники слідчих підрозділів органів внутрішніх справ ініціативу в цьому питанні виявляють у крайній недостатньо. Якщо прокурори скасовують щорічно від 12,0% до 16,7%

закритих справ, то з ініціативи начальників слідчих підрозділів – лише 2,3-3,8%.

На нашу думку, назріла нагальна потреба надати начальнику слідчого відділу органів внутрішніх справ право скасування незаконних і необґрунтованих постанов слідчого про закриття кримінальних справ. Про це уже давно і багато пишуть у процесуальній літературі¹.

Процеси удосконалення відомчого процесуального контролю за обґрунтованістю закриття кримінальних справ слідчими органів внутрішніх справ України до цього часу залишаються актуальними.

За даними МВС України, у термін з 1992р. по 2000р. щорічно закривалося від 42,3% до 13,3%, зокрема за відсутністю події і складу злочину від 16,5% до 3,6%. У 2001 році питома вага закритих кримінальних справ до всіх закінчених зменшувалась і склала 10,6%.²

Начальник слідчого підрозділу може і повинний підказати слідчому доцільність застосування тієї чи іншої норми закону, найбільш прийнятної в кожному конкретному випадку закриття кримінальної справи. Здійснюючи контроль, начальнику необхідно стежити, щоб слідчі частіше застосовували норми закону, що передбачають адміністративну відповідальність. Перевіряючи закриття справу на підставі ст. 7 КПК, як і за іншими підставами, особливо увагу необхідно звертати на повноту вивчення особистості винного, всебічність і повноту збору й дослідження доказів його провини, правильну кваліфікацію злочину, виявлення причини й умов, що сприяли злочину, чи вирішити питання, пов'язані зі скасуванням запобіжного заходу.

Подальше вдосконалення законодавчого і нормативного регулювання повноважень начальника слідчого відділу і практики їхнього виконання буде сприяти забезпеченню конституційних прав і свобод людини і громадянина, дотриманню законодавства в діяльності слідчого апарату органів внутрішніх справ.

¹ Див.: Ураков С.О процессуальном положении следственных отделов органов охраны общественного порядка // Социалистическая законность, 1964. – № 5. – С. 16-17; Сербулов А., Соловьев А. О работе следственного аппарата МООН // Социалистическая законность, 1964. – № 7. – С. 11; Онишук З.М. Следователь в советском уголовном процессе. Автореферат диссертации кандидата юридических наук. – Харьков, 1964.

² Див.: Архів МВС України за 1992-2000 рр. Рішення колегії МВС України від 19 липня 2002р. № 8км/1.

§ 2. Забезпечення повноти, всебічності й об'єктивності досудового слідства

У вирішенні завдань, поставлених Президентом України¹ перед органами внутрішніх справ, важлива роль належить начальникам слідчих підрозділів, що в силу свого службового і процесуального становища зобов'язані здійснювати керівництво досудовим слідством в органах внутрішніх справ, повною мірою використовуючи для цього надані їм процесуальні повноваження. З усіх обов'язків начальника слідчого підрозділу, покладених на нього законом (ч. 1 ст. 114¹ КПК), забезпечення принципу повноти, всебічності й об'єктивності розслідування сформульовані найбільш чітко.

Забезпечуючи його здійснення, начальник слідчого підрозділу зобов'язаний здійснювати контроль за тим, щоб за справами були висунуті й перевірені всі можливі версії здійснення злочину. Для цього він повинний глибоко, всебічно й об'єктивно вивчити обставини, що підлягають доказуванню, у найбільш складних і актуальних справах. Дотримання зазначеної процесуальної вимоги повинне перевірятися при керівництві слідчими діями і при прийнятті всіх процесуальних рішень.

Прийняття начальником слідчого відділу (відділення) заходів до найбільш повного, всебічного й об'єктивного проведення досудового слідства є продовженням його обов'язків з контролю за своєчасністю дій слідчого з розкриття злочинів, проведених у стадії порушення кримінальної справи і при проведенні невідкладних слідчих дій, забезпеченням конституційних прав і свобод людини і громадянина, законності. Це виражається в тому, що начальник слідчого відділу, даючи слідчому вказівки про порушення кримінальної справи і провадження розслідування, може вже на цьому етапі запропонувати йому комплекс заходів, спрямованих на всебічне, повне й об'єктивне розслідування справи. Такі вказівки мають важливе значення для слідчого при складанні плану розслідування.

Дані, отримані в результаті аналізу й узагальнення вказівок начальників слідчих підрозділів районних і міських органів внутрішніх справ і слідчого відділу УВС Запорізької області по 800 кримінальних справах показують, що в 87,7% випадків слідчим давалися вказівки про повноту, всебічність, об'єктивність розслідування, підвищення його активності.

¹ Див.: Указ Президента України від 18 лютого 2002р. "Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян" №143/2002.

У світлі розглянутого питання становить інтерес практика розслідування справ про порушення правил безпеки руху й експлуатації автотранспорту в слідчих апаратах УВС Запорізької області. За кожною кримінальною справою про автотранспортний злочин після проведення експертизи начальником слідчого управління чи його заступником даються письмові вказівки, спрямовані на забезпечення повного, всебічного й об'єктивного розслідування справи. Такі вказівки надають велику допомогу, особливо тим слідчим, які ще не мають достатнього досвіду в розслідуванні злочинів цієї категорії.

Однак в окремих органах внутрішніх справ відзначене значне число кримінальних справ, розслідуваних неповно. За даними МВС України, абсолютне число справ, повернутих для додаткового розслідування прокурорами і судами, щорічно зростає. Так, якщо у 1992р. прокурорами і судьями було повернуто на додаткове розслідування 5562 кримінальні справи, то у 1993р. – 7399, у 1994 – 9479, у 1995 – 11968, у 1996 – 13544, це збільшення пропорційне кількості розслідуваних кримінальних справ. У наступні 1997-2000 роки абсолютна кількість повернутих справ стабілізувалась і складала не більше 13 тисяч на рік. У 2001 році їхня кількість зменшилась до 11526 справ. Кількість справ, повернутих на додаткове розслідування, може свідчити про ослаблення як прокурорського нагляду, так і відомчого процесуального контролю з боку керівників слідчих підрозділів органів внутрішніх справ. Починаючи з 1995 року, питома вага кримінальних справ, повернутих прокурорами, почала поступово збільшуватись. У 1995р. вона становила 50,3%, а у 2000р. 61,8%.

У відсотковому відношенні загальна кількість кримінальних справ, повернутих прокурорами і судами на додаткове розслідування, була стабільною і складала від 6 до 8 відсотків до справ, направлених у порядку ст. 225 КПК.

За даними колегії МВС України, у останні два роки покращилась якість досудового слідства. Так, у 2001 році на додаткове розслідування прокурорами і судами було повернуто 6,8%, у I півріччі 2002р. – 4,4% закінчених справ.¹ Наслідки додаткового розслідування повернутих прокурорами і судьями кримінальних справ свідчать, що значна частина їх закривається. Так, у 1997р. їх було 1342 справ, у 1998р. – 1503, у 1999 – 1234. За останні роки кількість таких справ зменшилась: у 2000р. – 962, у 2001 – 567 справ.

¹ Див.: Рішення колегії МВС України від 19 липня 2002р. № 8км/1 “Про заходи щодо вдосконалення діяльності органів досудового слідства системи МВС України в сучасних умовах...”

Авторами були вивчені 469 ухвал судів і стільки ж висновків слідчих відділів УВС областей про результати службового розслідування причин, які привели до повернення справ за 18 видами злочинів для додаткового розслідування.

Найбільшу питому вагу становили справи про крадіжки державного і колективного майна й приватної власності громадян – 21,9%, про злісне й особливо злісне хуліганство – більше 18%, про порушення правил безпеки руху й експлуатації автомо- і електротранспорту – 15,6%, про заповдіння тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень – 15,5% та про розкрадання державного й колективного майна шляхом присвоєння чи розтрати, зловживання службовим становищем – 12,4%. Далі йдуть: розбійні напади з метою заволодіння державною і приватною власністю, навмисне знищення приватного майна громадян шляхом підпалу тощо.¹

Цілком очевидно, що начальник слідчого відділу (відділення), здійснюючи контроль за повнотою, всебічністю й об'єктивністю розслідування кримінальних справ, зобов'язаний звертати особливу увагу на якість досудового слідства за цими видами найбільш розповсюджених і разом з тим найбільш складних для розслідування злочинів.

У справах, повернутих на дорозслідування, основними помилками і недоглядами були неповнота слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, необхідних для одержання доказів, що встановлюють чи спростовують винність обвинувачуваних чи підозрюваних. У визначеннях судів про повернення справ для додаткового розслідування це мало такий вигляд:

а) у цілому ряді справ (61,3%) не були допитані всі особи, чий показання мали істотне значення для всебічного, повного й об'єктивного розслідування справи. У справах про розкрадання державного й колективного майна шляхом присвоєння, розтрати або зловживання службовим становищем такі особи не були допитані в 53,4% випадках, у справах про крадіжки державного майна – в 38,1%, у справах про крадіжки приватної власності – 50%, у справах про грабежі – 92,9%, у справах про розбійні напади – 58,3%, у справах про злісне хуліганство 60%, особливо злісному хуліганстві – 75%. Такі самі недогляди мали місце при розслідуванні справ щодо тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкодженнях;

б) в ухвалях за 33,5% повернутими справами суди відзначали, що в процесі розслідування не були витребувані і досліджені пред-

¹ За даними статистичної звітності, приблизно така сама вага справ названих видів злочинів щорічно повертається для додаткового розслідування // Див.: Архів МВС України за 1992-2002рр.

мети, документи й інші речовинні докази, що мають важливе доказове значення.

Особливо високий цей негативний показник роботи слідчих у справах про майнові злочини. При розслідуванні крадіжок державного і суспільного майна речові докази не були використані у 41,3% справ, крадіжок приватної власності громадян – у 62,0% справ;

в) у 25,9% справ, повернутих для додаткового розслідування, не були зроблені огляд місця події і відтворення обстановки й обставин події злочину. Найчастіше це стосувалося справ про дорожньо-транспортні пригоди, про злісне й особливо злісне хуліганство. Ці вкрай необхідні слідчі дії не були зроблені у більше 30% повернутих справ про крадіжки, грабежі, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, повернутих для додаткового розслідування;

г) у 16% повернутих справ не були перевірені в ході розслідування показання обвинувачуваного, у 7,9% – не були розмежовані епізоди злочинної діяльності кожного з обвинувачуваних. У справах про розкрадання державного й суспільного майна такі помилки досудового слідства допущені в 27,6% повернутих справ;

д) за повернутими 4,5% справ не були витребувані копії вироків про колишні судимості обвинувачуваних і ухвал судів про заміну їм покарання більш м'яким або про звільнення від покарання. У 5,3% випадків не були з'ясовані і достовірно встановлені важливі відомості біографії обвинувачуваних

Багато слідчих допускали помилки, що належать до сфери найважливішого завдання розслідування – встановлення події злочину й особистості винного. Були допущені істотні недоліки розслідування при з'ясуванні характеру провини обвинувачуваного, мотивів і мети злочину, спрямованості наміру, причинного зв'язку між діями винного і наслідками, що настали. Такі помилки слідчих відзначені судами у 9,2% повернутих справ. Частіше вони мали місце у справах про тяжкі тілесні ушкодження, навмисне знищення приватного майна, порушення правил дорожнього руху.

У значній частині справ слідчими не були зроблені судові експертизи. За 33-ма справами не призначалася судово-медична експертиза, хоча велику частину їх склали справи про заподіяння середньої тяжкості тілесних ушкоджень, де судово-медична експертиза обов'язкова. У деяких випадках висновки автотехнічної експертизи не відповідали матеріалам кримінальної справи, що стало однією з причин повернення справи на додаткове розслідування.

На думку керівників слідчих відділів (управлінь) УВС областей і міст, що склали висновки про причини повернення справ для додаткового розслідування, 93,4% справ були повернуті з вини

слідчих і начальників слідчих підрозділів ОВС, що не здійснювали необхідного контролю за якістю розслідування. Доцільно сформулювати основні питання, які начальник слідчого підрозділу ОВС повинний вирішувати, здійснюючи контроль за якістю розслідування: всебічне і повне вивчення матеріалів про злочини, що надходять для порушення справи; контроль за своєчасним порушенням справи; планування роботи слідчих щодо кожної кримінальної справи¹.

У планах розслідування необхідно висувати версії й планувати заходи щодо їхньої перевірки, періодично перевіряти виконання планів і хід розслідування шляхом вивчення кримінальних справ, надання письмових і усних вказівок, особливо з таких питань: про допит осіб, чий показання необхідні для справи; проведення очних ставок, огляду, експертизи, використання речових доказів, застосування в процесі розслідування науково-технічних засобів про всебічне і повне вивчення особистості обвинувачуваного; заслуховувати доповіді слідчих.

Найважливішим напрямком у діяльності начальника слідчого відділу, що дозволяє забезпечити всебічне, повне й об'єктивне розслідування справи, є спеціалізація слідчих із розслідування окремих категорій кримінальних справ, яка все ширше впроваджується в слідчу практику і дає дуже позитивні результати. Встановлення та здійснення спеціалізації слідчих – одна із форм реалізації процесуальних повноважень начальника слідчого відділу органів МВС у керівництві розслідуванням. Тут реалізується таке повноваження, як надання вказівки про розслідування справи визначеної категорії.

Правовою основою впровадження спеціалізації слідчих є вимоги МВС і Головного слідчого управління. Вони впливають з повноважень начальника відділу (відділення), його функціональних обов'язків, обумовлених Положенням про слідчий відділ (управління) МВС, УВС, а також наказами МВС України від 25.11.1992р. №745, від 18.10.1993р. №707.

Конкретний розподіл слідчих для спеціалізації може бути оформлений вказівкою начальника слідчого відділу (управління) або наказом начальника УВС області, міста на підставі пропозицій з місць. В органах внутрішніх справ України спеціалізація слідчих уведена наказами начальників управлінь внутрішніх справ відповідно до вказівок Головного слідчого управління.

¹ За наслідками нашого дослідження, 81,9% опитаних керівників слідчих підрозділів вважають за необхідне планувати роботу слідчого за кожною кримінальною справою, але фактично такі плани складає лише половина слідчих.

За даними дослідження, з усіх слідчих органів МВС України, що спеціалізуються на розкритті злочинів, 26,4% розслідують неочевидні злочини і справи минулих років, 34,1% – справи про господарські злочини, що реєструються по лінії БЕЗ; 24,2% – про дорожньо-транспортні пригоди, 12% – про пожежі, 3,2% – про злочини, пов'язані з іноземними громадянами.

Важливе значення для якості слідства має спеціалізація розслідування у справах про злочини неповнолітніх.

У слідчих підрозділах виділені найбільш досвідчені слідчі, що пройшли спеціалізовані збори з навчання методики й тактики розслідування справ про злочини неповнолітніх. Для організації контролю в слідчих відділах (управліннях) УВС створені спеціалізовані відділи (відділення, групи).

У слідчих управліннях МВС України, Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя розроблені і впроваджені функціональні обов'язки начальників відділів (відділень), а також слідчих, що здійснюють контроль за розслідуванням справ про злочини неповнолітніх.

Свою діяльність начальник підрозділу направляє на забезпечення дотримання слідчими особливостей у справах про злочини неповнолітніх, передбачених восьмим розділом КПК України. По-перше, щоб з достатньою повнотою були з'ясовані обставини, що підлягають доведенню у справах про злочини неповнолітніх (ст. 433). Найбільш важливим обов'язком є контроль за обґрунтованістю затримання, арешту неповнолітнього, до якого взяття під варту як запобіжний захід застосовується лише у виняткових випадках (ст. 434 КПК України), притягнення до кримінальної відповідальності (ст. 438 КПК). Дуже важливим рішенням варто вважати залучення захисника і законних представників обвинувачуваного, педагогів, лікарів та інших осіб для участі в розслідуванні (ст. 440 КПК). Робота повинна проводитися так, щоб попереджати помилки і недогляди слідчого в таких справах.

Головне слідче управління вважає, що недоліки розслідуваних справ неповнолітніх значною мірою пояснюються слабким контролем за розслідуванням справ цієї категорії з боку керівників слідчих підрозділів ОВС, УВС, а також спеціалізованих відділень, груп і окремих співробітників, покликаних здійснювати контроль за роботою слідчих щодо розслідування злочинів неповнолітніх. Не в усіх органах забезпечується спеціалізація слідчих із розслідування таких справ, необґрунтована передача справи від одного слідчого до іншого, що породжує почуття безвідповідальності за своєчасне і якісне їхнє розслідування.

Законодавець і відомства ставлять за обов'язок слідчому, особі, що проводить дізнання, суду в процесі розслідування і судового розгляду з'ясувати відомості про особистість обвинувачуваного (підсудного): ст.ст. 64, 132, 148, 150, 204, 286, 324, ст. 77 КК України. Водночас КПК України не дає чіткого переліку необхідних відомостей про особистість, а також обсягу і меж її вивчення. У літературі ця дуже важлива для практики і науки процесуальна проблема є предметом тривалих дискусій.

Україні необхідно законодавче і нормативно-правове врегулювання більш повних і чітких даних про особистість обвинувачуваного (засудженого, підсудного) і з метою удосконалення профілактики повторних злочинів, оскільки рецидив, зокрема особливо небезпечний, не має тенденції до зниження. Зокрема, КПК України – доповнити ст. 64 КПК України: «Предмет і межі вивчення особистості обвинувачуваного (підсудного)». Доцільно також у рамках відомств удосконалити повідомлення про особистість обвинувачуваного, передбачивши участь у його заповненні слідчих прокуратури, суду, захисника обвинувачуваного, співробітників слідчого ізолятора. Посилити відомчий контроль за цією ділянкою роботи.

Здійснюючи контроль за забезпеченням принципу повноти, всебічності й об'єктивності розслідування, начальник слідчого підрозділу органів внутрішніх справ, на нашу думку, повинний контролювати також обґрунтованість припинення слідчим кримінальних справ за підставами, передбаченими ст. 206 КПК України. При цьому основною вимогою повинне бути виконання до припинення справи всіх необхідних і можливих слідчих дій.

Забезпечуючи всебічність, повноту й об'єктивність розслідування, начальник слідчого підрозділу стежить за з'ясуванням слідчим причин і умов, що сприяли здійсненню злочину (ст. 23 КПК), оскільки ця діяльність повинна входити до предмета доказування. За конкретною кримінальною справою контроль щодо діяльності слідчого здійснюється з урахуванням характеру застосованих профілактичних заходів. Такі заходи можуть бути спрямовані як на запобігання й припинення задуманого чи такого, що готується, злочину, так і на з'ясування причин злочину й умов, що сприяють його здійсненню.

Процесуальна діяльність начальника включає також контроль за іншими профілактичними заходами, проведеними слідчим. До них належать: виступи в пресі, на радіо і телебаченні; вивчення причин і умов щодо ряду закінчених справ і внесення узагальнених подань.

Керівникам слідчих підрозділів органів внутрішніх справ до-

цільно планувати роботу із забезпечення якості досудового слідства, періодично, не рідше одного разу в квартал, перевіряти 1-2 слідчих, а для обласного апарату – 2-3 слідчі підрозділи, обговорювати ці питання на оперативній нараді в слідчому управлінні, відділі (відділенні), міжвідомчій нараді при прокурорів району, області, колегіях УВС, на оперативних нарадах усього слідчого апарату, колегії міністерства. Помилки, недогляди, що спричиняють неповноту слідства й інші порушення норм КПК, необхідно систематично розглядати за участю слідчих на заняттях у школі підвищення їхньої професійної майстерності, спільних семінарах слідчих, суддів, адвокатів.

ВИСНОВОК

Результати проведеного дослідження дозволяють зробити загальні теоретичні висновки і практичні пропозиції, а також дати рекомендації щодо подальшого вдосконалення процесуальної і відомчої регламентації повноважень начальника слідчого відділу (відділення) органів внутрішніх справ. Вони спрямовані на підвищення ефективності керівництва практичною діяльністю слідчого підрозділу щодо своєчасного розкриття, якісного розслідування і профілактики злочинів і мають на меті викорінювання злочинності, а також забезпечення конституційних прав та свобод людини і громадянина.

Надання органам внутрішніх справ права провадження досудового слідства і створення в органах внутрішніх справ ефективної системи розслідування злочинів послужило підставою для наділення керівників слідчих підрозділів процесуальними повноваженнями, без яких практично неможливо було б здійснювати керівництво діяльністю слідчого.

Реалізація процесуальних повноважень у процесі здійснення контролю за діяльністю слідчого із розслідування злочинів є важливим державним заходом, що виражається в керівництві розслідуванням посадовою особою – учасником кримінально-процесуальної діяльності, наділеним владними повноваженнями.

Процесуальне керівництво розслідуванням – важливий напрямок у діяльності органів внутрішніх справ, що розглядається як самостійний інститут. Воно є функцією начальника слідчого підрозділу і органу внутрішніх справ, має свою природу, сукупність ознак і характеризується комплексністю. Загальна мета керівництва – забезпечення прав і свобод громадян, законності в діяльності слідчо-

го, підвищення його активності в розкритті і розслідуванні злочинів. В органах внутрішніх справ проходить активний процес удосконалення керівництва боротьбою зі злочинністю, у якому важливе значення належить начальнику слідчого відділу, насамперед у керівництві практичною діяльністю слідчого з метою своєчасного реагування на злочини, підслідні слідчим органів внутрішніх справ, їхнього розкриття, своєчасного й обґрунтованого порушення кримінальних справ, відмовлення в порушенні, встановлення і залучення до відповідальності винних осіб, забезпечення якості розслідування кримінальних справ, високого рівня законності і профілактичної діяльності слідчих. Це багато в чому залежить від чіткості розробки критеріїв оцінки діяльності начальника слідчого відділу, що на сьогодні відсутні. Його робота на рівні УВС, МВС довільно оцінюється за результатами практичної діяльності підлеглих слідчих, а також за кількістю особисто розслідуваних кримінальних справ, що не можна визнати правильним, тому що такий підхід, по-перше, не стимулює удосконалення форм і методів керівництва та контролю, по-друге, не завжди правильно сприймається підлеглими слідчими і, нарешті, не сприяє зміцненню авторитету начальника слідчого підрозділу. На нашу думку, такими критеріями, поряд із загальними показниками роботи слідчого підрозділу, можуть бути зведення про кількість перевірених кримінальних справ та матеріалів про злочини і вказівок щодо них, у тому числі тих, у результаті яких успішно розкриті і розслідувані злочини, виявлені додаткові особи, підготовлені і внесені узагальнені подання в порядку ст. 23 КПК України, розкритих злочинів і розслідуваних кримінальних справ при особистій участі, даних висновків у кримінальних справах, розглянутих і вирішених заяв і скарг на дії слідчих, внесених клопотань прокурору про скасування необґрунтованих рішень слідчих, повернутих матеріалів в орган дізнання для додаткової перевірки, заслуханих звітів слідчих тощо.

У зв'язку з цим, на нашу думку, в державну статистичну звітність доцільно включити ті показники, що будуть наочно характеризувати конкретні результати процесуальної діяльності начальника слідчого відділу, а до цього в порядку експерименту ввести цю звітність в окремі УВС. Цей захід, безумовно, буде стимулювати активність керівників слідчих підрозділів в організації слідчої роботи і підвищить їхню персональну відповідальність за кінцеві результати слідчої роботи в органі внутрішніх справ.

Основними шляхами подальшого вдосконалення рівня процесуального керівництва, поліпшення практики виконання повноважень, наданих законом, є підвищення ефективності процесуальних

заходів впливу на діяльність слідчого при забезпеченні його процесуальної самостійності шляхом поліпшення контролю за розглядом заяв і повідомлень про злочини, їхнього розкриття, своєчасного і обґрунтованого порушення кримінальних справ, а також за якістю досудового слідства, процесуальними термінами, забезпеченням законності, профілактичною діяльністю слідчого, заснованій на законі взаємодії з органом дізнання.

З метою удосконалення практики використання повноважень, підвищення професійної підготовки керівників слідчих підрозділів, слідчих бажано: у школах підвищення професійної майстерності поширювати передовий досвід, навчати конкретним формам реалізації повноважень у боротьби зі злочинністю.

Важливим напрямком удосконалення й підвищення ефективності керівництва досудовим слідством є регулювання повноважень начальника слідчого відділу, їхнє розширення й уточнення з урахуванням специфіки його відносин з начальником ОВС, що є органом дізнання, а також удосконалення форм і методів керівництва розслідуванням.

Насамперед це стосується прав давати органу дізнання обов'язкові для виконання доручення і вказівки про провадження пошукових і слідчих дій у справах, що знаходяться в провадженні слідчих, а також жадати від органів дізнання сприяння при провадженні слідчих дій у таких справах, право оскаржити вказівки прокурора або його рішення про скасування вказівок начальника слідчого відділу.

Доповнити ст. 114¹ КПК положенням, що дозволяє начальнику слідчого відділу давати вказівки, пов'язані з порушенням кримінальної справи, відмовленням у цьому, затриманням підозрюваного, обранням, скасуванням, зміною запобіжного заходу, контролем за вивченням особистості обвинувачуваного, профілактичною діяльністю слідчого і вживанням заходів за його поданнями у порядку ст. 23 КПК. Передбачити також його право створювати слідчо-оперативні групи з числа слідчих і оперативного складу ОВС.

Варто наділити його правом давати вказівки й доручення органу дізнання у справах, що знаходяться в провадженні слідчих підрозділу, обов'язкових для виконання, скасовувати незаконні і необґрунтовані постанови і рішення слідчих з наступним затвердженням: його рішень прокурором, розглядати скарги на дії або бездіяльність слідчих, а також надати учасникам процесу право заявляти відвід начальнику слідчого підрозділу при участі його в розслідуванні або при керівництві діяльністю слідчого.

З огляду на важливість розглянутої проблеми для відомства, вкрай необхідно розробити і прийняти положення «Про процесуальне керівництво (відомчий контроль) за розслідуванням в органах внутрішніх справ», у яке включити такі розділи: поняття керівництва (контролю), предмет, форми і методи його здійснення, суб'єкти керівництва (контролю), їхні повноваження (права й обов'язки), основні напрямки діяльності з керівництва, співвідношення повноважень начальника слідчого відділу, ОВС, прокурора, що здійснює нагляд, порядок вирішення розбіжностей у процесуальних питаннях тощо, а також заходи, спрямовані на неухильне виконання процесуальних норм, що регламентують взаємодію слідчого й органу дізнання, забезпечення конституційних прав і свобод громадян на досудовому слідстві.

Використані джерела

1. Конституція України. — К., 1999 р.
2. Закон України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 р. зі змінами й доповненнями на 21 червня 2001 р. № 2537-III.
3. Закон України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 р. № 1779-XII зі змінами і доповненнями від 21 липня 2001 р. № 2693-III.
4. Закон України «Про судоустрій України» зі змінами від 21 червня 2001 р. № 2531-III.
5. Закон України «Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу України» від 21 червня 2001 р. № 2531-III.
6. Закон України «Про попереднє ув'язнення» із змінами на 21 червня 2001 р. № 2531-III.
7. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII.
8. Указ Президента України «Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян» від 18 лютого 2002 р. № 143/2002.
9. Закон України «Про відшкодування шкоди, заподіяної громадянинові незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» із змінами й доповненнями, внесеними Законом від 21 грудня 2000 р. № 2171-III.
10. Закон України «Про доповнення Цивільного кодексу Української РСР та Кримінально-процесуального кодексу України нормами щодо порядку відшкодування витрат на стаціонарне лікування потерпілого від злочину» від 21 квітня 1993 р. № 3132-XII.
11. Декрет Ради Народних Комісарів України від 19 лютого 1919 р. «Про суд». — «Тимчасове Положення про народні суди і революційні трибунали». — Зібрання У законень (39), 1919. — № 11. — С.141.
12. Постанова Ради Народних Комісарів України від 1 березня 1919 р. «Про Народний Комісаріат юстиції». — ЗУ, 1919. — № 18.
13. Постанова Ради Народних Комісарів України від 26 жовтня 1920 р. «Про народний Суд». — ЗУ, 1920. — № 1.

14. Декрет Ради Народних Комісарів України № 435 «Про установавання посади Верховних народних слідчих». – ЗУ, 1919. – № 36. – Вид. 2.

15. Постанова Всеукраїнського центрального виконавчого Комітету від 28 червня 1922 р. «Положення про прокурорський нагляд». – ЗУ, 1922. – № 28.

16. Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 18 січня 1966 р. «Про доповнення кримінально-процесуального кодексу УРСР». – Відомості Верховної Ради УРСР, 1966. – № 4. – Ст. 15.

17. Кримінально-процесуальний кодекс України з постійними матеріалами за ред. В.П. Шибіко. – К., 2000 р. – 840 с.

18. Збірник постанов Пленуму Верховного суду Української РСР. – К., 1973. – 194 с.

19. Коментар Судової практики з кримінальних справ 1992 – 1995 рр. – К., 1996. – 176 с.

20. Кримінально-процесуальний кодекс України. – К., 2002. – 416 с.

21. Постанова Народного Комісаріату Юстиції України № 432 «Про створення контрольно-слідчих і адміністративних (загальних) підвідділів при юридичних відділах Губвиконкомів. – ЗУ, 1919. – № 15.

22. Інструкція Народного Комісаріату юстиції 1919 р. для народних слідчих // У кн.: Землянський П.Т. Кримінально-процесуальне законодавство в перші роки Радянської влади. – К.: 1972. – С. 232 – 259.

23. Інструкція для народних слідчих. – ЗУ, 1921. – № 25. – С. 536.

24. Наказ Міністра внутрішніх справ СРСР 107 від 28 лютого 1958 р. «Про перейменування слідчих відділів (відділень) органів міліції у відділи (відділення) дізнання». – Архів МВС УРСР, 1959, зб. 404.

25. Наказ Міністра внутрішніх справ Української РСР від 16 березня 1959 р. «Про перейменування слідчих відділів (відділень) у відділи (відділення) дізнання». – Архів МВС УРСР. – 1969. – зб. 290.

26. Положення про слідчий апарат МООП УРСР, оголошене наказом МООП УРСР № 290, 1963 р.

27. Положення про органи попереднього слідства в системі Міністерства внутрішніх справ України.

28. Положення про Головне слідче управління МВС України.

29. Типове положення про слідче управління (відділ) УВС, ГУВС, УВСТ.

30. Інструкція з організації діяльності органів попереднього слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими службами

органів внутрішніх справ України у розкритті й розслідуванні злочинів, затверджена наказом МВС України від 25 листопада 1992 р. № 745 «Про невідкладні заходи щодо вдосконалення структури і організації діяльності органів попереднього слідства в системі МВС України».

31. Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ, затверджене наказом МВС України від 18 жовтня 1993 р. № 70. «Про організацію роботи органів внутрішніх справ щодо розкриття злочинів».

32. Наказ МВС України від 30 грудня 1991 р. «Про заходи щодо здійснення законності при розслідуванні злочинів органами внутрішніх справ України».

33. Инструкция по организации работы дежурной части городского, районного отдела (управления) внутренних дел, линейного отдела (отделения) внутренних дел на мероприятия, городского, поселкового отдела (отделения) милиции (Затверждена приказом МВС Украины від 18 серпня 1992 р. № 485. «О мерах по дальнейшему совершенствованию деятельности дежурной службы органов внутренних дел Украины»).

34. Наказ МВС України від 13 вересня 1994 р. № 504. «Про заходи щодо вдосконалення організації роботи органів внутрішніх справ у розкритті й розслідуванні злочинів у сфері економіки».

35. Наказ МВС України від 31 травня 1995 р. № 351. «Про неналежну організацію виконання наказу МВС України № 504-94, недоліки у взаємодії слідчих апаратів і підрозділів оперативних служб у розкритті і розслідуванні злочинів у сфері економіки УМВС України в Житомирській та Миколаївській областях» (Архів МВС України за 1991 – 1995 рр.)

36. Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затверджене Указом Президента України від 17 жовтня 2000 р. № 1138/2000.

37. Аванесов Р.А. Криминология. Прогностика. Управление. – Горький: Горьковская высшая школа МВД СССР, 1979. – 424 с.

38. Атамчук Г.В., Кузнецова Н.Т. Свободы и права радянських людей. – Львів: Каменяр, 1980. – 95 с.

39. Афанасьев В.Г. Системность и общество. – М.: Политиздат, 1980. – 266 с.

40. Афанасьев В.Г. Научное управление обществом (опыт системного исследования), изд. 2-е доп. – М.: Политиздат, 1973. – 390 с.

41. Баулін О.В., Карпов Н.Е. Процесуальна самостійність і незалежність слідчих та їх правові гарантії. – К: НАВСУ, 2001. – 232 с.

42. Бараненко Б.І. та інші. Проблеми оперативно-розшукової діяльності й забезпечення прокурорського нагляду за її законністю. Матеріали науково-практичної конференції 21 – 22 лютого 2000 р. – Луганський інститут внутрішніх справ, 2000. – 262 с.
43. Бакаев Д.И. Надзор прокурора района за расследованием уголовных дел. – М.: Юрид. лит., 1979. – 112 с.
44. Біленчук П.Д. Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого. – К. – 352 с.
45. Бахин В.Т., Карпов Н.С. Некоторые аспекты изучения практики борьбы с преступностью. – К.: НАВСУ, 2002. – 456 с.
46. Белозеров Ю.Н., Чувилов А.А. Проблемы обеспечения законности и обоснованности возбуждения уголовного дела: Учебное пособие. – М.: Высшая школа МВД СССР. – 1973. – 126 с.
47. Березин М.Н., Гуткин И.М., Чувилов А.А. Задержание в советском уголовном судопроизводстве: Учебно-методическое пособие. – М.: Академия МВД СССР, 1975. – 91 с.
48. Белкин Р.С. Собрание и исследование доказательств. – М.: Наука, 1966. – 296 с.
49. Березин М.Н., Кулагин Н.И., Макушенко Л.П. Профилактическая работа следователя органов внутренних дел: Учебное пособие // Под редакцией Мурашова С.В. – Волгоград: Высшая следственная школа МВД СССР, 1975. – 86 с.
50. Берекашвили Л.Ш. Проблемы разработки системы оценки деятельности органов внутренних дел: Курс лекций. – М.: Академия МВД СССР, 1979. – 64 с.
51. Божьев В.П. Уголовно-процессуальные правоотношения. – М.: МВД СССР. 1979. – 64 с.
52. Бородин С.В. Разрешение вопроса о возбуждении уголовного дела. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1970. – 116 с.
53. Бородин С.В., Елесин В.И., Швашин М.Н. Рассмотрение и разрешение органами внутренних дел заявлений и сообщений о преступлениях. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1971. – 50 с.
54. Борьба с преступностью в Украинской ССР, т. II (1926 – 1967 гг.) – К.: Киевская высшая школа МООП УРСР, 1967. – 952 с.
55. Ведерников Н.Т. Личность обвиняемого и подсудимого. (Понятие, предмет и методика изучения). – Изд-во Томск. ун-та, 1978. – 173 с.
56. Воронин Э.И. Процессуальное положение следователя органов внутренних дел: Учебное пособие. – Караганда.: МВД СССР, 1975. – 94 с.
57. Волобуев А.Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємництва: Навчальний посібник. – К., 2000. – 272 с.

58. Гаврилов А.К. Организация работы начальника следственного отделения: Учебное пособие. – Волгоград: Высшая следственная школа МВД СССР, 1972. – 78 с.
59. Галаган І.С., Суло Д.В. Кримінальний процес Української РСР. – К., 1970. – 250 с.
60. Галаган В.І. Проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності органів внутрішніх справ України. – К.: НАВСУ, 2002. – 300 с.
61. Грошевий О. Нове у кримінально-процесуальному законодавстві України: Навчальний посібник. – 2002. – 160 с.
62. Григорьев В.Н. Первоначальные действия при получении сведений о преступлении (процессуальные и организационно-правовые формы): Учебное пособие. – 2002. – 103 с.
63. Гриненко А.В. Принципи презумції невинності. – 1997. – 96 с.
64. Гриненко А.В. Руководство по расследованию преступлений: Научно-практическое пособие. – 2001. – 608 с.
65. Горский Г.Ф. Научные основы организации и деятельности следственного аппарата в СССР. – Воронеж. – 1970. – 208 с.
66. Горский Г.Ф., Кокарев Л.Д., Котов Д.П. Судебная этика. Некоторые проблемы нравственных начал советского уголовного процесса. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1973. – 272 с.
67. Громов В.Л., Лаговир И. Искусство расследования преступлений. – М.: Государственное юридическое изд-во РСФСР, 1930. – 94 с.
68. Даль Вл. Толковый словарь. – М.: 1965. – Т. IV. – 683 с. Деятельность следователя органов внутренних дел по раскрытию преступлений. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1974. – 82 с.
69. Дубинский А.Н. Прекращение уголовного дела в стадии предварительного расследования: Учебное пособие. – К.: Киевская высшая школа МВД СССР, 1975. – 132 с.
70. Елесин В.И. Процессуальные отношения следователя и защитника на предварительном следствии. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1976. – 52 с.
71. Жогин В.Н., Фактуллин Ф.Н. Предварительное следствие в советском уголовном процессе. – М.: Юрид. лит., 1965. – 337 с.
72. Жогин В.Н., Фактуллин Ф.Н. Возбуждение уголовного дела. – М.: Юрид. лит., 1961. – 206 с.
73. Звирбуль В.К. Деятельность прокуратуры по предупреждению преступности (Научные основы). – М.: Юрид. лит., 1971 г. – 168 с.
74. Зеленецкий В.С. Возбуждение уголовного дел. – Харьков, 1998.

75. Закорецький О.В. Деякі аспекти повернення справи на додаткове розслідування // Слідча практика України. Вип. 2. — К., 2000.
76. Зеленецький В.С., Куркин Н.В. Обеспечение безопасности субъектов уголовного процесса. Харьков, 2000 г. — 404 с.
77. Зеленецкий В.Е. Предупреждение преступлений следователем. — Харьков: Высшая школа, 1975. — 172 с.
78. Землянский П.Г. Уголовно-процессуальное законодательство в первые годы Советской власти (На материалах УРСР). — Киев.: 1972. — 306 с.
79. Історія міліції України. В документах і матеріалах. / За редакцією Михайленка П.П. і Кондратьєва Я.Ю. У 3 томах. — К., 1997. — 2000.
80. Карнеева Л.М. Привлечение в качестве обвиняемого. — М.: Юрид. лит., 1962. — 94 с.
81. Карнеева Л.М. Расследование преступлений группой следователей. — М.: 1965. — 75 с.
82. Карнеева Л.М. Привлечение к уголовной ответственности. Законность и обоснованность. — М.: Юрид. лит., 1971. — 136 с.
83. Карнеева Л.М.. Доказательства и доказывание при производстве расследования. — Горький: Горьковская высшая школа МВД СССР, 1977. — 44 с.
84. Карнеева Л.М. Тактические основы организации и производства допроса в стадии расследования: Учебное пособие. — Волгоград: Высшая следственная школа МВД СССР, 1976. — 142 с.
85. Карнеева Л.М., Чувилев А.А. Обеспечение законности и обоснованности привлечения в качестве обвиняемого. Учебно-практическое пособие. — М.: Академия МВД СССР, 1976. — 66 с.
86. Карпец И.И. Проблемы преступности. — М.: Юрид. лит., 1969. — 168 с.
87. Канарский С. Уголовно-процессуальный кодекс советских республик (Текст и практический комментарий). — Харьков: Государственное изд-во Украины, 1927. — 284 с.
88. Косюта М.В. Прокурорська система в Україні в умовах демократичного суспільства: Монографія. — К.: 2002. — 376 с.
89. Коллектив авторов. Теория доказательств в советском уголовном процессе. — М.: Юрид. лит., 1973. — 736 с.
90. Участники предварительного расследования. — Волгоград, 1972.
91. Производство предварительного расследования в органах внутренних дел. — Киев, 1971. — 176 с.
92. Организация работы следственного отдела (управления) МВД, УВД / Под ред. Мурашова С.В. — М.: ВНИИ МВД СССР, 1977. — 172 с.

93. Организация работы следственного отдела. – М.: Всесоюзный ин-т., 1977. – 102 с.
94. Советский уголовный процесс под общ. ред. Бажанова М.И. и Грошевого Ю.М. – Киев.: Вища школа, 1978.
95. Коллектив авторов. Руководство для следователей. – М.: Юрид. лит., 1971. – 752 с.
96. Кукушкин Ю.А. Общие вопросы организации следственной работы в органах внутренних дел. – Волгоград: Высшая следственная школа МВД СССР, 1975. – 104 с.
97. Курагин Г.Г. Механизм ведомственного правового регулирования деятельности органов внутренних дел. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1978. – 52 с.
98. Коновалова В.Е. Психология в расследовании преступлений. – Харьков: Вища школа, 1978. – 143 с.
99. Кукушкин Ю.А. Общие вопросы организации следственной работы в органах внутренних дел. – Волгоград, 1975. – 120 с.
100. Кукушкин Ю.А. Роль начальника органа в организации следственной работы в органах внутренних дел. – Волгоград, 1975. – С 24 – 29.
101. Коляда П.В. Проблемы досудового слідства у кримінальному процесі. – Київ, 2001. – 205 с.
102. Коляда П.В. Окремі аспекти практичного застосування Кримінального кодексу України. Матеріали науково-практичної конференції. – Київ – Харків, 2002.
103. Коробка В.М. Сучасна правосвідомість слідчих (теоретично-соціологічні аспекти). – Донецьк, 2002. – 124 с.
104. Ларин А.М. Расследование по уголовному делу. Планирование. Организация. – М.: Юрид. лит., 1970. – 224 с.
105. Лопушанський Ф.А. Попередження злочинів органами попереднього слідства. – К.: Наукова думка, 1973. – 174 с.
106. Лопушанский Ф.А. Следственная профилактика. Опыт. Проблемы, решения. – К.: Наукова думка, 1980. – 212 с.
107. Лубенский А.И. Предварительное расследование по законодательству капиталистических государств. – М., 1977. – 160 с.
108. Лузгин И.М. Методические проблемы расследования. – М.: Юрид. лит., 1973. – 216 с.
109. Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве. Их виды, содержание и формы. – М.: Юрид. лит., 1976. – 168 с.
110. Мангутов Н.С. Уманский Л.И. Организатор и организаторская деятельность. – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1975. – 312 с.
111. Матусевич А.И. Изучение личности обвиняемого в процессе предварительного расследования. – Минск, БГУ, 1975. – 128 с.

112. Майдыков А.Ф. Содержание работы начальника городского (районного) органа внутренних дел: Учебное пособие. – М.: Академия МВД СССР, 1980. – 102 с.
113. Михайлов А.И. Деятельность следователя по предупреждению преступлений. – М.: Всесоюзный институт, 1976. – 98 с.
114. Минюков П.И. Использование процессуальных полномочий начальниками следственных подразделений органов внутренних дел в руководстве расследованием. – К., 1981. – 52 с.
115. Міхеєнко М.М., Шибіко В.П., Дубинський А.М. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. – К., 1995.
116. Міхеєнко М.М. Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні. Вибрані твори. – К., 1999. – 240 с.
117. Міхеєнко М.М. та інші. Науково-практичний коментар КПК України. – К., 1999.
118. Маляренко В.Т. Конституційні засади кримінального судочинства. – К., 1999. – 318 с.
119. Маляренко В.Т. Вердубов М.В. Прокурор у кримінальному судочинстві: деякі проблеми та шляхи їх вирішення. – К.: Юрінком інтер, 2001. – 240 с.
120. Михайленко О.Р. Складання процесуальних актів у кримінальних справах: Навч. посібн., 2-е видання, доповнене. – К., 2000. – 250 с.
121. Михайленко А.Р. Расследование преступлений, законность и обеспечение прав граждан. – К., 1999. – 448 с.
122. Мичко М.І. Функції та організаційний устрій прокуратури. – Донецьк, 2001. – 272 с.
123. Молдован В.В. Порівняльне кримінально-процесуальне право: України, ФРН, Франції, Англії, США: Навч. посібн. – К., 2002. – 400 с.
124. Михайленко А.Р. Возбуждение уголовного дела в советском уголовном процессе. – Изд-во Саратовского ун-та, 1975 г. – 150 с.
125. Назаров А.Д. Следственные ошибки в досудебных стадиях уголовного процесса: Учебн. пос. – Красноярск, 2000. – 245 с.
126. Омеляненко Г. Правовідношення у справах про злочини неповнолітніх. – 1997. – 96 с.
127. Организация и проведение комплексной проверки состояния служебной деятельности следственных подразделений: Методическое пособие – К.: МВД УССР, 1977. – 24 с.
128. Предварительное следствие – один из основных участков работы управления охраны общественного порядка / Отв. ред. Сербулов А.М. – К.: МОП УССР, 1967. – 64 с.

129. Приходько К.И. Когда перед следователем несовершеннолетний. — М.: Юрид. лит., 1979. — 64 с.
130. Проблемы предварительного следствия в уголовном судопроизводстве (Сборник научных трудов) — М.: Всесоюзный ин-т, 1980. — 140 с.
131. Порубов Н.И. Научная организация труда следователя. — Минск, 1970.
132. Погорецький М.А. Кримінально-процесуальні відносини. — К., 2002. — 336 с.
133. Работа районного прокурора по борьбе с преступностью. — М.: Юрид. лит., 1965. — 307 с.
134. Рахунов Р.Д. Возбуждение уголовного дела в советском уголовном процессе. — М.: Юрид. лит., 1954. — 98 с.
135. Рахунов Р.Д. Участники уголовно-процессуальной деятельности. — М.: Юрид. лит., 1961. — 278 с.
136. Розенко В.А., Сербулов А. — Организация труда и управления в следственном аппарате МВД. — К.: Следственное управление МВД УССР, 1972. — 59 с.
137. Руководство для следователей / Под ред. Н.В. Жогина. — М.: Юрид. лит., 197. — 752 с.
138. Сабуров В.А. Организация работы следователя в городских и районных органах внутренних дел. — Волгоград, 1975.
139. Савицкий В.М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. — М.: Наука, 1975. — 384 с.
140. Стрёмовский В.А. Участники предварительного следствия в советском уголовном процессе. — Ростов: Изд-во Ростовского ун-та, 1968. — 260 с.
141. Стрёмовский В.А. Актуальные проблемы организации и производства предварительного следствия в СССР. — Краснодар, 1978 г. — 185 с.
142. Строгович М.С. Материальная истина и судебные доказательства в советском уголовном процессе. — М.: Наука, 1955. — 384 с.
143. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. Т. 1. Основные положения науки советского уголовного процесса. — М.: Наука, 1968. — 470 с.
144. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. Т. 2. Порядок производства по уголовному делу. — М.: Наука, 1970. — 516 с.
145. Савонюк Ф.Ю. Слідчий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: Дис. канд. юр. наук. — К., 2001.
146. Сервецький І.В. Науково-практичний коментар Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». — К.: Парламентське видавництво, 2000. — 208 с.

147. Соловьев А.Д. Всесторонность, полнота и объективность предварительного следствия. – К.: МВС УРСР, 1969. – 140 с.
148. Случевский В. Учебник русского уголовного процесса: судопроизводство- судопроизводство. – СПб., 1910. – 664 с.
149. Стахівський С.М. Показання свідків як джерело доказів у кримінальному процесі. – К., 2002. – 96 с.
150. Соя-Серко Л.А. Рационализация работы следователя (вопросы научной организации труда) / Отв. ред. Михайлов А.И. – М.: Всесоюзный ин-т прокуратуры СССР, 1976. – 72 с.
151. Фаткуллин Ф.Н. Общие проблемы процессуального доказывания. – Изд-во Казанского ун-та, 1973. – 176 с.
152. Фаткуллин Ф.Н. и др. Обвинение и защита по уголовным делам. – Изд-во Казанского ун-та, 1976. – 166 с.
153. Чангули Г.И. Конституционные принципы уголовного судопроизводства зарубежных социалистических государств. – К.: Наукова думка, 1981. – 212 с.
154. Чеканов В.Я. Прокурорский надзор в уголовном судопроизводстве. – Саратов, 1972. – 189 с.
155. Явич Л.С. Общая теория права. – ЛГУ: 1976. – 288 с.
156. Якубович Н.А. Теоретические вопросы предварительного следствия. – М., 1973. – 142 с.
157. Ян Пешак. Следственные версии. Криминологическое исследование: Перевод со словацкого Ларина А.М. – М.: Прогресс, 1976. – 228 с.

Статті:

158. Аизов А.А. Пути взаимодействия // В кн.: Научная информация по проблемам криминалистики и оперативно-розыскной работы. Информационный бюллетень, № 1. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1979. – С. 48 - 51.
159. Алексеева Л.Б. О полномочиях должностных лиц в уголовном процессе // В кн.: Вопросы борьбы с преступностью. Вып. 23. – М.: Юрид. лит., 1975. – С. 91 – 103.
160. Асриев Б.В. Прокурорский надзор и ведомственный контроль на предварительном следствии // Соц. законность, 1973. – № 3. – С. 55 – 57.
161. Асриев Б.В. Роль начальника следственного отделения в организации взаимодействия следователя и органов дознания при раскрытии преступлений // В кн.: Проблемы предварительного следствия. Вып. 2. – Волгоград: Высшая следственная школа, 1973. – С. 79 – 90.
162. Асташенков В.Т., Воронин Э.И. Некоторые вопросы процессуального положения начальника следственного отдела // В сб.:

Ученые записки Саратовского юридического института. Вып. XIX. – Саратов, 1970. – С 207 – 216.

163. Баранов Н.Н. Понятие и функции управления следственным аппаратом // В кн.: Организация работы следственного отдела (управления) МВД, УВД. – М., 1977. – С. 6 – 30.

164. Бакрадзе А. Прокурорский надзор и ведомственный контроль за расследованием преступлений органами МВД // Соц. законность, 1970. – № 3. – С. 39 – 41.

165. Баулін О. До встановлення правового інституту процесуальної незалежності слідчого // Право України, 1997. – № 7. – С. 15.

166. Бердычевский Ф.Ю. Взаимодействие органов следствия и дознания как организационная система // Сов. гос. и право, 1973. – № 12. – С. 106 – 110.

167. Безруких Р.К. Формы взаимодействия оперативных работников и следователей // В кн.: Научная информация по проблемам криминалистики и оперативно-розыскной деятельности. Материалы теоретического семинара. Инф. бюл. № 1. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1979. – С. 24 – 28.

168. Брайнин М. Оценка доказательств при пересмотре приговоров вышестоящим судом // Соц. законность, 1959. – № 9. – С. 23 – 26.

169. Бурькин В.М., Деревягин Ю.Т. Некоторые проблемы взаимодействия оперативного работника ОБХСС и следователя органов внутренних дел // Труды ВНИИ МВД СССР. – № 25. – С. 57 – 60.

170. Гаврилов А.К. Критерии оценки деятельности следователя по раскрытию преступлений // В кн.: Правовые и организационные вопросы предварительного расследования. Труды высшей следственной школы, вып. 17. – Волгоград, 1977. – С. 24 – 29.

171. Гаврилов А.К., Ефимичев С.П. Некоторые правовые и организационные вопросы предварительного расследования // В кн.: Труды высшей следственной школы. – № 16. – Волгоград, 1977. – С. 39 – 44.

172. Гуткин И.М. Начальник следственного отдела и его процессуальные полномочия // Сов. милиция, 1967. – № 4, С. 68 – 69.

173. Гравсовський В., Руденко М. Становлення і розвиток Української моделі прокурорського нагляду на сучасному етапі (концептуальні проблеми) // Право України, 1996. – № 1. – С. 43.

174. Деревягин Ю.Т. Оперативные данные следователю // В кн.: Научная информация по проблемам криминалистики и оперативно-розыскной деятельности. Информационный бюллетень № 1. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1979. – С. 37 – 40.

175. Дубинский А.Я. Вопросы совершенствования организации и деятельности органов дознания МВД // В кн.: Материалы теоретической конференции за 1973 г. – К., 1974. – С. 120 – 126.

176. Землянський Т., Саг Т., Береський Я. Процесуальні і криміналістичні аспекти невідкладних слідчих дій // Право України. – 1992. – № 6 – С. 20.

177. Золупинський Б. Щодо нагляду за законністю оперативно-розшукової діяльності // Право України, 1995. – № 5 – 6. – с. 21.

178. Зуйков Г.Г. Организационные проблемы повышения эффективности и качества расследования преступлений // В кн.: Проблемы организации расследования преступлений (Сборник материалов научно-практического семинара по проблемам организации расследования). – М.: Академия МВД СССР, 1979. – С. 3 – 8.

179. Иванов В.А. Повышение качества осмотров мест происшествия – важная задача следственного аппарата органов внутренних дел. – Труды высшей следственной школы МВД СССР. Вып. 17. – Волгоград, 1977. – С. 24 – 29.

180. Илларионов В.П., Флоринский В.В. Задачи следственного аппарата органов внутренних дел в связи с расширением подследственности по делам несовершеннолетних // В кн.: Задачи следственного аппарата МВД СССР по расследованию преступлений несовершеннолетних. Материалы совещаний – семинаров. – Волгоград, 1979. – С. 3 – 20.

181. Карнеева Л.М. Правовые основы взаимодействия следователя с сотрудниками органов милиции // Соц. законность. – 1981. – № 5. – С. 50 – 52.

182. Карнеева Л.М. Судебная этика и тактика допроса // В кн.: Этика предварительного следствия. Труды Высшей следственной школы МВД СССР. – Вып. 15. – 1976. – С. 49 – 62.

183. Карнеева Л.М. Основания отказа в возбуждении уголовного дела // Соц. законность. – 1977. – № 3. – С. 56 – 58.

184. Карнеева Л.М. Проблемы урегулирования взаимодействия следователей с оперативными работниками в системе МВД СССР // В кн.: Научная информация по проблемам криминалистики и оперативно-розыскной деятельности. Материалы теоретического семинара. ВНИИ МВД СССР. – М., 1979. – С. 6 – 12.

185. Карнеева Л.М. Доказывание при отказе в возбуждении уголовного дела // Сов. гос. и право. – 1975. – № 2. – С. 93 – 98.

186. Карнеева Л.М. Проблемы доказывания в советском уголовном процессе // В кн.: Актуальные проблемы доказывания в советском уголовном процессе. Тезисы теоретического семинара. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1981. – С. 3 – 7.

187. Козловський С. Проблемні питання затримання та взяття під варту особи в ході реалізації норм Конституції України // *Право України*, № 4. – С. 57.

188. Клименко Я. Відшкодування моральної шкоди у кримінальному процесі // *Право України*. – 2000. – № 6 – С. 65.

189. Кінаш О. Організаційна діяльність слідчого по профілактиці злочинів // *Право України*. – 2001. – № 12. – С. 64.

190. Кулаков В. Удосконалення роботи зонального прокурора по нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство // *Право України*. – 1998. – № 2. – С. 29.

191. Ларин А. Прокурорский надзор и руководство расследованием // *Соц. законность*. – 1978. – № 10. – С. 56 – 57.

192. Ледащев В.А. О соотношении участковой и линейной форм организации работы следователя // В кн.: *Проблемы предварительного следствия*. – Вып. 3. – Волгоград, 1974. – С. 24 – 33.

193. Ломов В.С. Следственно-розыскная милиция РСФСР (1920 – 1921) // В кн.: *История органов внутренних дел и борьба с преступностью. Труды высшей следственной школы МВД СССР*. – Вып. 11. – Волгоград, 1976. – С. 3 – 22.

194. Матвієнко А., Ягодинський В. Практика звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням інших заходів впливу // *Рад. право*. – 1978. – С. 50 – 52.

195. Михайленко О. Сутність та причини повернення кримінальних справ на дослідження // *Право України*. – 1992. – № 1. – С. 24.

196. Минюков П.И., Потоцкий И.Я. Некоторые вопросы практики использования руководителями следственных подразделений УВД Запорожского облисполкома прав, предоставленных уголовно-процессуальным законом // В кн.: *Вопросы совершенствования следственной работы*. – № 2. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1970. – С. 92 – 98.

197. Минюков П.И. Процессуальные полномочия начальника следственного отдела (отделения) органов внутренних дел и практика их исполнения // *Труды ВНИИ МВД СССР*. – № 37. – М.: 1975. – С. 69 – 79.

198. Минюков П.И. Некоторые вопросы правового регулирования ведомственного контроля за производством неотложных следственных действий по делам о преступлениях, подследственных следователям МВД // *Труды ВНИИ МВД СССР*. – № 41. – 1976. – С. 96 – 106.

199. Минюков П.И. Участие руководителя следственного подразделения в расследовании // В кн.: *Следственная практика*. – К.: РИО МВД УССР. – 1978. – С. 12 – 18.

200. Минюков П.И. Вопросы совершенствования деятельности руководителя следственного подразделения ГОРОВД по обеспечению социалистической законности в работе следователей // Труды ВНИИ МВД СССР. – № 52. – М., 1979. – С. 124 – 132.
201. Минюков П.И. Возникновение и правовое развитие процессуальных полномочий руководителей следственных аппаратов // Труды ВНИИ МВД СССР. – № 56. – М., 1980. – С. 62 – 71.
202. Мінюков А.П. Повноваження прокуратури при забезпеченні додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина на досудовому слідстві // Право України. – 2002. – № 10. – С. 35 – 40.
203. Мінюков П.І., Мінюков А.П. Співвідношення прокурорського нагляду і відомчого контролю при розслідуванні кримінальних справ слідчими // Право України. – 2001. – № 1. – С. 111 – 115.
204. Мінюков А.П. Забезпечення повноти, всебічності та об'єктивності розслідування, що проваджується слідчими МВС (окремі аспекти) // Право України. – 1999. – № 12. – С. 56.
205. Мінюков А.П. Забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина органами досудового слідства МВС України // Право України. – 2002. – № 7. – С. 22.
206. Михайлов В.А. Процессуальные полномочия начальника следственного отдела // В кн.: Участники предварительного расследования. – Волгоград, 1972. – С. 65 – 80.
207. Михеенко М.М. К вопросу правовой регламентации оценки доказательств и их источников в советском уголовном процессе // В кн.: Актуальные проблемы доказывания в советском уголовном процессе. Тезисы теоретического семинара. – М.: ВНИИ МВД СССР. – 1981. – С. 18 – 21.
208. Модогоев А.А. Управление и процессуальная самостоятельность следователей // В кн.: Организация расследования преступлений органами внутренних дел. – М., 1978. – С. 53 – 61.
209. Омеляненко Г. Щодо інституту направлення справи на додаткове розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України // Право України. – 2000. – № 4. – С. 57.
210. Олейник П.А. Личностный подход. Теоретические аспекты и практическая значимость для деятельности органов внутренних дел // Сов. гос. и право. – 1980. – № 4. – С. 47 – 56.
211. Петелин Б.Я. Пути совершенствования взаимодействия следователей с аппаратами уголовного розыска, БХСС и дежурными частями // В кн.: Задачи следственного аппарата органов внутренних дел в свете новой Конституции СССР. Материалы конференции. – Волгоград: Главное следственное управление, Высшая следственная школа МВД СССР, 1979. – С. 181 – 194.

212. Петелин Б.Я. Действующие схемы взаимодействия следователей с оперативными аппаратами и пути их совершенствования // В кн.: Научная информация по проблемам криминалистики и оперативно-розыскной деятельности. Информационный бюллетень, № 1. – М.: ВНИИ МВД СССР. – 1979. – С. 13 – 20.

213. Погорецкий М. Оперативно-розыскная деятельность: правовое определение понятия. – Право Украины. – 2001. – № 11. – С. 121.

214. Петренко В.М., Туполов С.И. Процессуальная самостоятельность следователя и его взаимоотношения с руководителями органа внутренних дел. – Труды ВНИИ МВД СССР, 1974. – № 28. – С. 76 – 79.

215. Печенкін І. Нагляд за додержанням законів органами внутрішніх справ при прийнятті та вирішенні заяв і повідомлень громадян про злочини // Право України. – 1999. – № 2. – С. 44.

216. Півненко В. Досудове слідство: проблеми теорії і практики // Право України. – 1998. – № 12. – С. 76.

217. Сербулов А.М., Соловьев А.Д. О работе следственного аппарата МООП // Соц. законность. – 1964. – № 7. – С. 11 – 12.

218. Согорошвили Г.С. Обеспечение процессуальной независимости следователя при осуществлении руководства его деятельностью // В кн.: Проблемы предварительного следствия, вып. 4. Следственное управление. Высшая школа МВД СССР. – Волгоград, 1975. – С. 16 – 27.

219. Статкус В.Ф., Чувилев А.А. Прокурорский надзор и ведомственный контроль на предварительном следствии // Сов. гос. и право. – 1975. – № 3. – С. 73 – 78.

220. Сабадін М. Проблеми слідства залишаються невирішеними // Право України. – 1993. – № 1. – С. 18.

221. Середа Г. Прокурорський нагляд за додержанням законів при прийнятті, реєстрації та вирішенні заяв і повідомлень: деякі проблеми правового регулювання – Право України, 1999. – № 3. – С. 18.

222. Сухонос В. Місце прокуратури в системі органів державної влади, її розвиток та правове забезпечення гарантій діяльності // Право України, 2000. – № 6. – С. 10.

223. Шинд В.И. Совершенствовать организацию труда и управления в органах прокуратуры // В кн.: Вопросы совершенствования организации работы в прокуратуре. – Иркутск, 1976. – С. 6 – 75.

224. Шумський П. Завдання органів прокуратури, що впливають із положень нової Конституції України // Право України. – 1997. – № 1. – С. 53.

225. Шумський П. Роль прокурора у захисті прав людини // Право України. – 1997. – № 3. – С. 36.

226. Шерба С.П. Оценка материалов, поступающих из аппаратов БХСС // В кн.: Научная информация по проблемам криминалистики и оперативно-розыскной деятельности. Материалы теоретического семинара. – Инф. бюл., № 1, ВНИИ МВД СССР. – С 32 – 35.

ДОДАТКИ

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

НАКАЗ

25.11.1992 р.

м. Київ

№745

Про невідкладні заходи щодо
вдосконалення структури і ор-
ганізації діяльності органів по-
переднього слідства в системі
МВС України

В умовах різкого загострення криміногенної обстановки існуюча організація діяльності слідчого апарату органів внутрішніх справ не забезпечує належний рівень розкриття і розслідування злочинів.

Цьому також сприяють незадовільний стан матеріально-технічного забезпечення, соціально-побутових умов слідчих працівників невідповідність їх чисельності існуючим навантаженням, що сягають за межі реальних фізичних можливостей.

З метою створення, нормативної бази для ефективної діяльності слідчого апарату системи МВС України, чіткого регулювання відносин між відповідними структурними ланками слідчих підрозділів, налагодження належної взаємодії між службами для своєчасного розкриття і розслідування злочинів.

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити:

1.1. Положення про органи, попереднього слідства в системі Міністерства внутрішніх справ України (додаток № 1).

1.2. Положення про Головне слідче управління МВС України (додаток №2).

1.3. Типове положення про слідче управління (відділ) УВС, РУВС, УВСТ (додаток № 3).

1.4. Інструкцію з організації діяльності органів попереднього слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими службами органів внутрішніх справ України у розкритті та розслідуванні злочинів (додаток № 4, з двома додатками до неї).

1.5. Табельну належність забезпечення слідчих необхідною криміналістичною і організаційною технікою, службовими кабінетами (додаток №5).

2. Начальникам УВС Республіки Крим, ГУВС, УВС областей, міст Києва і Севастополя, УВСТ, 4-го відділу України.

2.1. Розробити і здійснити конкретні організаційно-практичні заходи, спрямовані на докорінне покращання умов праці і побуту слідчих працівників, забезпечення їх взаємодії з іншими службами органів внутрішніх справ у розкритті і розслідуванні злочинів.

2.2. У 1993—1997 рр. забезпечити слідчі підрозділи криміналістичною і організаційною технікою, службовими кабінетами і автотранспортом у відповідності з табельною належністю.

2.3. Взяти на особистий контроль питання комплектування кадрів слідчих підрозділів, забезпечити до кінця цього року повне заміщення вакантних посад слідчих. Надалі зобов'язати працівників кадрових апаратів предметно займатися питаннями відбору кандидатів для вступу в навчальні заклади, що готують слідчих.

2.4. Визначити базові органи внутрішніх справ для проходження практики студентів, слухачів та стажування слідчих. Створити для цього належні матеріальні й побутові умови.

2.5. На періоди загострення оперативної обстановки ширше практикувати призначення виконуючих обов'язки слідчих з числа підготовлених співробітників інших служб.

2.6. Ввести до складу слідчих підрозділів чисельністю 5 чоловік посади диктофоно-друкарок, а у більш великих підрозділах їх кількість визначити з розрахунку — одна друкарка на 8 слідчих.

2.7. З метою створення належних соціальних умов для слідчих працівників у пріоритетному порядку виділяти їм службове житло, місця у дошкільних закладах, путівки на оздоровлення співробітників та членів їх сімей.

2.8. Заборонити переведення слідчих працівників з вищою юридичною освітою в інші служби без узгодження з керівництвом слідчих управлінь (відділів) і одночасної заміни їх спеціалістами вищої кваліфікації.

2.9. Виключити залучення співробітників слідчого апарату до виконань функцій, не зв'язаних з розкриттям і розслідуванням зло-

чинів. На період проведення масових заходів з участю всього особового складу використовувати слідчих тільки для роботи із розслідування кримінальних справ.

2.10. Заборонити будь-яке втручання в процесуальну діяльність слідчих особами, які не мають на те відповідних повноважень. По кожному такому прояву проводити службові розслідування і винних притягати до відповідальності.

2.11. Слідчих працівників, що мають високі показники у службовій діяльності, або відзначились при розкритті тяжких злочинів, преміювати грошима у розмірі до 3 місячних окладів, рекомендувати якнайширше застосовувати до них всі інші види заохочень, передбачених діючими нормативними актами.

2.12. Протягом 1993 року довести до необхідної потреби кількість кабінетів для допиту осіб, позбавлених волі, в ізоляторах тимчасового утримання і слідчих ізоляторах.

2.13. Своєчасно забезпечувати конвоювання затриманих і арештованих для виконання слідчих дій. Виключити виконання цих обов'язків слідчими працівниками.

2.14. У містах з районним поділом ширше практикувати створення спеціалізованих постійно діючих слідчо-оперативних підрозділів у розкритті і розслідуванні злочинів у сфері економіки, вчинених неповнолітніми, пожеж, дорожньо-транспортних пригод, інших злочинів.

2.15. В обов'язковому порядку проводити щорічні (станом на 1 січня) інвентаризації кримінальних справ, зупинених у зв'язку з невстановленням осіб, що вчинили злочин, а також за нерозшуком злочинців. Вилучені за ними речові докази аналізувати і активно використовувати для встановлення злочинців і місць їх перебування.

2.16. У кожному органі внутрішніх справ обладнати камери для зберігання речових доказів, поклавши відповідальність за їх функціонування на посадових осіб, не пов'язаних з провадженням дізнання і слідства.

3. ГУТ і МТЗ МВС України (А. І. Шнуренку) забезпечити у 1993—1997 рр. слідчий апарат системи МВС необхідною кількістю матеріально-технічних і криміналістичних засобів у відповідності з табельною належністю.

Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника міністра М. М. Бурлакова.

Міністр

Додаток № 1
до наказу МВС України
від 25.11.1992 року
№ 745

ПОЛОЖЕННЯ
про органи попереднього слідства в системі
Міністерства внутрішніх справ України

Розділ 1. Загальні положення

1.1. Проведення попереднього слідства в системі МВС України покладається на Головне слідче управління міністерства, слідчі управління (відділи) УВС Республіки Крим, ГУВС, УВС областей, міст Києва і Севастополя, УВСТ, слідчі відділи, відділення (групи) міських, районних, лінійних органів внутрішніх справ та підрозділи із розслідування злочинів, вчинених на закритих об'єктах, які функціонують у відповідності з чинним законодавством України, нормативними актами, а також цим Положенням.

1.2. Територіальні, міжрегіональні, транспортні, спеціалізовані слідчі, підрозділи становлять єдиний слідчий апарат з підлеглистю і підзвітністю нижчестоящих органів вищестоящим.

1.3. Попереднє слідство в межах своєї компетенції провадиться слідчими органів внутрішніх справ, а також начальником Головного слідчого управління МВС України, начальниками слідчих управлінь, (відділів), відділень, їх заступниками, які при цьому користуються усіма процесуальними правами слідчого.

1.4. Органи попереднього слідства в системі МВС України очолюють заступник міністра, заступники начальників УВС Республіки Крим, ГУВС, УВС областей, міст Києва і Севастополя, УВСТ, міськрайлінорганів внутрішніх справ, які одночасно є начальниками відповідних структурних слідчих підрозділів.

1.5. Перевірки стану справ та результатів діяльності слідчих підрозділів можуть проводитись виключно співробітниками вищестоящих слідчих апаратів у межах своїх повноважень. Ніхто інший, крім керівництва слідчими апаратами, прокурорів та суддів не має права давати оцінку процесуальним діям слідчих.

Розділ 2. Завдання органів попереднього слідства

Завданнями органів попереднього слідства є:

2.1. Всебічне, повне і об'єктивне розслідування обставин справи при неухильному дотриманні чинного законодавства для того, щоб у кожній кримінальній справі було прийняте обґрунтоване і законне рішення.

2.2. У межах компетенції, передбаченої законом, вжиття відповідних заходів до припинення порушення прав громадян та інтересів суспільства.

2.3. Забезпечення відшкодування збитків фізичним та юридичним особам, які зазнали їх від злочинів.

2.4. Виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, і вжиття через відповідні органи заходів до їх усунення.

2.5. Відновлення честі, гідності та прав громадян, які постраждали від незаконного затримання, арешту, притягнення до кримінальної відповідальності.

Розділ 3. Принципи діяльності органів попереднього слідства в системі МВС України

3.1. Органи попереднього слідства здійснюють свої повноваження незалежно від будь-якого відомчого або місцевого впливу.

3.2. Попереднє слідство провадиться на принципах справедливості, гуманізму, рівності громадян перед законом незалежно від соціального, національного і расового походження, майнового, службового чи іншого стану, віросповідання та політичних переконань.

3.3. При розслідуванні кримінальних справ органи попереднього слідства системи МВС України взаємодіють з іншими службами міністерства, державними установами і громадськими організаціями, керуючись чинним законодавством, а у стосунках з компетентними органами інших держав також міжнародними угодами, визнаними Україною.

Розділ 4. Структура і штати органів попереднього слідства

4.1. Головне слідче управління МВС України очолює заступник міністра, він же начальник ГСУ, який має першого заступника, заступників і помічника у роботі з кадрами.

4.2. У Головному слідчому управлінні МВС України утворюються управління, відділи і відділення, які очолюють начальники і їх заступники. До їх складу входять: старші слідчі в особливо важливих справах, слідчі в особливо важливих справах, старші слідчі, помічники слідчих, технічний персонал.

4.3. До структури Головного слідчого управління входить слідча частина (на правах управління), яка розслідує найбільш складні і багатоепізодні справи про тяжкі, міжрегіональні злочини.

4.4. Слідчі управління (відділи) УВС Республіки Крим, ГУВС, УВС областей, міст Києва і Севастополя, УВСТ очолюють заступники начальників ГУВС, УВС, УВСТ, вони ж начальники цих підрозділів, які мають своїх заступників.

Слідчі управління (відділи) мають у своєму складі спеціалізовані підрозділи, а також слідчі частини (на правах відділів, відділень), які розслідують кримінальні справи про злочини, що являють собою підвищену суспільну небезпеку і складність.

4.5. Слідчий апарат утримується за рахунок коштів державного бюджету, виходячи з науково обґрунтованих норм навантаження (35 справ у провадженні на одного слідчого на рік) та з урахуванням оперативної обстановки на території обслуговування.

Структура і штатна чисельність Головного слідчого управління МВС затверджується міністром внутрішніх справ України за поданням заступника міністра (начальника Головного слідчого управління), а слідчих управлінь (відділів) УВС Республіки Крим, ГУВС, УВС областей, міст Києва і Севастополя, УВСТ — за поданням начальників цих ГУВС, УВС, УВСТ.

Структура і штатна чисельність міських, районних, лінійних слідчих підрозділів (відділів, відділень, груп) затверджуються начальниками УВС Республіки Крим, ГУВС, УВС областей і міст Києва та Севастополя, УВСТ — за поданням заступників начальників ГУВС, УВС, УВСТ (начальників слідчих управлінь, відділів) у межах виділеної МВС України штатної чисельності, а також за рахунок перерозподілу чисельності інших служб, утримання яких здійснюється на кошти державного бюджету. При цьому штатна чисельність слідчих апаратів органів внутрішніх справ Республіки Крим, ГУВС, УВС областей, міст Києва та Севастополя, УВСТ не може бути меншою за встановлену МВС України.

Розділ 5. Порядок призначення керівників слідчого апарату органів внутрішніх справ України

5.1. Заступник міністра внутрішніх справ України — начальник Головного слідчого управління призначається і звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням міністра внутрішніх справ, підпорядковується міністру і підзвітний Колегії МВС України.

5.2. Перший заступник, заступники начальника Головного слідчого управління МВС України призначаються і звільняються з посади міністром внутрішніх справ України за поданням заступника міністра — начальника Головного слідчого управління.

5.3. Заступники начальника ГУВС, УВС, УВСТ — начальники слідчих управлінь (відділів) УВС Республіки Крим, ГУВС, УВС областей, міст Києва і Севастополя, УВСТ — призначаються і звільняються з посад міністром внутрішніх справ України за поданнями начальників головних управлінь (управлінь) внутрішніх справ, по-

годжених з заступником міністра – начальником Головного слідчого управління.

5.4. Заступники начальників міськрайлінорганів – начальники слідчих відділів (відділень) призначаються і звільняються від займаних посад начальниками УВС Республіки Крим, ГУВС, УВС областей, міст Києва та Севастополя, УВСТ за поданням заступників начальників ГУВС, УВС, УВСТ – начальників слідчих управлінь (відділів) ГУВС, УВС, УВСТ.

5.5. Заступники начальників слідчих відділів (відділень), старші слідчі, слідчі міськрайлінорганів призначаються на посаду і звільняються з неї начальниками УВС Республіки Крим, ГУВС, УВС областей, міст Києва та Севастополя, УВСТ за поданням начальників міських, районних, лінійних органів внутрішніх справ, узгоджених з заступниками начальників ГУВС, УВС, УВСТ – начальниками слідчих управлінь (відділів) ГУВС, УВС, УВСТ.

У містах з районним поділом, за винятком міст Києва та Севастополя, повноваження з призначення заступників начальників, старших слідчих, слідчих відділень районних відділів внутрішніх справ можуть бути передані начальниками УВС областей начальникам УВС міст. У такому разі згоду на їх призначення дають начальники слідчих відділів УВС міст.

5.6. На посади керівників слідчих підрозділів органів внутрішніх справ республіки призначаються громадяни України, які мають вищу юридичну освіту, необхідні професійні якості, організаційні здібності і стаж практичної роботи на слідстві не менше 3-х років.

Розділ 6. Повноваження заступника міністра внутрішніх справ України – начальника Головного слідчого управління

6.1. Начальник Головного слідчого управління МВС України здійснює загальне керівництво діяльністю всього слідчого апарату і контроль за його роботою.

6.2. На підставі закону і в межах своїх повноважень видає накази, інструкції, вказівки, розпорядження з питань організації і направлення розслідування, які є обов'язковими для всіх підлеглих слідчих підрозділів та органів дізнання.

6.3. Вносить на розгляд міністра, колегії МВС пропозиції про структуру, штатну чисельність слідчого апарату органів внутрішніх справ, встановлення чи зміну його працівникам посадових окладів.

6.4. Визначає функціональні обов'язки співробітників Головного слідчого управління МВС України.

6.5. Призначає, переміщує та звільняє з посад начальницький склад Головного слідчого управління, за винятком першого заступника і заступників начальника ГСУ.

6.6. Атестує працівників Головного слідчого управління, які мають звання начальницького складу, клопоче про присвоєння їм спеціальних звань.

6.7. З урахуванням соціальних змін через міністра внутрішніх справ України вносить до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо удосконалення законодавства.

6.8. Представляє слідчий апарат МВС України в державних органах України, а також за дорученням міністра, у відносинах з правоохоронними органами інших держав.

6.9. Відміняє накази, інструкції і вказівки керівників підпорядкованих слідчих підрозділів, які суперечать закону.

6.10. Організує роботу, спрямовану на зміцнення законності при провадженні попереднього слідства та дисципліни серед працівників слідчого апарату.

6.11. Заслуховує звіти працівників підпорядкованих слідчих підрозділів, а також керівників органів дізнання (начальників УВС — за згодою міністра) про результати розслідування і розкриття злочинів.

6.12. У встановленому порядку розпоряджається матеріальними цінностями та грошовими коштами, виділеними для потреб слідчого апарату.

6.13. Дозволяє відрядження та надає відпустки працівникам Головного слідчого управління.

6.14. У межах своєї компетенції накладає на працівників слідчого апарату органів внутрішніх справ дисциплінарні стягнення та застосовує до них заохочення.

Розділ 7. Повноваження начальників слідчих управлінь (відділів) УВС областей, УВСТ, начальників слідчих відділень міськрайлінорганів

7.1. Начальники слідчих управлінь (відділів) УВС Республіки Крим, ГУВС, УВС областей, міст Києва і Севастополя, УВСТ використовують повноваження, передбачені пп. 6.1—6.13 цього Положення, в межах своєї компетенції, визначеної положеннями про організацію і порядок діяльності цих органів.

7.2. Начальники слідчих відділів, відділень (старші груп) при виконанні функцій у розслідуванні злочинів у своїй діяльності підпорядковуються начальнику Головного слідчого управління МВС України, начальникам слідчих управлінь (відділів) ГУВС, УВС, УВСТ і несуть повну відповідальність за стан роботи керованих ними підрозділів у профілактиці, розслідуванні і розкритті злочинів, вживають заходи до підвищення продуктивності праці

слідчих, розкриття і розслідування злочинів, забезпечують ефективність роботи і здійснюють контроль за дотриманням законності при провадженні попереднього слідства.

7.3. Вони зобов'язані:

7.3.1. Особисто виїжджати на місця вчинення тяжких злочинів та організувати на них проведення узгоджених дій членами оперативно-слідчих груп.

7.3.2. Брати безпосередню участь у допитах підозрюваних (обвинувачених) при вирішенні питань, пов'язаних з їх затриманням, арештом, пред'явленням обвинувачення, а також порушенням клопотань перед заступником Генерального прокурора і Генеральним прокурором України про продовження строків тримання обвинувачених під вартою та виконанням інших важливих слідчих дій.

7.3.3. Особисто розглядати матеріали, що надійшли з органу дізнання, і давати оцінку зібраним у них доказам при вирішенні питань про порушення кримінальної справи про розкрадання державного і колективного майна у великих і особливо великих розмірах, вчинене шляхом привласнення, розтрати або зловживання службовим становищем, інші тяжкі, резонансні злочини.

7.3.4. Вивчати усі кримінальні справи, в яких порушуються клопотання про продовження процесуальних строків, і давати письмові вказівки щодо подальшого розслідування.

7.3.5. Своєчасно вирішувати питання про створення слідчо-оперативних груп для розслідування багатоепізодних, міжрегіональних злочинів, проявів організованої злочинності та забезпечувати їх роботу згідно з узгодженими планами. Регулярно перевіряти фактичне виконання запланованих слідчо-оперативних дій.

7.3.6. Виявляти і вживати рішучі заходи щодо безпідставного порушення та припинення кримінальних справ, порушень законності при затриманнях, арештах та притягненні громадян до кримінальної відповідальності.

7.3.7. У встановлені строки забезпечити інформування Головного слідчого управління про факти порушень законності при затриманнях, арештах і притягненні громадян до кримінальної відповідальності, проведення за ними службових перевірок, вжиття до винних заходів впливу, принесення громадянам, права яких було порушено, вибачення та відшкодування завданих їм збитків.

7.3.8. Постійно контролювати хід розслідування у справах, прийняття слідчими законних і обґрунтованих рішень та своєчасне виконання ними слідчих дій.

7.3.9. У повному обсязі вивчати матеріали кримінальних справ, закінчених розслідуванням.

Розділ 8. Повноваження керівників органів попереднього слідства щодо здійснення процесуального контролю за розслідуванням злочинів

8.1. Ніхто, окрім прокурора, начальника Головного слідчого управління (управління, відділу, відділення, старшого групи), їх заступників у межах повноважень, визначених Кримінально-процесуальним кодексом і функціональними обов'язками, не може вилучати матеріали, на підставі яких слідчим відмовлено у порушенні кримінальної справи, кримінальну справу для перевірки стану розслідування, вивчення і надання за нею вказівок, визначення кваліфікації злочину чи будь-яким іншим шляхом втручатися в процесуальну діяльність слідчого.

Втручання у цю діяльність з метою перешкодити всебічному, повному і об'єктивному дослідженню обставин справи або допомогтися прийняття за нею незаконного рішення недопустиме і тягне відповідальність, передбачену законодавством України.

8.2. Керівники органів попереднього слідства мають право:

8.2.1. Вимагати від слідчого кримінальні справи, а від органу дізнання – необхідні матеріали, документи та іншу інформацію для перевірки ходу слідства і виконання органами дізнання доручень слідчого про встановлення і розшук осіб, які вчинили злочин, збирання доказів у кримінальній справі.

8.2.2. Повертати органу дізнання матеріали дослідчої перевірки, якщо вони не містять достатніх приводів і підстав для порушення кримінальної справи.

8.2.3. Розглядати скарги на дії і рішення підлеглих їм слідчих у кримінальних справах, що знаходяться в їх провадженні, вживати заходи щодо відновлення порушених прав і законних інтересів громадян і організацій.

Розділ 9. Слідчий

9.1. Штатним розписом Головного слідчого управління МВС України, слідчих управлінь (відділів) УВС Республіки Крим, ГУВС, УВС областей, міст Києва і Севастополя, УВСТ передбачені посади: старших слідчих в особливо важливих справах, слідчих в особливо важливих справах, старших слідчих, слідчих, помічників слідчих, а слідчих відділів УВС міст, слідчих відділень (груп) міськрайлінорганів – старших слідчих, слідчих, помічників слідчих.

9.2. На посади слідчих призначаються громадяни України, які мають вищу юридичну освіту, пройшли стажування і виявили при цьому професійну придатність до слідчої роботи.

9.3. Старші слідчі в особливо важливих справах, слідчі в особливо важливих справах, старші слідчі Головного слідчого управлін-

ня призначаються і звільняються з посади заступником міністра внутрішніх справ – начальником Головного слідчого управління МВС України.

Розділ 10. Повноваження слідчого

10.1. Повноваження слідчого визначаються кримінально-процесуальним законодавством України.

10.2. При виконанні своїх повноважень слідчий незалежний від будь-якого впливу, діє тільки на підставах і в межах закону та наданих йому цим Положенням прав.

10.3. При провадженні попереднього слідства слідчий має право знайомитися з оперативно-розшуковими та обліковими матеріалами органів дізнання, доручати їх керівникам організації оперативно-розшукових заходів, виконання окремих процесуальних дій та іншої необхідної роботи з метою виявлення обставин, що мають значення для справи. Доручення даються слідчими у письмовій формі, є обов'язковими для органу дізнання і підлягають виконанню у десятиденний строк, який може бути продовжений слідчим за поданням органу дізнання.

10.4. У разі невиконання доручень службовими особами органу дізнання у встановлений строк без поважних причин, слідчий має право вимагати від керівництва органу дізнання відповідного реагування аж до притягнення винних до дисциплінарної відповідальності.

10.5. У справах про злочини, вчинені встановленими особами, проведення оперативно-пошукових дій органами дізнання можливе лише при узгодженні цього питання із слідчим.

10.6. Слідчий має право через пресу, радіо, телебачення інформувати населення про обставини вчиненого злочину для залучення громадськості до його розкриття.

Матеріали кримінальної справи не можуть бути розголошені до закінчення попереднього слідства без дозволу слідчого, у провадженні якого знаходиться справа.

10.7. З метою успішного вирішення завдань, які стоять перед слідчими підрозділами органів внутрішніх справ, у відповідності до кримінально-процесуального законодавства, слідчі можуть залучати окремих громадян до виконання обов'язків громадських помічників слідчих.

Розділ 11. Правове становище слідчого-методиста

11.1. На посади слідчих-методистів ГСУ МВС, СУ (СВ) ГУВС, УВС, УВСТ призначаються співробітники слідчого апарату, які

мають вищу юридичну освіту, стаж практичної роботи не менше 3-х років, виявили організаційні здібності, професійну придатність до виконання функцій із надання практичної і методичної допомоги в організації роботи слідчих підрозділів органів внутрішніх справ.

11.2. Робота слідчих-методистів організується за зонально-лінійним принципом. Основними їх функціями є:

11.2.1. Розробка проектів вказівок і рекомендацій з питань організації і вдосконалення попереднього слідства.

11.2.2. Здійснення контролю за організацією роботи слідчих підрозділів і проведенням слідства у кримінальних справах, підготовка письмових рекомендацій щодо вдосконалення форм і методів керівництва підлеглими підрозділами та з інших питань.

11.2.3. Надання допомоги і перевірка роботи слідчих підрозділів, здійснення заходів до усунення недоліків і підвищення рівня слідчої роботи на місцях, контроль за їх виконанням.

11.2.4. Вивчення передового досвіду і наукових методів розслідування злочинів, внесення пропозицій керівництву слідчого апарату про необхідність їх узагальнення, розповсюдження, впровадження в практичну роботу.

11.2.5. Аналіз стану злочинності, вивчення слідчої практики, організації і результатів роботи підрозділів і слідчих, внесення керівництву слідчих апаратів МВС, ГУВС, УВС, УВСТ пропозицій про вдосконалення попереднього слідства, підвищення його ролі в розкритті і розслідуванні злочинів.

11.3. Слідчий методист має такі права і обов'язки:

11.3.1. Несе відповідальність за організацію роботи слідчих підрозділів та об'єктивність оцінки їх діяльності.

11.3.2. Вносить пропозиції про заслуховування на оперативних нарадах звітів керівників слідчих апаратів, окремих слідчих про організацію і стан слідчої роботи, розслідування конкретних кримінальних справ.

11.3.3. У межах своєї компетенції дає рекомендації (вказівки) з питань слідчої роботи працівникам слідчих підрозділів.

11.3.4. Вносить керівництву ГСУ МВС України, слідчих управлінь (відділів) ГУВС, УВС, УВСТ пропозиції про призначення на посаду, переміщення або звільнення з посади працівників управлінь (відділів, відділень), груп).

Розділ 12. Помічник слідчого

12.1. Помічник слідчого є працівником органу попереднього слідства, в обов'язки якого входить надання допомоги слідчому і виконання його доручень, пов'язаних з розслідуванням кримінальних справ.

12.2. На посаду помічника слідчого призначаються повнолітні громадяни України, які мають середню, середню спеціальну освіту і нахил до слідчої роботи.

12.3. Помічник слідчого бере участь у проведенні слідчих дій:

- огляду місця події, предметів, документів, місцевості, приміщень;
- освідування, виїмки, обшуку, відтворення обстановки і обставин події;
- допиту потерпілих і свідків, пред'явлення предметів та осіб для впізнання тощо.;
- підготовляє та складає процесуальні документи;
- викликає для проведення слідчих дій свідків, потерпілих, підозрюваних (обвинувачених), спеціалістів, експертів, цивільних позивачів і відповідачів та інших учасників процесу;
- залучає понятих до участі в проведенні процесуальних дій;
- упаковує вилучені у справі речові докази;
- витребує і доставляє за місцем призначення необхідні документи, предмети, речові докази та ін.;
- бере участь при ознайомленні потерпілого, його представника, цивільного відповідача, цивільного позивача або їх представників, обвинуваченого та його захисника з матеріалами кримінальної справи;
- виконує технічну роботу з оформлення матеріалів дослідчої перевірки і кримінальних справ (підшивка, нумерація аркушів, томів, складання опису, списків, супроводжувальних документів, друкування та ін.).

Розділ 13. Порядок відрядження слідчих за межі України

13.1. Відрядження працівників слідчого апарату для виконання слідчих дій за межами України здійснюється з дозволу заступника міністра — начальника ГСУ, а за його відсутності — виконуючим обов'язки начальника ГСУ, відповідно до угод, укладених Україною з іншими державами, а також МВС України і МВС інших країн.

Розділ 14. Правовий захист слідчого

14.1. Слідчий не може підлягати заходам адміністративного впливу, крім випадків, передбачених законом. Матеріали про адміністративне правопорушення, допущене слідчим, направляються службовій особі, яка призначила його на посаду, для вирішення питання про притягнення до дисциплінарної відповідальності.

14.2. Притягнути слідчого до дисциплінарної відповідальності (з урахуванням вимог кримінально-процесуального законодавства)

можуть тільки начальники органів внутрішніх справ, які мають право призначати їх на посаду, а також керівники вищестоящих слідчих органів.

Дисциплінарні стягнення на слідчого за порушення норм кримінально-процесуального законодавства можуть накладатись тільки на підставі висновку начальника ГСУ, слідчого управління (відділу) ГУВС, УВС, УВСТ (залежно від підпорядкування).

14.3. Честь і гідність слідчого охороняються законом. Виявлення неповаги до слідчого, погроза, образа і наклеп на його адресу тягнуть відповідальність, передбачену законодавством України.

14.4. На слідчих системи МВС в повному обсязі поширюються пільги, передбачені Законом України «Про міліцію». Умови і порядок проходження служби працівниками слідчого апарату встановлюються Положенням про порядок проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ України.

Головне слідче управління МВС України

Додаток № 2
до наказу МВС України
від 25.11.1992 року
№ 745

ПОЛОЖЕННЯ **про Головне слідче управління МВС України**

І. Загальні положення:

1. Головне слідче управління (ГСУ) МВС України¹ є самостійним структурним підрозділом Міністерства внутрішніх справ республіки.

Воно забезпечує організаційно-методичне керівництво діяльністю слідчих управлінь (відділів) УВС Республіки Крим, ГУВС, УВС областей, міст Києва та Севастополя, спеціалізованими слідчими підрозділами, здійснює процесуальний контроль за провадженням попереднього слідства і надання практичної допомоги у розслідуванні найбільш складних злочинів, як правило, міжрегіонального характеру, підсудних обласним судам та Верховному суду України.

2. Головне управління очолює заступник міністра, він же начальник ГСУ, який призначається і звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням міністра внутрішніх справ, підпорядковується міністру і підзвітний колегії МВС України.

3. Перший заступник, заступники начальника головного управління призначаються і звільняються з посади міністром внутрішніх справ України за поданням заступника міністра – начальника головного управління.

4. Структура і штати головного управління затверджуються міністром внутрішніх справ за поданням заступника міністра – начальника головного управління.

5. Головне управління керується у своїй діяльності Конституцією і законами України, постановами Пленуму Верховного суду України, державними нормативними актами, наказами і вказівками міністра внутрішніх справ, Генерального прокурора з питань слідчої роботи, а також цим Положенням.

6. Робота головного управління організується за зонально-лінійним принципом на основі поточних і перспективних планів.

7. Діловодство в головному управлінні ведеться в порядку, встановленому МВС України.

¹ Далі за текстом – головне управління.

8. Головне управління має печатку із зображенням Державного герба України і своїм найменуванням.

II. Основні завдання головного управління

2.1. Керівництво роботою слідчого апарату органів внутрішніх справ України з метою забезпечення належної організації попереднього слідства у справах, які належать до його підслідності, всебічного, повного, об'єктивного розкриття і розслідування скоєних злочинів.

2.2. Контроль за неухильним дотриманням законності в діяльності слідчого апарату, забезпеченням процесуальної самостійності слідчих.

2.3. Організація взаємодії слідчого апарату з іншими службами органів внутрішніх справ, і в межах своєї компетенції – правоохоронними органами України, закордонних держав на підставі відповідних угод.

2.4. Здійснення профілактичної роботи на підставі матеріалів розслідування злочинів з використанням можливостей державних органів, громадських організацій, трудових колективів та засобів масової інформації.

2.5. Вивчення, узагальнення та організація впровадження в діяльність слідчого апарату передових форм і методів розкриття та розслідування злочинів.

2.6. Забезпечення підбору кадрів за діловими і моральними якостями, їх розстановки і виховання, підвищення професійної майстерності слідчих працівників.

III. Функції головного управління

У відповідності з покладеними на нього завданнями головне управління виконує такі основні функції:

3.1. Аналізує стан злочинності, вивчає слідчу практику, організацію і результати роботи слідчих управлінь і відділів, вносить міністру пропозиції про вжиття заходів щодо удосконалення попереднього слідства, підвищення його ролі в розкритті і розслідуванні злочинів.

3.2. Перевіряє роботу та надає допомогу слідчим підрозділам, розробляє і вживає заходів до усунення недоліків, підвищення рівня слідчої роботи.

3.3. Забезпечує контроль за розслідуванням найбільш складних кримінальних справ про тяжкі злочини, які набули широкого громадського резонансу, а також тих, процесуальні строки у яких продовжені заступником Генерального прокурора, Генеральним прокурором України, надає допомогу у їх розслідуванні.

3.4. Готує і направляє на місця накази, вказівки, розпорядження та рекомендації щодо вдосконалення слідчої роботи, тактики та методики розслідування злочинів, вивчає, узагальнює і розповсюджує передовий досвід і наукові методи розслідування, забезпечує їх впровадження в слідчу практику, контролює використання слідчими криміналістичної техніки, видає Інформаційний збірник «Слідча практика».

Проводить наради, науково-практичні конференції, семінари та інші заходи щодо підвищення кваліфікації і професійної майстерності слідчих працівників.

3.5. Аналізує і узагальнює стан профілактичної роботи слідчих. Вносить подання у відповідні міністерства і відомства про усунення причин та умов, що сприяють скоєнню злочинів, готує матеріали для преси, радіо та телебачення, проводить зустрічі з трудовими колективами з метою профілактики злочинів, готує інформації до органів державної влади і управління з цих питань.

3.6. Розробляє та здійснює разом з головними управліннями і управліннями МВС України заходи щодо вдосконалення взаємодії слідчих підрозділів з іншими службами органів внутрішніх справ у попередженні, розкритті і розслідуванні злочинів та розшуку злочинців.

3.7. Організує прийом громадян, своєчасний розгляд їх листів, скарг, пропозицій та критичних виступів преси з питань діяльності слідчого апарату органів внутрішніх справ, вживає заходів щодо покращення цієї роботи на місцях.

3.8. Розслідує найбільш складні справи про тяжкі і скоєні організованими групами злочини, як правило, міжрегіонального характеру, підсудні обласним судам та Верховному суду України.

3.9. Вживає у встановленому порядку та межах своєї компетенції заходи щодо організації взаємодії з правоохоронними органами зарубіжних країн у ході розслідування злочинів, скоєних у відношенні іноземців або за їх участю. Бере участь у розробці проектів договорів і угод про співробітництво з міністерствами внутрішніх справ інших держав.

3.10. Готує матеріали для внесення на розгляд Генерального прокурора України та його заступників, клопотання про продовження строків слідства і тримання обвинувачених під вартою у справах, які знаходяться в провадженні слідчих органів внутрішніх справ, здійснює контроль за їх якісним розслідуванням у встановлені строки. Аналізує причини тривалого розслідування кримінальних справ, надає рекомендації щодо скорочення строків слідства.

3.11. Аналізує і узагальнює слідчу практику у справах про тяжкі злочини, а також злочини, вчинені групами осіб, у відношенні іно-

земних громадян та за їх участю, пов'язані з незаконним обігом наркотичних речовин, викраденням вогнепальної зброї і вибухових речовин та за іншими лініях роботи. Вживає заходи щодо усунення виявлених недоліків.

3.12. Разом з Головним управлінням кадрів МВС України, у взаємодії з навчальними закладами і науково-дослідними установами України, вживає заходи щодо комплектування слідчого апарату, розробки типових структур та штатів слідчих підрозділів, нормативів для розрахування штатної чисельності слідчого апарату, визначає потребу в кадрах слідчих працівників, бере участь у вихованні, професійній підготовці слідчих працівників та підвищенні їх кваліфікації, розподіленні і стажуванні молодих спеціалістів, забезпеченні раціонального використання і закріплення кадрів на слідчій роботі.

IV. Структура головного управління

4.1. З урахуванням завдань, що виконує головне управління, у ньому створюються організаційно-методичне управління, управління по контролю і організації розслідування злочинів, вчинених організованими групами, слідча частина (на правах управління). Вони мають відповідні підрозділи і забезпечують виконання функцій, які належать до компетенції Головного слідчого управління.

V. Обов'язки і права начальника головного управління

Заступник міністра – начальник головного управління, крім повноважень і обов'язків, передбачених кримінально-процесуальним законодавством та наказом міністра про розподіл функцій між ним і його заступниками:

5.1. Несе персональну відповідальність за етап слідчої роботи в органах внутрішніх справ, організацію роботи головного управління та виконання покладених на нього завдань.

5.2. Представляє слідчий апарат Міністерства внутрішніх справ у міністерствах, відомствах, установах, організаціях України, а також за дорученням міністра у відносинах з правоохоронними органами інших держав.

5.3. У порядку, встановленому законом і вказівками Генеральної прокуратури і МВС України, вносить на розгляд Генерального прокурора України клопотання про продовження строку тримання обвинувачених під вартою у справах, що знаходяться у провадженні слідчих органів внутрішніх справ, а також клопотань про направлення матеріалів кримінальних справ у правоохоронні органи зарубіжних країн у відповідності з договорами і угодами.

5.4. Визначає обов'язки своїх заступників, завдання підрозділів головного управління, затверджує функціональні обов'язки особового складу.

5.5. У межах своєї компетенції видає накази, розпорядження, інструкції, дає вказівки з питань попереднього слідства, які є обов'язковими для всіх слідчих підрозділів і органів дізнання.

5.6. Відмінює накази, розпорядження, інструкції та вказівки керівників нижчестоящих слідчих органів, які суперечать закону.

5.7. Забезпечує достовірність статистичної звітності і обліку даних про характер, обсяг і результати слідчої роботи, а також регулярне узагальнення і вдосконалення слідчої практики.

5.8. Заслуховує на оперативних нарадах звіти працівників слідчих підрозділів про організацію слідчої роботи, а також слідчих і посадових осіб інших служб органів внутрішніх справ про стан розкриття і розслідування злочинів у кримінальній справах.

5.9. Опрацьовує і вносить на розгляд міністра внутрішніх справ, колегії МВС пропозиції про структуру, штатну чисельність слідчого апарату МВС України, його органів.

5.10. Призначає, переміщає та звільняє з посад атестованих співробітників Головного управління, за винятком першого заступника і заступників начальника ГСУ, а у відповідності з трудовим законодавством — і службовців Головного управління.

5.11. Дає згоду на призначення заступників начальників ГУВС, УВС, УВСТ- начальників слідчих управлінь (відділів) ГУВС, УВС, УВСТ, а також працівників слідчих підрозділів органів внутрішніх справ на закритих об'єктах.

5.12. Вносить пропозиції про встановлення чи зміну працівникам Головного управління посадових окладів у передбачених законодавством розмірах та у межах фонду заробітної плати.

5.13. Атестує працівників головного управління, які мають звання начальницького складу, клопоче про присвоєння їм спеціального звання.

5.14. Заохочує і накладає дисциплінарні стягнення у порядку, передбаченому Дисциплінарним статутом, або вносить пропозиції з цих питань міністру внутрішніх справ України.

5.15. У встановленому порядку розпоряджається матеріальними цінностями і грошовими коштами, виділеними для потреб слідчого апарату. Розподіляє між підлеглими підрозділами техніку та інше майно, що надійшло цільовим призначенням для слідчого апарату.

5.16. При заступнику міністра — начальнику головного управління діє консультативна нарада, склад якої він затверджує.

Додаток № 3
до наказу МВС України
від 5.11.1992 року
№ 745

ТИПОВЕ ПОЛОЖЕННЯ
про слідче управління (відділ) УВС Республіки Крим, ГУВС,
УВС області, міста республіканського підпорядкування
управління внутрішніх справ на транспорті

I. Загальні положення

1. Слідче управління (відділ) є структурним підрозділом у складі єдиного слідчого апарату системи Міністерства внутрішніх справ України і відповідного територіального, транспортного управління внутрішніх справ.

2. Структура і штатна чисельність слідчого управління (відділу) затверджується міністром внутрішніх справ України за поданням начальника ГУВС, УВС, УВСТ.

3. Очолює слідче управління (відділ) начальник, який є за посадою заступником начальника ГУВС, УВС, УВСТ. Начальник слідчого управління (відділу) у своїй діяльності підзвітний начальнику Головного слідчого управління МВС України, начальнику і колегії відповідного управління внутрішніх справ.

4. Права, обов'язки і повноваження співробітників слідчого управління (відділу), порядок їх призначення на посади і звільнення, а також умови функціонування цієї ланки слідчого апарату визначаються Положенням про органи попереднього слідства у системі МВС України.

5. У своїй діяльності слідче управління (відділ) керується Конституцією і законами України, вказівками і постановами Генерального прокурора та Пленуму Верховного суду України з питань слідчої роботи, а також державними нормативними актами, відомчими документами, які стосуються загальноорганізаційних питань і внутрішнього розпорядку.

6. В межах компетенції слідче управління (відділ) забезпечує правильну організацію роботи слідчих підрозділів міських, районних і лінійних органів внутрішніх справ та здійснює контроль за процесуальною діяльністю слідчих і надає їм організаційно-методичну та практичну допомогу у розслідуванні кримінальних справ.

7. Робота слідчого управління (відділу) будується на основі зонально-лінійного принципу та у відповідності з перспективним і

поточним планами, які узгоджуються із загальними планами управління внутрішніх справ.

8. Діловодство у слідчому управлінні (відділі) ведеться в порядку, встановленому МВС України для територіальних і транспортних органів внутрішніх справ.

9. Слідче управління (відділ) має печатку із зображенням Державного герба України і своїм найменуванням.

II. Основні завдання слідчого управління (відділу)

До основних завдань слідчого управління (відділу) належать:

2.1. Загальне керівництво слідчими підрозділами з метою забезпечення правильної організації їх роботи і надання методичної та практичної допомоги в удосконаленні діяльності.

2.2. Підбір, розстановка та виховання кадрів слідчих працівників, підвищення їх кваліфікації, створення належних умов для продуктивної праці і побуту.

2.3. Попереджувальний процесуальний і відомчий контроль за дотриманням законності при розслідуванні кримінальних справ та забезпечення їх процесуальної самостійності.

2.4. Організація взаємодії слідчого апарату з усіма службами органів внутрішніх справ з метою всебічного, повного і об'єктивного розслідування злочинів, а також іншими правоохоронними органами.

2.5. Проведення профілактичної роботи, спрямованої на усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів.

2.6. Забезпечення силами слідчої частини кваліфікованого розслідування кримінальних справ про тяжкі та інші злочини, що набули громадського резонансу.

2.7. Вивчення, узагальнення та впровадження в практичну діяльність передових форм і методів організації роботи слідчих підрозділів та розслідування кримінальних справ.

2.8. Забезпечення належної обліково-аналітичної роботи та виховної дисципліни в апараті управління (відділу) і в підлеглих підрозділах.

III. Структура слідчого управління (відділу)

3.1. Слідче управління (відділ) має у своєму складі організаційно-методичний відділ (відділення) і слідчу частину.

3.2. З урахуванням штатного розкладу і в залежності від місцевих умов організаційно-методичний відділ може мати у своєму складі відділення, групи за окремими напрямками службової діяльності (обліку, аналізу, зонального та лінійного контролю, галузевої

спеціалізації тощо) у такій кількості слідчих працівників, яка забезпечить належне функціонування слідчого апарату.

3.3. Слідча частина, як правило, спеціалізується на розслідуванні складних справ про злочини у сфері економіки та злочини обліку карного розшуку, для чого створюються відповідні структурні підрозділи.

3.4. Слідча частина не входить до складу управлінських структур. Чисельність слідчих у ній визначається виключно керівництвом управління внутрішніх справ у залежності від криміногенної ситуації і в межах раціонального навантаження.

Головне слідче управління МВС України

Додаток № 4
до наказу МВС України
від 25.11.1992 року
№ 745

ІНСТРУКЦІЯ
з організації діяльності органів попереднього слідства
в системі МВС України та взаємодії їх з іншими службами органів
внутрішніх справ України у розкритті і розслідуванні злочинів

І. Загальні положення

1. Організація роботи слідчого апарату¹ передбачає активну участь слідчих у боротьбі із злочинністю, зміцнення законності і правопорядку шляхом:

а) швидкого і повного розкриття та розслідування злочинів своєї підслідності, притягнення до відповідальності всіх винних у цьому осіб;

б) вжиття своєчасних заходів для забезпечення відшкодування збитків, завданих злочинними діями;

в) встановлення в ході розслідування причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів, вжиття заходів щодо їх усунення, активної участі в їх профілактиці.

2. Робота слідчих в залежності від оперативної обстановки і штатних можливостей будується за територіально-зональним чи лінійним принципами.

3. Організація слідчої роботи регламентується наказами і вказівками МВС України, цією Інструкцією, нормативними актами ГУВС, УВС, УВСТ. Процесуальна діяльність регулюється кримінально-процесуальним законодавством України. Всі рішення про спрямування попереднього слідства і проведення слідчих дій приймає слідчий самостійно, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання санкції від прокурора, і несе повну відповідальність за їх виконання.

4. Контроль за діяльністю слідчого апарату здійснюється:

- керівниками органу внутрішніх справ, слідчого підрозділу — за організацією роботи;

- начальниками слідчих управлінь, відділів, відділень і їх заступниками, старшими слідчих груп — за процесуальною діяльністю слідчих.

Працівникам інших служб органів внутрішніх справ забороняється втручатися в процесуальну діяльність слідчих, витребува-

¹ Тут і далі маються на увазі слідчі підрозділи органів внутрішніх справ.

ти та перевіряти кримінальні справи і матеріали, які знаходяться в їх провадженні чи архівах, давати за ними вказівки чи оцінку процесуальних рішень слідчого, не відмінених у встановленому порядку.

5. Робота слідчого апарату оцінюється за досягнутими результатами, головними з яких є: швидке і повне розкриття кожного злочину; об'єктивне і всебічне розслідування, встановлення всіх винних осіб і виявлення всіх скоєних ними злочинів на підставі суворого дотримання законності, скорочення строків і покращення якості попереднього слідства, забезпечення відшкодування матеріальних збитків, вжиття заходів щодо попередження правопорушень.

II. Організація роботи слідчих підрозділів (слідчих) в міськрайорганах внутрішніх справ, органах внутрішніх справ на транспорті

6. Слідча робота в міськрайорганах внутрішніх справ, органах внутрішніх справ на транспорті і закритих об'єктах організується начальниками цих органів і начальниками слідчих підрозділів. Особлива увага при цьому приділяється розкриттю скоєних злочинів, підвищенню якості розслідування, закінченню у встановлені строки кримінальних справ, які знаходяться у провадженні, забезпеченню законності в ході попереднього слідства.

7. Заходи щодо організації слідчої роботи формуються в планах роботи органу внутрішніх справ, у планах слідчого підрозділу. Вони повинні бути максимально наближені до завдань практичної діяльності, розроблятися на підставі її результатів з урахуванням проблем боротьби із злочинністю і вимог МВС України.

8. Обов'язковим змістом планів роботи органів внутрішніх справ і слідчого підрозділу є:

а) плану органу внутрішніх справ – комплексні заходи, спрямовані на своєчасне реагування на повідомлення про злочини, забезпечення негайного виїзду на місця подій слідчо-оперативних груп в повному складі, зміцнення взаємодії слідчого підрозділу з іншими службами, на розкриття злочинів, активізацію профілактичної роботи на підставі матеріалів слідства, створення необхідних умов для успішного виконання слідчими покладених на них завдань;

б) плану слідчого підрозділу – конкретні заходи (в необхідних випадках погоджені з іншими службами) для покращення організації роботи слідчих, підвищення рівня процесуального контролю за їх діяльністю, вдосконалення тактики і методики слідства в розкритті кожного скоєного злочину у встановлені строки, надання їм

практичної допомоги в розслідуванні злочинів, розповсюдженні і впровадженні передового досвіду, сучасних наукових методів, криміналістичної і оргтехніки, підвищення рівня професійної підготовки слідчих.

9. Начальники міських, районних органів внутрішніх справ, органів внутрішніх справ на транспорті і закритих об'єктах, несуть відповідальність за належну організацію роботи слідчих підрозділів і взаємодію слідчих з іншими службами у попередженні, розкритті і розслідуванні злочинів та розшуку злочинців. З цією метою їм надається право:

а) встановлювати розпорядок роботи слідчого підрозділу, вимагати дотримання службової дисципліни, порушувати у встановленому порядку клопотання про заохочення слідчих чи притягнення їх до дисциплінарної відповідальності;

б) направляти слідчих для огляду місця події за повідомленнями про злочини, які віднесені законом до їх підслідності;

в) створювати слідчо-оперативні групи для розкриття і розслідування злочинів;

г) направляти слідчим для прийняття рішень заяви і повідомлення про очевидні злочини, віднесені законом до їх підслідності. Заяви, листи, повідомлення, у яких для встановлення ознак складу злочину вимагається попередня перевірка, можуть бути передані слідчому тільки після проведення її працівниками органів дізнання;

д) перевіряти організацію взаємодії слідчого апарату з іншими службами, заслуховувати керівників слідчих підрозділів і слідчих з питань взаємодії з цими службами в боротьбі із злочинністю, своєчасного реагування на факти злочинних проявів, впровадження криміналістичних засобів і наукових методів, проведення профілактичної роботи, пропаганди Законів України, зміцнення зв'язку з громадськістю, підвищення професійної майстерності, організації роботи слідчих, виконання планів розслідування.

10. Начальники органів внутрішніх справ зобов'язані:

а) при виїзді на місце подій організувати узгоджене проведення оперативно-пошукових заходів і слідчих дій у розкритті й розслідуванні злочинів;

б) забезпечити взаємодію слідчих з іншими службами та узгоджене планування у кримінальних справах: здійснювати контроль за своєчасною передачею у встановленому порядку слідчим інформації, отриманої в результаті проведення оперативно-пошукових заходів, швидким і якісним виконанням працівниками органу дізнання доручень і вказівок слідчих про проведення слідчих і роз-

шукових дій у розслідуваних ними справах;

в) забезпечувати слідчих службовими приміщеннями, телефонами, засобами оргтехніки і транспортом для виїзду на місця подій і проведення інших слідчих дій, конвоєм для супроводження і охорони затриманих і заарештованих, а також виконання друкарських робіт, вживати необхідні заходи щодо забезпечення слідчих житлом і квартирними телефонами;

г) не залучати слідчих до виконання функцій, не пов'язаних з розслідуванням кримінальних справ.

II. Начальник слідчого відділу, відділення (старший слідчої групи):

а) керує діяльністю підлеглих слідчих з попередження, розкриття і розслідування злочинів;

б) здійснює контроль за дотриманням законності і встановлених законом строків розслідування, повнотою, всебічністю і об'єктивністю дослідження обставин справи, користуючись повноваженнями, передбаченими ст. 114¹ КПК України;

в) планує роботу відділу, відділення (групи), розподіляє функціональні обов'язки між слідчими і контролює їх виконання, складає графік чергувань слідчих і направляє їх на місця подій;

г) розглядає заяви, які надходять у слідчий підрозділ, повідомлення і матеріали перевірок про злочини, при наявності приводів і підстав для порушення кримінальних справ направляє їх слідчим для проведення розслідування, особисто бере участь у виконанні слідчих дій;

д) організує взаємодію слідчих з працівниками інших служб органів внутрішніх справ, громадськістю, підтримує ділові зв'язки з органами прокуратури і суду;

е) забезпечує впровадження в практику роботи слідчих наукову організацію праці, застосування сучасної криміналістичної техніки і передового досвіду;

ж) систематично аналізує оперативну обстановку, слідчу практику і дані, які характеризують роботу відділу, відділення (групи), розробляє і здійснює заходи щодо підвищення якості і ефективності попереднього слідства, вносить з цих питань пропозиції керівництву органу внутрішніх справ і слідчого управління (відділу) ГУВС, УВС, УВСТ;

з) за матеріалами кримінальних справ з використанням статистичних відомостей і даних інших служб, вивчає і узагальнює причини та умови, які сприяють скоєнню злочинів, вносить самостійно або через начальника органу внутрішніх справ узагальнені подання керівникам відповідних підприємств, установ і організацій, а у разі необхідності – інформації і пропозиції в органи державного управління;

й) проводить індивідуально-виховну роботу з особовим складом, організує і безпосередньо проводить заняття із слідчими в системі службової підготовки, забезпечує дотримання працівниками встановленого порядку і належної дисципліни;

к) розглядає і вирішує в межах своєї компетенції скарги на дії підлеглих слідчих, у встановленому порядку вносить подання про заохочення і накладення дисциплінарних стягнень, переміщення слідчих та інших працівників відділу, відділення (групи);

л) особисто виїжджає на місце події при надходженні повідомлення про умисне вбивство, скоєне неповнолітнім, крадіжки в особливо великих розмірах, порушення правил безпеки руху, які спричинили загибель двох і більше осіб, великі пожежі, а також інші злочини, які становлять підвищену небезпеку.

12. При виїзді на місце події без відповідного спеціаліста слідчий зобов'язаний мати при собі і кваліфіковано використовувати комплект технічних засобів для фотозйомки обстановки, виявлення, фіксації і вилучення слідів злочину та інших речових доказів.

13. Слідчий особисто проводить огляд місця події і несе повну відповідальність за його якість. Спеціалісти і оперативні працівники органів внутрішніх справ, які беруть участь в огляді, діють на місці події під керівництвом слідчого і за його вказівками в межах своєї компетенції.

14. Забороняється передача складеного слідчим протоколу огляду місця події в підрозділи, які виконують функції дізнання, за злочинами, підслідними слідчим органів внутрішніх справ.

15. Слідчий будує свою роботу так, щоб забезпечити своєчасне проведення необхідних слідчих дій у всіх кримінальних справах, які знаходяться в його провадженні. З цією метою він складає календарний план-графік роботи за всіма справами і матеріалами, а також письмові плани по кожній кримінальній справі, в тому числі і зупинених.

16. Взаємодія слідчих з іншими службами органів внутрішніх справ у розкритті і розслідуванні злочинів будується на підставі узгоджених планів, затверджених керівництвом органу дізнання, взаємного обміну інформацією, чіткого розмежування компетенції кожної служби.

17. З метою попередження правопорушень, окрім виконання вимог ст. 23¹ КПК України, слідчий зобов'язаний:

а) виступати з доповідями щодо конкретних кримінальних справ і матеріалів на зборах трудових колективів;

б) направляти необхідну інформацію в інспекції у справах неповнолітніх про підлітків і дорослих осіб, які підлягають взяттю на облік у встановленому МВС України порядку;

в) використовувати для профілактики засоби масової інформації: пресу, радіо, телебачення;

г) брати участь в проведенні правової пропаганди серед населення.

18. Подання про усунення причин та умов, які сприяють скоєнню злочинів, що направляються керівниками обласних установ, підписуються керівниками ГУВС, УВС, УВСТ або начальниками слідчих управлінь, відділів, відділень; подання на адресу відповідних установ, підприємств і організацій – слідчими. Подання на адресу міністерств і відомств вносяться через Головне слідче управління МВС України.

19. При встановленні в процесі слідства недоліків у службовій діяльності працівників органів внутрішніх справ слідчий направляє подання начальнику органу внутрішніх справ.

20. Заяви і повідомлення про злочини надходять до слідчого після реєстрації їх у черговій частині органу внутрішніх справ у порядку, встановленому МВС України. У випадку надходження заяви (повідомлення) безпосередньо слідчому, він зобов'язаний негайно зареєструвати його в черговій частині і прийняти рішення згідно з законом.

21. У випадку доставлення до слідчого особи, затриманої у підозрі в скоєнні злочину, підслідного слідчому органів внутрішніх справ, він зобов'язаний негайно перевірити наявність матеріалів, необхідних для порушення кримінальної справи і затримання особи на підставі ст. 115 КПК України, і прийняти відповідне рішення.

22. Начальник слідчого відділу, відділення (старший групи) веде облік роботи кожного слідчого відділу і відділення (групи) в цілому. З цією метою у встановленому порядку враховуються:

а) заяви і повідомлення про злочини, які надходять до відділів, відділень (груп), терміни їх вирішення, а також матеріали, за якими відмовлено у порушенні кримінальної справи, виїзди слідчих на місце подій;

б) порушені слідчими даного органу внутрішніх справ кримінальні справи, а також справи і окремі доручення про проведення слідчих дій, які надійшли з інших органів; виділені в окреме провадження кримінальні справи і матеріали; особи, які притягнуті до кримінальної відповідальності, а також затримані за підозрою в скоєнні злочинів, результати розслідування у кримінальних справах, розміри завданого матеріального збитку і забезпечення його відшкодування; результати розгляду кримінальної справи в суді, кримінальні справи, в яких термін слідства продовжений у встановленому порядку; подання прокурорів; окремі ухвали судів;

- в) виявлені в ході слідства і раніше невідомі злочини; розкриття злочинів у раніше зупинених справах;
- г) профілактичні заходи за матеріалами слідства; участь слідчих у правовій пропаганді, відповіді на подання;
- д) застосування криміналістичної техніки в слідчій практиці;
- є) заходи в індивідуально-виховній роботі і службовій підготовці;
- ж) допущені слідчими порушення законності при розслідуванні кримінальних справ.

Начальники слідчих відділень, старші слідчих груп складають і передають у встановленому порядку статистичні звіти про роботу підлеглих слідчих.

23. За фактами звільнення осіб з-під варти, закриття кримінальної справи щодо обвинувачених за реабілітуючими підставами (закритті справи за відсутністю події, складу злочину, недоведення пред'явленого обвинувачення, винесення виправдувального вироку), а також про звільнення затриманих за непідтвердженням підозри, начальник слідчого відділення (старший слідчий групи) направляє в слідче управління (відділ) ГУВС, УВС, УВСТ протягом 24-х годин спецповідомлення.

24. Речові докази у кримінальних справах зберігаються в спеціально обладнаному приміщенні. Особа, яка відповідає за їх облік і зберігання, призначається начальником органу внутрішніх справ із числа працівників, не пов'язаних з проведенням дізнання і попереднього слідства. Порядок прийому і термін здачі речових доказів, грошей, цінностей визначається відповідною інструкцією.

III. Організація роботи слідчого управління (відділу) ГУВС, УВС, УВСТ

25. Слідча робота в органах внутрішніх справ республіки, області, на залізниці, водному басейні, об'єктах цивільної авіації та інших об'єктах обслуговування щодо попередження, розкриття і розслідування злочинів організується безпосередньо слідчим управлінням (відділом), а також керівництвом відповідного ГУВС, УВС, УВСТ.

26. На основі комплексного аналізу даних про стан боротьби із злочинністю і результати слідчої роботи за звітні періоди, матеріалів інспектування і перевірок, подань прокурорів та іншої інформації слідче управління (відділ) ГУВС, УВС, УВСТ розробляє і здійснює заходи, спрямовані на підвищення якості слідства і рівня процесуального контролю, організаційне забезпечення виконання вимог законодавства і нормативних актів МВС України, які регламентують слідчу роботу; своєчасно приймає відповідні рішення щодо усунення негативних тенденцій і недоліків в роботі слідчих.

27. Слідче управління (відділ) включає в себе підрозділи з контролю і надання допомоги, слідчу частину. В ньому можуть створюватися спеціалізовані підрозділи із розслідування злочинів.

Чисельність слідчої частини не включається в чисельність управлінського апарату.

28. Заходи щодо організації і вдосконалення роботи слідчого апарату органів внутрішніх справ формуються в перспективних і поточних планах роботи слідчого управління (відділу) ГУВС, УВС, УВСТ.

29. Плани роботи слідчого управління (відділу) складаються на півріччя, підписуються начальником управління (відділу) і затверджуються відповідно начальником управління внутрішніх справ області, начальником управління внутрішніх справ на транспорті чи їх заступниками. Плани структурних підрозділів слідчого управління (відділу) складаються на квартал.

У випадку необхідності можуть розроблятися спеціальні плани.

30. Зміст планів роботи слідчого управління (відділу) повинен впливати з результатів комплексного аналізу боротьби із злочинністю і результатів діяльності слідчого апарату, носити конкретний характер, передбачати безпосередніх виконавців і строки. Заходи, реалізація яких здійснюється спільно з іншими службами, попередньо узгоджуються з цими службами.

31. Керівники слідчого управління (відділу), а також його структурних підрозділів здійснюють постійний контроль за своєчасним і якісним виконанням запланованих заходів. Хід виконання планів, а також ефективність проведених заходів систематично обговорюються на оперативних нарадах.

32. Інспектування, цільові перевірки, виклики із звітами керівників слідчих підрозділів проводяться слідчим управлінням (відділом) самостійно чи спільно з іншими службами згідно з планами роботи ГУВС, УВС, УВСТ або в порядку реагування на ускладнення оперативної обстановки, появу негативних тенденцій, надходження сигналів про недоліки і порушення в роботі слідчих.

33. Згідно з рішенням начальника слідчого управління (відділу), урахуванням тяжкості вчиненого злочину, складності розслідування, його актуальності і суспільної значимості, беруться на контроль, як правило, кримінальні справи:

- про тяжкі резонансні злочини;
- повернені на додаткове розслідування в результаті допущених слідчими помилок;
- з продовженими строками слідства і тримання обвинувачених під вартою;

- перспективні з точки зору можливості розкриття інших злочинів;
- міжрайонного чи міжобласного характеру;
- за якими поступали скарги, подання прокурорів, окремі ухвали судів, мали місце критичні виступи в пресі чи зроблені зауваження під час перевірок;
- які мають суспільно-політичне значення.

34. Перевірки діяльності слідчих підрозділів та інші заходи щодо контролю обов'язково поєднуються з наданням практичної допомоги підрозділам і слідчим, які працюють в складних умовах.

35. Слідче управління (відділ) при здійсненні керівництва і контролю за діяльністю слідчого апарату у попередженні, розкритті і розслідуванні злочинів координує свою роботу з управліннями (відділами) карного розшуку: ЗЕЗП, ДАІ, охорони громадського порядку, пожежної охорони, кадрів, експертно-криміналістичним, виконання покарань та іншими службами ГУВС, УВС, УВСТ.

36. Узагальнення і розповсюдження позитивного досвіду слідчої роботи здійснюється з метою підвищення професійного рівня і продуктивності праці слідчих, вирішення поставлених перед ними завдань і проблем, що виникають, усунення недоліків в діяльності слідчого апарату і підвищення його ролі в боротьбі із злочинністю.

37. Документи методичного характеру видаються слідчим управлінням (відділом) з урахуванням вимог про максимальне скорочення переписки. Основне місце серед цих документів повинні мати короткі орієнтування про нові способи скоєння чи маскування злочинів, характерні методи їх розкриття, раціональні прийоми розслідування.

38. Фактичне впровадження розповсюдженого слідчим управлінням (відділом) позитивного досвіду перевіряється при здійсненні всіх контрольних заходів.

39. Підвищення професійної майстерності слідчих працівників здійснюється на основі завдань у двох напрямках: централізоване навчання слідчих кадрів, яке організується МВС України; навчання слідчих працівників, яке організується управліннями (відділами) кадрів і слідчими управліннями (відділами) ГУВС, УВС, УВСТ.

40. Учбові і тематичні плани (програми) підвищення кваліфікації слідчих працівників, яке організується МВС України, розробляються відповідними учбовими закладами спільно з Головним слідчим управлінням і Головним управлінням кадрів МВС України.

Відповідальність за виконання рознарядок і своєчасність виїзду працівників на навчання несуть керівники кадрових і слідчих апаратів ГУВС, УВС і УВСТ.

41. Підвищення кваліфікації слідчих, яке здійснюється слідчими управліннями (відділами) ГУВС, УВС, УВСТ проводиться згідно з тематичним планом, затвердженим МВС України, з включенням додаткової тематики і врахуванням місцевих умов.

42. Централізоване одержання, опрацювання і зберігання державної статистичної інформації про результати слідчої роботи проводиться інформаційними бюро ГУВС, УВС. Опрацьовані статистичні відомості інформаційним бюро направляються у встановленому порядку в слідче управління (відділ) щомісячно, за півріччя і за рік.

43. Слідче управління (відділ) у встановленому порядку подає в МВС України:

- а) статистичний звіт про результати слідчої роботи;
- б) позачергову інформацію у відповідності з переліком, встановленим МВС України (додаток № 1).

44. Начальницькому складу всіх слідчих підрозділів при виконанні службових обов'язків дозволяється носіння цивільного одягу.

IV. Організація взаємодії слідчих підрозділів з іншими службами органів внутрішніх справ

45. Головним завданням взаємодії є:

- а) попередження, розкриття і розслідування злочинів;
- б) притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, що їх вчинили, та відшкодування завданих ними збитків;
- в) сумісна діяльність з розшуку злочинців.

46. Головні принципи взаємодії полягають у:

- а) відповідності сумісної діяльності вимогам закону;
- б) організуючій ролі та відповідальності слідчого за своєчасне і якісне розслідування злочинів, його процесуальній самостійності у виборі рішень, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання санкції прокурора;
- в) самостійності органу дізнання у виборі в межах чинного законодавства засобів та методів оперативно-розшукової діяльності;
- г) узгодженому плануванні слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, активному використанні досягнень науки і техніки у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів;
- д) безперервності в організаторській роботі у розкритті і розслідуванні злочинів.

47. Відповідальність за організацію взаємодії покладається на начальників слідчого підрозділу і органу внутрішніх справ.

48. З метою розкриття і розслідування злочинів слідчі і органи дізнання, дотримуючись законності:

- негайно і взаємно інформують один одного про злочини, що стали їм відомі із заяв та повідомлень;

- організують одночасне проведення невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів;

- своєчасно задіюють патрульні наряди, ДАІ, дільничних інспекторів міліції, сили та засоби інших служб органів внутрішніх справ для встановлення і затримання злочинців;

- взаємно обмінюються наступною інформацією;

- спільно використовують техніку, засоби зв'язку, транспорт, можливості автоматизованих і оперативно-довідкових обліків, що знаходяться у розпорядженні органів внутрішніх справ;

- використовують інші форми взаємодії, що виправдали себе на практиці та не суперечать закону.

49. Для забезпечення невідкладного реагування на повідомлення про злочини при черговій частині органу внутрішніх справ на кожен добу утворюється у необхідній і достатній кількості слідчо-оперативна група у складі слідчого, оперативних уповноважених, експерта-криміналіста, кінолога. До роботи в ній можуть також залучатися експерти-медики, експерти-автотехніки та інші.

50. Організація виїзду на місце події, його охорони, забезпечення слідчо-оперативної групи транспортом, засобами зв'язку і криміналістичною технікою, збір попередньої інформації про злочини покладаються на оперативного чергового органу внутрішніх справ. Він несе персональну відповідальність за своєчасність і обґрунтованість направлення слідчо-оперативної групи на місце події.

51. Прибувши на місце події, слідчий організовує роботу слідчо-оперативної групи з метою виявлення, вилучення і закріплення у відповідності з чинним законодавством слідів злочину, встановлення потерпілих, очевидців та свідків. Він несе персональну відповідальність за якість огляду.

52. Не уповноважені на те законом службові особи не мають права втручатися в дії слідчого при проведенні ним огляду.

53. За результатами огляду місця події слідчий:

- приймає рішення згідно з кримінально-процесуальним законодавством;

- спільно з членами слідчо-оперативної групи розглядає зібрані матеріали, вилучені речові докази та одержану інформацію, на підставі яких намічає і вживає невідкладних заходів до розкриття злочину;

- дає доручення і вказівки працівникам карного розшуку та інших служб міліції про проведенні розшукових заходів.

54. З урахуванням даних, одержаних у результаті невідкладних заходів, слідчий разом з оперативним уповноваженим, експертом-

криміналістом, іншими працівниками дізнання, складає план спільних слідчих дій і оперативно-розшукових заходів з зазначенням конкретних виконавців і строків.

У ньому передбачається участь всіх зацікавлених служб у розкритті злочинів.

55. Контроль за реалізацією намічених слідчих і оперативно-розшукових заходів та практичну допомогу у їх виконанні надають начальники слідчого і оперативного підрозділів, а також начальник органу дізнання.

56. У справах про нерозкриті злочини слідчий, оперативні працівники і експерти звітують про виконання запланованих заходів керівникам відповідних підрозділів. У разі необхідності вони можуть звітуватися одночасно, в тому числі і начальнику органу дізнання.

57. Реалізація оперативних матеріалів з порушенням кримінальної справи може бути здійснена як слідчим, так і органом дізнання. Але у всіх випадках порушенню кримінальної справи повинен передувати спільний їх розгляд керівниками органу дізнання і слідчого підрозділу, розробка узгодженого плану скоординованих слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.

Матеріали перевірки про розкрадання державного або колективного майна, як правило, до порушення кримінальної справи спільно обговорюються, і їм дається оцінка слідчим та оперативним уповноваженим ЗЕЗП, а у необхідних випадках і їх керівниками.

У разі повернення матеріалів на додаткову перевірку слідчий складає письмовий висновок із зазначенням обставин, які перешкоджають порушенню справи, а також заходів, що підлягають виконанню, для усунення наявних прогалин.

58. Для розкриття і розслідування розкрадань у великих, особливо великих розмірах, інших тяжких злочинів, коли це пов'язано з виконанням значного обсягу слідчих дій і оперативно-пошукових заходів, за рішенням керівників органу дізнання та слідчого підрозділу можуть створюватися слідчо-оперативні групи.

59. Орган дізнання, який отримав оперативно-розшуковим шляхом інформацію у справі про злочини, що розслідується слідчим, або за іншими фактами злочинної діяльності підозрюваних (обвинувачених) у цій же справі, своєчасно знайомить з нею слідчого та вживає заходи щодо виключення розголошення джерел і засобів її одержання.

Слідчий і оперативний працівник забезпечують об'єктивну перевірку та реалізацію цієї інформації у ході розслідування справи, несуть відповідальність за розголошення джерел і засобів її одержання.

Для забезпечення результативності оперативних заходів слідчий на прохання оперативного працівника може знайомити його з матеріалами кримінальної справи. Оперуповноважений несе відповідальність за розголошення без дозволу слідчого матеріалів слідства.

Категорично забороняється без дозволу слідчого видача будь-кому (за винятком наглядаючого прокурора) затриманих підозрюваних і арештованих обвинувачених для проведення бесід, допитів та інших слідчих дій.

60. Доручення і вказівки слідчого органу дізнання про проведення розшукових та слідчих дій, не передбачених узгодженим планом, надсилаються їх керівникам у письмовій формі.

Термін виконання доручення слідчого, як правило, не повинен перевищувати 10 діб. У разі неможливості його виконання за цей час, питання про продовження вказаного терміну вирішується за погодженням із слідчим.

61. У разі зникнення від слідства обвинуваченого, слідчий своєчасно передає працівникам карного розшуку, чергової частини та інших підрозділів дізнання необхідні матеріали про оголошення розшуку.

Під час проведення розшуку обвинуваченого слідчий та задіяні у зв'язку з цим працівники органу дізнання взаємно обмінюються інформацією щодо розшукуваної особи і місця можливого її перебування.

62. Органи дізнання про початку ними розслідування злочинів, віднесених до компетенції слідчих, протягом доби повідомляють про це керівника слідчого підрозділу, який приймає рішення про необхідність проведення попереднього слідства, не чекаючи виконання органом дізнання дій, передбачених статтею 104 КПК України.

При надходженні від органу дізнання необґрунтовано порушеної справи, керівник слідчого підрозділу надсилає її прокурору для вирішення питання про відміну незаконно прийнятого рішення у порядку, передбаченому статтею 100 КПК України.

Головне слідче управління МВС України

Додаток № 1
до Інструкції по організації
діяльності органів попереднього
слідства в системі МВС України
та взаємодії їх з іншими службами
органів внутрішніх справ України
у розкритті і розслідуванні злочинів
(затверджено наказом МВС України
від 25.11.1992 року № 745)

ПЕРЕЛІК
інформації у кримінальних справах,
що надсилається до ГСУ МВС України

№ № пп	Зміст	Що направляється	Строк подання
1	2	3	4

І. Обов'язкова первинна інформація

1.	<p>Про порушення (прийняття до провадження) справ:</p> <p>а) про умисне вбивство, вчинене неповнолітнім або за його участю (ст.ст. 93-94 КК України);</p> <p>б) про звалтування, вчинене групою неповнолітніх, або за їх участю;</p> <p>в) стосовно неповнолітніх, або групи неповнолітніх, що вчинили 5 і більше злочинів;</p> <p>г) про розкрадання державного і колективного майна в особливо великих розмірах, вчинене шляхом привласнення, розтрати, зловживання службовим становищем, а також крадіжки, грабежу, розбою, шахрайства та вимагання;</p> <p>д) про розкрадання вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових, радіоактивних, отруйних і сильнодіючих речовин;</p> <p>е) про створення передбачених законодавством військових або інших збройних формувань чи груп;</p>	<p>Повідомлення, що містить в собі: № кримінальної справи, дані про час, місце і обставини вчинення злочину;</p> <p>час надходження повідомлення про подію в ОВС і дата порушення кримінальної справи, особах, що вчинили злочин: прізвище, ініціали, рік народження (стосовно неповнолітніх - число і місяць народження), місце проживання і роботи, чи були на обліку в ОВС у зв'язку з чим, дата затримання, арешту, пред'явлення обвинувачення (ст. КК), дані про потерпілих, розмір збитків, дата призначення ревізій, експертиз, про труднощі, які можуть призвести до затягування розслідування, про передбачуваний строк завершення слідства;</p>	<p>Протягом 3-х днів з моменту пред'явлення обвинувачення або обрання запобіжного заходу, а за відсутністю підозрюваного (обвинуваченого) протягом 10-ти днів з моменту порушення кримінальної справи.</p> <p>В день порушення справи.</p> <p>В день порушення справи.</p>
----	--	---	--

1.	<p>є) про шляхово-транспортні пригоди, що призвели до загибелі 2-х і більше чоловік, а також іноземних громадян;</p> <p>ж) про пожежі, що призвели до людських жертв або інших тяжких наслідків;</p> <p>з) про фальшивомонетництво;</p> <p>и) про злочини, вчинені відносно народних депутатів України, членів дипломатичних місій і представництв іноземних держав чи за їх участю.</p> <p>Про закриття справи з мотивів відсутності події або складу злочину; недоказанності обвинувачення, постановлення виправдувального вироку, стосовно обвинувачених, що утримувались під вартою.</p>	<p>У справах – про фальшивомонетництво – висновки криміналістичних досліджень підроблених грошових знаків і їх перевірки за картотекою МВС України</p> <p>У повідомленні вказуються посада і прізвище слідчого, що прийняв справу до свого провадження.</p>	<p>Протягом 3-х днів з моменту порушення справи.</p> <p>В день порушення справи.</p> <p>Протягом 10-ти днів з моменту отримання вироку або закриття справи.</p> <p>Висновок про обґрунтування взяття під варту і повідомлення про вжиті заходи, щодо осіб, винних у безпідставному арешті.</p>
----	--	---	--

Примітка. Вся інформація направляється поштою

II. Обов'язкова подальша інформація			
1.	У справах, зазначених в п. 1 "а" розділу I.	1. Повідомлення про закінчення розслідування. 2. Повідомлення про результати розгляду справи у суді – поштою або телеграфом.	Протягом 3-х днів після закінчення розслідування. Протягом 5-ти днів після прийняття судового рішення (вироку, ухвали, постанови).
2.	У справах, що вказані в п.п. 1 "б", 1 "в", 1 "г", 1 "е", 1 "ж", 1 "з", 1 "и" розділу I: а) якщо в первинній інформації не вказана особа, що вчинила злочин; б) в інших випадках;	Повідомлення про встановлення особи, що вчинила злочин – поштою. Повідомлення про закінчення розслідування – телетайпом або поштою.	Протягом 3-х днів з моменту пред'явлення обвинувачення. Протягом 3-х днів після прийняття рішення у справі.
3.	У справах, строки в яких продовжені генеральною прокуратурою України.	Повідомлення про закінчення розслідування – телетайпом або поштою.	Протягом 3-х днів після прийняття рішення у справі.
4.	Про постановлення виправдального вироку або повернення на додаткове розслідування кримінальної справи, за якою раніше направлялась первинна інформація у відповідності з розділом I.	Повідомлення з додатком копії вироку, ухвали суду або вказівок прокурора – поштою.	Протягом 5-ти днів з моменту надходження інформації.
1	2	3	4

III. Додаткова інформація

Вся додаткова або проміжна інформація, у тому числі копії процесуальних документів, у справах, вказаних цим переліком, надсилаються до ГСУ, тільки за його запитом у кожному конкретному випадку.

Строки і спосіб надсилання інформації вказуються в запиті.

Головне слідче управління МВС України

Додаток № 2
до Інструкції по організації
діяльності органів попереднього
слідства в системі МВС України
та взаємодії їх з іншими службами
органів внутрішніх справ України
у розкритті і розслідуванні злочинів
(затверджено наказом МВС України
від 25.11.1992 року № 745).

ПЕРЕЛІК

**нарядів, обов'язкових для ведення у слідчих управліннях,
відділах, відділеннях, групах**

1. Журнал-реєстр кримінальних справ.

Журнал-реєстр кримінальних справ є офіційним документом, в якому відмічається наявність і рух кримінальних справ, що знаходяться у провадженні слідчих, час заповнення і відправки карток статистичної звітності.

2. Наряд планів роботи.

В наряді вміщуються поточні та перспективні плани роботи слідчого підрозділу, а також документи, що свідчать про виконання планових завдань (аналізи, зведення, узагальнення, протоколи оперативних нарад тощо).

3. Наряд обліку стану законності.

В наряді накопичуються копії висновків за фактами незаконних затримань, арештів, притягнень громадян до кримінальної відповідальності, матеріали перевірок сигналів про порушення прав громадян при провадженні попереднього слідства, документи реагування.

4. Наряд загального контролю та статистики.

У цьому наряді формуються контрольні-спостережні провадження у справах з порушеними строками слідства, повернутих на додаткове розслідування, що потребують особливого контролю у зв'язку із складністю, актуальністю і таке інше. Крім того, до нього приєднуються копії статистичних звітів про результати роботи слідчого підрозділу за звітний період і кожного слідчого зокрема, інформаційні повідомлення на адресу вишестоящих органів.

5. Журнал-наряд заяв і повідомлень про злочини.

В журналі ведеться облік заяв і повідомлень про злочини і матеріалів дослідних перевірок, порядку розподілу їх між слідчими, результатів їх розгляду.

6. Директивний наряд.

У директивному наряді накопичуються документи нормативного характеру, вказівки вищестоящих органів, матеріали перевірок слідчого підрозділу, листування з іншими державними і правоохоронними органами.

7. Журнал-наряд обліку виїздів слідчих на місця подій та застосування криміналістичної техніки.**8. Наряд обліку профілактичної діяльності.**

В наряді накопичуються копії подань, відповідей на них, тексти профілактичних виступів, ведеться поіменний облік профілактичної діяльності кожного слідчого працівника підрозділу.

9. Журнал обліку сигнальних карток.

Журнал ведеться у контрольній-методичних апаратах і в ньому реєструються сигнальні картки на продовження процесуальних строків у справах прокурорами районів і міст обласного підпорядкування.

10. Наряд обліку індивідуально-виховної роботи і службової підготовки.

Примітка. Ведення перелічених нарядів є обов'язковим. У слідчому підрозділі можуть бути заведені інші наряди-накопичувачі, не передбачені затвердженням переліком, які забезпечують належний рівень обліку та контролю.

Головне слідче управління МВС України

Додаток № 5
До наказу МВС України
від 25.11.1992 року № 745

ТАБЕЛЬНА НАЛЕЖНІСТЬ
забезпечення слідчих криміналістичною і організаційною технікою,
службовими кабінетами

№ п/п	Назва технічного засобу	Слідче управління (відділ) МВС, ГУВС, УВС обл., УВСТ	Слідче відділення (відділ) М-РВВС	Слідча група, слідчий
1	2	3	4	5
1.	Уніфікована валіза для огляду місця події	3	2	1
2.	Фотосумка в комплекті	3	2	1
3.	Відеомагнітофон (переносний) з відеокамерою	2	1	-
4.	Магнітофон (диктофон) з відеокамерою	Один на одного слідчого		
5.	Телевізійний приймач з декодером	1	1	-
6.	Обладнання диктомашбюро на базі диктофонів "Топаз-Д-202" або "Омега-СД"	Утворюється диктомашбюро згідно з рішенням керівництва слідчого апарату у підрозділах чисельністю не менше 10 чоловік, з розрахунку 1 диктофон на 3-х слідчих і одна друкарська машинка на 3 диктофони		
7.	Персональний комп'ютер	2	-	-
8.	Електронна клавішна обчислювальна машинка	Одна на одного слідчого працівника		
9.	Друкарська портативна машинка	Одна на одного слідчого працівника		
10.	Друкарська машинка з великою кареткою	Відповідно до кількості секретарів-друкарок		
11.	Фотолабораторія	1	1	1
12.	Джерело ультрафіолетових променів з автономним живленням	1	1	1
13.	Копіювальний апарат типу "Ксерокс"	2	1	-

14.	Лупа складна 4-х кратна	Одна на одного слідчого		
15.	Фотоекспонметр	3	2	1
16.	Сейф	Один на одного слідчого працівника		
17.	Шафа для зберігання документів і одягу	Одна на один кабінет		
18.	Стіл письмовий	Один на одного слідчого		
19.	Стілець	3-5- на одного слідчого		
20.	Комбінезон або халат	Один на одного слідчого		
21.	Чоботи гумові	Одна пара на одного слідчого		
22.	Каска пластмасова	Одна на одного слідчого працівника		
23.	Рукавички гумові	Одна пара на одного слідчого		
24.	Рукавиці б/п	Одна пара на одного слідчого		
25.	Набір письмових приладь	1 на одного слідчого		
26.	Портфель	Один на одного слідчого		
27.	Бібліотека слідчого	Одна на кабінет		
28.	Легковий автомобіль	Один на 8 слідчих, а у відділеннях з меншою чисельністю – 1 на відділення		
29.	Станок для підшивання кримінальних справ	Один на трьох слідчих		
30.	Печатка для опечатування сейфу і речових доказів	Одна на одного слідчого працівника		
31.	Аптечка	Одна на кабінет		
32.	Настільна лампа	Одна на одного слідчого працівника		
33.	Графин води	Один на кабінет		
34.	Склянка для води	Одна на одного слідчого		
35.	Холодильник з морозильною камерою	1	1	-
36.	Радіоприймач	Один на кабінет		
37.	Вентилятор	Один на одного слідчого працівника		
38.	Розкладне ліжко	2	2	1
39.	Електронний секундомір	Один на одного слідчого		
40.	Компас	Один на одного слідчого		
41.	Рулетка 10-метрова	Одна на одного слідчого		
42.	Набір матеріалів та предметів для упакування речових доказів, вилучених з місця події (мішки, пакети, коробки, шпагат та ін.)	Один на одного слідчого працівника		
43.	Телефонний апарат з окремим абонементним номером	Один на одного слідчого працівника		
44.	Кабінет	Один на одного слідчого працівника (площею не менше 12 м ²).		

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**НАКАЗ**

м. Київ

18 жовтня 1993 р.

№701

**Про організацію роботи органів
внутрішніх справ щодо роз-
криття злочинів**

Швидке та повне розкриття злочинів є найважливішим напрямком діяльності органів внутрішніх справ. Проте останнім часом результати цієї роботи ще не відповідають вимогам часу. Щорічно зростає кількість нерозкритих убивств, розбійних нападів, пограбувань, крадіжок державного, колективного та особистого майна громадян, залишається на свободі велика кількість небезпечних злочинців.

Таке становище значною мірою обумовлене істотними недоліками в організаторській роботі на всіх рівнях системи МВС. Багато керівників органів внутрішніх справ уникають цілеспрямованої роботи щодо мобілізації своїх підлеглих на попередження та розкриття злочинів.

Залишаються слабкими оперативні позиції, апаратів карного розшуку, служби БЕЗ, підрозділів боротьби з організованою злочинністю в криміногенному середовищі. На результати розкриття злочинів негативно впливає недостатньо кваліфіковане проведення оглядів місць події дізнавачами та слідчими, малоефективно використовуються технічні засоби Чергові частини органів внутрішніх справ недостатньо чітко керують службовими нарядами, повільно реагують на ситуації, що виникають.

Неефективно використовуються у виявленні осіб, які готують або вчинили злочини, можливості дільничних інспекторів міліції, ІСН, працівників ДАІ, підрозділів охорони громадського порядку, охорони, державного пожежного нагляду, установ виконання покарань, інформаційних бюро.

З метою підвищення ефективності роботи органів внутрішніх справ щодо розкриття злочинів.

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ України (додається).

Вважати діяльність щодо встановлення, затримання і викриття осіб, які готують або вчинили злочини, одним з першочергових обов'язків кожного працівника міліції.

2. Установити, що безпосереднє розкриття злочинів¹ та участь у розкритті злочинів² є одним з основних показників оцінки ефективності діяльності кожного працівника міліції, галузевого підрозділу чи служби.

Персональну відповідальність за вірогідність та об'єктивність інформації щодо безпосереднього розкриття й участі служб у розкритті злочинів несе начальник міськрайліноргану.

3. До введення в дію нових форм статистичної звітності та документів первинного обліку злочинів і осіб, що їх вчинили, при заповненні розділу 3 картки форми 1.1. на розкритий злочин у графі 34 «Інші відмітки» зазначити назву підрозділу міліції, працівник якого безпосередньо розкрив злочин.

4. З метою максимального об'єктивного обліку результатів діяльності міліції щодо розгляду заяв і повідомлень про вчинені злочини та їх розкриття, своєчасного реагування на зміни оперативного стану в здійсненні постійного контролю за розкриттям злочинів вводиться внутрішньовідомчий показник цієї роботи, згідно ж яким злочин вважається розкритим у разі наявності таких умов:

«а» — особа, яка вчинила злочин, встановлена, і прокурором затверджена постанова органу дізнання про направлення кримінальної справи за підслідністю до слідчого підрозділу;

«б» — особа, яка вчинила злочин, відома і їй пред'явлено звинувачення.³

5. Забезпечення об'єктивності, вірогідності звітності щодо розкриття та участі в розкритті злочинів покласти на начальників

¹ Безпосереднім розкриттям злочину вважати: затримання злочинців на місці злочину або за свідченням очевидців після його вчинення одержання оперативної та іншої інформації про особу, яка вчинила злочин, чи місце знаходження речових доказів, знарядь злочину; встановлення інших, фактичних даних (слідів, свідків, матеріалів, документів, речей тощо), які свідчать про вчинення злочину конкретною особою, знайшли підтвердження в ході слідства і покладені в основу обвинувачення.

² Участь у розкритті злочину вважати: іншу діяльність працівників органів внутрішніх справ, що сприяє встановленню й викриттю злочинців, виявленню та процесуальному закріпленню окремих обставин злочину, слідів і речових доказів, одержанню додаткової інформації щодо вчиненого злочину, забезпеченню виконання оперативних заходів і використанню науково-технічних засобів тощо.

³ Картка на особу, зазначену в пункті «а», заповнюється дізнавачем після затвердження прокурором постанови про направлення справи за підслідністю до слідчого підрозділу і направляється до ІБ УВС, УВСТ. Слідчим (після пред'явлення у цій справі обвинувачення особі) картка не виставляється.

Картка на особу, зазначену в пункті «б», заповнюється слідчим після пред'явлення обвинувачення, після чого протягом доби з моменту прийняття рішення надсилається до ІБ УВС, УВСТ.

міськрайлінорганів. Машинну обробку звітів, подання їх до МВС, у відповідності до існуючого порядку, покласти на ІБ ГУВС, МВС, підрозділи статистики УВСТ.

ГУКР, ГСУ, ГУ «ОЗ», ГУБЕЗ, Відділу дізнання, ГУОГП, ЕКУ, ГУДС «Охорона» МВС України до 1 листопада ц.р. внести до ГІБ пропозиції щодо проекту форми звітності для відображення участі в розкритті злочинів працівників служб.

ГІБ МВС України, узагальнивши пропозиції служб, розробити форму звітності, картку на пред'явлення обвинувачення особі, яка вчинила злочин, та математичне забезпечення їх автоматизованої обробки і ввести в дію з 1 січня 1994 р.

6. ГУКР, ГСУ, ГУ «ОЗ», ГУБЕЗ, Відділу дізнання, ГУВП, ЕКУ МВС України, начальникам ГУВС, УВС-УВСТ до кінця 1993 року організувати глибоке вивчення всіма працівниками органів внутрішніх справ форм і методів виявлення та припинення кримінальних проявів, дій реагування на заяви і повідомлення про злочинні прояви, затримання й викриття осіб, які їх вчинили. Забезпечити своєчасне узагальнення та впровадження в практику роботи органів внутрішніх справ передового досвіду розкриття і розслідування злочинів.

7. Начальникам УВС Республіки Крим, ГУВС м. Києва, УВС областей і м. Севастополя, УВСТ:

7.1. Забезпечити безумовне виконання покладених на органи внутрішніх справ завдань щодо розкриття злочинів. Підвищити персональну відповідальність керівників галузевих служб і начальників міськрайлінорганів за кінцеві результати цієї роботи.

Заслуховувати на оперативних нарадах у ГУВС, УВС – УВСТ не рідше, ніж один раз на місяць, а в міськрайліноорганах – щотижня звіти керівників галузевих служб про участь очолюваних ними підрозділів у діяльності щодо розкриття злочинів, встановлення, затримання та викриття осіб, які їх вчинили.

Оцінку керівникам ГУВС, УВС – УВСТ, керівникам галузевих служб давати за результативністю їх виїздів на місця подій та організації роботи щодо розкриття конкретних злочинів, встановлення й затримання злочинців по «гарячих слідах».

7.2. Головну увагу підпорядкованих органів внутрішніх справ зосередити на своєчасному й дійовому реагуванні на заяви та повідомлення про злочини, підвищенні ефективності початкових і подальших оперативно-розшукових заходів і слідчих дій, встановленні й викритті всіх осіб, причетних до вчинення злочину. Своєчасно подавати необхідну допомогу міськрайліноорганам, що працюють в умовах складної оперативної обстановки.

7.3. Для забезпечення повноти, вірогідності й своєчасності складання статистичної звітності про розкриття злочинів і участь у цьому галузевих служб виділити інформаційним бюро ГУВС, УВС та підрозділам статистики УВСТ за рахунок некомплекту, крім оперативних служб, по одному працівнику для проведення цієї роботи.

8. Начальникам міськрайлінорганів та установ внутрішніх справ організувати вивчення і виконання цього наказу та Положення підлеглими працівниками.

9. ГУК, ГУТ і МТЗ, ГФЕУ, ЕКУ, ГІБ МВС України, начальникам ГУВС, УВС – УВСТ у четвертому кварталі ц. р. детально розібратися відносно кожного міськрайліноргану внутрішніх справ і внести пропозиції щодо покращання їх кадрового фінансового, матеріально-технічного забезпечення, використання сучасних зразків оперативної, криміналістичної, комп'ютерної техніки та засобів зв'язку з метою успішного вирішення завдань щодо запобігання, розкриття й розслідування злочинів.

10. Контроль за виконанням цього Наказу покласти на заступників міністра, ГУКР, ГСУ, ВД, Штаб, та інші галузеві служби МВС України.

11. Вважати таким, що втратив чинність, наказ МВС УРСР від 30 червня 1991 р. № 273 дск.

Міністр

Додаток
до наказу МВС України
від 18.10.93 № 701

ПОЛОЖЕННЯ
про основи організації розкриття злочинів
органами внутрішніх справ

1. Загальні положення

1.1. Розкриття злочинів є найважливішою складовою частиною діяльності органів внутрішніх справ,¹ що має на меті:

- захист від злочинних посягань на права і свободи громадян, інтереси суспільства;
- забезпечення охорони встановленого в країні правопорядку;
- запобігання новим злочинам.

1.2. Для розкриття злочинів оперативно-розшукові, слідчі та інші підрозділи органів внутрішніх справ відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства, Законів України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», а також цього Положення, інших відомчих нормативних актів МВС України в максимально короткий строк, з моменту виявлення суспільно небезпечних діянь, здійснюють заходи, спрямовані на виявлення і закріплення доказів, встановлення обставин злочинів та умов, які сприяли їх вчиненню, забезпечення відшкодування матеріальних збитків, заподіяних потерпілим фізичним та юридичним особам.

Діяльність органів внутрішніх справ щодо розкриття злочинів здійснюється на засадах широкого використання передового досвіду, наукових рекомендацій та сучасних технічних засобів

1.3. Органи внутрішніх справ під час виконання покладених на них завдань щодо розкриття злочинів діють у точній відповідності із законом, забезпечують охорону правопорядку, прав і свобод громадян, інтересів суспільства.

1.4. Розкриття злочинів органи внутрішніх справ здійснюють наступально, активно й цілеспрямовано, аж до встановлення та викриття всіх учасників вчинення злочинів та виявлення епізодів їх злочинної діяльності, закінчення розслідування у кримінальній справі або її закриття.

¹ Тут і далі під органами внутрішніх справ маються на увазі територіальні органи внутрішніх справ, органи внутрішніх справ на транспорті, установи виконання покарань.

Працівники органів внутрішніх справ, незалежно від напрямку їх роботи та компетенції, повинні вживати заходів до встановлення осіб і фактів що мають значення для розкриття злочинів, негайно повідомляти про них чергову частину органу внутрішніх справ або відповідну службу.

1.5. Діяльність щодо розкриття злочинів органами внутрішніх справ здійснюється у тісній взаємодії з іншими державними органами, з використанням допомоги трудових колективів і громадськості.

2. Основні завдання та функції служб органів внутрішніх справ у розкритті злочинів

2.1. Компетенція служб органів внутрішніх справ у забезпеченні розкриття злочинів устанавлюється відповідно до чинного законодавства, нормативних актів МВС України, а також цього Положення.

Головними службами, які виконують основні обов'язки щодо розкриття злочинів, є служби, що входять до кримінального блоку міліції, підрозділи боротьби з організованою злочинністю, а також апарати слідства, й дізнання.

Разом з ними відповідальність за розкриття злочинів несуть усі інші служби органів внутрішніх справ.

2.2. На служби органів внутрішніх справ покладаються такі основні завдання та функції щодо розкриття злочинів:

2.2.1. Карний розшук – устанавлення та викриття осіб, які готують або вчинили тяжкі злочини, а також злочини, що не віднесені законодавством до цієї категорії, але вчинені кваліфікованим способом, із застосуванням вогнепальної чи холодної зброї або групою осіб; розкриття викрадень автотранспортних засобів, шахрайств.

Здійснення розшуку злочинців та осіб, які пропали безвісти, проведення оперативно-розшукової діяльності за всіма видами злочинів.

2.2.2. Служба БЕЗ – розкриття злочинів у сфері економіки, виявлення, оперативним шляхом осіб, які вчинили злочини, зазначені в п.п. 2.2.1, цього Положення.

2.2.3. Підрозділи боротьби з організованою злочинністю – оперативний пошук відомостей про діяльність організованих злочинних груп.

Повноваження цих підрозділів та їх детальна регламентація визначаються Законом України – «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».

2.2.4. Підрозділи кримінального пошуку – встановлення під час ініціативного пошуку та виконання завдань оперативно-розшукових апаратів осіб, які готують або вчинили злочини, збирання фак-

тичних даних про їх злочинну діяльність, а у невідкладних випадках — затримання осіб, що вчинили тяжкі злочини.

2.2.5. Експерти-криміналісти — виїзд у складі слідчо-оперативної групи на місце події, виявлення та фіксація слідів і знарядь злочину, відшукування речових доказів, виявлення з використанням дактилоскопічних та інших криміналістичних обліків осіб, які вчинили злочини; застосування науково-технічних засобів і криміналістичних методів для встановлення та документування причетності підозрюваних до нерозкритих злочинів.

2.2.6. Чергові частини — організація перевірки заяв і повідомлень про злочини, негайне орієнтування пробних інших органів внутрішніх справ, а в разі необхідності — населення; керівництво службовими нарядами для затримання злочинців по «гарячих слідах»; забезпечення своєчасного виїзду слідчо-оперативних груп або безпосередній виїзд на місце злочину з метою його розкриття та затримання злочинців по «гарячих слідах»; перевірка осіб, які затримані та доставлені до міськрайліноргану, а також речей і цінностей, що знаходяться при них, за картотечними (комп'ютерними) обліками органів внутрішніх справ.

2.2.7. Патрульно-постова служба — затримання осіб, які вчинили злочини в місцях несення служби нарядами міліції; виявлення на маршрутах патрулювання й об'єктах, що знаходяться поблизу, розшукуваних злочинців і місць зберігання викрадених ними речей та цінностей.

2.2.8. Державтоінспекція — здійснює заходи щодо розкриття, виявлення і затримання осіб, які вчинили угони, дорожньо-транспортні пригоди: бере участь у розкритті крадіжок автотранспорту та розукомплектування автототранспортних засобів, розкритті інших злочинів, пов'язаних з використанням автототранспорту. Діє відповідно до Положення про дорожню міліцію Державної автомобільної інспекції.

Вирішення зазначених завдань працівниками Державтоінспекції МВС України здійснюється у процесі контролю за рухом транспортних засобів, їх реєстрації та технічного огляду, обстеження автототранспорту; шляхом огляду автомобілів і мотоциклів, виявлення фактів невідповідності документам вузлів та агрегатів транспорту, його механічних пошкоджень; під час перевірки належності затриманих і безгосподарних автототранспортних засобів з метою одержання інформації про осіб, які вчиняють угони та інші злочини, пов'язані з автототранспортом. Такі самі завдання вирішуються в разі введення в дію спеціальних планів, здійснення пошукових заходів, перевірки вантажних та пасажирських перевезень.

2.2.9. Інспекції у справах неповнолітніх – згідно з обліками неповнолітніх, неблагополучних сімей, дорослих, які залучають підлітків до протиправної діяльності, проводять аналіз та здійснюють вибірку осіб для подальшої перевірки.

Виявляють неповнолітніх, які в ймовірний час вчинення конкретного злочину були відсутні без поважних причин на заняттях, роботі чи вдома. Проводять з ними бесіди та інші перевірочні дії.

Орієнтують педколективи шкіл, ПТУ, інших навчальних закладів на факт вчинення злочину з метою виявлення очевидців, учасників, з'ясування інших обставин, які мають значення для розкриття злочину.

Відпрацьовують криміногенні місця концентрації підлітків, проводять розвідувальні бесіди з метою виявлення осіб, які вчинили злочини, свідків подій та учасників, що мають відношення до кримінальної справи. Беруть участь у розкритті всіх злочинів, пов'язаних з неповнолітніми.

2.2.10. Підрозділи охорони – знаходячись на постах і маршрутах патрулювання, за прикметами та іншими ознаками встановлюють і затримують осіб, які вчинили дрібні розкрадання шляхом крадіжок, привласнень або зловживань службовим становищем з об'єктів, що охороняються, а також виявляють місця концентрації кримінально-злочинного елемента, збуту краденого, кубла розпусти тощо.

Проводять розвідувальні бесіди з громадянами для одержання інформації щодо осіб, які вчинили злочини, беруть участь у розкритті інших злочинів.

2.2.11. Дільничні інспектори міліції – займаються розкриттям злочинів, не зазначених у пп. 2.2.1 – 2.2.3 цього Положення та беруть участь у розкритті тяжких злочинів, вчинених на території, яку вони обслуговують.

З числа громадян, що проживають на обслуговуваній території, визначають коло осіб, які підлягають перевірці на причетність до вчиненого злочину, забезпечують збір інформації про таких осіб, беруть участь у їх перевірці.

Особистим пошуком, проводячи розвідувальні заходи, виявляють очевидців, свідків, можливих учасників злочину.

Організують орієнтування громадськості щодо вчинених злочинів. Виявляють приїжджих громадян, які знаходились на території обслуговування на момент вчинення злочину, з'ясовують дані, що їх характеризують, прикмети, зв'язки, наявність у них транспортних засобів, визначають доцільність перевірки цих громадян.

2.2.12. Інспекції державного пожежного нагляду – виявлення під час контролю за додержанням протипожежної безпеки осіб, які по-

рушують громадський порядок та схильні до вчинення злочинів; пошук під час обстеження об'єктів і житлового сектора викрадених транспортних засобів, речей та цінностей, зброї, наркотичних речовин, які зберігаються незаконно; участь спільно з оперативно-розшуковими апаратами у виявленні осіб, що вчинили підпали.

2.2.13. Оперативні апарати слідчих ізоляторів, установ виконання покарань, ЛТП, спеціальних комендатур – проведення оперативно-розшукових заходів щодо встановлення серед заарештованих і засуджених осіб, які вчинили злочини, що залишились нерозкритими або невідомі органам внутрішніх справ; документування таких фактів, реалізація спільно із заінтересованими міськрайліноорганами одержаної інформації; розкриття злочинів, вчинених у таких установах; виявлення фактів формування спецконтингентом злочинних угруповань, замірів підготовки та вчинення злочинів. Здобута інформація щодо розкритих і раніше невідомих злочинів у триденний строк направляється до територіальних органів внутрішніх справ.

2.2.14. Спеціальні приймальники, приймальники-розподільники, приймальники-розподільники для неповнолітніх, медичні витверезники – перевірка доставлених до цих установ осіб, а також номерних речей і цінностей, які знаходилися при них, за обліками органів внутрішніх справ; встановлення оперативним і гласним шляхом причетності таких осіб до нерозкритих злочинів.

2.2.15. Паспортні апарати та підрозділи VIP – виявлення в ході спілкування з громадянами (під час видачі паспортів, перевірок паспортного режиму) осіб, схильних до вчинення злочинів, кубел розпусти та інших місць збору правопорушників; встановлення розшукуваних злочинців та осіб, що пропали безвісти; інформування про одержані відомості оперативно-розшукових підрозділів, дільничних інспекторів міліції, ІСН для використання у розкритті злочинів.

2.2.16. Інспекції виправних робіт – виявлення та організація контролю за особами, які раніше вчинили злочини, одержання і перевірка спільно з працівниками інших служб інформації щодо протиправної поведінки та вчинення злочинів такими громадянами, а також особами з їх оточення.

2.2.17. Інформаційні бюро – встановлення з використанням інформації, що знаходиться в банках даних, осіб які вчинили нерозкриті злочини; цілодобове забезпечення зацікавлених служб інформацією стосовно осіб, схильних до вчинення злочинів, що внесені до автоматизованих та оперативно-довідкових обліків, або осіб, які розшуковуються чи пропали безвісти; щодо нерозкритих зло-

чинів, вчинених аналогічним способом, розшукуваних або вилучених предметів, за допомогою яких вчинено злочинні посягання, ідентифікації за дактилообліками трупів невпізнаних громадян та осіб, затриманих за бродяжництво.

2.2.18. Слідчі апарати – виконання в межах їх компетенції завдань кримінального судочинства; виявлення слідчим шляхом усіх фактів протиправної діяльності осіб, які проходять у кримінальних справах, і притягнення їх до передбаченої законом відповідальності. Під час розслідування в кримінальних справах слідчі у встановленому порядку дають доручення органам дізнання про проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих дій.

2.3. Служби органів внутрішніх справ, зазначені в пп. 2.2 цього Положення, несуть відповідальність за кінцеві результати роботи щодо розкриття злочинів у межах встановленої компетенції і повинні брати участь у розкритті злочинів до закінчення розслідування.

2.4. Сили та засоби органів внутрішніх справ, які залучаються до розкриття злочинів, використовуються комплексно, на засадах централізованого управління ними, координації та взаємодії.

2.5. Комплексне використання сил і засобів усіх служб органів внутрішніх справ під час розкриття злочинів організовують у межах республіки, області, міста, району, транспортної магістралі відповідно начальники ГУВС, УВС, УВСТ, начальники міськрайлінорганів. Вони несуть персональну відповідальність за забезпечення постійної оперативної готовності наявних сил і засобів до дій щодо розкриття злочинів, організації та здійснення безперервного управління ними.

Організаційно-правовими основами взаємодії є КПК України, Інструкція щодо організації діяльності попереднього слідства в системі МВС України та взаємодії з іншими службами органів внутрішніх справ України в розкритті і розслідуванні злочинів, затверджена наказом № 745 – 92 р., інші нормативні акти, а також плани роботи органів внутрішніх справ.

3. Організаційні основи діяльності ГУВС, УВС, УВСТ щодо розкриття злочинів

3.1. ГУВС, УВС, УВСТ керують діяльністю щодо розкриття злочинів, як правило, через міські, районні й лінійні органи внутрішніх справ на транспорті та організовують використання в розкритті злочинів сил і засобів апарату ГУВС, УВС, УВСТ, інших підрозділів, які їм безпосередньо підпорядковані.

3.2. У галузі організації розкриття злочинів на ГУВС, УВС, УВСТ покладається:

3.2.1. Безперервний збір та аналіз інформації про оперативну обстановку на території республіки, області, міста, транспортної магістралі; розробка заходів щодо реагування на зміни обстановки, удосконалення роботи щодо попередження й розкриття найбільш поширених і небезпечних злочинів; розробка планів організації роботи з розкриття злочинів та планів дій органів внутрішніх справ щодо розкриття окремих найбільш небезпечних і поширених злочинів, а також затримання небезпечних злочинців.

3.2.2. Забезпечення раціонального розставлення й ефективного використання сил і засобів, які залучаються до розкриття злочинів, виходячи з обставин, що характеризують стан, структуру та динаміку злочинності.

3.2.3. Визначення найбільш ефективних організаційно-тактичних засобів і методів виконання завдань розкриття злочинів. Упровадження в практику цієї роботи наукових досягнень, передового досвіду, використання сучасної техніки.

3.2.4. Удосконалення системи управління діяльністю органів внутрішніх справ щодо розкриття злочинів при поєднанні централізованого керівництва з ініціативою й відповідальністю міськрайлінорганів; упровадження спеціалізації працівників оперативних служб і слідчих на провідних напрямках організації розкриття злочинів, зосередження на них основних зусиль ГУВС, УВС, УВСТ, зміцнення чергових частин і підвищення їх ролі у забезпеченні оперативного управління силами та засобами.

3.2.5. Інформаційне забезпечення роботи щодо розкриття злочинів шляхом зосередження в апараті необхідних довідкових та інших відомостей, що мають значення для швидкого встановлення осіб, які вчинили злочини.

3.2.6. Підбір, розставлення та навчання кадрів, які беруть участь у розкритті злочинів; підвищення оперативної і професійної майстерності працівників, підготовка кваліфікованих працівників, які спеціалізуються на розкритті найбільш поширених і небезпечних злочинів; підвищення їх ролі та відповідальності в наданні міськрайлінорганам кваліфікованої допомоги.

3.2.7. Контроль за роботою міськрайлінорганів щодо розкриття злочинів і надання їм необхідної практичної допомоги.

3.3. Міжгалузеве оперативне управління силами та засобами, що залучаються до розкриття злочинів по «гарячих слідах», здійснюють на підставі, рішень керівників ГУВС, УВС, УВСТ чергові частини. На них покладається відповідальність за забезпечення керівництва ГУВС, УВС, УВСТ повною і вірогідною інформацією про оперативну обстановку на території республіки, області, міста,

транспортної магістралі, своєчасну передачу необхідної інформації міськрайлінорганам і безпосередньо підпорядкованим службовим нарядам; негайне вжиття заходів реагування на заяви та повідомлення про тяжкі й інші небезпечні злочини, передусім злочини, розкриття яких вимагає координації дій служб ГУВС, УВС, УВСТ та міськрайлінорганів. Перелік інформації, яку надсилають міськрайліноргани до чергових частин ГУВС, УВС, УВСТ, порядок її передачі, а також порядок введення в дію типових планів регламентуються спеціальними нормативними актами МВС України.

3.4. Чергова частина ГУВС, УВС, УВСТ у випадку вчинення тяжкого злочину організує негайний виїзд слідчо-оперативної групи для огляду місця події, проведення невідкладних слідчих дій, вжиття необхідних оперативно-розшукових та інших заходів для його розкриття.

3.5. Зазначені в пп. 3.2 цього Положення обов'язки ГУВС, УВС, УВСТ щодо організації розкриття злочинів реалізують у процесі своєї повсякденної діяльності управління (відділи, відділення) карного розшуку, слідчих апаратів, підрозділів боротьби з організованою злочинністю, державної служби боротьби з економічною злочинністю, підрозділів кримінального пошуку, дорожньої міліції та інші служби, які забезпечують розкриття злочинів згідно з їх завданнями, вказаними в пп. 2.2 цього Положення.

3.6. Оперативно-розшукові служби та слідчі апарати ГУВС, УВС, УВСТ безпосередньо організовують розкриття таких злочинів: розбійних нападів на банки, поштові відділення (вагони) зв'язку, інкасаторів, каси підприємств, установ та організацій; розкрадань вибухових матеріалів, вогнепальної зброї, сильнодіючих, отруйних і радіоактивних речовин; крадіжок у особливо великих розмірах; виготовлення підроблених грошей із застосуванням поліграфічних засобів або збут таких грошей; злочинів, які мають міжрайонний або міжобласний характер чи вчинені на кількох ділянках транспортної магістралі, що обслуговуються УВСТ – ВВСТ; злочинів, вчинених злочинцями-гастролерами, у випадках, коли є підстави вважати, що вони вчинили аналогічні злочини в інших районах або на інших ділянках транспортних магістралей.

За рішенням керівництва МВС України, ГУВС, УВС, УВСТ, а також з власної ініціативи слідчі й оперативно-розшукові апарати ГУВС, УВС, УВСТ приймають до свого провадження відповідно, кримінальні та оперативно-розшукові справи про зазначені та інші злочини в залежності від їх характеру, об'єкту злочинного посягання, інших обставин, які обумовлюють складність та особливу актуальність їх розкриття.

Крім того, апарати карного розшуку заводять або приймають до свого провадження оперативно-розшукові справи в разі вчинення вбивств кількох чоловік, убивств, що супроводжуються розчленуванням або спаленням трупа, а також убивств, вчинених під час розбоїв і звалтувань.

Кримінальні та оперативно-розшукові справи можуть прийматися до провадження відповідними апаратами МВС, ГУВС, УВС, УВСТ також в порядку надання практичної допомоги міськрайлінорганам.

3.7. Керівники ГУВС, УВС, УВСТ забезпечують безперервний контроль за організацією розкриття міськрайлінорганам таких злочинів, щомісячно заслуховують на оперативних нарадах а в необхідних випадках – на колегіях звіти начальників міськрайлінорганів про хід цієї роботи, дають вказівки про проведення необхідних оперативно-розшукових заходів, перевіряють їх виконання, подають практичну допомогу та вживають інших заходів.

4. Організаційні основи дійсності міськрайлінорганів щодо розкриття злочинів

4.1. Керівники міськрайлінорганів та їх служб¹ для виконання завдань щодо розкриття злочинів підтримують сили та засоби у постійній готовності до дій, спрямованих на припинення протиправних актів і затримання злочинців, організують ефективне використання наявних сил і засобів на всіх етапах роботи з розкриття злочинів і з цією метою забезпечують:

4.1.1. Навчання рядового та начальницького складу прийомам і методам роботи щодо виявлення й розкриття злочинів, тренування особового складу з відпрацюванням дій, згідно з типовими планами, на випадок вчинення тяжких злочинів.

4.1.2. Розставлення сил і засобів, виходячи з оперативної обстановки, яка склалася, наближення їх до місць імовірного вчинення злочинів.

4.1.3. Організацію оперативного обслуговування території та об'єктів, передусім місць концентрації осіб, схильних до вчинення злочинів, місць переховування і збуту викраденого майна, а також правильний підбір, раціональне розставлення й ефективне використання негласних працівників.

4.1.4. Укріплення чергової служби, вдосконалення системи управління підрозділами та нарядами, що виконують завдання з роз-

¹ Під керівництвом міськрайліноргану мають на увазі начальник міськрайліноргану та його заступники, під керівництвом служб і підрозділів – начальники відділів, відділень, старші групи.

криття злочинів; створення постійних чергових слідчо-оперативних груп із числа слідчих, працівників карного розшуку, дільничних інспекторів міліції, а також (там, де вони є) експертів-криміналістів (у разі відсутності штатних можливостей для створення таких груп організують збір зазначених працівників згідно з розробленими схемами оповіщення).

4.1.5. Створення необхідного резерву сил і засобів для введення їх у дію в разі ускладнення оперативної обстановки, для чого вводять змінну роботу особового складу.

4.1.6. Організацію роботи для своєчасного одержання від населення, інформації про злочини, розробку пропозицій щодо вдосконалення системи телефонного зв'язку «02», впровадження телевізійного спостереження за місцями імовірного вчинення злочинів.

4.1.7. Впровадження в діяльність служб необхідних технічних засобів, підтримання їх у стані постійної готовності.

4.2. Керівники міськрайліноргану та його служб приймають рішення про розставлення сил і засобів та їх використання з метою розкриття злочинів на підставі аналізу оперативної обстановки.

Інформація про оперативну обстановку аналізується за добу, декаду, місяць, квартал, півріччя, дев'ять місяців рік, а в разі необхідності – за інші періоди.

Аналіз інформації за добу здійснюється для організації поточної роботи щодо розкриття злочинів. Аналізу підлягає інформація про: зареєстровані злочини, час і місце їх вчинення; осіб, доставлених до міськрайліноргану у зв'язку із вчиненням злочинів та інших правопорушень; сили й засоби, що використовувалися при розкритті злочинів, ефективність їх застосування.

Аналіз подекадної та місячної інформації здійснюється для своєчасного реагування на зміни оперативної обстановки, внесення необхідних корективів у заплановані заходи, здійснення маневру наявними силами й засобами, що беруть участь у розкритті злочинів. Аналізу підлягає інформація про кількість вчинених протягом декади й місяця злочинів, їх розкриття, час, місце та спосіб вчинення, розставлення сил і засобів.

Аналіз за квартал, півріччя, дев'ять місяців і рік здійснюється для оцінки стану злочинності, результатів роботи щодо попередження та розкриття злочинів, ефективності використання наявних сил і засобів, виявлення факторів, які впливають на стан злочинності, а також для розробки комплексних заходів з удосконалення організації роботи щодо розкриття злочинів. Аналізу підлягає інформація про кількість вчинених протягом періоду, що аналізується, злочинів у цілому, а також окремих їх видів (час, місце, спосіб вчинення

тощо); про осіб, які їх вчинили, стан розкриття, про застосування оперативно-технічних засобів і наукових методів, ефективність розставлення й використання негласних працівників та інші обставини, що мали значення для розкриття злочинів.

4.3. Організаційними засадами діяльності всіх служб, які беруть участь у розкритті злочинів, є: поточний план роботи міськрайліноргану, складений на півріччя, плани комплексних заходів щодо запобігання найбільш поширеним злочинам та розкриття їх; оперативні плани розкриття тяжких злочинів, а також плани роботи служб та їх структурних підрозділів.

Організаційні та інші заходи щодо розкриття злочинів розробляються, виходячи з аналізу, оперативної обстановки, і повинні забезпечувати зосередження сил і засобів на вирішенні актуальних питань попередження й розкриття злочинів, підтримання їх готовності до дій щодо розкриття тяжких злочинів, зміцнення взаємодії служб та їх структурних підрозділів.

4.4. Керівники міськрайліноргану і його служб, організуючи виконання планів та інших рішень щодо розкриття злочинів, зобов'язані своєчасно довести прийняті рішення до виконавців, проінструктувати їх і в разі потреби подати практичну допомогу, забезпечити взаємодію служб, підрозділів та окремих працівників.

За ходом виконання планів та інших рішень стосовно організації розкриття злочинів установлюється контроль. Форми і методи такого контролю, а також обов'язки керівників служб і підрозділів щодо його здійснення відзначаються начальником міськрайліноргану.

На підставі вивчення ходу виконання заходів щодо розкриття злочинів та результатів контролю керівники вносять необхідні корективи у розставлення сил і засобів міськрайліноргану, уточнюють поставлені особовому складові завдання.

5. Організаційні основи діяльності органів внутрішніх справ щодо реагування на заяви та повідомлення про злочини

5.1. Начальники УВС, ГУВС, УВСТ, міськрайлінорганів внутрішніх справ та їх заступники:

5.1.1. Організаційно забезпечують негайне, кваліфіковане реагування на заяви та повідомлення про злочини, їх розкриття по «гарячих слідах».

5.1.2. Особисто виїжджають на місця подій та очолюють роботу оперативних груп для встановлення, затримання й викриття злочинців за фактами вчинення:

- навмисних убивств та інших тяжких злочинів, які можуть викликати негативний громадський резонанс — керівники МВС Республіки Крим, ГУВС, УВС, УВСТ;

- усіх тяжких злочинів, а також крадіжок автотранспорту, зброї, наркотичних речовин, худоби й інших злочинів, а також дорожньо-транспортних пригод з тяжкими наслідками та інших резонансних злочинів – керівники міськрайорганів внутрішніх справ, начальники кримінальної міліції і слідчих підрозділів та їх заступники.

5.1.3. Уводять в дію оперативний план комплексних заходів «Буря», забезпечують оповіщення, розставлення та необхідні дії особового складу згідно із зазначеними планами.

5.1.4. Організаційно забезпечують активну предметну участь служб органів внутрішніх справ у розкритті злочинів, взаємодію в цій роботі з іншими державними, передусім правоохоронними, органами, прокуратурою, СБУ, митницями, експертними установами та громадськістю; використання в інтересах встановлення й затримання злочинців засобів масової інформації.

5.1.5. Спільно з керівниками слідчих підрозділів заслуховують звіти членів слідчо-оперативних груп про результати огляду місця події, проведення невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; вивчають зібрані ними матеріали. Виходячи з добутих початкових даних, разом з членами слідчо-оперативних груп за версіями та окремими напрямками подальших дій щодо встановлення й викриття злочинців забезпечують залучення всіх служб органів внутрішніх справ до розкриття злочинів, координують, здійснюють повсякденний контроль за роботою підлеглих, передусім стосовно розкриття тяжких злочинів.

5.2. У разі надходження заяви або повідомлення про злочин:

5.2.1. Черговий органу внутрішніх справ (інспектор-черговий) діє згідно з наказом МВС України № 485, 1992 р.

5.2.2. Слідчий (старший слідчої групи) та дізнавач органу внутрішніх справ:

- керує діями членів слідчо-оперативної групи на місці події, організовує її роботу щодо розкриття злочину;

- відповідно до своїх процесуальних повноважень разом з експертом-криміналістом, іншими учасниками СОГ провадить огляд місця події, здійснює інші невідкладні слідчі дії (при наявності ознак злочину порушує кримінальну справу, провадить допити, виїмки тощо);

- інформує оперативних працівників, інших членів слідчо-оперативної групи та чергову частину органу внутрішніх справ про виявлення під час роботи на місці події обставин, що мають значення для розшуку й затримання злочинців;

- безпосередньо або через керівника органу внутрішніх справ дає доручення та вказівки членам оперативної групи про проведення невідкладних оперативно-розшукових заходів;
- приймає рішення та вносить пропозиції керівникам органу внутрішніх справ про додаткове залучення до розкриття злочину сил і засобів, запрошує необхідних спеціалістів;
- забезпечує своєчасне закріплення та направлення на дослідження виявлених на місці події слідів, предметів, документів; оформляє результати огляду місця події, організовує обов'язкову перевірку підозрюваних і затриманих осіб, а також вилучених номерних речей, зброї, автомоботранспорту за автоматизованими та оперативно-розшуковими обліками інформаційних центрів.

5.2.3. Працівник карного розшуку:

- координує діяльність оперативних працівників, що виїхали на місце події у складі СОГ; забезпечує виконання доручень і вказівок, що входять до компетенції карного розшуку, керівника слідчої групи, слідчого на місці події;
- ознайомившись з обставинами злочину, організовує і безпосередньо бере участь у проведенні опитувань громадян, які проживають або знаходяться в районі місця події, з метою виявлення свідків злочину, збирання відомостей, що можуть бути використані для розкриття злочину;
- здійснює оперативно-розшукові заходи з метою виявлення та затримання злочинців, залучає до цієї роботи наряди міліції, інші сили й засоби органу внутрішніх справ; орієнтує негласних працівників, громадськість;
- постійно інформує слідчого й чергову частину органу внутрішніх справ про одержані відомості щодо злочинців для використання цієї інформації в їх розшуку та затриманні.

5.2.4. Експерт-криміналіст:

- бере участь в огляді місця події з метою виявлення й закріплення слідів злочину та злочинців, предметів і документів, які можуть бути доказами;
- здійснює на місці події експрес-аналізи та дослідження виявлених слідів, знарядь злочину, предметів і документів, робить попередні висновки про механізм утворення й належність слідів або придатність їх для ідентифікації;
- надає допомогу слідчому в оформленні результатів огляду місця події та пакуванні вилучених речових доказів;
- забезпечує швидке й якісне проведення призначених слідчим експертиз, консультує слідчого з питання про можливість дослід-

ження виявлених на місці події слідів, предметів, документів, мікро-об'єктів, а також про необхідних для цього спеціалістів.

5.2.5. Дільничний інспектор міліції:

- до прибуття слідчо-оперативної групи забезпечує охорону місця події, збереження слідів злочинців, організовує надання невідкладної допомоги потерпілим особам;
- з'ясовує обставини злочину, встановлює його свідків, прикмети злочинців, про що негайно доповідає керівникам СОГ, органу внутрішніх справ або черговим чергової частини;
- організовує та особисто вживає заходів до переслідування та затримання осіб, які вчинили злочин;
- виконує вказівки керівника слідчо-оперативної групи.

5.2.6. Інспектор-кінолог:

- зорієнтувавшись на місці події, визначає шляхи підходу та відходу злочинців, з дозволу керівника слідчо-оперативної групи забезпечує застосування службово-розшукової собаки для розшуку та затримання злочинців, виявлення втрачених або загублених ними речей, предметів чи залишених слідів і складає акт про результати застосування службово-розшукової собаки;
- згідно з вказівкою керівника оперативної групи бере участь у проведенні інших розшукових заходів.

5.2.7. Працівники ДАІ:

- за фактами дорожньо-транспортних пригод, крадіжок, угонів, інших злочинів, пов'язаних з автотранспортом, виїжджають у складі слідчо-оперативної групи на місце події, беруть участь у його огляді та розшуку злочинців; надсилають запити до інформаційних бюро для перевірки по АІС «Автомобіль» атомототранспортних засобів, які зникли з місця пригоди; залучають до роботи щодо розкриття злочинів позаштатних працівників, водіїв автотранспортних засобів; діють відповідно до Положення про дорожню міліцію Державної автомобільної інспекції МВС України;
- у випадках вчинення інших злочинів спільно з черговою частиною органу внутрішніх справ керують нарядами дорожньо-патрульної служби щодо затримання злочинців, залучають до цієї роботи позаштатних працівників, водіїв державного, громадського та особистого транспорту.

5.2.8. У залежності від характеру та обставин вчинення злочину за рішенням керівника або чергового органу внутрішніх справ до складу слідчо-оперативної групи, яка виїжджає на місце події, мо-

жуть залучатися працівники інших служб органів внутрішніх справ (державного пожежного нагляду, охорони, служби БЕЗ тощо).

5.3. Якщо внаслідок безперервного здійснення комплексу необхідних оперативно-розшукових заходів і слідчих дій забезпечене встановлення злочинця протягом однієї доби з моменту виявлення злочину, такий злочин вважається розкритим по «гарячих слідах».

5.4. У разі невстановлення внаслідок здійснення початкових та невідкладних оперативно-розшукових заходів і слідчих дій особи, яка вчинила злочин, керівники міськрайліноргану організують і забезпечують подальшу роботу щодо його розкриття, взаємодію слідчих з працівниками оперативно-розшукових апаратів, експертно-криміналістичних підрозділів та інших служб міськрайліноргану.

5.5. Для розкриття кожного тяжкого, а за рішенням керівництва міськрайліноргану — також інших нерозкритих злочинів наказом начальника органу створюється слідчо-оперативна група.

До складу групи включається слідчий (за погодженням з керівником слідчого підрозділу), працівник карного розшуку, дільничний інспектор міліції, на території обслуговування якого вчинено злочин. У залежності від характеру злочину й обсягу роботи щодо його розкриття до складу слідчо-оперативної групи можуть включатися працівник служби БЕЗ, який обслуговує об'єкт, де вчинено злочин, експерт-криміналіст, інспектор ІСН, працівник ДАІ (у справах про злочини, пов'язані з автомоботранспортом) та працівники інших підрозділів міськрайліноргану.

5.6. За кожним нерозкритим злочинном працівники карного розшуку, служби БЕЗ, підрозділів боротьби з організованою злочинністю (згідно з лініями роботи, зазначеними в пп. 2.2.1-2.2.3 цього Положення) заводять та ведуть оперативно-розшукову справу¹, а дільничні інспектори, міліції, працівники інших служб за рішенням начальника міськрайліноргану по фактах нерозкритих злочинів, віднесених до їх компетенції цим Положенням, — пошукову картку-накопичувач (додаток № 1).

5.7. Подальша робота щодо розкриття злочину здійснюється на підставі погодження плану слідчих дій та оперативно-розшукових заходів або слідчих дій та пошукових заходів². До підготовки погодженого плану залучаються працівники, які брали участь в огляді місця події, проведенні невідкладних слідчих дій і початкових оперативно-розшукових (пошукових) заходів.

¹ Підстави, порядок ведення та обліку оперативно-розшукових справ регламентуються спеціальним наказом МВС України.

² Далі — погоджений план.

5.8. Погоджений план є організаційною основою комплексного використання сил і засобів міськрайліноргану, забезпечення їх взаємодії, а також взаємодії з іншими державними органами та громадськими формуваннями в подальшій роботі щодо розкриття злочинів. У плані зазначаються висунуті версії, а також конкретні особи, що обґрунтовано підозрюються у вчиненні злочину; розподіляються обов'язки між виконавцями для перевірки висунутих версій, встановлюються строки виконання запланованих заходів.

Слідчі дії й оперативно-розшукові (пошукові) заходи щодо розкриття злочинів плануються та здійснюються на основі розмежування компетенції слідчого, оперативного працівника та працівників інших служб органів внутрішніх справ.

План роботи з розкриття злочину погоджується з начальником оперативного й слідчого підрозділів, не пізніше 5 діб з моменту порушення кримінальної справи затверджується начальником міськрайліноргану і додається слідчим до кримінальної справи, а при розкритті злочину – до контрольної-спостережної справи.

5.9. На підставі погодженого плану працівники карного розшуку, служби БЕЗ, підрозділів боротьби з організованою злочинністю складають план оперативно-розшукових заходів щодо розкриття злочину.

6. Загальна тактика розкриття злочинів органами внутрішніх справ

Виходячи з наявної в справі інформації та обставин вчиненого злочину, працівники, що беруть участь у його розкритті:

6.1. Завершують перевірку відомостей, які надійшли під час оперативно-розшукових (пошукових) заходів щодо розкриття злочину по «гарячих слідах».

6.2. Продовжують роботу для виявлення свідків злочину, опитують з цією метою громадян, що мешкають або працюють поблизу місця його вчинення, а також осіб, які могли знаходитися на шляхах можливого переміщення злочинця до місця події та від нього.

6.3. Орієнтують сусідні та інші органи внутрішніх справ про характер, час, місце, спосіб вчинення злочину, кількість осіб, які брали в ньому участь, їх зовнішність, прикмети викрадених речей і цінностей, інші відомості, що мають значення для встановлення злочинців.

6.4. Інформують спеціальні оперативно-пошукові підрозділи, що працюють у місцях можливого збуту викраденого майна, про обставини злочину, проводять у таких місцях роботу методом особистого розшуку.

6.5. Здійснюють розшук осіб, причетних до злочину, серед тих, хто перебуває на обліку або проходить за первинними матеріалами: серед

наркоманів, злісних порушників громадського порядку, а також осіб, що раніше були засуджені за вчинення аналогічних злочинів.

6.6. Вживають заходів до активізації розшуку відомих злочинців, які переховуються від слідства й суду, їх затримання та подальшої перевірки на причетність до нерозкритих злочинів.

6.7. Готують та надсилають матеріали для вміщення до зведень і бюлетенів, які видаються МВС України, ГУВС, УВС, УВСТ.

6.8. Вивчають повідомлення, зведення та бюлетені оперативно-розшукової інформації, що видавалися раніше, з метою одержання відомостей про аналогічні злочини та осіб, які їх вчинили.

6.9. У залежності від обставин вчиненого злочину використовують засоби масової інформації та вживають інших заходів до його розкриття, виявлення й затримання злочинця.

6.10. Працівники оперативних служб, крім заходів, зазначених у пп. 6.1—6.9 цього Положення:

6.10.1. Здійснюють оперативну перевірку затриманих і заарештованих, які знаходяться в ізоляторах тимчасового утримання, приймальниках-розподільниках, спеціальних приймальниках.

6.10.2. Надсилають завдання оперативно-режимним підрозділам слідчих ізоляторів та місць позбавлення волі на розробку контингенту осіб, які перебувають у цих установах, з метою встановлення їх причетності до нерозкритих злочинів.

6.11. Про одержані відомості, що вказують на ознаки злочину та на осіб, які його вчинили, працівники оперативних та інших служб доповідають рапортом начальникові міськрайліноргану.

За матеріалами, які не вимагають подальшої перевірки, приймається відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства рішення про порушення або про відмову з порушенні кримінальної справи.

Якщо для реалізації наявних матеріалів необхідне проведення комплексу оперативно-розшукових заходів, то у встановленому порядку приймається рішення про заведення оперативно-розшукової справи.

7. Тактика розкриття окремих злочинів

7.1. Розкриття вбивств.

7.1.1. У випадку одержання повідомлення про вчинення вбивства організується негайний виїзд на місце події слідчо-оперативної групи та вживаються заходи, передбачені Інструкцією з організації розкриття і розслідування навмисних убивств, затвердженою наказом Прокуратури УРСР та МВС УРСР від 6 жовтня 1990 р. № 15 – 18/303.

7.2. Розкриття зґвалтувань.

7.2.1. При здійсненні початкових оперативно-розшукових заходів щодо розкриття зґвалтувань, враховуючи відомості, одержані під час огляду місця події та допиту потерпілої, членами слідчо-оперативної групи:

7.2.1.1. Проводиться подвірньо-поквартирний обхід житлового сектора, насамперед у районі вчинення злочину, для встановлення даних, що мають значення для справи, а також виявлення можливих випадків аналогічних злочинів, про які потерпілі з різних причин не заявили.

7.2.1.2. Організуються засідки та візуальне спостереження в місцях, де можлива імовірна поява гвалтівника (якщо є припущення про вчинення ним у подальшому аналогічних злочинів).

7.2.1.3. Здійснюється патрулювання в місцях можливої появи злочинця за участю потерпілої та за її згодою.

7.2.1.4. Виявляються та перевіряються особи, спосіб життя й характер поведінки яких дозволяє зробити висновок про їх можливу причетність до злочину.

7.2.2. Особи, що можуть бути причетними до злочину, виявляються:

7.2.2.1. За обліками органів внутрішніх справ, психоневрологічних та венерологічних диспансерів.

7.2.2.2. Особистим розшуком, за допомогою негласних працівників, а також шляхом інших методів і засобів органів внутрішніх справ.

7.2.3. Під час перевірки таких осіб з'ясується:

7.2.3.1. Чи має особа схожість з розшукуваним злочинцем.

7.2.3.2. Чи має особа одяг, подібний до одягу злочинця, або чи мала вона його раніше.

7.2.3.3. Чи має аналогічний одяг будь-хто з родичів та знайомих підозрюваної особи.

7.2.3.4. Чи надходили раніше відомості про сексуальні відхилення в підозрюваної особи.

7.2.3.5. Де особа знаходилася на момент вчинення злочину і чи могла вона перебувати в місці, де вчинено зґвалтування.

7.3. Розкриття крадіжок.

7.3.1. При розкритті крадіжок з'ясується:

7.3.1.1. Де зберігалось викрадене майно.

7.3.1.2. Ким охоронявся об'єкт, чи блокувався він охоронною сигналізацією, чи мав хімічні пастки тощо.

7.3.1.3. Місце розташування об'єкта відносно транспортних комунікацій, а також можливі шляхи підходу злочинця до об'єкта і його відходу.

7.3.1.4. Спосіб проникнення на об'єкт.

7.3.1.5. Наявність відомостей про відвідування об'єкта сторонніми особами напередодні вчинення крадіжки, особливості поведінки таких осіб.

7.3.1.6. Чи вчинялися раніше крадіжки на цьому об'єкті або чи були спроби крадіжок та які заходи вживались у зв'язку з такими подіями.

7.3.2. Під час розкриття крадіжок державного або громадського майна, крім встановлення обставин, зазначених у пп. 7.3.1 цього Положення, з'ясовується:

7.3.2.1. Стан режиму роботи об'єкта, хто має доступ до матеріальних цінностей, чи мали місце відхилення від звичайного розпорядку в день крадіжки, а якщо мали, то чим вони були викликані та кому про них було відомо.

7.3.2.2. Чи працюють на об'єкті, де вчинена крадіжка (або чи працювали раніше) особи, які вже були засуджені за майнові злочини або підозрювалися у вчиненні таких злочинів.

7.3.2.3. Чи є обставини, що свідчать про інсценування крадіжки.

7.3.3. Під час здійснення оперативно-розшукових заходів щодо розкриття крадіжок державного або громадського майна, вчинених шляхом зламу сейфа, встановлюється:

7.3.3.1. Спосіб, проникнення до приміщення, де знаходився сейф.

7.3.3.2. Спосіб зламу сейфа та засоби, які при цьому застосовувалися.

7.3.3.3. Скільки було ключів від сейфа, в кого вони зберігалися, чи були випадки їх загублення та виготовлення нових, кому це доручалося.

7.3.3.4. Чи мала місце практика залишення ключів у службовому приміщенні в неробочий час, кому про це було відомо.

7.3.3.5. Чи мали місце раніше крадіжки з сейфа і які заходи вживалися з цього приводу.

7.3.3.6. Чи відвідували приміщення напередодні крадіжки будь-які особи без особливої для цього потреби.

7.3.4. Під час розкриття крадіжок худоби звертається увага на обставини, що свідчать про крадіжку:

7.3.4.1. Сліди перебування худоби у місці, звідки, згідно із заявами осіб, відповідальних за її зберігання, вона була викрадена.

7.3.4.2. Зникнення тварини з двору у випадку неможливості її самостійного виходу.

7.3.4.3. Одночасне зникнення худоби з декількох місць.

7.3.5. Розшук злочинця, що вчинив крадіжку худоби, здійснюється серед:

7.3.5.1. Злодіїв-гастролерів, які займаються крадіжками худоби.

7.3.5.2. Місцевих жителів, що раніше засуджувалися за аналогічні злочини, а також осіб, які систематично порушують громадський порядок.

7.3.5.3. Працівників тваринницьких ферм та організацій, які займаються заготівлею худоби і підтримують стосунки з особами, що підозрюються у вчиненні крадіжок худоби.

7.3.5.4. Осіб, що займаються незаконним забоєм і торгівлею м'ясом у великих розмірах.

7.3.5.5. Водіїв автомашин, які раніше засуджувалися за крадіжки худоби та займаються її перевезенням.

7.3.6. Під час розкриття крадіжок особистого майна громадян з житла:

7.3.6.1. З'ясовується спосіб проникнення злочинця до житла і прикмети викрадених речей, у тому числі дрібних, які можуть використовуватися в повсякденному побуті.

7.3.6.2. Виявляються випадки появи в даній місцевості (мікрорайоні) сторонніх осіб, чия поведінка та спосіб життя дають підстави підозрювати їх у вчиненні злочину. Перевіряються мета і час їх перебування у зазначеній місцевості.

7.3.6.3. Установлюються особи з оточення потерпілого та членів його родини, які з'являлися в місцях зберігання викрадених речей і цінностей.

7.3.6.4. З'ясовуються наявність у зазначених осіб речей та цінностей або факти збуту ними майна, аналогічного викраденому.

7.3.6.5. Аналізується спосіб їх життя, оточення й особливості поведінки.

7.3.6.6. Організовується перевірка осіб, які підозрюються у збуті майна, здобутого злочинним шляхом.

7.3.7. Під час розкриття крадіжок з гуртожитків, готелів, санаторіїв, будинків відпочинку, крім проведення оперативно-розшукових та пошукових заходів, що є характерними для розкриття крадіжок, вивчаються журнали реєстрації осіб, які приїжджають на проживання (відпочинок), з метою виявлення злочинців із числа таких осіб встановлюються ті, хто раптово залишив гуртожиток або готель, або виписався, але продовжує перебувати за попереднім місцем проживання чи відвідує ці об'єкти без особливої для цього потреби.

7.3.8. Під час розкриття угонів або крадіжок автотранспорту організовується:

7.3.8.1. Негайне орієнтування постів ДАІ, підрозділів міліції на автомагістралях прикордонних контрольно-пропускних пунктах та

патрульно-постових нарядів про факт угону, про державний номерний знак, номери агрегатів та інші прикмети викраденого транспорту.

7.3.8.2. Орієнтування водіїв радіофікованих автомашин таксі, швидкої допомоги, комунальних служб про прикмети викраденого транспортного засобу.

7.3.8.3; Обстеження району, де вчинено угон, і території, що прилягає до нього, а також переслідування злочинців у імовірному напрямку їх пересування на викраденому транспорті.

7.3.8.4. Інформування підрозділів Державтоінспекції про факт викрадення автотранспорту з метою його виявлення під час проведення роботи з реєстрації, обліку та нагляду за технічним станом автотранспортних засобів.

7.3.8.5. Перевірка можливості симуляції угону або викрадення автотранспорту, маючи на увазі, що заяви про угон чи крадіжку можливі в таких випадках, коли:

- вчинено автоаварію;
- вчинено наїзд на громадян;
- заявник керував транспортним засобом у нетверезому стані і не зупинився на вимогу працівника міліції;
- заявник притягається до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, по яких можлива конфіскація майна;
- заявник, користуючись автотранспортом за дорученням, пошкодив його;
- заявник має на меті незаконно одержати страхове відшкодування за начебто викрадений автотранспорт.

7.4. Розкриття пограбувань та розбійних нападів, які вчинені з метою заволодіння державним або громадським майном.

7.4.1. Під час розкриття пограбувань та розбійних нападів, що вчинені з метою заволодіння державним або громадським майном, у залежності від обставин вчинення злочину;

7.4.1.1. Забезпечується негайне збирання та передача до чергової частини органу внутрішніх справ інформації, яка має значення для організації комплексу заходів щодо розшуку й затримання злочинців по гарячих слідах.

7.4.1.2. При наявності відомостей про використання транспорту під час пограбування або розбійного нападу здійснюється перевірка транспортних засобів та їх власників. При цьому встановлюються:

7.4.1.2.1. Автотранспорт за видом транспортного засобу, номером, маркою, кольором.

7.4.1.2.2. Час його відсутності на автобазах, у гаражах, на стоянках.

7.4.1.2.3. Передбачені для автотранспорту маршрути.

7.4.1.2.4. Автотранспорт, що працює на маршрутах, які проходять поблизу місця вчинення пограбування (розбою).

7.4.1.3. У випадку заволодіння злочинцями великими сумами грошей та виявлення осіб, які мають великі суми грошей певними купюрами, через адміністрацію Ощадбанку, підприємств торгівлі та громадського харчування орієнтуються касири, офіціанти й інші працівники. Установлюються способи зв'язку проінструктованих працівників з органами внутрішніх справ.

7.4.1.4. Вивчається інформація стосовно осіб і груп, що мали намір вчинити пограбування й розбійні напади, та відносно місць переховування розшукуваних осіб.

7.4.2. Після встановлення оперативним шляхом осіб, які вчинили пограбування чи розбій, за ними в разі потреби організовується візуальне спостереження для виявлення їх оточення, місць зберігання зброї, викраденого майна, встановлення інших фактів, що мають значення у справі.

7.5. Розкриття шахрайств.

7.5.1. Під час розкриття шахрайств у потерпілого уточнюються:

7.5.1.1. Прикмети, майна або характер майнових вигод, які одержали злочинці.

7.5.1.2. Прикмети й особливості поведінки злочинців (поводили себе обережно, боялися зустрітися із знайомими тощо).

7.5.1.3. Спосіб вчинення шахрайства.

7.5.1.4. Роль кожного учасника шахрайства під час вчинення злочину.

7.5.2. Виходячи з одержаних від потерпілого відомостей:

7.5.2.1. Потерпілому та очевидцям злочину пред'являються фотоальбоми й відеотеки шахраїв, що є в органах внутрішніх справ.

7.5.2.2. У місця імовірної появи шахраїв (аеропорти, автостанції, вокзали, ринки, ресторани і т. ін.) направляються спеціальні наряди міліції, які знайомляться з прикметами шахраїв, способом вчинення злочину та описом майна, яким вони заволоділи.

7.6. Розкриття підпалів.

7.6.1. Під час розкриття підпалів:

7.6.1.1. Установлюються особи, які першими виявили факт пожежі, місце та причину її виникнення.

7.6.1.2. З'ясовується, які вимоги правил пожежної безпеки були порушені та хто відповідає за стан пожежної безпеки на цьому об'єкті.

7.6.1.3. При наявності відомостей про підпал установлюються спосіб його вчинення, засоби, які могли для цього використовуватися.

7.6.2. Під час здійснення оперативно-розшукових, пошукових заходів увага зосереджується на обставинах, які можуть свідчити про підпал.

7.6.2.1. Заяви потерпілих та очевидців про те, що пожежа сталася внаслідок підпалу.

7.6.2.2. Свідчення потерпілих або свідків щодо певної особи, що погрозувала підпалом або висловлювала наміри вчинити його.

7.6.2.3. Повідомлення потерпілих та інших громадян, з якими в них склалися неприязні стосунки і від них можна було чекати вчинення підпалу.

7.6.2.4. Результати огляду або свідчення очевидців про те, що вогонь з'явився одночасно в декількох місцях, які ізольовані одне від одного.

7.6.2.5. Виявлені на місці пожежі знаряддя й засоби підпалу або інші сліди, що вказують на вчинення злочину.

7.6.2.6. Дані огляду місця події (або пояснення очевидців), які вказують на те, що перед виникненням пожежі було навмисно створено умови, які сприяли розповсюдженню вогню або ускладнювали гасіння пожежі.

7.6.2.7. Виявлення на місці пожежі ознак злочину, що міг бути вчинений шляхом підпалу (вбивство, крадіжка).

7.6.2.8. Відомості про наявність у матеріально відповідальній особи недостачі (розтрата) довірених цінностей чи коштів або планування проведення ревізії.

7.6.2.9. Повідомлення про те, що з приміщення, в якому сталася пожежа, були завчасно вивезені та приховані товарно-матеріальні цінності або речі.

7.6.3. У залежності від зібраних даних про характер та обставини підпалу подальші оперативно-розшукові, пошукові заходи здійснюються у напрямку можливих мотивів підпалу:

7.6.3.1. З метою приховування іншого злочину (викрадення, крадіжки, вбивства тощо) або знищення його слідів.

7.6.3.2. З хуліганських спонукань на ґрунті помсти.

7.6.3.3. З метою одержання страхового відшкодування, нової житлової площі, грошової позички або будівельних матеріалів.

7.6.3.4. Психічно хворою особою.

7.7. Розкриття злочинів, пов'язаних з порушеннями правил безпеки руху та експлуатації автотранспорту, що спричинили смерть потерпілого або тяжкі тілесні ушкодження.

7.7.1. Під час розкриття злочинів, пов'язаних з порушеннями правил безпеки руху та експлуатації автотранспорту, що спричинили смерть потерпілому, при організації проведення оперативно-розшукових, пошукових заходів враховуються:

7.7.1.1. Можливість приховування або навмисного знищення слідів злочину на транспортних засобах підозрюваного.

7.7.1.2. Імовірність того, що очевидці події злочину не зможуть точно описати його обставини, прикмети зниклого транспортного засобу та його водія.

7.7.2. З метою розшуку злочинця та транспортного засобу.

7.7.2.1. Перевіряються автогосподарства, гаражі та стоянки автотранспорту, що є в особистій власності громадян.

7.7.2.2. Через адміністрацію та обслуговуючий персонал станцій технічного обслуговування виявляються особи, автомашини яких ремонтувалися, встановлюється, який саме ремонт провадився.

7.7.2.3. Через громадськість та осіб, що охороняють гаражі, встановлюється, хто, коли й до кого звертався з проханням відремонтувати автомобіль або мотоцикл. При цьому фіксуються пошкодження, які були усунені..

7.7.2.4. Якщо наїзд був учинений на викраденому автотранспорті, з'ясовуються обставини угону (крадіжки) та встановлюються його очевидці.

7.8. Особливості здійснення оперативно-розшукових, пошукових заходів щодо розкриття злочинів, учинених неповнолітніми або за їх участю.

7.8.1. При здійсненні оперативно-розшукових, пошукових заходів щодо розкриття злочинів, які імовірно вчинили або в яких взяли участь неповнолітні, використовуються усі оперативно-розшукові сили, засоби та методи, передбачені цим Положенням та чинними нормативними актами МВС України.

7.8.2. Під час огляду місця події й аналізу наявних у справі матеріалів звертається увага на такі з них, що можуть свідчити про причетність до злочину неповнолітніх, а саме на:

7.8.2.1. Специфічні сліди та предмети, залишені на місці події: невеликі за розміром відбитки пальців, слідів ніг; довжина кроку й слідів зубів; наявність різних написів, особливо цинічного й нецензурного змісту, в приміщеннях, з яких були викрадені цінності; написи з іменами популярних героїв детективних фільмів, естрадних співаків тощо.

7.8.2.2. Інформацію, що одержана під потерпілих, свідків, очевидців, про приблизний вік злочинців, ознаки їх зовнішності, характер поведінки, мову.

7.8.2.3. Спосіб вчинення злочину (безладне викрадення предметів та цінностей; викрадення, як правило, аудіо- та відеоапаратури, спортивного інвентарю, канцелярського приладдя, кондитерських виробів тощо; викрадення менш цінних предметів у той час, як на

місці злочину залишені більш цінні; викрадення різноманітної апаратури із шкіл, професійно-технічних училищ; зривання таксофонних трубок та скарбничок для монет з цих апаратів; проникнення до приміщень через порівняно невеликі отвори; викрадення холодної та вогнепальної зброї з тирів, шкіл, музеїв, виставок і т. ін.).

7.8.3. Для виявлення неповнолітніх, причетних до вчинення злочинів, використовуються матеріали інспекцій у справах неповнолітніх, оперативно-розшукових справ та картотек. Особлива увага звертається на підлітків, які раніше притягалися до кримінальної відповідальності, та на тих, стосовно кого надійшла інша оперативна інформація щодо намірів вчинити злочин; на неповнолітніх, які ніде не навчаються і не працюють, прибули із спеціальних шкіл і спец-профтехучилищ.

7.8.4. У випадку, коли встановлено, що злочин вчинив конкретний підліток, під час проведення подальших оперативно-розшукових, пошукових заходів, спрямованих на повне розкриття злочину:

7.8.4.1. Виявляються дорослі підбурювачі.

7.8.4.2. Встановлюється, чи вчинювалися раніше в цьому мікрорайоні (місті) злочини аналогічним способом або за допомогою аналогічних знарядь злочину.

7.8.4.3. Виявляються особи, які залучають неповнолітніх до пияцтва або наркоманії, у випадках, коли злочин вчинено у нетверезому стані або під впливом наркотичних речовин.

7.8.4.4. Виявляються джерела придбання або виготовлення вогнепальної, холодної зброї та знарядь зламу, якщо вони використовувалися підлітками.

7.8.4.5. Встановлюються факти придбання у підлітків викрадених речей, а в певних випадках – втягування їх у жебрацтво, азартні ігри, пияцтво, наркоманію та інші види протиправної діяльності.

7.8.5. З метою виявлення попередження фактів підбурювання підлітків з боку дорослих громадян до вчинення злочинів та іншої протиправної діяльності:

7.8.5.1. Здійснюється оперативний нагляд за особами, які раніше засуджувалися за такі дії, систематично порушують громадський порядок, вчиняють злочини разом з неповнолітніми або підтримують з останніми стосунки і мають на них вплив.

7.8.5.2. Встановлюються місця збуту та придбання викраденого майна, розпусти й звідництва, вживання спиртних напоїв і наркотичних речовин, які відвідують неповнолітні; вживаються заходи до документування та припинення дій осіб, що втягують неповнолітніх у злочинну діяльність.

7.9. Особливості організації розкриття злочинів на залізничному, водному та повітряному транспорті.

7.9.1. Органи внутрішніх справ на транспорті керуються цим Положенням та організують роботу щодо розкриття злочинів, виходячи з особливостей специфічних умов роботи транспорту:

7.9.1.1. Цілодобовості роботи.

7.9.1.2. Контингенту пасажирів, який постійно змінюється; переміщення значних матеріальних цінностей та вантажів.

7.9.1.3. Перевезення спеціальних контингентів осіб.

7.9.1.4. Пересування транспорту по території кількох областей, міст, районів.

7.9.2. Під час організації роботи керівники органів внутрішніх справ на транспорті враховують:

7.9.2.1. Швидку зміну оперативної обстановки на об'єктах транспорту, можливість порівняно легкого переховування злочинців серед пасажирів та їх виходу з об'єктів транспорту в населені пункти.

7.9.2.2. Наявність серед пасажирів певного контингенту осіб, схильних до вчинення протиправних дій (шахраїв, злочинців, що розшукуються, тощо).

7.9.3. Розкриття злочинів на транспорті організується на основі постійної взаємодії служб органів внутрішніх справ на транспорті як між собою, так і з міськими й районними органами внутрішніх справ, по території обслуговування яких пересуваються транспортні засоби. З цією метою здійснюються:

7.9.3.1. Взаємне інформування про злочини, що готуються або вже вчинені, розшукуваних злочинців та осіб, які пропали безвісти.

7.9.3.2. Спільні оперативно-розшукові заходи, спрямовані на розкриття найбільш тяжких злочинів (створення спільних оперативних груп, взаємне забезпечення оперативно-технічними засобами та ін.).

7.9.3.3. Виявлення (з використанням оперативно-розшукових прийомів та засобів) із числа затриманих осіб, що вчинили злочини на території, яка обслуговується іншим органом внутрішніх справ, та розшук злочинців у місцях збуту викраденого майна.

7.9.3.4. Взаємний обмін негласними працівниками для оперативної перевірки осіб, затриманих або заарештованих за вчинення злочинів.

7.9.4. Для виявлення та затримання злочинців по гарячих слідах міські (районні) органи внутрішніх справ забезпечують наявними в їх розпорядженні силами блокування місцевості на обслуговуваній території, прилеглий до транспортних магістралей, а підрозділи

органів внутрішніх справ на транспорті виставляють заслони на станціях, пристанях, в аеропортах та інших місцях, де можуть з'явитися зниклі злочинці.

7.9.5. З метою спільного та погодженого здійснення оперативного-розшукових заходів керівниками органів внутрішніх справ на транспорті й територіальних органів розроблюються типові-плани дій щодо розкриття злочинів та затримання злочинців.

7.9.6. Органи внутрішніх справ на транспорті під час розкриття злочинів у необхідних випадках використовують можливості служби кримінального пошуку УВС, а також оперативного-розшукові та інші обліки територіальних органів внутрішніх справ.

8. Облік та оцінка роботи по розкриттю злочинів

8.1. Облік роботи по розкриттю злочинів здійснюється для визначення ефективності діяльності міськрайліноргану та його служб, розробки заходів, спрямованих на її покращання. З цією метою враховуються:

8.1.1. Результати роботи міськрайліноргану в цілому щодо розкриття злочинів, а також розкритих злочинів, вчинених на території інших органів та зареєстрованих іншими відомствами.

8.1.2. Результати роботи служб та їх структурних підрозділів щодо розкриття злочинів.

8.1.3. Результати кожного працівника галузевої служби щодо розкриття злочинів та участі в цій роботі громадськості.

8.1.4. Результати застосування оперативного-технічних засобів і використання невластних співробітників у розкритті злочинів.

8.2. При оцінці роботи органів внутрішніх справ щодо розкриття злочинів враховується: кількість вирішених ними заяв і повідомлень про злочини, абсолютна кількість розкритих злочинів, кількість розкритих тяжких злочинів і злочинів, розкритих по «гарячих слідах», залишок нерозкритих злочинів та залишок нерозкритих тяжких злочинів.

Конкретні показники діяльності органів внутрішніх справ та їх служб, що враховуються при оцінці роботи по розкриттю злочинів, визначаються спеціальним нормативним актом МВС України.

8.3. Начальник міськрайліноргану, кримінальної міліції і слідчого підрозділу під час підведення підсумків роботи за місяць, квартал, півріччя, дев'ять місяців і рік вивчають, аналізують і узагальнюють матеріали кримінальних та оперативного-розшукових справ, а також пошукових карток-накопичувачів на нерозкриті злочини з метою виявлення наявних недоліків в організації роботи щодо роз-

криття злочинів і визначення необхідних заходів і дають відповідні письмові вказівки.

9. Система контролю за розкриттям злочинів

9.1. Контроль за розкриттям злочинів та подання допомоги в цій роботі здійснюються на рівнях МВС, ГУВС, УВС – УВСТ, МРВВС:

9.1.1. МВС України – навмисних убивств двох або більше осіб, убивств, учинених одним почерком (способом) у ряді місць різних регіонів, тяжких злочинів, які носять міждержавний характер, злочинів, учинених відносно представників вищої законодавчої та виконавчої влади, дипломатичних представників⁵.

9.1.2. ГУВС, УВС, УВСТ – навмисних убивств тяжких тілесних ушкоджень, які призвели до смерті потерпілого, зґвалтувань неповнолітніх та зґвалтувань, вчинених групою осіб, розбійницьких нападів із застосуванням вогнепальної зброї, крадіжок державного, громадського, кооперативного та особистого майна в особливо великих розмірах, крадіжок на різній вогнепальній зброї і вибухових речовин, культурних цінностей, рідкоземельних матеріалів, сильнотокуючих, отруйних та радіоактивних речовин⁶.

9.1.3. Міськрайліноорганами внутрішніх справ – усіх тяжких злочинів та інших злочинів, що викликали громадський резонанс.

9.2. Керівний склад галузевих служб міністерства щоденно вивчає стан оперативної обстановки, визначає необхідність постановки, інших нерозкритих злочинів на контроль, вживає заходів до подання практичної допомоги в організації роботи, щодо їх розкриття.

9.3. Керівний склад ГУВС, УВС, УВСТ, міськрайлінорганів та їх структурних оперативних підрозділів постійно контролює стан оперативної обстановки своєчасність реагування на заяви та повідомлення про вчинені злочини, забезпечує негайні виїзди на місця подій слідчо-оперативних труп, повноту та якість проведення невідкладних заходів щодо розкриття злочинів по «гарячих слідах».

Заслуховує з цієї метою звіти слідчо-оперативних труп. Приймає відповідні рішення, спрямовані на активізацію розкриття злочинів. Організує роботу щодо максимального розкриття злочинів протягом доби.

9.4. У разі, якщо тяжкий злочин по «гарячих слідах» не був розкритий, керівники, зазначені в пп. 9.2, 9.3:

¹ За вказівкою керівництва МВС України контроль може також здійснюватися за розкриттям інших злочинів.

² ГУВС, УВС, УВСТ контролюють також стан роботи щодо розкриття злочинів, взятих на контроль МВС України. За вказівкою відповідних керівників контролюють також хід розкриття інших злочинів.

- приймають рішення про створення постійно діючих слідчо-оперативних груп для розкриття злочину. Хід їх роботи заслуговується керівниками міськрайлінорганів щоденно, керівниками ГУВС, УВС, УВСТ – не рідше одного разу на декаду, а керівниками МВС України – за окремим графіком;

- приймають рішення про подання практичної допомоги МРВВС у встановленні злочинців і розкритті злочинів;

- дають вказівки щодо заведення контрольної-спостережних справ.

9.5. З метою аналізу та прийняття управлінських рішень стосовно заходів щодо розкриття злочинів, які контролюються МВС, ГУВС, УВС, УВСТ, керівники міськрайлінорганів внутрішніх справ:

- не пізніше трьох діб з часу вчинення злочину направляють до відповідних оперативних підрозділів інформацію про напрями розкриття злочину, пошуку злочинців, та підозрюваних осіб;

- після 10 діб письмово подають плани першочергових оперативно-розшукових заходів та довідку-меморандум про результати проведеної роботи;

- після закінчення місячного строку подають матеріали для заведення контрольної-спостережної справи.

9.6. У випадках невстановлення протягом місяця особи, яка вчинила контрольований злочин, керівники ГУВС, УВС, УВСТ приймають рішення стосовно вивчення причин незадовільної роботи щодо розкриття злочину з наступним заслуговуванням керівників МРВВС на оперативних нарадах.

9.7. Вивчення ходу роботи органів внутрішніх справ щодо розкриття злочинів, які знаходяться на контролі МВС України, здійснюється за окремими графіками та вказівками керівництва МВС.

9.8. Стан роботи з розкриття злочинів, участь у ній інших служб розглядаються на оперативних нарадах у міськрайорганіях щотижнево, в ГУВС, УВС, УВСТ – щомісячно, в МВС України – щоквартально.

10. Організація роботи щодо розкриття злочинів, які становлять підвищену громадську небезпеку (тяжких, серійних, резонансних тощо) може здійснюватися під керівництвом тимчасового оперативного штабу, що створюється за наказом начальника, МРВВС, УВС – УВСТ, а в необхідних випадках – МВС України.

10.1. Основні завдання тимчасового оперативного штабу.

10.1.1. Забезпечення участі всіх служб та підрозділів у розкритті злочинів.

10.1.2. Координація напрямків діяльності служб і окремих працівників у проведенні оперативно-розшукових, слідчих та інших заходів.

10.1.3. Збір, аналіз, узагальнення інформації, яка надходить від служб, та її використання в інтересах розкриття злочину.

10.1.4. Організація ефективної системи контролю за роботою служб та підрозділів, окремих працівників щодо розкриття злочинів.

10.1.5. Вибір найбільш оптимальної розстановки сил і засобів для більш ефективного впливу на розкриття злочинів.

10.1.6. Підготовка та проведення заслуховування звітів конкретних виконавців, вироблення тактики розкриття злочинів і постановка нових завдань.

10.2. Склад оперативного тимчасового штабу:

- начальник служби кримінальної міліції – керівник;
- начальник відділення (групи) карного розшуку – заступник;
- особовий склад відділення (групи) карного розшуку;
- 2-3 найбільш підготовлених працівників від кожної служби;
- особовий склад чергової оперативно-слідчої групи;
- чергові МРВВС, ВВСТ;
- один представник від кожної оперативної зони або дільниці міліції (дільничні інспектори).

10.3. Структура тимчасового оперативного штабу:

- керівник;
- заступник;
- аналітична група;
- група взаємодії із СІЗО, УВП, спецкомендатурами;
- оперативна група;
- група контролю.

10.4. Керівник.

10.4.1. Здійснює, керівництво, ставить завдання перед своїми службами й групами, а також службами, й підрозділами органу внутрішніх справ, визначає основні та найбільш перспективні напрямки з усього комплексу питань, пов'язаних з розкриттям злочину. Організує:

- планування роботи штабу;
- розрахунок сил та засобів;
- інструктаж особового складу, служб та підрозділів;
- заслуховує звіти керівників груп, працівників служб та підрозділів.

10.4.2. Аналізує ступінь використання негласних співробітників у роботі щодо розкриття злочинів; вживає заходів до активізації роботи негласних співробітників.

10.5. Заступник керівника:

10.5.1. Контролює:

- діяльність служб та підрозділів органів внутрішніх справ, ок-

ремих працівників щодо виконання завдань, поставлених штабом в інтересах розкриття злочину;

- хід виконання планів, вказівок начальника ОВС;
- ефективність оперативного прикриття криміногенних місць.

Вносить пропозиції керівництву для його покращення.

10.5.2. Бере безпосередню участь у розробці планів щодо конкретних справ.

10.5.3. Перевіряє наявність постів, груп пошуку та якість патрулювання в місцях із складною оперативною обстановкою, а також блокування напрямків імовірної появи злочинців.

10.5.4. Організовує й особисто провадить розробку заарештованих і затриманих, здійснює, контроль за реалізацією її матеріалів.

10.6. Аналітична група.

10.6.1. Аналізує стан, рівень, динаміку нерозкритих злочинів, а також вивчає ОРС «Захист», «Злочин», «Розшук» та перспективу розкриття конкретних злочинів.

10.6.2. Здійснює збирання, аналіз інформації по кореспонденції, яка надходить до міськрайоргану (скарги, заяви, повідомлення, архівні матеріали), оцінює можливість її використання в інтересах справ, що розслідуються.

10.6.3. Здійснює підбір, обробку та видачу інформації стосовно способів, методів вчинення злочину, прикмет злочинців і викраденого, веде облік викрадених речей.

10.6.4. Аналізує інформацію, що надходить, оцінює ступінь її придатності для розкриття злочину; через координаційне бюро дає завдання відповідним службам про додаткову перевірку цієї інформації та її реалізацію.

10.6.5. Готує оперативні зведення й орієнтовки про вчинені злочини, затриманих осіб, злочинців, які розшуковуються.

10.6.6. У разі необхідності, вносить пропозиції щодо зміни маршрутів патрулювання, організації комплексних оперативних відпрацювань криміногенних зон, дільниць, районів проведення рейдів.

10.6.7. Провадить розрахунок сил і засобів для перекриття місць концентрації кримінально-злочинного елемента, блокування шляхів та маршрутів імовірного перебування злочинців, які розшуковуються.

10.6.8. Веде картковий або інший облік осіб, які потрапили в поле зору органів внутрішніх справ у ході роботи з розкриття злочинів, з обов'язковою вказівкою місцезнаходження матеріалів перевірки, їх результатів та безпосереднього виконавця. Інформацію про таких осіб надсилає до банку даних ГІБ МВС України.

10.6.9. При вчиненні серійних однотипних злочинів веде картографічне обстеження оперативної обстановки з нанесенням на спеціальну карту даних про місце, час, спосіб і вид злочинів, особливості осіб, що їх вчинили.

10.7. Група взаємодії із СІЗО, ВТК, спецкомендатурами.

10.7.1. Організує збір, узагальнення та перевірку повідомлень, які надходять із СІЗО, ВТК, ВТП, ЛТП, спецкомендатур, приймальників-розподільників.

10.7.2. Проводить збір та обробку Інформації про злочини, вчинені спецконтингентом, і визначає коло осіб, які підлягають більш глибокій перевірці.

10.8. Група контролю.

Контролює:

- хід виконання планів та вказівок начальника органу внутрішніх справ у питаннях розкриття злочину;

- об'єктивність відомостей про участь служб у розкритті злочину.

Навчальне видання

Мінюков Павло Іванович
Мінюков Андрій Павлович

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОВНОВАЖЕННЯ НАЧАЛЬНИКА СЛІДЧОГО
ВІДДІЛУ (ВІДДІЛЕННЯ) ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
І ПРОБЛЕМИ КЕРІВНИЦТВА ДОСУДОВИМ СЛІДСТВОМ**

Навчальний посібник

Редактор *Вдовиченко Валентина Миколаївна*
Коректор *Асташева Марія Василівна*
Комп'ютерна верстка *Полончук Микола Андрійович*
Дизайн обкладинки *Кочергін Олег Станіславович*

Підписано до друку 30.01.2004.
Формат 84x108 1/32. Папір офсетний. Друк офсетний.
Гарнітура Newton. Умовн. друк. арк. 11,2. Обл.-вид. арк. 10,7.
Наклад 1000 примірників. Замовлення № 49.

Видавництво «Кондор»
Свідоцтво ДК № 1157 від 17.12.2002 р.
03057, м. Київ, пров. Польовий, 6,
тел./факс (044) 456-60-82, 241-83-47

Віддруковано в ДП «Друкарня МВС України»
м. Київ, вул. Дегтярівська, 156

**Книги видавництва «Кондор» завжди можна
придбати у наших регіональних партнерів:**

- м. Київ, «Наукова думка», вул. Грушевського, 4, тел. (044) 228-06-96;
- м. Київ, «Знання», вул. Хрещатик, 44, тел. (044) 229-10-45;
- м. Київ, маг. «Буква» Будинку книги, вул. Л. Толстого, 11/61, тел. (044) 230-25-74;
- м. Київ, ДчП Книгарня №52, вул. Ю. Гагаріна, 13, тел. (044) 552-22-41;
- м. Київ, «Академкнига» № 7, вул. Стрітенська, 17, тел. (044) 212-34-72;
- м. Київ, ТОВ «Книгарня «Сяйво», вул. Велика Васильківська, 6, тел. (044) 235-43-66
- м. Вінниця, «Кобзар», вул. Привокзальна, 2/1, тел. (0432) 21-67-44;
- м. Дніпропетровськ, «Бібколектор», пр. Кірова, 22, тел. (0567) 78-38-39;
- м. Донецьк, «Будинок книги», вул. Артема, 147а, тел. (0622) 55-44-76, 90-58-88;
- м. Житомир, «ЦНТЕІ», вул. Велика Бердичівська, 31, тел. (0412) 37-22-56;
- м. Житомир, ТОВ «Житомиркнига», вул. Черняхівського, 12а, тел. (0412) 37-27-74, 37-41-45;
- м. Запоріжжя, ТОВ «Сучасник ЛТД», просп. Леніна, 151, тел. (0612) 33-12-27;
- м. Івано-Франківськ, «Сучасна українська книга», Вічовий майдан, 3, тел. (03422) 3-04-60;
- м. Івано-Франківськ, КП «Букініст», Незалежності, 19, (03422) 2-38-28;
- м. Кіровоград, ОКП «Бібколектор», вул. Гайдара, 44, тел. (0522) 27-74-78
- м. Кіровоград, «Книжковий світ», вул. Набережна, 13, тел. (0522) 24-94-64;
- м. Кривий Ріг, «Букініст», пл. Визволення, 1, тел. (0564) 92-37-32;
- м. Львів, Бібколектор, вул. Лисенка, 21, тел. (0322) 75-79-86;
- м. Львів, ТОВ «Ноти», просп. Шевченка, 16, тел. (0322) 72-67-96;
- м. Львів, «Еней», вул. Тургенева, 52/7, тел. (0322) 35-12-93К
- м. Луганськ, «Глобус-книга», вул. Радянська, 58, (0642) 53-62-30;
- м. Луцьк, «Освіта», просп. Волі, 8, тел. (0332) 72-46-14;
- м. Луцьк, «Планета», просп. Волі, 8, тел. (0332) 22-39-58;
- м. Одеса, «Епос», вул. Троїцька, 28, тел. (0482) 25-85-69;
- м. Полтава, «Планета», вул. Жовтнева, 60а, тел. (05322) 7-20-19;
- м. Рівне, «Іскра», вул. Бандери, 36а, тел. (0362) 23-63-16;
- м. Рівне, «ДККП Рівнекнига», вул. Островського, 16, тел. (0362) 22-41-05;
- м. Тернопіль, ТОВ «Дар», вул. Б. Хмельницького, 17, тел. (0352) 22-24-33;
- м. Тернопіль, «ДП Кооп-книга», Майдан Волі, 4/1, тел. (0352) 22-25-40;
- м. Ужгород, «Кобзар», площа Корятовича, 1, тел. (03122) 3-35-16;
- м. Харків, «Авіоніка», вул. Сумська, 51, тел. (0572) 14-04-70;
- м. Харків, «Вища школа», вул. Петровського, 6/8, тел. (0572), 47-80-20;
- м. Херсон, ЗАТ «Херсонкнига», просп. 40-річчя Жовтня, 31а, тел. (0552) 22-57-76;
- м. Хмельницький, ТОВ «Проскурівкнига», вул. Володимирська, 63, тел. (0382) 76-29-36;
- м. Черкаси, «Будинок книги», вул. Хрещатик, 200, тел. (0472) 45-99-20;
- м. Черкаси, ТОВ «Фірма «Світоч», вул. Б. Вишневецького, тел. (0472) 47-92-20;
- м. Чернівці, ДКТП «Наука», вул. Заньковецької, 4, тел. (03722) 2-59-35;
- м. Чернівці, ОРТП «Чернівцікнига», вул. Шептицького, 23, тел. (03722) 2-23-13.

**Книготорговельним організаціям та оптовим покупцям
звертатися за тел./факсом: (044) 241-66-07, 241-83-47.**

E-mail: condor@kiev ldc.net, condor@public.ua.net.

<http://www.condor-books.com>

Мінюков Павло Іванович

Мінюков Андрій Павлович

Мінюков Павло Іванович – професор юридичного факультету Київського національного університету культури і мистецтв, позаштатний радник з правових питань департаменту кадрів роботи Міністерства освіти і науки України, радник Академії наук вищої школи України, заслужений юрист України, кандидат юридичних наук, професор.

Понад чверть століття віддав оперативній роботі в органах МВС України. За його безпосередньою участю була створена система організації процесуального контролю за попереднім (досудовим) слідством, визнана і впроваджена в практику Головним слідчим управлінням МВС України, яка діє і сьогодні. З 1974 по 1984 рр. П.І. Мінюков – на науковій роботі в Київському філіалі ВНДі МВС СРСР. У 1984–1987 рр., а також у 1993–1999 рр. професор Мінюков П.І. – на посадах головного експерта, радника з судових питань Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти та Міністерства освіти і науки України. В 1993 р. за його участю була створена нова система правового регулювання трудових відносин з керівниками, педагогічними та науково-педагогічними працівниками вищих навчальних закладів України. Крім основної роботи, з 1984 р. – науково-педагогічна діяльність на посадах доцента, професора в провідних вузах України. П.І. Мінюков опублікував 72 наукові праці, серед яких – 7 навчальних посібників з грифом Міністерства освіти і науки України.

Мінюков Андрій Павлович – старший викладач юридичного факультету Київського національного університету культури і мистецтв.

Закінчив юридичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вище військово-політичне училище.

З 1984 по 1997 рік служив у внутрішніх військах МВС України на посаді соціолога, працював військовим сізнавачем.

Із 1997 по 1998 рік – головний спеціаліст Міністерства юстиції України.

У 1999–2000 рр. навчався в аспірантурі.

Має сім наукових праць. Тема досліджень: забезпечення органами державної влади прав і свобод людини та громадянина, зокрема на досудовому слідстві.

ISBN 966-7982-69-6

9 789667 982033 >